

24/193

КРИТИЧЕСКИ

ИЗДАВАНІЯ

ЗА

ИСТОРИИ-ТО БЪЛГАРСКИ

НА

Ю. И. ВЕНЕЛОВА

Отъ прихождение-то на Българе-ты на Оракийский
полуостровъ до 968 годинъ, или до поко-
рение-то Българиъ отъ Великий
Князь Русский, Святослава.

ПРЪВЕДЕ ОТЪ РУССКИЙ

БОТЮ ПЕТКОВЪ.

Изд. № 912.

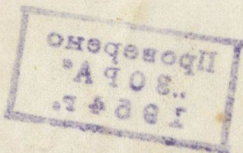
ЧАСТЬ ПРЪВА.

ВЪ ЗЕМУНЪ,

ВЪ Г. К. СОПРОНОВА-ТА БРЪЗОТИСМА КНИГОПЕЧАТНИЦА

1853.

Ю. И. Венедиктов

Михаил М. Вейс

Ю. И. ВЕНЕДИКТОВЪ.

(Georgius Hutza)

Ю. И. Венедиктов

И.И.В. № 314

Народна библиотека „Зора“
Сливен

И.И.В. № 314

Проверено
„ЗОРА“
1954 г.

СЪДРЪЖАНІЕ.

	Стр.
Жилища Българскы	3
Дунавскы-ты жилища на Българе-ты	—
За Береганъ	6
Боянъ	—
18 Годишна война	—
Кобратъ	8
Преселеніе-то на Българе-ты отъ Влахиѣ въ мизіѣ, и на- чало на сегашнѣ-тѣ Българіѣ	—
Аспарухъ	—
Господство на Българе-ты въ Унгаріѣ до приходяње-то на мадаре-ты (угре-ты) 634—910	9
Туданъ	12
Каранъ	—
Жоданъ	—
Царство-то Българско до крещеніе-то му отъ 705—870	12
Сабиянъ	15
Тълецъ	—
Боянъ	—
Телерикъ	—
Карданъ или Каранъ	17
Мудракъ	25
Владиміръ	33
Борисъ	35
Крещеніе-то на Българіѣ	41
Прѣвода Св. Писаніе, Славянско-то Богослуженіе, начало-	

	Стр.
то на Славянскж-тж писменность, и на кръга на дѣйстви- я-та Меодіевы и Кирилловы.	62
За Писменность-тж.	73
Преобразованія Борисови въ Българіж въ гражданско-то отношеніе.	140
Българскы отношенія при Бориса къмъ Славяне-ты къмъ Моравскы-ты и Ческы-ты.	142
Къмъ Русскы-ты.	147
Къмъ Козаре-ты.	149
Връжежи-те на Руссы-те въ Царыградъ при Ас- кольда и Дира.	167
Българскы отношенія при Бориса къмъ Сръбы-те и Хор- ваты-те.	175

КРИТИЧЕСКИ ИЗДЪРЖАНЯ

ЗА

ИСТОРИЧ-ТЖ БЪЛГАРСКИ.

КНИЖНИЦА ИМ. П. П. П.

ИСТОРИЯ-ТА ПАРЛАМЕНТА

ЖИЛИЩА БЪЛГАРСКИ.

Български-ты жилища, въ историческо отношение, можемъ да раздѣлимъ: 1-о на стары, сирѣчь при Волгѣ. 2-о на Россійскы, сир. когато Българе-ти, като прѣминувахъ изъ Волжскѣ Българіѣ въ Дунавскѣ, нахождахъ ся нѣколко врѣмя въ юго-источнѣ-тѣ или черноморскѣ чясть на Россіѣ и 3-о на Дунавскы, въ които ся поселихъ послѣ като излязохъ изъ Россіѣ.

Мы ще начнемъ тоя поглядъ на Българскѣ-тѣ исторіѣ отъ Дунавскы-ты имъ жилища.

ДУНАВСКИ-ТЫ ЖИЛИЩА НА БЪЛГАРЕ-ТЫ.

Българско-то спущаніе къмъ Югъ ся въспря отъ Дунава и отъ защитницы-ты Византійскѣ-тѣ Имперіѣ. До тогава тя трѣбвало да сѣ доволни отъ области-ты отъ самъ Дунавскы и да ся населятъ въ Влахыѣ, Молдавіѣ, Темешкый Банатъ и въ вѣсточнѣ-тѣ чясть на Унгаріѣ.

Изъ ново-то това отечество воинственный той народъ на-носяше удары на околны-ты си съсѣды: на Гръцкѣ тѣ Имперіѣ, на Илирикѣ, на Адриатическѣ-тѣ Украинѣ, на Италиѣ, на Моравіѣ, на Чехы-ты, на Германіѣ, и друго не можяше да въспре далечны-ты успѣхы на тѣхно-то орѣжіе, освяня Рейнъ и саби-ты Франкскы. Готь Юрнаудъ (който живя около 550 год. въ Равениѣ) наричагы наказаніе на народа си за грѣхове-ты му; найстары-ты Франкскы и Германскы лѣтописи часто спомянувать заради занустьяванія-та, които правили Българе-ти въ различни области на Германіѣ, и Несторъ ся оплаква отъ тѣхнѣ-тѣ жестокость, съ кождо проминували съ Словене-ты и Дульбы-ты и казва, чи тѣи были тѣломъ велици, а умомъ горди.

Првво то нападуванье Българе-ти направихъ въ края на V столѣтіе (498), въ царуванье-то на Императоръ Анаста-

сія; отъ това врѣмя тѣ често прѣминувахъ прѣзъ Дунаба и ся врѣщахъ съ грабежъ въ свои-ты жилища. Прѣдприманьето и юначество-то имъ отваряше нѣтъ на успѣхы-ты, които не можяхъ да въспрѣтъ Византійци-ти отъ вътрѣшни-ты си безпокойства, и отъ чясты-ты си войны въ Азіѣ, Африкѣ и Италиѣ.

Скоро имъ ся откри благопріятенъ случай да ся утвърдятъ въ прѣдѣлы-ты на Гръцкѣ-тѣ Имперіѣ. Виталианъ, родомъ Славянинъ, единъ отъ прѣвы-ты Генералы въ Имперіѣ-тѣ, като ся възмѣти срѣщу Анастасія, и като усѣщаше слабостъ-тѣ на възмѣтены-ты отъ него войски, покани Българеты при себе си на помощъ. Като спечяли побѣдѣ-тѣ, подстъпи да обсади Константинополь. Анастасій като не бѣше възможенъ да отпѣди силѣ-тѣ съ силѣ, не можѣ иначе да склони Виталиана на покорность, освянь съ новы милости, и като подписа прѣдложенны-ты му условія, между които бѣше и всепрощеніе-то (амнестія) на всички-ты войски, что го послѣдвахъ, които по' много-то бѣхъ Българе, и не ся врънахъ вече въ Влахыѣ, нѣ подѣ покровителство-то на Виталиана, който стана Генералъ-губернаторъ въ Тракыѣ, поселихъ ся въ Мизіѣ, кождо прѣди малко врѣмя бѣхъ оставили Готи-ти, като отидохъ въ Италиѣ подѣ прѣдводительство на Теодорика.

Като останахъ на земѣ-тѣ Имперскѣ, Българе-ти трѣбваше да признажъ нейнѣ-тѣ власть; покорявахъ ся обаче на свои-ты начялници; или трѣсахъ своѣ-тѣ независимость въ горы-ты, въ които бѣгахъ по дружинѣ, като Кавказскы-ти горци, или Морейскы-ти Майнѣ-ти, за да ся хранятъ въ различни области на Имперіѣ-тѣ, както направихъ това слѣдъ три години на Виталианово-то възмѣщеніе въ Македоніѣ, Тессалиѣ и Епирѣ и отхождахъ на прѣдъ.

Слѣдъ смръть-тѣ на Анастасія, като възлязохъ на престола Славяне, Іустинъ I, Іустиніанъ Великій, Іустинъ II, мѣчехъ ся да ги привлекжъ съ пары, съ дарбы, съ привилегіи, а повыше съ чинове и титлы, които прѣдлагахъ на начялници-ты имъ, за да усмирятъ волко годѣ нападеніята имъ срѣщу жителе-ты на равнины-ты.

Императоръ Іустиніанъ сподучи да приврже къ себе си голѣмъ часть отъ тѣхъ Мизійскы Българе, на които даде земи въ Тракыѣ и Македоніѣ да ся поселятъ, и отъ това станахъ подданны на Имперіѣ-тѣ. А друзи отъ тѣхъ като ся покорявахъ на свои-ты прѣдводители, ако и да бѣхъ нѣкакъ независими, обаче зачто то купувахъ отъ тѣхны-ты начялици прѣданость-тѣ си на Имперіѣ-тѣ, нахождахъ ся така да кажемъ подъ нейно покровителство, което малко по малко прѣминуваше въ подданство.

Както тѣя, така и прѣви ти служяхъ на Имперіѣ-тѣ съ цѣлы плькове войскѣ. Іустиніанъ съ ползѣ употрѣбываше тѣхный корпусъ въ войны-ты си срѣщу Готы-ты въ Италиѣ, срѣщу Вандалы-ты въ Африкѣ, срѣщу Персы-ты въ Азіѣ.

И така като ся прѣселихъ нѣколко Българе отъ вѣдъ (а) Дунава, распространихъ тѣхны-ты жилища, а не власть-тѣ си; и на противъ съ това като ся покорихъ на чуждѣ власть, ущрѣбихъ цѣлнинѣ-тѣ на политическо-то си състояніе и обше на народно-то Българско могущество.

За да не сѣ толкова приврзани къмъ единоплеменны-ты си отвѣдъ Дунава братія, правителство-то ся мѣчяше да ги обрне въ Христіанство, и естествено е, че Българе-ти като служяхъ въ рядове-ты на Византійскѣ-тѣ арміѣ и въ области-ты между Гръци-ты, не можяхъ да не пріемжтъ ученіе-то Спасителево и высокѣ-тѣ имъ гражданственность. Обаче все ся нахождахъ въ Мизіѣ такыи патриоти, които всякѣ годинѣ съ малко или много дружинѣ нападахъ на обилны-ты около Гръцкы градове и села, за да събиратъ нужды-ты за войнѣ и за въ пазвѣ потрѣбности.

Въ това врѣмя Българе-ти въ Влахыѣ, Банатѣ, Унгаріѣ ся управлявахъ отъ единъ врховенъ повелитель, и ся находахъ въ таково могущество, което можяше да подкрѣпява тѣхно-то вліяніе на другы-ты имъ сѣсѣды. Тѣя закрилихъ Словене-ты въ крайнѣ и въ Сѣвернѣ Италиѣ отъ Готы-ты.

(а) Мы трѣбва да разумѣваме отъ са'мъ Дунава. Това като пише Русецъ, трѣбва да каже отъ вѣдъ Дунава. Зачто Българе-ти на Руссы-ты сѣ отъ вѣдъ Дунава.

Германія ся раздираше отъ къмъ Вѣстокъ отъ Българе-ты, а отъ къмъ Западъ отъ Францы-ты; два-та тѣя народа привлекахъ къмъ себе си вассалы-ты; нѣ не ся удръжяхъ Българе-ти за много врѣмя и отъ Византійскъ-тѣхъ Имперіѣхъ.

Забереганъ, тѣхный повелитель съ много войскъ като прѣминъ прѣзь Дунава, стѣпи въ прѣдѣлы-ты на Имперіѣхъ-тѣхъ; като раздѣли свои-ты пѣлчища на три, повелѣ два отдѣла да опустошихъ Гръціѣхъ; а той самъ съ 7,000 человекъ подстѣпи подъ Константинополь. За да освободи столицъ-тѣхъ отъ всякаквѣхъ опасность, Велисарій въ стары-ты си вече години трѣбваше да го посрѣщне съ скорошенъ и рѣшителенъ срѣщю него излазъ (559). Тоя бѣ послѣденъ подвигъ на юнака. Забереганъ, като отстѣпи отъ столицъ-тѣхъ, и като ся награби въ Тракыѣхъ до колкото можа, и като ся съедини съ други-ты отдѣлы, врна ся прѣзь Дунава.

Като ся минахъ нѣколко години, Българе-ти ся обрѣнахъ въ Германіѣхъ (571); въ Турингыѣхъ поразихъ Франкы-ты.

Боянъ, прѣемникъ-тѣхъ Заберегановъ, като прѣминъ прѣзь рѣкъ тѣхъ Савъ въ Далмаціѣхъ съ 12,000 чел., завладѣ нѣколко градове на Имперіѣхъ-тѣхъ въ Илирикъ и като порази Римскъ-тѣхъ войскъ, надѣ кождо командоваше Цесаревичъ Тиберій, принуди Императора Юстина II да му плаща всякъ годишъ 80,000 жълтицы дарбъ (дань) (574), за да му врене назалъ колко-то мѣста бѣ завладѣлъ, и да стои миренъ, което Боянъ уварди доклѣ възлезе на престола Имп. Маврикий, отъ когото поиска да му вѣскаче дань-тѣхъ до 100,000 жълтицы. Словори-ти бѣхъ безполезни, и за тва ся начала между Българе-ты и Византійци-ты

18 ГОДИШНЯТА ВОЙНА.

Тѣхъ войнѣхъ начала Боянъ, като привзе имперскы-ты градове: Сингидунъ, Августъ и Виминіаціѣхъ. Въ тѣхъ войнѣхъ съюзници на Българе-ты бѣхъ Словене-ти, които живѣяхъ въ Крайнѣхъ и Панноніѣхъ, и Българе-ти Мизійскы. Тая борба въ сичкото си продълженіе бѣше крѣвопролитна, и щастіе-то прѣчинуваше ту' на единъ-тѣхъ, ту' на другъ-тѣхъ странѣхъ. Императоръ-тѣхъ прѣдаваше работъ-тѣхъ на най отличны-ты

си генералы; Боянъ началствоваше на войскѣ-тѣ си всегда самъ, запуская нѣколко пѣти Илирикѣ, Македоніѣ, Фракиѣ до самѣ-тѣ столицѣ, привизима градове и гы губи, надвиваше и му надвивахъ. Византійци-ти, които неможѣхъ да вдигнѣтъ връхъ, обрѣнахъся къмъ Франки-ты, на които посланници-ти достигнахъ въ Константинополь въ 591 год. заключихъ съязъ срѣщу Българе-ты, които отъ това врѣмя трѣбваше да ся дръжѣтъ на двѣ страны, срѣщу Фран-кы-ты въ Германіѣ и срѣщу Грѣци-ты.

Воеводы-ти Боянови ся бихъ съ успѣхъ съ Франки-ты, (596) и гы испобихъ въ Турингыѣ; и само за голѣмъ сумѣ пары ся врънахъ въ Унгаріѣ. А самъ повелитель-тѣ имъ продлѣжяваше войнѣ-тѣ съ Грѣци-ты, които най напоконъ му надвихъ на сбиваніе-то въ Темешкый Банатъ; въ послѣдній отъ тѣя боюве Боянъ загуби до 11,000 человекѣ (600) убиты и ранены и троица сынове.

Нѣ съ това война-та ся не свърши; Боянъ съ новы силы прѣмипа въ Мизіѣ, и като ж опустоши, връна ся въ Влахыѣ. Маврикий прати новѣ войскѣ срѣщу Българе-ты подѣ командѣ на брата-си. Той бѣ послѣденъ, нѣ безуспѣшенъ за Имперіѣ-тѣ военный връвежъ; зачѣо армія-та едвамъ достигна Дунава, възмѣтися и ся връна бѣжишкомъ въ столицѣ-тѣ, и нанесе конецъ както на царуваніе-то Маврикиево, така и на войнѣ-тѣ съ Българе-ты.

Фока, похититель-тѣ на престола, за да ся укрѣпи на него, прѣсече войнѣ-тѣ, като подписа всичкы-ты исканія на Бояна, който и самъ желаяше вече да даде отдѣхнованіе на народа.

Въ тѣж войнѣ ся отличихъ отъ Византійци-ты най много Генерали ти: Коменціоль и Прискъ; а отъ Българе-ты, тѣх-ный повелитель Боянъ и Радогастъ, князь на съязны-ты му Словене.

Императоръ Ираклій като начала войнѣ тѣ съ Персы ты (619), желаяше да ся не бои отъ Българе-ты за Европейскы-ты си владѣнія; затѣа ся помоли на прѣмника Бояновъ да ся види съ него лично въ градъ Иракліѣ. Условія-та обаче не ся пріяхъ отъ Българина, и стовори-ти ся свършихъ съ ка-

ранѣ, слѣдъ което бѣше избита всички та дружина на Императора, който едвамъ пристигна да ся избави отъ плѣнъ. Българе-ти, като ся нагребихъ съ много плѣнны, отидохъ си. Нъ слѣдъ малко врѣмя пакъ опустошихъ Имперіѣ-тъ, обсадихъ Константинополь, като съжзници на Персы-ты, нъ като не могахъ да го привземътъ, благодарихъ ся само да ся нагребатъ и да ся връжтъ у дома-си (626). До сега Българе-ти ся находяхъ въ голѣмо могущество, което отслабна отъ вътрешни-ты имъ раздоры, на които сѣтина-та бѣше раздѣль-тъ между Българе-ты Влашки и Унгарскы, които начнахъ да ся покоряватъ на особенны поведители.

Това даде довольно врѣмя на Византіѣ-ты да си поотдохнѣтъ отъ Българе-ты. Императоръ Ираклій, като ся въсползова отъ тоя случай, склони Кобрата, който стана независимъ поведитель на Българе-ты въ Влахиѣ, на своѣ си странѣ, и заключи съ него пріятельскый сговоръ (636), който уварди Кобратъ въ всички си животь.

ПРЕСЕЛЕНИЕ-ТО НА БЪЛГАРЕ-ТЫ ОТЪ ВЛАХИѢ ВЪ МИЗИѢ, И НАЧЯЛО НА СЕГАШНѢ-ТѢ БЪЛГАРИѢ.

Въ това врѣмя Българе-ти въ Мизиѣ ся усиливахъ съ сѣдиненіе-то на свои-ты единоплемянници, които безпрѣстанно прѣминувахъ изъ Влахиѣ. Отъ това усиливанье ся бояше Имперіѣ-та да не изгуби съ всѣмъ Мизиѣ, въ кождо оше ся дръжахъ въ нѣкои мѣста Византіѣ ти.

Аспарухъ, прѣемникъ-тъ Кобратовъ довърши най-запоконъ прѣселеніе-то на Българе-ты въ Мизиѣ, дѣто отня останалы-ты мѣста отъ Гръци-ты. Безуспѣшно то срѣщу него военно ходенье на Импер. Константина Погоната, и поражение то Гръцкѣ-тъ арміѣ, утвърди на Българе-ты за всегда тѣмъ странѣ (679), която отъ тогава насамъ по имя-то на новы-ты владѣтели, начна да ся нарича България.

Младый, нъ безпокойный, наслѣдникъ на Константина Погоната, Иустиніанъ II, въ начяло-то на свое-то царуванье, съ надеждѣ да отнеме Мизиѣ отъ Българе-ты, нападна на тѣхъ

съ войнѣ (687). Добръ нача тѣж работѣ Императоръ-тъ, нѣ злѣ ѣ сврши, и самъ съ бѣганье ся избави. Заключи миръ съ тѣхъ, въ който припозна Българе-ты господаре на зафанаты-ты отъ тѣхъ мѣста.

Скоро имъ ся показа случай, въ който Българе-ти показахъ своѣ-тѣ политическѣ тежнинѣ. Сваленъ отъ престола Іустиніанъ отъ пльководца си Леонтія (635), и като прожи-ва десять години въ Херсонъ, дѣто намѣри прибѣжище подъ покровительство-то на Козарскый Каганъ, и като ся бояше отъ гоненія-та на Императора Тиберія, който отня царскѣ-тѣ власть отъ Леонтія, или зачтото ся надѣяше още да възлязе на престола, бѣга на корабъ въ Българіѣ, за да испроси помощ отъ нейный повелитель Трѣбеля. Българинъ-тъ прія неговѣ-тѣ странѣ, и като събра доста войскѣ, отиде съ него въ Цариградъ, привзя града, свали Тиберія отъ престола, и възведе на него Іустиніана.

Императоръ-тъ възблагодари Трѣбеля за услуженіе-то, което му направи. Освянь голѣмѣ-тѣ суммѣ пары, остави му въ Македоніѣ область-тѣ Загорѣ, и го провозгласи Цезарь (царь) на Българіѣ. на кождо отъ това врѣмя както въ историческо, така и въ политическо отношеніе, ще глѣдаме като на царство, или кралество, което ся прѣпира' довольно врѣмя съ прѣмници-ты Константина Великаго.

ГОСПОДСТВО НА БЛЪГАРЕ-ТЫ ВЪ УНГАРИѢ ДО ПРИХОЖДАНЬЕ-ТО НА МАДЯРЕ-ТЫ (УГРЕ-ТЫ).

634 — 910.

Като ся прѣселихъ Влашкы-ти Българе въ сѣщѣ тѣ сега Българіѣ, съ това още повече ся отдѣлихъ отъ свои-ты еднородци, что живѣяхъ въ Унгаріѣ, които отъ своѣ странѣ начнахъ да ся покоряватъ на свои правители. Сѣщи-ты жилища на Българе-ты въ Унгаріѣ ся заключавахъ между Дунава и Трансилваніѣ, и ся раздѣляхъ на урѣди или окрѣгы, изъ които всякый имаше своѣ-тѣ столицѣ и въ неѣ правитель, който ся опредѣляваше отъ врѣховный господарь. И до сега още основани-ты отъ Българе-ты градове носятъ ствонты названия, както: Великый Варадинъ, Арадинъ, Се-

гединъ, Боянъ, Доброчинъ, Будинъ, Бѣлградъ, Землинъ, Моравица, Вершець и пр.

А въ отвѣдъ-Дунавскъ тѣ часть на Унгарія, (Панноніѣ) и Австріѣ до рѣкъ-тѣ Иннъ, живѣяхъ Словене, които ся управлявахъ отъ свои князове, вассалы на Българскы-ты господаре. Едни отъ тѣя князове живѣяхъ въ града Блатенскъ, който ся находдаше при езеро-то Блатень, и ся наричяхъ князове Блатенскы. Область-та на тѣя князове ся заключаваше, както ся види, между рѣкы-ты Дунавъ и Дравъ, Каринтіѣ и Штиріѣ. Друга-та область Словенска ся простираше отъ сѣверозападнѣ-тѣ часть на Унгариѣ, по Дунава до прѣдѣлы-ты Баварскы (рѣкъ-тѣ Иннъ) и съставяше сѣвернѣ-тѣ часть на Адриатическѣ-тѣ Украинѣ. Столица та и мѣсто-пробываніе то на князове-ты и' бяхе градъ-тъ Видинъ или Видень. Така и другы-ты области на тѣѣ Украинѣ имахъ свои-ты князове; раздѣленіе-то на тѣѣ Словенскѣ землѣ на удѣльны княжества разслабяше силы-ты и', и раздѣленный народъ на части прѣклоняваше шнѣ-тѣ си подъ ярмо-то на сильны-ты си сѣсѣды, какви то бѣхъ отъ еднѣ-тѣ странѣ Българе-ти, а отъ другѣ-тѣ Франци-ти.

Могущество то на два-та тѣя народа не растяше успорядно; разсѣванье-то на Българе ты принесе чувствително ослабяванье помежду имъ; тѣя, които ся прѣселихъ отвѣдъ Дунава, едни ся боряхъ съ Имперіѣ-тѣ, като друзи въ това врѣмя и' служяхъ. Които останахъ въ Унгариѣ продължавяхъ още да подкрѣпаватъ вліяніе-то или господство-то си надъ сѣсѣдны-ты Словене. А въ това врѣмя единство-то на Франци-ты ся пазяше, и могущество-то имъ растяше. Тѣи въспряхъ власть-тѣ на Арабы-ты, която ся распростираше съ исполинскы стѣпки, начинахъ да ся показватъ страшни на вѣсточны-ты си сѣсѣды: на Нѣмци-ты въ Бавариѣ, на Словене-ты въ Астриѣ, Штиріѣ, Каринтіѣ, Крайнѣ, на Лонгобарды-ты въ Савоіѣ. Папы-ти имъ отворихъ пѣтя въ Италиѣ; Піемонтъ и Савоіѣ отняхъ Франци-ти отъ Лонгобарды ты, Равенскый ексархамъ отъ трѣци-ты; Словенскы-ти князове въ Фріулъ и Крайнѣ станахъ вассалы на Франкы-ты (732). Опасность прѣдстояваше и на Българе-ты; тѣи ся удовихъ за орѣжіе-то

и прибръзахъ съ помощь на Славене-ты и испъдихъ Франкы-ты изъ Штириѣ за нѣколко вѣрмя (736); нѣ да ѣж освободятъ не можяха, зачто-то сами не бяхъ възможни да дръжатъ длъговѣрменнѣ борбѣ съ народъ, отъ когото останахъ назадъ въ народнѣ-тѣ силѣ, и у когото слѣдъ двамина господаре-юнаци, Карла Мартелла и Пипина послѣдова Монархъ и пѣкводець великъ (Карлъ Великий).

Сждба-та на заробваніе-то най напрѣдъ пристигна Нѣмскы-ты племена, които ся заключаватъ въ двѣ главны вѣтви: Бои (Баварци) и Саксы (Саксонци); тѣхни-ти повелители: Тассило и Витекиндъ ся свалихъ отъ престолы-ты, а управление-то на земи-ты имъ ся прѣдаде на намѣстници-ты Карловы.

Тассило обаче възстана, прати въ Унгариѣ да иска помощь отъ Господаря Българскый. Двѣ арміи, които пратихъ Българе-ти, еднѣ-тѣ на помощь на Баварци-ты, а другѣ-тѣ въ Крайнѣ на помощь на Словене-ты, никакъ не могохъ да поулеснятъ състояніе-то имъ, нѣ побудихъ Карла Великий на тяжкѣ войнѣ съ Българе-ты, (791 — 797), въ кождо послѣдни-ти изгубихъ Виденско то Словенско княжество и области-ты между Сава и Дравѣ.

При по' голѣмо-то това надтяганье на могущество-то Франкско, Българе-ти, ако и да не могохъ да избавятъ Словянскѣ-тѣ землѣ, нѣ защитихъ поне както своѣ-тѣ независимость, така и независимость-тѣ на свои-ты вассалы, Блатенскы князове. Той успѣхъ на Франкско то оржѣе не можаше го въспре само Българско-то господарство, ако да не бы му ся силно опрѣла и съсѣдница-та му Велика Моравія, която тогава ся простираше въ сѣвернѣ Унгариѣ до истый Дунавъ.

Скоро, за щастіе-то и на двѣ-ты тѣя господарства, Франкская-та дръжава, като достигна най высокъ стѣпъ на своего могущество, падна пакъ въ стары-ты си прѣдѣлы. Карлъ Великий раздѣли голѣмѣ-тѣ монархыѣ Франкскѣ на трима-та си сынове. Франція ся падна дялъ на одного отъ тѣхъ; а завладѣны ты Нѣмскы и Словенскы области ся раздѣлихъ между двамы-та послѣдни, и за тѣя станахъ независимы отъ Франціѣ. Угасиѣ военный духъ на Карла Великий въ неговы-ты потомцы, и ся вдигна опасность-та, която бѣше

страшна на господарство-то Българско, на Моравиѣ и на останагы-ты Словенскы княжества. Обаче Словенскы-ты области, които Карлъ Великий бѣ привзялъ останахъ на всегда подъ неговы-ты прѣмници.

Отъ врѣмя-то на Карла Великий Българе-ти живѣ-яхъ по' спокойно; исторія-та спомянува за тѣхъ по' рѣдко, подробности-ты на вътрешній имъ домашній животъ сж покрыты съ мракъ, извѣстны сж само имена-та на нѣкои тѣхны господаре, както Туданъ (Tudun, Tudan), Карамъ (Caranus, Karan), Жоданъ (Zodan, Zodanus). Грѣжа та на Карла Великий да ги обрне въ Христیانство бѣше суетна, ако и нѣкои отъ тѣхны-ты началници, които бѣгахъ при него, ся кръстихъ. Като ся обрѣна цѣло-то господарство, тогова ся кръстихъ Българе-ти Дунавскы; зашто Унгарети, като влязохъ въ Унгаріѣ, найдохъ ги вече Христіане на Гръцко-то вѣроисповѣданіе.

Господарство-то въ Унгаріѣ ся относяше къмъ Българско-то царство съ грѣжъ; зашто, като ся натисна отъ Франкско-то оружїе, то трѣбваше да прибѣгне къмъ помощъ-тѣ на Дунавскы-ты си еднородци, и Карамъ или Каранъ (съ когото ималъ работж Карлъ Великий) въ Франкскы-ты лѣтописи е истый Крумъ (кралъ Българскый) който е въ Византійскы-ты. Прѣмници-ти Карлови въ Германіѣ, за работы-ты си, что имахъ съ Тиссо-Българіѣ, относяхъ ся къмъ царѣ-ты Българскы; отъ тукъ ся види, че Българско-то Господарство въ Унгаріѣ зависѣло пакъ отъ царство-то Българско, за това правители-ты му можемъ да считаме за вассалы на Българскы-ты царѣ. Това господарство сжществова въ Унгаріѣ до приходжанье-то на Мадаре-ты, отъ които ся развали съ всѣмъ, каквото ще видимъ по' долу. Нѣ нека ся врънемъ къмъ работы-ты на истж-тѣ Българіѣ.

ЦАРСТВО-ТО БЪЛГАРСКО ДО КРЕЩЕНИЕ-ТО МУ.

отъ 705 — 870.

Зарадъ нѣманье-то чисто Българскы писатели, мѣчно е сега да изобразимъ истиннѣ-тѣ историческѣ картинѣ на вътрешно-то състояніе на Българіѣ. Источници-ти на нейнѣ-тѣ исторіѣ ся находятъ на отжсяци въ лѣтописи-ты на тѣя

чужды народы, съ които ти ся находжали въ неприятельско отношеніе, както въ Франкскы-ты, Германскы-ты, Унгарскы-ты, Сръбскы-ты, Россійскы-ты, а най выше въ Византійскы-ты. Обаче всичко, что можемъ да съставимъ отъ речены-ты чужды свидѣтельства, заключава въ себе си, токо речи, само воинскы събытія, и затова можемъ да прѣдставимъ само една военнѣ и, така да кажемъ, вънкашиѣ исторіѣ на Българе-ты. Нѣ исторія-та на тѣхнѣ-тѣ гражданственность, образованность, на успѣхы-ты имъ въ искусства-та и въ поминокъ, или, како да речемъ, исторія-та на вътрешній и'мъ животь трѣбва да ся открыва още съ прилѣжно издирване. Объемъ-тѣ на прѣдирятый ми краткъ поглядъ на исторіѣ-тѣ на тоя народъ не може даима въ себи си такыя трудове; това принадлежи на пространнѣ исторіѣ. Мы тука ще фанимъ само най главны-ты и' чрты, и малко ще ся простираме само тамъ, отъ дѣто ще можемъ да почерпемъ нѣчто за объясненіе-то Россійскѣ-тѣ Исторіѣ.

Правленіе то на Българе-ты было монархическо, важны-ты работы рѣшалъ вѣрховный свѣтъ, който былъ отъ бояре и воеводы, и ги подносилъ на царя за потвърдяване. Статскы-ты чиновне зафащали Българе-ти; воеводы сѣ наричали само начялници-ти на войскы-ты, или коменданты-ти на градове-ты, или на крѣпости-ты. Князове сѣ наричали само членове-ти на царскѣ-тѣ фамиліѣ.

България весма рано начна да има постояннѣ войскѣ, зачто като нѣмаше всегдашнѣ дипломатическѣ свръзкѣ съ Византійци-ты, и като гдѣдѣше регулярны-ты имъ войскы расположены въ Тракыѣ, а повече на прѣдѣлы-ты Българскы, принуждавашеся за своѣ-тѣ безопасность и тя да дръжи на прѣдѣлы-ты корпусы, надъ които, спорядъ свидѣтельство то на Византійци-ты командовали вънкашни-ти воеводы (Voclades ab extus), сир. стояли срѣщу вънкашны-ты неприятели.

Всичкы-ты тѣсни проходи (буази) прѣзъ Балканскы-ты и Гемускы горы ся защитывахъ и отъ двѣ-ты страны съ крѣпости (калета), завалы, или само съ войскѣ. Българе ти много обычали да зидать крѣпости, а по'выше на проходы-ты, който въ послѣдне врѣмя въ Българіѣ бяхъ множество: най-главны-ты отъ тѣхъ сѣ были: непобѣдимый Берникъ; Прѣ-

копъ на прохода на исто-то имя; Тріадица, близо до Со-
фіѣ; Прилапъ, и пр. като приложишъ още и Македонскы-ты
и знаменитый Бѣлградъ въ Сръбіѣ.

Византійци-ти съ голѣмъ завистъ глѣдахъ на Българіѣ, и
враждъ вѣчнѣ имахъ два-та тія народа; и Іустиніанъ II, или
по естественнo-то си непостоянство, или за да избѣгне натя-
канье-то за изгубѣтъ Загорье, и обвиненіе-то, че ималъ
лоши мысли съ Блъгаре-ты, прати срѣщу тѣхъ както по су-
хо така и по море голѣмъ Экспедиціѣ, нъ като ся надви въ
главно-то сбиванье при Анхьмалъ, едвамъ можа самъ самни-
ничякъ да избѣгне изъ града, който Блъгаре-ти бѣхъ забиколи-
ли, и да влезе въ корабъ и да ся врене въ столицѣ-тѣ. Без-
успѣшный край на войнѣ-тѣ побуди Императора, да ся об-
рне къмъ Требеля и да проси отъ него миръ; и тука зак-
лючихъ и двѣ-ты дръжавы помежду си бранителенъ съѣзъ;
зачто Византійци-ти ся бояхъ вече отъ Арабы-ты (Сарацине-
ты), а пакъ Влъгаре-ти обръцахъ вниманіе на работы-ты на
Унгаро-Българско-то господарство и на съѣдны-ты си Сло-
вянскы вассалы, който ты безпокояхъ то' Лонгобарди ти, то
Моравяне-ти а най выше Франци-ти.

Въ сѣтнинѣ-тѣ на тоя съѣзъ, Българскый краľъ въ ца-
руванье-то на Изаврійскый Львъ разби излязлъ тѣ въ Ора-
кыѣ войскѣ на Сарацине-ты, който загубихъ 22,000 человекъ,
както казвать, убиты и ранены, и ты принуди да свалятъ
осадѣ-тѣ отъ Константинополь.

Българе-ти бѣхъ спокойни отъ Византійци-ты до 755
год. Сынъ-тѣ на Изаврійскый Львъ Константинъ Копронимъ
повелѣ да зидѣтъ крѣпости (калета) на границы-ты Българ-
скы. За да пресѣче непосредственно-то съобщеніе на Ора-
кыйскы-ты и Македонскы Българе, неговы, подданици, съ
кравество то, той прѣсели много Българе, отъ който живѣя-
хъ на прѣдѣлы-ты Българскы, въ южны-ты части на тыя о-
бласти, и мѣста-та имъ засели съ Азійскы прѣселенци.

Прѣдставленія-та на Българе-ты бѣхъ суетны, за тва
нападнхъ на който правяхъ крѣпости-ты (756), изсѣкохъ ты,
съсипахъ крѣпости-ты, и като ограбихъ околности-ты, врь-
нахъ ся у дома си, като ся гоняхъ отъ отряды-ты на Визан-
тійскы-ты войскы.

Тутакси слѣдъ това послѣдва между особна война въ Българѣжъ, въ кождо ся изсякохъ всичкы-ти членове на царскъ-тъ фамилиѣжъ, освянь Сабина, който бѣга въ Константинополь. На царскый престоль ся избра младый бояринъ Тѣлецъ.

ТѢЛЕЦЪ.

Императоръ-тъ за да ся намѣси въ работы-ты Българскы, прія странъ-тъ Сабиновъж. Экспедиція беззабавно ся приготви, и 24,000 Византийци побрзахъ въ Анхыалъ, дѣто новый царь ги посрѣшна съ 20,000 Българе. Сбиванье-то стана кръвопролитно (762), а побѣда-та на Императора стана весма скъпа, слѣдъ кождо Сабинъ съ помощь-тъ на Грѣци-ты възлязе на престола Българскый; а Тѣлецъ като падна въ капаня на гонителе-ты си, убися.

Нъ народъ-тъ не щя да приеме тогова, който докара врагове-ты въ отечество-то, и стана причина да ся пролѣе кръвьта на неговы-ты еднородци; за това като ся връна императоръ-тъ въ Цариградъ 763, на новый свѣтъ избрахъ Бояня.

БОЯНЪ.

Сабинъ, като видя, че не може да ся удържи въ своѣж-тъ власть, бѣга вторый пѣвъ при императора, дѣто и остана. Той бяше послѣдъень отъ потомци-ты Кобратовы. Начятъ-тъ войнъжъ Константинъ продължава до край царуванье-то си; нъ като ся надви и загуби флота си въ Анхыалско-то пристанище, връна ся въ столицъ-тъжъ. Въ подырни-ты години, той ся удърживаше отъ личны военны врьвежи, и тая работа съ Българе-ты ся продължаваше то съ прѣмируванье, то съ малкы удранія; а въ послѣдны-ты три години Константинъ възобнови войнъжъ-тъ съ голѣмо ожесточеніе.

ТЕЛЕРИКЪ.

Преемникъ-тъ Бояновъ ся приготви на войнъжъ; Грѣцката армія влязе вече въ прѣдѣлы-ты Българскы и главно-то стояніе на императора ся прѣнесе отъ Анхыалъ въ Варнъжъ.

Царь-тъ му прати двамина бояре да прѣдложатъ миръ; императоръ-тъ като усѣщаше себе си, че нѣма силъ да доврши привизманье-то Българіѣ, съгласиса на прѣмирие, и послѣ даде повелѣніе на войски-ты си да излезнѣтъ изъ прѣдѣлы-ты на царство-то (773), нѣ съ много робы. Обаче царь-тъ ся научи за тайно-то и рѣшително-то намѣреніе на императора да привземе Българіѣ, и принужденъ приготвиса и самъ тайно да забрани отечество-то си. Като му бѣше жално, че много Българе ся находять подданици на имперіѣ-тѣ, и като забѣлежи, че Византіѣци-ти ся мѣчяхъ да направятъ слабъ Българіѣ въ народонаселеніе то и, като изваждахъ и прѣселвахъ плѣнны-ты жители въ области-ты на Имперіѣ-тѣ, рѣшися да срѣшудѣйствува на мѣрки-ты, които прѣдпримаше Цареградскій Дворъ.

За тва испрати тайно 12,000 корпусъ, за да връне плѣнны-ты, които императоръ-тъ бѣше извелъ. Мѣрки-ты цѣлахъ да сѣ спасителны за отечество-то, ако ведможи-ты (големци ти) на господарство-то, кои-то бяхъ раздѣлени на фракціи, не бы сторили прѣпятствіе. Императоръ-тъ не жѣлеше нито иждивенія, нито трудове, за да направи зломыслители между Българе-ты, които не желяхъ добро-то на царя си и на отечество-то си.

Правленіе-то на Телерика весма приличяше на царуванье-то на Станислава Понятовскій. Прѣдѣдници-ти извѣстихъ на Константина, какво царь-тъ прати 12,000 душ. войскъ срѣщу Брѣговъ (а). Събрани ти тутакси 80,000 Византіѣци распрѣдѣлихъ ся въ засадѣ и съ ненадѣяно нападуванье, изловихъ и избихъ непознаны-ты Българе.

На другѣ-тѣ годинѣ императоръ-тъ ся вдигна срѣщу Българе-ты съ всички-ты сили на Имперіѣ-тѣ (775), съ твърдо намѣреніе да ся не връща въ столицѣ-тѣ, докѣ не завладѣе цѣло-то кралство. Голѣма-та армія брѣзаше къмъ Анхыаль, като 12,000 плѣша войска на много хубавы малки

(а) Така сѣ наричяли Българе-ти приморскѣ-тѣ странѣ между Варіѣ и Анхыаль, а инакъ Брѣжіе, а у Византіѣци-ты *Berzetia*.

корабы фрѣчяхъ изъ Азіѣ къмъ пристанище-то Мезембрійско.

Провидѣніе-то избави Българе-ты отъ голѣмъ-тѣ тѣжъ опасность. Буря-та не пусти флота да достигне пристанище-то; войска-та, която трѣбваше да излязе на брѣга въ Мезембріѣ, погльная отъ вълны-ты, и императоръ-тъ, който заболѣ въ Адрианоуполь, на връщанье-то си умрѣ, и достигна столицѣ-тѣ само брѣвна-та му половина, а страшната армія ся рассели по напръшши-ты си квартири (конаци); зачото прѣемникъ-тъ императоровъ, Львъ Козарскій тутакси заключи миръ съ царя.

А Телерикъ, като наказа много бояре, умножи и разяри срѣшу себе си непріятели недоброжелатели, така что то като ся готвеше възстаніе, принуди ся да бяга въ Константинополь, а мѣсто-то му зафана

КАРДАНЪ.

Въ правленіе-то Карданово ся успокои и си попочина Българія. Львъ Козарскій уварди мира съ новыи Краль до край живота си (780); така и супруга-та му Ирина, правителница на имперіѣ-тѣ и попечителница на малолѣтныи наследникъ на престола, Константина, поддрѣжъ това спокойствіе, много нужно за исцѣленіе-то раны-ты на Българіѣ въ сичко-то врѣмя на регенство-то си.

Българско-то правителство като ся находяше спокойно отъ странѣ-тѣ на Византиѣ-ты, обрѣна всичко-то си вниманіе на събитія-та на западъ, които го направихъ да ся погрижи много за да направи безопасно отъ Франкы-ты Тиссо-Българско-то господарство и които още ся покровителствовахъ отъ него Словянскы княжества.

Между това и императрица-та ся грижяше да направи безопасны свои-ты Италянскы владѣнія. Папы-ты, които бяхъ поддани на Вѣсточнѣ-тѣ имперіѣ, мжчяхъ ся всякакъ да станжтъ независими отъ Византиѣ-ты, и за това ся обрѣсахъ къмъ Францы-ты. Ирина направи съжъзъ съ Карла Великый, зачото желаяше да е безгрижна за Равенскый ексархатъ, който въ противенъ случай весма лесно можяше да ся падне

на Франкы-ты. За това въ 781 год. прати му посланици, които освяня заключение-то трактата, иска'хъ дъщеря-тъ на Карла Великий, Гертруда, за наследника на Византійскый престолъ, Константина. Церемонія-та на студяване-то ся свърши, и единъ отъ посланици-ты остава при Двора Франкскый, за да учи невѣстѣ-тъ Грьцкый языкъ и обычаи-ты Цареградскы.

Това сношеніе и съязъ на Византійскый Дворъ съ Франкскый обрѣна всичко-то вниманіе на Кардана, и за това испрати посланичество на Карла Великий, нъ то, както ся види, бѣше безъ успѣхъ, зачто тутакси като ся врънахъ посланици-ти, двѣ Българскы арміи излязохъ изъ Унгариѣ, една-та въ Крайна на помощь на Словене-ты срѣщу Франкы-ты, а друга-та по Дунава въ Бавариѣ на помощь на Баварскый князь Тассилона (784), който ся възмѣти срѣщу Карла, нъ въ подырни-ты години тыя арміи ся отпѣдихъ отъ Франкы-ты съ голѣмъ изгубѣ.

Най послѣ Българе-ти ся скарахъ и съ Византійци-ты; въ начало-то на тѣхъ война (789) Българе-ти поразихъ Фракійскѣ-тъ арміи, въ които ся уби и началникъ-тъ и' Филетъ, а въ заключение-то избихъ повече-то отъ другѣ-тъ, на които командоваше младый Константинъ, (791) и завладѣхъ всичкый и' станъ и военны-ты принадлежности, което докара на императора заговоръ, за да го свалятъ отъ престола.

Българе-ти не можяхъ да продѣлжяватъ успѣхы-ты на война-тъ съ Византійци-ты, зачто то имъ направи спѣхъ начята-та въ истѣ-тъ години шестогодишня война (791 — 796) съ Карла Великий, въ които цѣла Украина ся присѣдини на голѣмы-ты владѣнія Франкскы, както рѣкохме по' отгорѣ. А Блатенскы-ти князове Словенскы останахъ въ покровительство на Българе-ты, а Краинскы-ти и Фриолскы-ти бѣхъ вассали на Франкы-ты; най напоконъ миръ-тъ прѣсѣче борбѣ-тъ, и направи да си попочинѣтъ Българе-ти за нѣколко врѣмя.

КАРАНЪ.

Събирателе-ти Византійскы-ты извѣстія обще мыслятъ, че на Кардана или Кардама въ правленіе-то наследникъ былъ Крумъ; а западны-ты извѣстія, още въ 797 год. правитель на

Тиссо-Българе-ты наричатъ Карама или Крема, който дѣйствително е царь-тъ Българскый Карданъ. Както ся види, и Крумъ е искривено имя отъ Карданъ, което всякога почти ся случява въ Византійскы-ты лѣтописи, и Карданъ, който начна да царува отъ 775 год. или, както нѣкои казвать, отъ 777 години, лесно можя да проживѣе въ правленіе-то 40 г. до 818 години, въ които ся полага смръть-та на Крума. Нъ Карданъ ли е по' право или Каранъ, достовѣрно не можемъ каза; нъ не можемъ и припозна' имена-та за сѣщи и чисты Българскы въ такъвъ видъ, въ какъвъ-то тя ся нахождатъ въ чужды-ты извѣстія.

Българе-ти, като произвождахъ имена-та на свои-ты Царье отъ тѣхны-ты качества, или отъ нѣкаквы събитія, свръшвахъ ги на любимы-ты свои окончянія на анъ. Ако имя-то Карданъ е было дѣйствително, то е еднакво съ имена-та Проданъ Богданъ, и е произведено отъ думъ-тжъ кара — наказаніе отмъстяванье и данъ. Обаче може да е по' право Каранъ, което е произведено само отъ кара, и знаменува наказатель, мѣститель, което е по' вѣроятно, зашто той царь показа явенъ примѣръ на мѣсть, каквото ще видимъ по' долу. Можемъ обаче да повѣрваме и това, да сж были два царя, единъ слѣдъ другый съ едно имя; намъ тука е все едно, зашто обръщаме вниманіе на исторіѣ-тжъ на народа, а не на едны-ты царье.

Българе-ти, можемъ да кажемъ, че си попочинахъ отъ Гръци-ты, отъ вътрешни-ты безпокойства и войны, които Гръцити имахъ въ Италиѣ и Азиѣ. Най послѣ Никифоръ, който стана отъ министръ на финансы-ты Императоръ, като ся би безъ успѣхъ съ Сарацине-ты, обрѣна орѣжіе-то си на Българіѣ, и начна осемьгодишнѣ-тжъ войнѣ.

Прѣвы-ты години (807 — 810) на губителнѣ-тжъ тжѣ войнѣ Никифоръ прѣкара безъ голѣмы успѣхы, зарадъ безпорядоци-ты, които ся нахождахъ въ Византійскѣ-тжъ арміѣ, и зарадъ твърдо-то опирање на Българе-ты. Нъ усили четвъртый военный врьвежъ като набра много рекруты (новосѣбранѣ войскѣ), и като присѣдини на Адрианополскѣ-тжъ арміѣ много Азіатскѣ войскѣ, така что то съ войскы-ты си можаше да напълни цѣлѣ Българіѣ. Многочисленнѣ-тжъ тжѣ арміѣ

умножявахъ дълги возове съ машины обсадны и стѣнобитны. Императоръ-тъ врьвяше слѣдъ войскъ-тъ съ плъжъ надеждъ да покори цѣло кралевство-то, и за свидѣтели на свои-ты бѣдны великы извршванія водаше съ себе си цезаря Ставракыя, и много цареградскы големци. Въ Юнь мѣсяць Гръцка-та армія стѣпи въ прѣдѣлы-ты Българскы.

Царь-тъ, слѣдъ нѣколко суетны малкы сбиванія, като глѣдаше голѣмо-то надмиуванье на неприятелскы-ты силы, обрѣна ся къмъ императора съ молбѣ за миръ, нъ като не получи надежный отвѣтъ, отстѣши, и като подбѣгна къмъ свои-тъ столицѣ, за да развлече неприятелскы-ты силы, даде повелѣніе на свои-ты воеводы да зафанѣтъ всички-ты проходы, прѣзъ които ся минува изъ Българіѣ въ Имперіѣ-тъ, а самъ глѣдаше на главны-ты силы на императора, който удари право къмъ столицѣ-тъ Българскѣ. Спорядъ тогавашній духъ, (който и до сега ся е увардилъ между вѣсточны-ты народы, Турци и Гръци), неприятель-тъ, кога былъ свободенъ отъ сбиванье, упражнявалъ ся на грабежъ, на запустяванье и на убійства. Като прѣдвигдаше това нещастіе, краль-тъ второй пѣтъ пристѣпи къмъ императора съ молбѣ, да ся умилистави поне за живота на безорѣжны-ты му подданници, нъ пѣяше на глухъ. Гръкъ-тъ горяше отъ мсть, зачото Българе-ти въ 808 год. отняхъ 100,000 фунта злато, което Гръци-ти бѣхъ довели въ лагера (военный станъ) да го раздадѣтъ на събраны-ты въ Македоніѣ за приглѣдованье войскы, и самъ императоръ-тъ като ся възмѣтихъ войскы-ты, че имъ не дава заплатѣ-тъ, даде имъ примѣръ на грабительство и повелѣ, като привземѣтъ столицѣ-тъ и палатѣ-тъ твърдинѣ, да запечататъ на негово имя царскѣ-тъ хазнѣ и всички-ты други драгоценности. Всичка-та войска ся спустина на грабенье, и не глѣдаше ни на години ни на полъ. Нъ съ това не ся свърши още работа-та. Българе-ти ся стичахъ подъ припорциты на даря си и на воеводы-ты, трѣвало още да ся бѣжтъ, зачто то царь-тъ ся приближяваше; на 25 Юлія стана главно то сбиванье; Византіѣци-ти ся изсѣкохъ, на убитый императоръ царь-тъ повелѣ да отсѣкѣтъ главѣ-тъ, и отъ пейный чиряпъ да направятъ чашѣ позлатенѣ, която послѣ на пиршества-та му съ воеводы-ты и бояре-ты бѣше рядна-черпател-

на; малцина ся избавихъ съ бѣгство, между които бяхе и цезарь Ставракый, който обаче слѣдъ два мѣсяца умря отъ раны въ Адрианополь. Всичкый лагерь и добывка останахъ въ ржцѣ-ты на побѣдители-ты.

Въ Константинополь провъзгласихъ императоръ зетя Никифоровъ Михаила Курополата; а Каранъ като наказа Византійци-ты, бръзаше още да имъ отмъсти. Повече то Македонскы и Фракыйскы градове едни ся привзяхъ (812), а друзи ся прѣдадохъ съ капитуляциѣ, както: Дебелтъ, Веррея, Филиппополь, Анхьаль и пр. и знаменитый по свое-то пристанище, многолюдство и тръговѣ градъ Мезембрижъ ся обложи съ блокадѣ. Царь-тъ изъ расположенный при него лагерь праги въ Константинополь воеводѣ Драгомира съ условія на миръ:

1-о Мелеонъ да е въ Фракыйжъ граница между двѣ-ты дръжявы.

2-о Да е длъженъ императоръ-тъ да праща на царя всякожъ годинѣ пурпоровѣ (алянѣ) и другы драгоцѣнны матеріи за облекло да струвать 50 фунта злато.

3-о Да врьне назадъ всички-ты плѣнны (робы), които отвелъ въ прѣминалы-ты войны и бѣжанци-ты.

4-о Каквы то Гръцкы естественны произведенія и стоки ся возять въ Българіжъ да имжъ печати, а тръговци-ти да имжъ свидѣтельство отъ Българскы-ты начадства, и слободно да тръгуютъ Българскы-ти подданници въ градове-ты на имперіжъ-тж.

Повелителенъ тонъ и тяжкы условія! нъ въ тѣсны обстоятелства нѣма что да ся стори, и страшливый и изнѣженный отъ любовь-тж на младѣ-тж си супругъ Михаилъ самъ не знаяше на какво да ся рѣши. Пунктове-ти за тръговѣж-тж и за катагодишни-ты дарбы мо'жихъ още да ся прѣтърпятъ, нъ да загуби полвинѣ-тж Фракыйжъ и Македоніжъ, а изъ останахъ-тж южнѣ часть да испрати что то отдавна живѣжтъ тамъ Българе-Христіане, това бяхе жестоко нестрѣвимо.

Императоръ-тъ като ся чюдяше, на какво да ся рѣши, искаше мнѣніе-то на духовенство-то, да ли да даде подданны-ты Христіане, и мнѣніе-то на Сената за другы-ты пунктове. Съвѣти-ти не ся заминахъ безъ каранія. Патрі-

архъ-тъ съ нѣкои отъ духовенство-то и отъ гражданскы-ты чинове думахъ да ся пратятъ нѣколко Българе; А потомци-ти на 30,000 Българе, които още Іустиніанъ II прѣсели въ Анатолиѣ желаяхъ да ся врънѣтъ въ Европѣ. Нѣ Архимандритъ-тъ Θεодоръ Студитъ опряся на патриарха, и казваше, че е неприлично на Христіанско-то имя да прѣдавать сынове-ты на цркъвѣ-тѣ въ рѣце-ты на идолопоклонници-ты, което и Сенатъ-тъ одобри; и така Драгомиръ, като каза императоръ-тъ, че не приима условія та, връна ся при царя, който тутакси пристѣпи да обсади Мезембриѣ, и ѣкъ се съ приступъ слѣдъ тридневнѣ обсади на край Октомврія.

Паданье-то на тоя градъ нанесе ужасъ на жителе-ты Цариградскы; прѣзъ цялѣ зимѣ Гръци-ти бяхъ принуждени да стоятъ подъ оржѣе, и врѣмя-то губяхъ само съ малкы сбиwania, нѣ въ това врѣмя правяхъ военны приготвления. Генералъ Леонъ ся вика отъ Вѣсточнѣ-тѣ арміѣ, на които той съ успѣхъ командоваше срѣщу Сарацине-ты, за да приеме началство-то надъ Тракійскѣ-тѣ арміѣ, която отъ всякъ странѣ ся умножяваше съ новы плѣкове.

Като настана пролѣтъ-та (813), царъ-тъ обсади Адрианополь; това побуди Византійци-ты да побръзатъ съ военный връвежъ, при който, спорядъ примѣра на свои-ты прѣдшественници, трѣвало и самъ императоръ-тъ да ся нахожда. Императрица-та Прокопія отъ любовь-тѣ къмъ мъжя си рѣши ся да го придружява въ всички-ты опасности на тѣхъ войнѣ, нѣ Сенатъ-тъ ся опря на това; отчаяна правяше всякаквы милости на началници-ты и офицере-ты на Гвардейскый корпусъ, за да вардятъ и защищаватъ супруга и'. Въ начало-то на Маія Византійци-ти ся вдигнахъ напредъ на три отдѣла: пръвый подъ началство на Леона, другый подъ командѣ на Аплакея, прѣдводитель на Македонскы-ты войскы, и императоръ-тъ съ гвардіѣ-тѣ и съ войскы-ты отъ Анадолскы-ты военны поселенія (Themeta).

Слѣдъ различни диверсии, които правихъ безъ цѣль и безъ успѣхъ, най послѣ 22-й Юнія стана главно-то сбиwanье подъ Адрианополь; Гръци-ти ся избихъ на' главѣ; царъ-тъ като завладе лагерь, гоняше които бѣгахъ; императоръ-тъ бръзаше да ся връне въ столицѣ-тѣ, и отчаянъ свали отъ гла-

вж-тъ си коронж-тъж, кождо Цареградци-ти на 11-й Юлія възложихж на генералъ Леона наричанъ Армянскый, който дойде слѣдъ императора.

Царь-тъ като остави брата си да продължава осадж-тъж на Адрианополь съ повечето Българскы войскы, бръзаше да обсади столицж-тъж. Страхъ и ужасъ привзя граждане-ты; повечето то имъ фамиліи незабавно ся прѣкарахж въ Анатолиж, и безоржжни-ти истъчени-ти голѣмци бѣгахж у дома си. Императорь-тъ издаде всенародно обявление, въ което викаше всички-ты граждане да ся фанжтъ за оржжіе-то. Царь-тъ, като забиколи града по сухо, не можаше ничто да стори; зашто то за нещастіе нѣмаше нужны-ты стѣнобитны орждія и голѣмъ флотъ, който бы можалъ да прѣсѣче съобщеніе-то на града съ Азіж. Много Гръцкы кораби ся нахождахж въ канала, прѣзъ който прѣкарвахж дена и ноця въ Азіж жены и дѣца, а отъ тамъ пристигаше всякый чясъ войска. Освянь това императорь-тъ ся показа юнакъ и опытенъ воинъ и уменъ военачалникъ за да распрѣдѣли войскж-тъж да забранятъ стѣны-ты, кулы-ты и враты-ты.

Отъ тья и други обстоятелства познахж Българе-ти, че въ начало-то на осадж-тъж напраздно правяхж жрътвоприношенія на Перуна, Яровида и Дъждбога. Обаче императорь-тъ, като не мо'жаше да ги отпѣди съ силж-тъж на оржжіе-то, мѣчяшесе да ся избави отъ тѣхъ съ заключеніе-то миръ, кой то просяше отъ царя. Каранъ, като изгуби надеждж-тъж да привземе града, склонися на прѣговоръ. Опрѣдѣлися мѣсто и врѣмя да ся видятъ извънъ столицж-тъж. Краль-тъ съдружень отъ малцина голѣмци, явися на опрѣдѣленно-то мѣсто възсѣдналъ на конь, нѣ падна въ капаня: 2,000 солдати распрѣдѣлени между кѣшя-та, по даденый знакъ тутакси ся спустнахж съ голѣо припускаше връху царя, едвамъ слязълъ отъ коня и връху неговж-тъж дружинж. Каранъ, като видя ненадѣянж тж опасность, фрльися на коня, и испрачянь отъ всякадѣ съ стрѣлы, излузнася отъ очевидж-тъж опасность, и вмѣсто избитж-тъж дружинж, принесе въ лагеря на себе си нѣколко малкы раны.

Гръцка-та тая низость възбуди праведенъ гнѣвъ въ войскы-ты Българскы, които обожявахж свой царь-юнакъ, и под-

вигнати отъ мѣсть, разграбихъ съ всѣмъ и съсипахъ околности-ты на столицѣ-тѣ, които до тогава бѣхъ оставили невредимы: мѣста-та дѣто ся правяхъ кораби (терсханы) извънъ-градскій сарай на императоры-ты, великолѣпны-ты зданія на велможы-ты, обилны-ты градины изразвалихъ; статуиты и всичко, что ся двига отнесеса; градове-ти Селиврія, Ираклея, Даонъ, Аѳира, Родосто развалихъ ся. Освянь тѣхъ и Адрианополь, най важный слѣдъ столицѣ-тѣ градъ на Имперіѣ-тѣ, прѣдадеса на побѣдители-ты. Кразь-тъ отиде за зимѣ-тѣ въ Българіѣ, дѣто поведе слѣдъ себе си много робы Българе-Христіане; така той искаше да си искара вреда, който му бѣхъ направили, и да усили отечество-то си съ голѣмо-то населеніе.

Като направи да надмине така много Българско-то оржіе надъ Гръцко то, Каранъ и въ борбы-ты си ся мѣчаше за вѣтрешне-то процвѣтванье на свое-то отечество; на Българе-Христіане-ты ся опрѣдѣлихъ поселения между жители-ты на кралевство-то, въ което исправихъ земледѣліе-то и винодѣліе-то, распространихъ искусства-та, рѣководля-та и занаяты-ты, които пріяхъ отъ Гръци-ты, и любогрижнъй царь писа' да му пратятъ нѣколко Арабы за да научятъ Българе-ты не само на корабостроеніе и на осадны орждія, нѣ да правятъ и различны машины, които сѣ нужны за общежитіе-то. Не по' малко ся грижаше и за народнѣ-тѣ трѣговіѣ; успѣси-ти на оржія-та му давахъ причинѣ на голѣмы планове: като Константинъ Великій, или като Петръ Великій стори намѣреніе да прѣнесе столицѣ-тѣ отъ Прѣславъ въ нѣкаквъ приморскій градъ; затова прѣнесе столицѣ-тѣ си въ Анхьмалъ, който ся славяше съ свой лиманъ и съ корабоправны-ты мѣста.

Между това война-та ся продължаваше: Българе-ти, които ся вспряхъ отъ стѣны-ты Цареградскы (814), продължавахъ да ся распорѣждать както искахъ въ Оракиѣ и Македоніѣ, сирѣчь, прѣселява-хъ които ся находдахъ тамъ отъ давна тѣхны единоплемянници въ Българіѣ, и въ единъ само пѣтъ изведохъ 50,000 души, и защитявахъ ся срѣщу прѣдпріиманія-та Леоновы, и между това завладѣхъ още нѣкои мѣста, между които бѣше и Аркадіополь.

При такава изгубъ Византійци-ти бяхъ принудени да на-
прѣгнатъ всички-ты си силы. Анатоиска-та армія бѣше го-
това вече да тръгне; важность-та на изгубены-ты приморскы
градове, вселяваше въ тѣхъ желаніе да отмъстятъ на непріа-
тели-ты: затова испратихъ голѣмъ экспедиціѣ и по море и
по сухо срѣщу Анхьаль, при кой то имъ ся случи да избѣ-
жтъ Българскый корпусъ и да отведжтъ не' малко плѣнны.
Както ся види, въ тоя случай ся плѣни и малолѣтня-та кня-
гиня, дщерея-та царска.

Най послѣ Каранъ за да доврши своѣ-тѣ мсть съ при-
взиманье-то Константинополь, начна да събира многочисленнъ
войскъ; прѣзъ всичкѣ-тѣ зимъ ся правяхъ приготовления (815).
Армія-та вече ся нахождаше въ нѣтъ, и 5,000 возове (коля),
натоварени съ стѣнобитны ордѣя и машины, подъ удары-ты
на конто трѣбваше да ся развалятъ стѣны-ты Цареградскы,
вече трѣгнахъ отъ мѣсто-то си слѣдъ него; нъ царь-тѣ нечая-
нно ся разболѣ и умрѣ на 13-й на Априлїя, и докара нео-
писаннъ скръбъ на Българе-ты и радость на Византійци-ты, и
остави двамина сынове, Владиміра и Бориса; а на пре-
стола Българскый възлязе братъ му

МУДРАКЪ.

Като научи тѣжъ случѣжъ, Императоръ-тѣ за да отврѣне
тѣжъ буръ, която ся готвяше срѣщу него, обрнѣся тутакси
къмъ новый, тихонравый поведитель Българскый съ прѣдлага-
нье за миръ. Царь-тѣ комуто ся не щяше да подпада на о-
пасность, кождо докарватъ военны-ты дѣйствїя, лесно ся сго-
вори на това, и миръ дѣйствително ся заключи между двѣ-ты
Господарства за 30 години.

Тоя миръ съ имперїѣ-тѣ тврѣдѣ вардяше Мудракъ, и дору
прати послѣ арміѣ въ Оракыѣ (824) на помощь императору,
Михаилу Балбу, срѣщу възникнало-то срѣщу него възмѣ-
щеніе, която армія като распрьсна възмѣтителе-ты, утврѣди
императора на престола, и съ славъ ся врѣна въ отече-
ство-то.

Въ това врѣмя Българїя, слѣдъ раздѣленіе-то на Франк-
скѣ-тѣ Монархыѣ бѣше една отъ прѣвостыни-ты госпо-

дарства въ Европѣ; въ пространство-то на нейно-то владичество влязяхъ области-ты около неѣ, които послѣ станахъ извѣстны подь имя-то Влахыя, Унгарія, Сръбія, Боснія, Кроація, Славонія; а въ послѣдній миръ съ Гръци-ты Българія придоби въ имперіѣ-тѣ область Брѣговъ и Загорско-то княжество.

Невластолюбивый прѣемникъ на великаго Карана благодаренъ бѣше мирно да управа монархыѣ тѣ, която му ся падна, и, вмѣсто военны прѣдпріиманія, да ся упражнява съ умствования и влѣхвованія, за което му давахъ обилнѣ хранѣ народны-ты суевѣрства и идолопоклонство-то, на което той стана силенъ покровитель и ревнитель. Каранъ, разяренъ сръщю Христіане-ты отъ поведеніе-то на Византійци-ты въ военны-ты дѣйствія, неможа да исплнѣ свое-то намѣрѣніе, да принуди изведены-ты изъ имперіѣ-тѣ Българе-Христіане да пріемѣтъ пакъ идолопоклонство-то, и пристигнатъ отъ напраснѣ смръть, остави тѣжъ работѣ на брата си, когото за любовь-тѣ му къмъ язычество-то и за тлѣкованіе-то тайны-ты му, народа-тѣ го нарече Мудраць или Мудрактѣ.

На много прѣселены Христіане стана той сѣщій Дюклитанъ; и тукъ ся проля много кръвь за ученіе-то Христово, и тая страна има свои-ты мѣченици, отъ които най много сѣ достойни за заблѣжаніе: Епископъ Мануилъ съ свои-ты роднины и другаре.

При тѣя вѣтрешни обстоятелства, Българія ся принуди да пріеме сношеніе съ Франкы-ты. Лудовикъ Благочестивый, сынъ-тѣ на Карла Великий, ревностенъ распространитель на Христіанство-то, като владѣяше Украинѣ, спорядъ папскы-ты интересы, обрѣна свое-то вниманіе и на пограничны-ты Словене, които живѣяхъ подь Българскѣ-тѣ власть, и на исты-ты Кроаты. Зарадъ това стана караніе за границы-ты на двѣ-ты господарства. Прѣдставленія-та и посланства-та на Българе-ты къмъ императора бѣхъ безуспѣшны, и работа-та достигна до орѣжіе. Българе-ти зафанахъ мѣста-та, за които ся карахъ (между рѣкы-ты Савѣ и Дравѣ (827) и сегашнѣ-тѣ Кроаціѣ), положихъ въ тѣхъ свои-ты начядства и гарнизоны. Vid. annal. Eginhard ad. ann. 827.

Тыя области останахъ на Българіѣ, както и на прѣдъ бяхъ нейны, ако и да станахъ нѣколко малкы нападенія отъ Франкскы-ты пограничны началници; и въ послѣдны-ты двѣ години (829) Българе-ти опустошавахъ тѣхны-ты близны области съ огънь и ножъ. Vid. annal. Fuldenses ad. ann. 819, apud Bouquet. Tom. VI. pag. 209. Engel's Geschichte des alten Pannoniens. pag. 280, in not.

Значителни-ти успѣси въ распространеніе-то Христіанскъ-тъ вѣрѣ, които направи Карлъ Великій, бяхъ само начало на това всеобщо прѣобразование на вѣрѣ-тъ, което послѣ обня цѣлѣ Европѣ. Нъ зачто-то бяхъ начати съ силѣ-тъ на оржже-то, за това ся въспрѣхъ за нѣколко врѣмя отъ кончинѣ-тъ на тоя герой.

Словене-ти въ Крайнѣ и Сѣвернѣ Италиѣ бяхъ Христіане още отъ давна и принадлежахъ на Медиоланскъ-тъ (Миланскъ-тъ) Епархыѣ; послѣ ся отряди за тѣхъ епископство въ Лавреакъ (Lauguesum) или Лархъ, което послѣ ся прѣнесе въ Пассавѣ, и Франци-ти ги найдохъ вече Христіане: или ако и да ся нахождахъ между тѣхъ още язычници, то Франци-ти довршихъ тѣхно-то обращеніе.

Обаче Паннонскы-ти или Блатенскы-ти Словене, Кроати и Сръби, които принадлежахъ на Българіѣ бяхъ още язычници. И така до това врѣмя, отъ всичкы-ты, что ся наричяхъ Славянскы народы бяхъ Христіане: 1-о Българе-ти, които живѣяхъ въ Тракыѣ, а по'вече въ Македоніѣ; 2-о Словене-ти, нѣкои въ Сѣвернѣ Италиѣ, а нѣкои въ Украйнѣ; прѣви-ти поддани на Гръци-ты, а послѣдни-ти на Христіанскы-ты власти, които господствовахъ по прѣменно въ Италиѣ; прѣви-ти принадлежахъ на Патриаршество-то Константинопольско; спорядъ правила-та на Вѣсточнѣ-тъ Цркъвѣ, тѣи мо'яхъ да ся молятъ Богу, да читѣтъ истинны-ты на Христіанскъ-тъ Вѣрѣ, и да слушаютъ Божественнѣ-тъ литургыѣ на свой языкъ; а послѣдни-ти въ исто-то врѣмя трѣбваше да сѣ благодарни на раждасалый и непонятный за тѣхъ языкъ Латинскый.

И така ученіе-то Христово най на прѣдъ ся прія отъ Словене-ты, които бяхъ поддани на Христіанскы-ты власти; у тѣхъ то' слѣдъ нѣкое врѣмя и процвѣтаваше, нъ

не можеше тутакси да ся прѣдаде и на други-ты Славянскы народы, които бяхъ независими и си имахъ свои Господарства; и много години ся прѣминахъ, докль най на'поконъ различни обстоятелства ги приготвихъ да приемътъ новъ-тъ тѣхъ вѣрж.

Карль Великий, като принмаше императорскъ-тъ коронжъ изъ рѣцѣ-ты на Папж-тъ, заклеся да распространява учение-то Христово; нъ това распространяванье не прѣминуваше по'нататакъ отъ дѣто ся простираше ножъ-тъ му въ Баваріжъ и Саксоніжъ, дѣто той доврши обращение-то всички-ты Немци.

Това обращение ся възпрѣ въ прѣдѣлы-ты на неговы-ты завладѣнія, на граници-ты или на длѣгж-тъ линіжъ на Славянскы-ты Господарства. Най Сѣверно-то отъ тѣхъ е было 1-о царство-то Вандаиско, или на Балтійскжъ Славоніжъ, което ся простираше къмъ западъ до рѣкж-тъ Везеръ; 2-о Сорабія или Сорбія, къмъ югъ отъ Вандали-ты; това е сегашная-та Саксонія, която ся простираше по рѣкж-тъ Саалж до Турингыжъ; по'нататакъ: 3-о Чеси-ти и Велика Моравія, която къмъ югъ граничяше съ Дунава и съ Българскы-ты владѣнія въ Унгаріжъ и най послѣ 4-о, Българія.

Ето Славянскы-ты язычески Господарства, които граничяхъ съ голѣмж-тъ дръжявж (Христіанскжъ) Франскжъ. А останадо-то къмъ вѣстокъ зафацахъ Поляци-ти и Росси-ти. Нѣмци-ти изгубихъ свое-то политическо сществование и оживяхъ само слѣдъ 400 години. Обращение-то на силны-ты и независимы Славянскы народы бѣше невъзможно. Карль Великий испытова' свое-то оржжіе по всичкж-тъ горѣреченжъ линіжъ, като начна отъ Балтійско до Адриатическо море, нъ безъ важны успѣхы; зачто на сѣверъ достигна само до рѣкж-тъ Лабж (Ельбж), на кождо направи укрѣпленный градецъ Гамбургъ, начало на сегашній Гамбургъ. Цвѣтжще-то състояние на тогавашнжъ Балтійскжъ Славоніжъ положи срѣшу него силно опирање. Видися обаче, че които Славяне Вандали живѣяхъ задъ Ельбж, а найпаче въ Гановерь, испытахъ участь-тъ, която постигна Нѣмци-ты. На югъ мы го видяхме съ Българе ты. Смръть-та (814) прѣсѣче неговы-ты по'даечны прѣдириманія за ползж-тъ на пропагандж-тъ.

Сынъ му Лудовикъ, който наслѣди страны-ты приближны до Славянскы-ты, отличися повече въ благочестіе-то, нежели въ юначество-то, и обидна-та съ богове и съ народны увеселенія Словянска Митология, която храняше и въسخищаваше въображеніе-то и която покровителствоваше страсти-ты, не можяше да ся не прѣдпочте отъ онѣжъ вѣрж, която приписваше дългы и сухофдны посты, въздржяніе отъ хубавы-ты дѣвойки и рядовнѣ-тж дань на Папы-ты. Въобще, работа-та съ Славяне-ты, а най много съ Балтійскы-ты, Воллинскы-ты и Винетскы-ты республиканци, които ся надваряхъ съ граждане-ты Римскы или Цареградскы въ тѣнкотѣж-тж на общежитіе-то, тая работа, казвамъ, не бяхе иста-та, каква-то бяхе съ Саксонци-ты, които живѣяхъ подь димны-ты колибы.

И така въ обращеніе-то Славяне-ты бяхъ голѣмы мѣчнотїи, обаче ся обрѣнахъ. Отъ двѣ точки имъ огрѣя свѣтъ-тъ Евангелскый, и на' двѣ ся раздѣли мїръ-тъ на Славянскы-ты племена, едни-ти отидохъ къмъ Цареградъ, а друзи-ти къмъ Римъ; едни послѣдва'хъ Българе-ты, а друзи Словене-ты подь сладко-то иго на ученіе-то Христово, нъ съ какъвъ срѣщуположенъ ищахъ!!

Никой още не е забѣлежилъ вѣрны чрты, до кои то ся простиратъ заслугы-ты и на двѣ-ты Цркъвы въ обращеніе-то Славянскый мїръ. Прѣпирны-ты зарадъ крещеніе-то на Унгаре-ты, Моравяне-ты и Чехы-ты още не сѣ свршены. Тая работа иска прѣкрасенъ подвигъ на историкъ-изыскатель. Като оставимъ това, което не ся относя на Българскѣ-тж исторїи, да кажемъ само, че и двѣ-ты Цркъвы врьвахъ срѣщуположенъ пѣтъ въ Апостолскѣ-тж работѣ.

Като ся прѣкрати царствующій Франкскый домъ на Каролингы-ты, за възвръщаніе-то независимость-тж и за възражданіе-то на Нѣмцинѣ-тж не ся проля нито капка кръвь отъ нейны-ты сынове. Малко е това: тїи наслѣдова'хъ отъ Франкы-ты не' само привзяты-ты Славянскы области отъ самъ рѣкѣ-тж Елбѣ, нъ и заслуженно-то отъ Франкы-ты императорско достоинство; освянь това Франци-ти гы научихъ на строинѣ службѣ и на по' добрѣ гражданственность.

Като получи своѣж-тж политическѣ независимость, Нѣмщина-та стана обаче зависима отъ папы-ты, и бяхе орждіе

на пропагандж-тж въ нейны-ты интересы. Мѣсто-то на Франкы-ты въ Германіѣ застѣпи Нѣмска-тж Имперія.

Между това Римска-та Консисторія непрѣстанно желаяше да обрне Славянскы-ты Господарства; като не знаяше языка, трѣбваше да ся фани за ножа, за да принуди жители-ты на Лабж и Оддорж да повѣрватъ това, което имъ говоряхъ Римскы-ти и Нѣмскы-ти монаси съ искривенъ Славянский языкъ за истинж-тж на Христіанскж-тж вѣрж и за достоинства-та на негово Святѣйшество.

Нѣмци-ти отъ своѣхъ странж скръцахж зѣбы, като гдѣдахж на Балтійскж-тж Славоніѣ, която бѣше обилна съ дароветы на природж-тж, съ съкровища-та на всичкый Сѣверъ, съ строенъ, хубавъ народъ и съ богаты градове. На кѣсо: Апостолска-та работа у Германскы-ты Славяне бѣше прѣдоставена тямъ; вдигнахж ся кръстови военно-врѣвежи срѣщу Елбж. Борба-та между Нѣмци-ты и Славяне-ты въ Германіѣ бѣше продължителна; ни единъ народъ не прія Христіанскж-тж вѣрж, така тяжко, така забавно, както Бантійскы-ти Славяне. Въ продълженіе-то на IX, X, XI и XII столѣтіе защищавахж ся съ отчаяніе. Най напоконъ Нѣмци-ти, като заминахж послѣдены пѣтъ Елбж, зафанахж Украинж, Сърбіѣж и нѣкои други области, и като истрѣбихж жители-ты на тѣхж странж, както казва Шлецеръ, до корень, въведохж въ разва'лины-ты нейны Христіанскж-тж вѣрж не инакъ, освянь съ Нѣмскы-ты прѣселенія.

Кога то Балтійци-ти и Сърби-ти пріяхж Христіанскж-тж вѣрж, друзи-ти Славянскы народи отъ давна вече бяхж Христіане; а това стана така за тѣхж причинж, че въ онова врѣмя, като Западна-та Црква употрѣбываше ножъ и проливаше кръвь, Вѣсточна-та съ своѣхъ-тж кротость и трѣпимость, съ силж-тж на слово-то Божіе, а не съ оржжіе, покори силны-ты господаре, и не вдигна на тѣхъ раѣцъ, освянь за благословеніе. Примѣра на Българскый монархъ послѣдовахж князове-ти на Паннонскы-ты Словене, господаре-ти на Моравія и на Чехы-ты, а слѣдъ тѣхъ, въ едно почти врѣмя Стефанъ, Краль Унгарскый, и Владиміръ Великый Россійскый.

Всичко, что рекохме тука на кѣсо за обращеніе-то на Славянскы-ты народы обще, смыслихме го за това, за да обр-

немъ плно вниманіе на заслугы-ты и на двѣ-ты Цркви въ толькъ спасителенъ за народа подвигъ.

Нѣма съмнѣніе, че Вѣсточна-та Црква въ късо и мирно врѣмя два пжти или три пжти повече успѣ отъ Западнѣ-тѣ. Това трѣбва да има свои-ты си причини: не можемъ обаче допустить, че една-та кротость, трпимость, краснорѣчіе на Вѣсточнѣ-тѣ Црквѣ е была една-та и достаточна-та причина на нейны-ты успѣхы, зашто не можемъ въобрази, че само съ едно-то това срѣдство едноплемянни-ти и царствующи народи мо'жихъ изеднажъ да ся рѣшять доброволно на толкова промѣняванье на нравственно-то и'мъ бытіе, безъ да сж были приготвени отъ напрѣдъ за това съ други причины, съ други обстоятелства.

Постынно-то обращеніе не само на Славянскы-ты племена, нъ и на Влашко-то и Маджарско-то стана слѣдъ крщеніе-то на Българе-ты, което повлече слѣдъ себе си крщеніе-то на Сръбы-ты, Крoаты-ты, Паннонскы-ты Словене, Власы-ты, Моравяне-ты, Чесы-ты, Маджаре-ты и Россіяне-ты. Тія народи като ги отдѣляше Българска-та Монархія отъ Византійскѣ-тѣ Имперіѣ, тврѣдѣ малко зна'яхъ Гръци-ты, за да приемжть тѣхно-то вѣроисповѣданіе, и не можемъ да повѣрваме, че тія Христіане (Гръци) да сж направили по' напрѣдъ и по' голѣмо впечатлѣніе на отдалеченны-ты, на примѣръ, Маджаре или Россіяне, нежели на тѣсны-ты си съсѣды, Българе, и, че Христіанство-то напрѣдъ ся начало далечъ отъ Христіане-ты между язычници-ты, и съ обрнать пжть ся распространило до прѣдѣлы-ты на тѣжъ Дръжавѣ, отъ дѣто ся то' занесе.

Единъ проповѣдникъ може да прѣувѣри само одного или нѣколко чoловѣци, нъ не може да дѣйствува на цѣль народъ, ако той е чуждъ и независимъ. Колко ся мѣчихъ Езуити-ти до сегашно-то врѣмя да обрнжть Китайци-ты! нъ напустo. Нека обрне нѣкой Бухарци-ты, или Великий Ханъ Монгольскій! Доказателство на това е трагическа-та смръть на много проповѣдници, като начнемъ отъ Свѣты-ты Апостолы, които ся увѣчяхъ съ вѣнецъ на мѣченическѣ славѣ. Дѣйствиe-то на проповѣдници-ты тогава само е успѣшно, велико, когато духъ-тъ на народа получи вътрешно движеніе за това прѣражданье.

И така на единъ народъ най напрѣдъ трѣбва да дѣйстви-
ва народъ; подъ това дѣйствие на Христiанскѣ дръжавѣ ся
находжаше Българiя, която отъ своѣ странѣ като бѣше Хри-
стианска, дѣйствоваше на ближни-ты народы, и свѣтило-то на
истиннѣ-тѣ вѣрѣ ся прiя постѣпно, като нѣкой пожаръ, къмъ
сѣверъ: дѣйствителность-тѣ на естественнiй тоя рядъ пока-
зва Исторiя-та.

Заради това обращенiе-то на речены-ты племена бѣше
сѣтнина на най напрѣже-то кръщенiе на Българско-то Го-
сподарство.

Всякакво събитiе, всякакво дѣянiе има си своѣ-тѣ по-
будителнѣ причинѣ, което пакъ, като ся стекжѣт новы об-
стоятельства, става причина на други събитiя, зачто естествен-
но е, че новы ты събитiя произраждаж новы обстоятелства,
а за това и новы-ты обстоятелства новы причины, и така не-
прѣстанно нататакѣ. Длггый тоя рядъ на причины-ты напра-
ви пакъ на това произшествiе, за което тука говоримъ, и кое-
то е най важна епоха въ исторiѣ-тѣ на всякый Христiанскый
народъ.

Всичкы-ты тѣя причины и събитiя прѣдставяѣт истори-
ческѣ картинѣ на обращенiе-то на народы-ты. Тѣжѣ истори-
ческѣ картинѣ трѣбва да снемемъ отъ политическѣ-тѣ исто-
риѣ, която като е вѣрна и усвѣршена, бѣва вѣрна и исто-
риѣ-та на обращенiе-то, и наопаки: исторiя-та на обращенiе-
то допълня и обяснява исторiѣ-тѣ гражданскѣ. Отъ тука е
явно :

1-о. Колко е недостаточенъ за научтанье-то вѣрнѣ исто-
рическѣ картинѣ такъвъ источникъ, въ който е речено са-
мо: въ еде кожъ годинѣ ся кръсти еде кой царъ, или князь,
или народъ и н. т. Това е само послѣденъ актъ, послѣднѣ
чръта на обршенiе-то.

2-о. Зачто то повече-то обстоятелства, които готвяхъ
напр. Россiѣ да прiеме Христiанство-то проистичяхъ отъ внѣ,
то за да е плна исторiя-та на обращенiе-то на Россiяне-ты,
нужно е да знаемъ и тѣя источники, подъ влиянiе-то на кой-
то ся е свѣршило това събитiе, сир. трѣбва да знаемъ обра-
щенiе-то на Българiѣ, отъ кождо много, много нѣчто е прѣ-
минало къмъ Сръбы-ты, Власы-ты, Унгаре-ты и Россiяне-ты.

Нъ нека съ върнемъ къмъ Мудрака, и къмъ начало-то на Христіанство-то въ Българіѣ. Мъркы-ты, които прѣдпріятъ той Монархъ да вървѣе Христіане-ты къмъ идолопоклонство-то съ притѣсенія, съ жестокость и гоненія срѣщу дѣйствоваха на негова-тъ цѣль; зашто, мухы ся не ловять съ оцетъ, и — колкото повече сръдишь нѣкого, толкова повече усиливать негово-то опиранье. Освѣтъ това и страхъ-тъ отъ гееннѣ былъ по' силень, нежели плашенье-то на Негово Величество. Всичко-то това Тертуліанъ добръ чувствовалъ въ свое-то изрѣченіе: Sanguis martyrum semen est Christianorum.

Въ Константинополь обаче пріемаха живо участіе въ състояніе-то на Христіане-ты въ Българіѣ, и царь-тъ не политикъ възбуди желаніе-то на много юнаци да бѣгнѣтъ назадъ въ прѣдѣлы-ты на Имперіѣ-тъ. Нъ духъ-тъ на Българско-то Правителство скоро ся промѣни съ всемъ, като възлязе на престола (около 830) кроткый, добрый, благосклонный

ВЛАДИМІРЪ.

Заклученный отъ неговый прѣдшественникъ трийсѣтъ-годишень миръ съ Византійци-ты, той го подтвърди грѣжественно, и ся съгласи на исканіе-то на Императора Теофила, да върне назадъ извѣстно число плѣнны Българе, които бяхъ прѣседилъ още Каранъ изъ Македоніѣ въ Влахиѣ, за връщаніе-то на които напусто до сега ся моляше Гръцко-то Правителство. На това Владимірово рѣшеніе ся опряха послѣдователи системѣ-тъ Каранова и Мудракова, съ кои-то Государственный Съвѣтъ бяхъ плѣнъ, и освобожденіе-то на тия Македонци отлагаше отъ день на день.

Като ся мина малко врѣмя, царь-тъ ся потегли на пътуваніе въ Имперіѣ-тъ; като оглѣда нѣкои градове въ Македоніѣ, най послѣ ся упѣти въ Тессалоникъ. Тая страна най много бяхъ населена съ Българе, които бяхъ най главни граждани въ Тессалоникъ. Като бяхъ Христіане и поддани, тии служяхъ на Имперіѣ-тъ, и ся ползоваха съ прѣимущества и правдини наедно съ Гръци-ты; мнозина отъ тѣхъ като прѣминуваха срѣдны-ты чиновне, достигаха до най правы-ты до-

стоинства въ Государство-то: и Българе-ти съ удовольствіи считахъ свои-ты едноплеменници то' въ генералитета, то' между сенаторы-ты, то' между Перы-ты (патрици-ты) на Имперіѣ-тѣ; и дору, какво-то по' долу ще видимъ, една Българска фамилія, като възлязе на престола, въ продълженіе 162 год. подрѣжа ослабѣлы-ты силы на Имперіѣ-тѣ, и даде н' правители, съ които толкова ся горди Византійска-та Имперія.

Не е извѣстно, что' накара царя на това пътуваніе въ Имперіѣ-тѣ; нъ то подбѣйствова на него пріятно за Христіанство-то. Както ся види, той ся е видялъ нѣкадъ съ императора, дѣто е испросено да ся връжѣтъ Българе-ти изъ Влахыѣ въ Македоніѣ. Като остана нѣколко врѣмя въ Тессалоникъ, дѣто можяше и трѣбваше ако и неволно да ся запознае съ истинѣ-тѣ на Вѣрѣ-тѣ, коѣ-то исповѣдвахъ негови-ти едноплеменници по всичкѣ Македоніѣ, той, може, да е измѣнилъ образа на мысли-ты си за баснословны-ты богове Перуна, Позвизда и др.

Още доклѣ го нѣмаше въ Българіѣ, дойде, както ся види по сговоръ, Гръцкый флотъ въ устіе-то Дунавско, за да приеме отъ брѣгове-ты Влашки 12,000 Българе-Македонскы. Българскы-ты Воеводы по граници-ты ся противяхъ на това прѣмиснуванье до прихожданье-то на царя; обаче Македонци-ти, слѣдъ нѣколко удранія, сподучихъ да наскакѣтъ въ корабы-ты, и да ся удрѣтъ въ Константинополь, а отъ тамъ въ надрѣшны-ты си жилища въ Македоніѣ.

Нѣкои отъ тѣхъ останахъ въ столицѣ-тѣ, между които бяхе и единъ младъ челоуѣкъ, на имя Василиѣ, който постѣпи въ службѣ при единъ Сенаторъ, и като достигна най высокъ чинъ въ Сарая, най послѣ въ 867 год. възлязе на престола Константинопольскый и е извѣстенъ подъ имя-то Василиѣ Македонскый: Негови-ти сынове, Леонъ Философъ Александръ, унукъ-тѣ му Константинъ Багрянородный, друзи-ти потомци: Романъ II, Василиѣ II и Константинъ царувахъ съ славъ. Тая е втора-та Славянска династія, отъ коѣто Имперія-та имаше по' добры-ты си Господаре.

Сѣтина-та на царско-то пѣтуванье още по' силно ся показа слѣдъ връщаніе-то на Царя въ Българіѣ, въ коѣ-то той показа всеобщѣ трѣпимость. Тая благосклонность кѣмъ Христіане-ты направи му много недоброжелатели, и за това повече, че нѣкой го сякахъ да е потаенъ Христіанинъ. Обаче и това може да бѣде, че той дѣйствително въ пѣтуванье-то си да ся е кръстиль тайно, нѣ още *tis penes iudicem*.

Останало-то врѣмя на царуванье-то Владимірово баше спокойно, или поне нѣмаме источники, въ които да видимъ картинѣ-тѣ на тия събитія, които сѣ ставали вътрѣ въ Българіѣ и въ царскій Дворъ. Пріятелско-то отношеніе между него и Императора баше едно отъ главны-ты условія, кои то подкопавахъ господарствующѣ-тѣ вѣрѣ въ Българіѣ. Человѣколюбіе-то и трѣпимость-та Владимірова обезоружихъ мѣчителскѣ-тѣ власть на язычество-то; тия неговы качества дадохъ високо надтягнуванье на негово-то господство, и съ това ся възвыси състояние-то на Христіане-ты, и Христіанинѣ-тѣ не ся имаше вече за прѣстѣпникъ. Прѣемникъ-тѣ Владиміровъ,

БОРИСЪ,

Не отстѣпаше отъ правила-та на свой прѣдшественникъ. Между това императоръ-тѣ Теофилъ (842 год.) ся скончя, и остави настоятелство-то на Имперіѣ-тѣ и малолѣтний си сынъ, Михаила, на супругѣ-тѣ си, императрицѣ Теодора. Скоро (въ 845 год.) трійсѣтъ-годишній миръ приближи на края. Борисъ като глѣдаше жезъла на Имперіѣ-тѣ въ рѣцѣ-ты на женѣ, и като ся свръши вече врѣмя-то на мира, обрѣна ся кѣмъ императрицѣ-тѣ съ нѣкаквы исканія, и за да ѣ устрани, приготи ся на войнѣ.

Историци-ти повтарятъ дилеммѣ-тѣ, съ коѣ-то была отвѣщала императрица-та на плашанье-то на царя: „Ако ми надвѣешь, то малко славѣ ще спечялишь отъ надвитѣ женѣ; ако ли ся надвѣешь отъ мене, отъ това ще придобѣешь голѣвъ срамъ.“ Както да е было, нѣ работа-та не достигна до войнѣ, прѣговори-ти успѣвахъ, и продлѣженіе-то на мира ся потвърди и отъ двѣ-ты страны.

Между другы-ты условія на тоя трактатъ най-главны-ты ся 1-о. Връщане-то нѣкои плѣны и отъ двѣ-ты страны. Царь-тъ искаше отъ Θεодо́рѣ да му врене княжикъ-тѣ, сестрѣ му, която, както видѣхме по' отгорѣ, въ царуванье-то Караново ся плѣни отъ Гръци-ты, и ся отхраши при Императорскый Дворъ въ правила-та на Христіанскѣ-тѣ Вѣрѣ, а отъ своѣ си странѣ трѣбваше да отпустане знаменитый монахъ, Θεодора Кифарѣ. 2-го. Да остави на Българіѣ единъ страницѣ, която бѣше на княжество-то Загорско.

Притисната-та отъ всички-ты страны, а най паче отъ Сарацине-ты и отъ Българе-ты, Вѣсточна-та Имперія, трѣбваше да приеме силы мѣрки за да удържи или да стврѣтне тѣя воинственны събѣды. Правители-ти нейни неможяхъ да ся избавятъ отъ тѣхъ съ войнѣ, надѣяхъ ся поне да ги усмрять съ кротко-то ученіе на Цркъвѣ-тѣ. Той интересъ всегда одушевляваше Византійско-то Правителство.

Въ прѣминалы-ты военны врѣмена не можаше нито да смисли челоуѣкъ за обращеніе-то на Българе-ты, освящъ подданны-ты имъ братья на Имперіѣ-тѣ, които истый той интересъ по' отнапрѣдъ ѣ подкани да ги присѣдини на стадо-то Христово. Трѣбваше да чекать благопріятно врѣмя и случай. Не трѣбваше ли рано или късно създадени-ты божества отъ въображеніе-то и подкрѣпяваны отъ суевѣрства-та и отъ заблужденіе-то на ума да ся съборять, и като огрѣе истина-та да исчезнатъ, като привидѣнія? Като ся просвѣти, най послѣ, той народъ, не ще ли да отетѣпи отъ Перуна, който не обѣщаваше заплатѣ за добрини-ты, нито бѣденъ блаженъ животъ, най высока-тѣ тѣжъ цѣль на ванъ земный животъ, и да ся обрне къмъ Истиннаго, Всемогущаго, Вѣчно-добраго Бога, подателя на всички-ты добрини? Благопріятный поводъ, който ускори това обращеніе, заключававшееся въ трактата на царя съ императрицѣ-тѣ, по който Борисъ подтверди трѣпимость-тѣ, кождо въведе неговъ-тъ прѣдшественникъ; а най повече го ускори връщане-то на сестрѣ му въ Българіѣ.

Не щяхъ ли Византійци-ти да ся въсползуютъ отъ благопріятный тоя случай? Какъ не? Прѣблагочестива-та Императрица, която безпрѣстанно ся трудяше да обрѣща сретници-ты къмъ Православіе-то вѣтрѣ въ Имперіѣ-тѣ си, не пропу-

стна и това обстоятелство. Тя имаше весьма силно орждіе въ рждѣ-ты си Българскѣ-тѣ Царевнѣ; и можяше ли да помисли добрый Борисъ, че, като ся възобнови мирный трактатъ съ Византійци-ты въ Цариградъ, двѣ высокы господаркы направихъ срѣщу него силенъ сговоръ, сир. да го прѣувѣрятъ, че Перуиъ нѣма ни уши, ни очи, ни брадѣ, и че него никога не го имало, и че всичко что е приписано нему е лъжа? Може обаче, откровеніе-то на тыя истины да е станало на Бориса отъ нѣкакъвъ случай още отъ напрѣдъ, сир. въ врѣмя-то на княжество-то му, както не безъ причинѣ можемъ да ся стѣняваме отъ постѣпки-ты Владиміровы, комуто, както и на наследника му, може да ся открыли очи-ты му ревности-ти къмъ Христіанство-то негові пріатели и ближні, Дворъ-тъ Цариградскый и Людовикъ Благочестивый.

Обаче Борисъ никакъ ся не сръдеше на Христіане-ты, което ще ся докаже послѣ, и усръдно покани сестрѣ си Христіанкѣ да дойде при него. Нѣ каквы сѣ были тоя пѣтъ тайны-ты неговы чюствованія, не можемъ каза, зачто свѣрѣмени-ти не оставихъ за това намъ никаквы извѣстія, а мы твърдѣ късно сме ся родили, за да можемъ да докажемъ подробно тайно-то негово поведеніе. Обаче да уничтожи господствующѣ-тѣ отечественѣ вѣрѣ, не бѣше лесна работа. Нѣ както и да е было, Царевна-та като е излазяше изъ Константинополь, воистина прія за тѣмъ цѣль нужны-ты наставленія, и освящъ това, взя съ себе си и духовникъ, монахъ, Фессалонитскый житель, Меѳодія.

Стояніе-то нейно при Двора на брата си е най любопыт-но и най важно мѣсто въ исторіѣ-тѣ на обращеніе-то на Българскый народъ; то е послѣдне-то и най силно-то явленіе, което докара скоро-то промѣняванье на болѣсть-тѣ на народный умъ, и причини ново-то и здраво-то негово прѣвращанье. Нѣ что' правѣла, что' доказвала, какъ постѣпала княжия-та влѣрѣ въ Двора Прѣславскый, не знаѣ. Нѣ и безъ това, мы несъмнѣнно трѣбва да вѣрваме, че княжия-та е была главна причина на обращеніе-то на Българіѣ, и това не е удивительно, зачто и Угарія, Польша, Литва, Россія, Англія ся обрѣнахъ отъ жены.

Като не можемъ да прѣброимъ по имя всички-ты дребнотии, заради какъ ся приготвихъ Българе-ти постъпно да промѣнятъ вѣрж-тж си, мы да неприбѣгнуваме къмъ единъ или два анекдота, които ся упазихъ у Византійци-ты, и гы пріяхъ послѣ чужди-ти писатели за побудителны причины на кръщеніе-то Българско; зашто отъ горѣречено-то видимъ, че сж тврьдѣ маловажны и недостаточны за да могатъ да произведжтъ изеднжж онова, което инакъ не може да ся произведе, освянь съ длъговрѣменно дѣйствіе на много обстоятелства.

Прввый отъ тья анекдоты е за живописаніе-то Меѳодіево. „Зачто-то Меѳодій былъ искусенъ живописецъ“ казва г. Енгель (*Allgemeine Weltgeschichte* XLIX Theil. pag. 332), „то Борисъ му порачялъ да изобрази удаи-ты на извѣтъ-градный му домъ. Прѣдмета на изображенія-та оставилъ на волюж-тж на живописца, съ съгласіе обаче, да испиши нѣчто весьма страшно. Меѳодій прѣдставилъ изображеніе-то страшный сждъ, което Борисъ като видялъ, така ся уплашилъ, что-то тутакси ся рѣшилъ да ся научи тайно отъ Меѳодія Христіанскж-тж Вѣрж, и да ся кръсти подъ имя-то Миханль.“

1. Тврьдѣ страшна и противна на себе си е была тая причина на обращеніе-то на царя, който ся уплашилъ отъ страшно-то, зашто-то желалъ страшно-то.

2. Меѳодій не можаше да изобрази единъ отъ най главны-ты догматы на Христіанскж-тж Вѣрж въ царскы-ты палаты, безъ да ся съгласи Царь-тъ на това, или дору да пожелае. Ако царь-тъ му позволи, или пожела това, то явно ся показва вътрешне-то му разположеніе къмъ Христіанство-то, отъ дѣто и да е произлязло то'. Отъ тжж склонность ся вижда че е произлязло това изображение, а не инакъ.

3. Той анекдотъ прввъ пжть ся расказа отъ Продлжителя Теофановъ, и до сега ся повтаря отъ събирателе-ты Византійскы-ты извѣстія. Непроницателный продлжитель, като слѣдовалъ духа на другы-ты Гръцкы писатели, които тврьдѣ чясто прибѣгнувахъ къмъ причины-ты чудесны, ненадѣяны, необыкновенны, като не умѣлъ да каже нѣчто естественно, прія за причинж събытіе-то, което може да е было сѣтнина.

Вторый анекдотъ ся нахожда у Нестора (по Кенегсбергскѣ-тѣ копіѣ стр. 15): „Въ лѣто 6366 (858 год.) Михаилъ Царь изыде съ вой своими брѣгомъ и моремъ на Българы; Българы же видѣвше не могоша стати противу ему, и просиша кръститися и покоришася Грекомъ. Царь же Михаилъ кръсти Князя ихъ и Бояры вся, и миръ сътвори съ Българы въ седмое лѣто царства своего.“

Не е право: 1-о. Българія въ всичко-то царуванье Борисово нахожда ся въ голѣмъ миръ съ Имперіѣ-тѣ. Обаче това мѣсто е прѣсадилъ въ Русскы-ты лѣтописи (Несторъ ли, или другъ нѣкой не знаѣ,) отъ Симеона Логотета, у когото одного ся нахожда, а друзи-ти Византійскы писатели ничто не знаѣтъ за това прѣдприиманье Михаилово. Единъ Леонъ Грамматикъ казва: че една горска хайдутска дружина Българска нападнала на нѣкой Имперскы градове; нъ това не было война, нъ было нѣкакво нападанье отъ странѣ на Българе-ты, а не отъ странѣ-тѣ на Михаила; и това ся случи въ царуванье-то на Императрицѣ Теодорѣ, сирѣчь, доклѣ Михаилъ былъ малолѣтенъ (Vid. Orient. ad ann. 845).

2-о. Това мѣсто не е съобразно въ лѣтосчисленіе то: Михаилъ прія жезъла на правленіе-то въ края на 855 год. или въ начало-то на 856; то 858-та година ще бѣде втора или трета година на негово-то царуванье, а Борисъ ся кръсти послѣ.

3-о. Мѣчно може да повѣрва человекъ, че Българе-ти, които бяхъ бичъ на Имперіѣ-тѣ, покорили ся на Гръци-ты, безъ да ся хванѣтъ за оружіе, и ся молили сами да ся кръстятъ, които не щадяхъ живота си за да избѣгнѣтъ новѣ-тѣ вѣрѣ!

4-о. Обаче Симеонъ Логотетъ не казва да е покорена Българія, и казва, Михаилъ да е плашилъ Българе-ты отъ далечъ. Ако нито народъ-тъ нито Дворъ-тъ не былъ склоненъ къмъ Христіанскѣ-тѣ Вѣрѣ, то тѣи съ никакво плашанье не мо'жахъ ги принуди да ѣ пріемѣтъ; ако ли сѣ были склонни, то това трѣбваше да стане и безъ войнѣ-тѣ: а военно-то нападанье и всяка вражда не само че не щѣхъ да ускорятъ обращеніе-то на народа, нъ още щѣхъ да смалятъ,

или дору щяхъ съ всеѣмъ да истрѣбятъ тѣхъ склонность, и щяхъ да забавятъ обращеніе-то за много врѣмя, зашто нѣравственно-то завладѣніе става съ мѣрки съ всеѣмъ срѣщуположны на образа на политическо-то (физическо) завладѣніе.

Миръ-тъ, съжъзъ-тъ, пріятелство-то, доброжелательства-та, благосклонность-та, кртость-та, безкорыстіе-то — ето пѣтищата, прѣзъ кои-то Вѣсточна-та Црѣква правяше пространии своиты привзиманія, въ което тя за тва успѣваше, зашто то прѣдлагаше на народы-ты иго-то Христово легко и спасително, никога не посягаше на гражданскъ-тъ и мѣ независимость. Вѣтрешне-то имѣ само убѣжденіе е было вѣнчательно условіе на нейны-ты желанія, условіе, *sine qua non*.

5-о. Михаилъ бѣше весма развратенъ, и не можяше да ся грижи за нарастюваніе-то на Црѣквѣ-тъ. Конѣ-ти, ловѣ-тъ, циркъ-тъ, хубавици-ты, чяши-ты — ето любимо-то негово привзиманье; а жезла на правленіе-то дръжяше вуйка му, Цесарь Варда. Нещастна-та война съ Сарацине-ты, и вѣтрешни-ты каранія и безпокойства не позволявахъ му нито да ся смысли за войнѣ съ Българіѣ. Леонъ Грамматикъ, писатель и философъ, единъ отъ прѣвы-ты приближенны на Вардѣ, въ това врѣмя директоръ на учебны-ты заведенія въ Константинополь, съ всеѣмъ мѣчи за военны приготвленія срѣщу Българіѣ, и крщеніе-то на Българіѣ, което скоро ся случи, явно цоказва мирнѣ-тъ тишинѣ, кождо сѣ имали и двѣ-ты дръжявы.

Обаче, че Борисъ ся крсти въ царуванье-то Михаилово, това е истинно; нѣ зашто не на прѣдѣ, зашто не въ царуванье-то на Θεодо'рѣ? Оставамъ въ отвѣтъ всякому да разсѣди, каквы мѣчнотии сѣ имали прѣобразователи-ти на народы-ты: да ся истрѣбятъ народны-ты суевѣрства, е мѣчна работа, а колко повече да ся истрѣби народна-та вѣра? За това лесно може да вѣобрази нѣкой прѣпѣны-ты, които царъ-тъ по срѣщна.

Въ това врѣмя Борисъ направи сношенія съ Германскый Царь Людовика, съ когото (въ 848) заключи миренъ трактатъ. Въ 852 год. подновихъ ся тѣя сношенія, а въ другъ-тъ годинѣ произлязе раздоръ между двѣ-ты дръжявы, и Борисъ заключи съжъзъ съ Францускый Царь Карла. Тѣя сношенія

бяхъ за неграничны работы на Българскы-ты владѣнія съ Германскы-ты, и ся свршихъ съ войнъ, която скоро стана и скоро ся сврши. Най послѣ Борисъ ся наздраво рѣши да поетъ жи въ число-то на Христіанскы-ты дръжавы, косто и скоро послѣ ся случи.

КРЪЩЕНИЕ-ТО НА БЪЛГАРИЖ.

Кръщеніе-то на Българіж ся нача отъ кръщеніе-то на Двора; станахъ приготовления за великій обрядъ; Императоръ Михаилъ проводи свой полномощный посланникъ за да стане на мѣсто него кръстникъ на Бориса; священнодѣйствие-то е вршилъ, както ся види, съ помощь-тж на други-ты священници, Отець Меѳодій, духовникъ-тж на княжикъ-тж, който ся крѣше до тогава подъ имя-то на придворенъ образопиесець, и Борисъ утвърденъ въ начала-та на истиннъ-тж Вѣрж, съ всичкый си домъ и дворъ тръжественно ся отрѣче отъ Перуна (863), и отъ всичкы-ты заблужденія на старж-тж вѣрж.

Царь-тж, за да покаже искреннъ-тж си любовь, прія имя-то на свой кръстникъ Михаила. Какъ ся нарѣче голѣмый му сынъ Бережанъ (или Пружанъ), не е извѣстно; нъ по малкый му сынъ Владиміръ ся нарѣче Симеонъ.

Слѣдъ това Царь-тж прати нарочно посланници къмъ высоки-ты си съжзници: въ Константинополь, въ Германіж, въ Франціж и дору въ Римъ, за да извѣсти велико-то това събытіе, и издаде манифестъ или указъ на свои-ты подданици както въ Българіж, така и въ които области бяхъ нейны за въвожданье-то публично Христіанскж-тж Вѣрж.

Могжтъ да кажжтъ правдолюбиви-ти читатели, че любопытно щяше да е, да знаемъ на примѣръ: церемоніж-тж на кръщеніе-то, или да видимъ картинж-тж на пиршества-та, които сж ставали слѣдъ него, или да прочетемъ копіж-тж на царско-то повелѣніе, или да ся научимъ, какво сж говорили слѣдъ обнародваніе-то указа по всичкы-ты кѣща, по всичкы-ты градове, по всичкы-ты области на Господарство-то. Казвамъ, че подробности нито на това нито на друго-то не знаж; зашто Българе-ти, ако извадимъ Христіане-ты, до това врѣмя не сж знавали още да пишжтъ, и всичко е прѣдано на вѣчно забравянье. Отъ

всичко-то това извѣстны сѣ намъ сѣтнини-ты, които самы по себе си слѣдватъ, сир. че кръщеніе-то е станало, както ся види, въ тайнѣ-тѣ кѣшнѣ цркъвѣ на Княжикѣ-тѣ, че царь-тъ, който ся бѣше приготвилъ за него съ постъ и молитвѣ, не можѣ да не яде и да не пие за здравіе-то на высокій си въспрїемникъ, а които слѣдовахъ неговый примѣръ, — за негово-то здравіе; че бѣше прѣдписано на всички-ты и на всякадѣ да примать кръщеніе-то, и че на всякадѣ като ся яви това повелѣніе, което много врѣмя ся таяше въ Сарая, и тутакси ся обнародва, хладнокрѣвни-ти ся прозявахъ, а срдити-ти ся срдяхъ.

Види ся обаче, че тука лесно можяше да ся исплнни Латинска-та пословица: Regis ab exemplum totus componitur orbis, както ся тя исплнни при възникналѣ-тѣ Реформаціѣ въ сѣверни-ты Господарства въ Европѣ; нѣ това нѣмаше въ Българіѣ. Разлика-та на двѣ-ты тыя прѣобразованія бѣше въ срѣщуположѣ посокѣ. Въ Реформаціѣ-тѣ ся отвърлихъ пости-ти, прѣкратися гласно-то исповѣданіе грѣхове-ты и проче и проч. и народѣ-тъ лесно ся удови за по' легко-то. А на противъ у Българе-ты, а най паче у голѣмци-ты царуваше старый вкусъ Азіатскый. И не е было лесно, съ всички-ты доказателства на закона Божій, на природѣ-тѣ и на здравый умъ, да увѣри нѣкой тыя ягкы, здравы и закѣспѣлы язычници, че по' хубаво, по' прилично е да имать по' еднѣ женѣ, на кождо трѣбва да отдавать правдини равны съ мъжѣ-ты, и осванѣ това да и' ся закльжѣтъ на вѣчнѣ вѣрность. Не е было лесно изеднѣжъ да подкапе всякаго да прихожда доброволно при духовны-ты сѣдници, и да обвинява самъ себе си въ злы-ты и прѣстѣпны работы, или самоволно да остави страсти-ты и чувственны-ты наслажденія и да ся покори на различни законы на въздрѣжаніе, които прѣдписва нова-та Вѣра.

Славянскы-ты фантастическы боговчета не щяхъ таково нѣчто; родены отъ плодовито въображеніе, тѣи покровителствовахъ страсти-ты; като нѣмахъ съвршенѣ власть, тѣи не наказвахъ прѣстѣпници-ты съ вѣчнѣ геениѣ; и добри-ти Българе тврѣдѣ лесно ся примиряли съ тѣхъ за свои-ты си грѣхове, сирѣчь, клали и посвящали и'мъ овенъ или бытъ, така

обаче, еднѣ-тѣ повинѣ (по' добрѣ-тѣ и която ся яде) изадали за тѣхно-то здравіе, а другѣ-тѣ, (търбоха, чрѣва-та, тумбака, кокалы-ты, кожѣ-тѣ, упашкѣ-тѣ и рога-та), изгаряли ги за тѣхнѣ-тѣ честь на священны-ты огнища. а)

И така весма мѣчно бѣше прѣминуванѣ-то отъ мягко-то язычество къмъ еднѣ вѣрѣ много по' тврдѣ, която, като туряше юздѣ-тѣ на страсти-ты, отнимаше имъ любострастнѣ-тѣ слободѣ, и на противъ тыя исты-ты похоти и невѣжество бѣхѣ силны-ты връзки, съ които бѣше връзанъ разумъ-тѣ въ рабство у страсти-ты, язычество-то и суевѣрства-та.

Рѣшително-то постѣпванѣ на Двора въ такывы обстоятелства, го завлече въ опасно положеніе, зашто да вразуми нѣкой изеднѣжъ цѣлъ народъ бѣше невъзможно. Трѣбваше да ся чкават трагическы сцены; слаба-та дѣятелность на царя можяше да унищожи всички-ты надежды на Христіанство-то, и да докара лоши сѣтнины и на истый Дворъ; нужда стана да ся пріематъ спасителны мѣрки, за да ся прѣвари поне събраніе-то на силнѣ-тѣ бурѣ.

Нѣма да издыраме по тѣнко подробности-ты и причины-ты, които побудихѣ народа срѣщу царя; зашто това не е възможно да направимъ, че нѣмаме источники; да притуримъ само това на речено-то горѣ, че една-та мьсль: „царь-тѣ не е патріотъ,“ можяше да произведе въ народа силно срѣщу него възмѣщеніе.

а) Въ Българіѣ, както и въ другы-ты Славянскы языческы страны, въ извѣстны мѣста имало общенародны капища, въ които простый народъ врѣщяше божественны-ты си обряды. Богати-ти, велможи-ти и обще голѣмци-ти, и ти въздигахѣ идолы въ свои-ты чифлици, градины, ливады, такыва божества, каквы-то всякый обычяше. Въ прѣминалы-ты войны и запустяванія въ Гръціѣ, между другы-ты грабежи изнесохѣ и много статуи изъ извѣнъ-градскы-ты сарай и градины Константинопольскы, изъ Мезембриѣ, Адрианополь, Атины, и изъ другы-ты градове въ Българіѣ, и не е чудно, че отъ биковскы-ты или овенскы-ты остаткы ся възносяше смрадный и несносный дымъ подъ носа на мермерный Платона, Сократа, Димосеена, Венерѣ и пр.

Възстаніе ся готвяше по всичко-то царство; отъ всички-ты страны начна да става движеніе къмъ срѣдоточіе-то, за да угаси свѣтло-то на истиниѣ-тѣ Вѣрѣ въ стѣны-ты на истый Сарай. Между това въ столицѣ-тѣ, дѣто по' напрѣдъ и по' силно дѣйствоваше повелѣніе-то царско, най напрѣдъ плана възмѣщеніе-то. Граждане-ти и извѣтъ-градскый простъ народъ възмѣтени отъ голѣмци-ты, забиколихъ Сарая; какво сѣ искали размирици-ти, и какво е правилъ побѣситѣльнй народъ подъ стѣны-ты на Сарая, знае той, който е былъ на тѣхно-то съгласіе и е глѣдалъ на сборища-та народни. Нѣмаше какво да правятъ жителе-ти на сарая, и единъ отрядъ царскы тѣлохранители съ рѣшителенъ напрѣгнѣтъ натискъ и съ избиванье-то главны-ты противници прогнахъ ги отъ тамъ, и изловихъ много голѣмци, отъ които наказахъ до 52 чедов. а дружи за да избѣгнатъ наказаніе-то, и да придобѣтъ благоволеніе-то на Царя, кръстихъ ся.

Много по' лесно бѣше да привлекѣтъ подъ кръста просты-ты, които и безъ това често постяхъ, и едвамъ можяхъ да прихранятъ едниѣ женѣ, и освяня това не мысляхъ злѣ, че негово Величество по' добрѣ знае, кое трѣбва да вѣрватъ, нежели бояре-ти. Слѣдъ това, спорѣдъ повелѣніе-то начнахъ да развалятъ кумиры-ты както въ столицѣ-тѣ, така и въ околности-ты нейны. И работа-та съ това ли ся свърши?

Не! до това вѣрмя Кръсть-тѣ бѣше поставенъ само на стѣны-ты на столицѣ-тѣ; трѣбваше да ся распространи по всички-ты градове и области на царство-то. Нѣ на всякадѣ ся срящахъ спѣшы, на всякадѣ възмущеніе, и религіозна-та тая вътрешня война ся продѣлжава седемъ или осямъ години на'рядъ съ промѣнителенъ усѣхъ, доклѣ най напоконъ въ 869 годинаѣ, или 870, Христіанство-то прія съврѣшенно надтягнуванье. Ето вече нужда за учители, ето поприне за проповѣдници, ето поле на Апостолскѣ жятвѣ!

Всички-ты случки, всички-ты сцени на тѣхъ вътрешнѣ борбѣ Българскѣ сѣ скрыты отъ наши-ты по'гляды, нѣ и това, что горѣ рекохме за крышеніе-то на Българскый Дворъ, знаемъ го само отъ Византійци-ты. Влѣненіе-то и каранія-та въ Константинополь обрѣвахъ вспѣко-то вниманіе на малцина-та тогавашны Гръцкы писатели. Подробности-ты на събы-

тия-та въ Българіѣ или не катили никакъ тѣхно-то вниманіе или недождады до тѣхны-ты уши: както ся види, было е и това и онова. Освянь това тѣя подробности зашто-то бяха чужды за Византійскѣ-тѣ Исторіѣ, не ся упражнявахъ съ тѣхъ, и вѣчны-ты смутны при Двора, каранія-та на Патріарха Фотія съ Игнагія, Съборъ-тъ, процесъ-тъ Фотіевъ, Богословскы-ты прѣспирания, войны-ты съ Сарацине-ты, трагедія-та на Цесаря Вардѣ, трагедія-та на Имп. Михаила — колко силны и обилны прѣдмети за тѣхно-то вниманіе!

Обаче писатели-ти Византійскы все' ся пакъ достойны за благодарность поне за това, че спомянахъ за замѣчательный случай за Христіанство-то въ Българіѣ, сирѣчь, за съвршенно-то уничтоженіе язычество-то, и за крещеніе-то на народа. Несторъ забѣлежи това мѣсто въ своѣ-тѣ дѣтописъ: „Въ дѣто 6375 — 6 — 7 (сир. въ 867 — 8 — 9) крещена бысть земля Болгарская. Това мѣсто, нѣкои писатели, между които е и Шлецеръ, наричатъ го (нѣ не' право) второ крещеніе на Българіѣ, нѣ воистина то' е продѣженіе на начало-то отъ Двора Апостолско дѣло, и знаменува само значителны-ты неговы успѣхы. Това дѣто иностранни-ти писатели, Грци и Русскыи два пѣти спомянуватъ за крещеніе-то на Българіѣ знаменува, че ти сѣ взяли двѣ-ты главны точки неговы, между които, като сѣ дръжали хронологическый рядъ, поставили сѣ отечественны събитія; нѣ никой нѣма да ся съмнява, че между това непрѣстанно ся е продѣжявало обращеніе-то на господарство-то, зашто инакъ не можаше то' да достигне свое-то свръшване, ако и всякъ годинѣ да сѣ были равны или не' негови-ти успѣси.

Сега ся ражда пытанье: въ 869 или 870 год. всицы-ты ли Българе до единъ ся крѣстихъ? Не възможно е да повѣрваме, че слѣдъ тѣя години въ истѣ-тѣ Българіѣ да не сѣ ся находжали още самъ тамъ послѣдователи на идолопоклонство-то; освянь това пространны-ты владѣнія Българскы въ Влахыѣ, Унгаріѣ, Сръбіѣ, Славоніѣ, Далмаціѣ, Кроациѣ ся крѣстихъ слѣдъ това врѣмя. На тѣя години не можемъ инакъ да глѣдаме, освянь на эпохѣ, въ коѣто Христіанска-та Вѣрѣ слѣдъ борбѣ-тѣ си съ язычество-то стана господарствена, обща, царствующа.

Нъ съ сичко-то това, Българія не можаше още въ това врѣмя да ся нарече съвршено Христіанска, ако и да бѣше кръстена; зашто да кръсти нѣкой единъ народъ, и да го научи на догматы-ты на Вѣрѣ-тѣ и на длѣжности-ты, които ги прѣдписва Црква-та, сѣ работы различни. Да кръсти е лесно; нѣ да научи нѣколко ученици иска трудъ и врѣмя: нѣ за да научи нѣкой цялъ народъ што трѣбва? Каквы трудове сѣ испытали за двѣ-ты тѣя работы Борисъ и Меѳодій и тѣхнѣти сподвижници не е извѣстно, нѣ че сѣ испытали много, това е несъмнѣнно.

Ето что можемъ да кажемъ съ достовѣрность за кръщеніе-то на тоя народъ. Като не знаемъ подробности-ты на голѣмѣ-тѣ тѣжъ работѣ, тя естествоно ся показва намъ тъмна, затова и сѣтнини-ты нейны въ другы-ты области на Вѣсточнѣ Европѣ сѣ тъмны. Какъ, при каквы обстоятелства, при какво вліяніе, истый той Гръцкый обрядъ прѣмина въ Сръбіѣ, Илирикѣ, Влахыѣ, Трансилваніѣ, Унгаріѣ, Моравіѣ, Богеміѣ и Россіѣ на скоро начнахъ да обяснявать, нѣ побрѣкахъ всичко, и всичко като напрѣдъ останува тъмно. Нѣмаме вѣрны источники, свидѣтели, а които имаме, ти не достигать за да рѣшаютъ истинѣ-тѣ, или поне вѣрность-тѣ. Отъ неясны и срѣщурѣчны свидѣтельства не можемъ извади вѣрно слѣдствіе, и работа-та до тогава останува подъ сѣдъ, докль не изнамѣрятъ сказванія близо до онова врѣмя, въ което ся е кръстила Българія, или поне да проникнѣтъ въ политически-ты сѣотношенія и взаимно-то вліяніе между Имперіѣ-тѣ, Българско-то Господарство и горѣречены-ты народы, и да издыратъ тѣя обстоятелства и причины, които бяхъ на Христіанскѣ-тѣ Вѣрѣ, така да кажемъ, като мостъ, за да прѣминува изъ Българіѣ въ речены-ты земи. Съ това ще ся пояснятъ малко-то свидѣтельства на съврѣменны-ты писатели, и ще ся замѣни това сѣще-то признаіе на тоя народъ, за кръщеніе-то на който трѣбва да ся говори.

Весма малко-то источники и свидѣтельства, които имаше за тѣжъ работѣ, можтъ нѣколко само да подтврѣдятъ това, което е вече доказано. На тѣя трѣбва да обрнежъ весма испытно вниманіе, за да издыримъ, не срѣщудуматъ ли

тія на дѣйствителны-ты събытія, съгласны ли сж съ естественнo-то и обще теченіе на дѣла-та на народно-то обращеніе; осваянъ това зачто то умраза-та, смутны-ты, прѣспирны-ты между Вѣсточнѣ-тѣ и Западнѣ Цркъвѣ бѣхѣ голѣмы, то да ся увѣримъ, да не сж прѣправены или лѣжевы. Обаче като размыслимъ всичкы-ты потребности за истиненъ свидѣтель, речены-ты свидѣтельства неволно изгубвать свое-то, достоинство, и Несторъ ли, или Деклейскы пресвитеръ, или кой да е другъ Римскый монахъ, който е начрѣталъ въ XIII или XIV вѣкѣ Латинскы-ты легенды, много късно ся явихъ, за да можемъ да ги приемемъ за вѣрны свидѣтели; тѣи мо-жахъ около 1112 год. или 1230 год. да сбръкатъ това, кое-то ся е случило прѣди 150 години, както и нѣя слѣдъ 1800 години. И така въ правъ смьсьль, тѣхна милость не сж свидѣтели, не сж такыи челоуѣци, който най напрѣдъ въ по-томство-то сж обрѣнали вниманіе на неописанно-то и отъ давна забравено обращеніе, и отъ тѣхъ ся началъ длъгъ рядъ писатели, който слѣдовахъ тѣхный примѣръ, и който мы слѣдваме; за това въ тѣхъ за прѣпправне сега работѣ, тѣи собственно можѣтъ да бѣдѣтъ сѣдници, а не свидѣтели.

Ако нѣкой Гръкъ, който да е былъ отъ 860 до 870 год. въ Българіѣ, или другъ нѣкой въ сѣтнешни-ты години да е ходилъ въ Угаріѣ, Моравіѣ и пр. и да е описалъ не само всичкы-ты събытія, нѣ и да бѣше проникналъ и въ всичкы-ты причины на крещеніе-то на тоя или на другъ народъ Это свидѣтели, който щѣше да повѣрва вече и Шлецеръ, и не щѣше да сжществува десята-та глава (въ 2-тѣ часть на тълкованія-та Нестора), въ коужто той ся отличилъ, като искусень, проницателень, безпристрастенъ, нѣ не и съ всѣхъ пазливъ сѣдникъ.

Обаче пространно-то издырюванье за обращеніе-то на оныя народы, който ся крѣстихъ слѣдъ Българе-ты, не ся относя собственно на исторіѣ-тѣ на това господарство; обаче мы ще смьслимъ и за всякый народъ на свое-то мѣсто, а тука ще обрѣнемъ още вниманіе на крещеніе-то на Българіѣ. Нѣ какъ Апостоли-ти на тѣхъ странѣ ся прѣяхъ за главны дѣйствующа лица и въ обращеніе-то на Моравіѣ, то нека видимъ на късо сѣтнины-ты, който испытатели-ти извлякохъ

отъ произлязло-то отъ тука побръкване. Защо то ми не достига времѣ-то, мѣсто-то и случаи-ти, азъ не мога да привеждамъ размѣжданія-та на всички-ты писатели за тоя прѣдметъ, и щѣ да съмъ доволенъ съ издырнѣя-та на най-новы-ты критици, на мнѣніе-то на които почива сега тая работа.

И така да ся обрѣнемъ къмъ кръщеніе-то на Българіѣ. Главно-то условіе за въвождане-то Христіанскъ-тъ Вѣрж въ тѣхъ странѣ бѣше: 1-о, Изученіе-то народа, проповѣданіе-то; 2-о, Въвождане-то Богослуженіе-то и преводъ-тъ на Священно-то Писаніе. Това ставаше съ залаганъ-то на Правителство-то и съ непрѣстанны-ты трудове на учители-ты.

Заради това спорядъ нуждѣ-тъ трѣбваше да найдѣтъ за тѣхъ работѣ нужно-то число Священници; отъ дѣка? а) отъ свои-тъ си Христіанскъ область, сирѣчь, отъ отвѣдъ Балканскы-ты горы въ Княжество Загоръе, което бѣше на Българе-ты, и бѣше населено съ Българе-Христіане; б) Отъ Имперіѣ-тъ: Борисъ ся отнесе на Византійско-то Правителство за да му прати искусны проповѣдници и учители; ами Гръци ли? Защо Гръци, кога имало въ Тракыѣ, Тессаліѣ, а най-выше въ Македоніѣ толкова много Българско духовенство?!, Шлеперъ не може довольно да нахвали благоразуміе-то на Вѣсточнѣ-тъ Цркъвѣ, че тя никога не пушала такывы проповѣдници на кръстены-ты отъ неѣхъ народы, които не знаахы нужны-ты языци. Той има голѣмъ правдѣ. Какъ неблагоприятно щяхъ да постѣпятъ Царь-тъ и Императорь-тъ, ако употребяхъ такывы челоуѣци, които не знаяхъ народный языкъ! Това щяше да е много по' злѣ, отъ да употребятъ за тѣхъ работѣ смѣщи-ты Българскы невѣжды. Искривены-ты Българскы думы въ уста-та на Гръци-ты, щяхъ да направятъ народа да не вѣрва тѣя иноплеменници, да имъ ся смѣятъ, да ги намразятъ, или да имъ ся разгнѣватъ: а отъ другѣ странѣ, кой не ще да ся съгласи, че ученіе-то изъ уста-та, изъ които истичатъ родны гласове, родны думы, родны израженія, че ще да е по' силно, по' убѣдително? И така щѣ повторѣ: Гръцка-та Црква бѣше благоразумна, сирѣчь не испрати въ Българіѣ Гръци, нѣ Българе.

Освѣтъ това испращани-ти отъ Имперіѣ-тъ проповѣдници трѣбваше да зафанѣтъ въ Българіѣ пастырскы мѣста,

ставахъ вече поддани на новыи свой Господарь. Не вѣр-
вамъ, че Гръци-ти доброволно можяхъ да ся рѣшаютъ да оста-
вятъ свои-ты роднины, познайници, свой языкъ, свой нѣженъ
климатъ, свое-то отечество, за да отидѣтъ въ по' студенъ,
не толкова плодороднъ, другоязычнъ, иноплеменнъ земь, и
тамъ на чуждъ странъ, подъ чуждо правленіе да останжтъ за
всегда. Съ веъмъ срѣщуположно бѣше отношеніе-то на Блъ-
гаро-Имперско-то духовенство, което ся тегляше въ роднъ-
тѣ си странъ, гдѣто правленіе-то бѣше родно, съ надеждъ,
която много обѣщаваше; зашто въ Българіѣ трѣбваше да ся
учрѣдятъ Епископства, Архіепископства, и проч. Та и Ви-
зантійско-то Правителство по' добръ ся съгласяваше да из-
губи нѣколко Българе, нежели Гръци, както по' горѣ отъ бла-
горазуміе, така тука отъ патріотизмъ. Тврьдѣ е естествено.
И така тука не можемъ каза ничто по' добръ и по' вѣротно,
както че Борисъ, осваянъ свое-то Загорско духовенство, выка
изъ Имперіѣ-тѣ Българскы священници и учители, и дано не
срѣшнмъ да кажемъ, че къмъ тѣхъ ся присѣдинихъ и нѣ-
колко Гръци.

Нъ какъ ся избирахъ и испрацахъ тія грамотни духов-
ни? Както ся види, царь-тѣ прѣдостави тѣмъ работж на Отца
Меоодія, който като е былъ роденъ въ Македоніѣ, знаятъ е
тврьдѣ добръ тамошни-ты обстоятелства, и е ималъ познай-
ници, — та и каквы? сродници, и между тѣхъ свой братъ и
проч. Друго яче не можаше да бжде. А Гръцко-то Прави-
телство отъ свои странъ обяви, че които желажтъ да оти-
дѣтъ въ Българіѣ, да ся явятъ (за да научятъ условія-та,
разумѣвася, че трѣбвало да ги привлечжтъ съ нѣчто; зашто
всякый не отхождаше на такова пжтуваніе и да прѣдава себе
си на опасности,) гдѣ и прѣдъ кого? Вонстина Меоодій отъ
свои си странъ е порачалъ нѣкому отъ свои-ты познайници
да въ Македоніѣ приканюва проповѣдници; и той най ближній
неговъ познайникъ бѣше братъ му въ Фессалоникъ, Констан-
тинъ, комуто най напрѣдъ и най добръ отъ всякаго можаше
да вѣври тѣмъ работж, кождо прѣдаде нему Монархъ-тѣ, и
съ когото той можаше за тѣмъ работж да има прѣпискж още
прѣди крещеніе-то на Двора. Чини ся, че двама-та тія братья
и съ тѣхъ всички-ти Имперскы Българе отъ душж желаяхъ

да ся обрне Царь-тъ и цѣлый единоплеменецъ съ тѣхъ народъ на истинный и спасительный пѣтъ. И така трѣбовало да ся явяватъ прѣдъ Константина въ Фессалоникъ.

Ами какъвъ человекъ е былъ той Константинъ? Всичкы-ти, които описватъ живота му, наричатъ го братъ на Меодія, роденъ въ Фессалоникъ и Философъ, въистина, не такъвъ, каквы-то ся славятъ въ новы-ты врѣмена майсторе-ти на Силлогистическы-ты формы а' la atqui et ergo, или человекы съ Енциклопедическы главы и съ събраніе остры думы за всяки случаи; ами какъвъ? Простодушный съчинитель на четкъ-тъ, (Русскый ли или Българинъ былъ неизвѣстно), като зналъ, че Гръцка-та дума, *φιλοσοφία*, произлазя отъ *φίλω* любя и *σοφία* мъдрость, растлькова, че Константинъ, като былъ още малъкъ, съновалъ, че ся нахождалъ въ сборъ дѣвици, и ся влюбилъ въ най прѣкраснѣ-тъ на имя Софія, и направилъ да ся усѣятъ родители-ти му, че Софія шяло да каже мъдрость, а намъ наумява, че философъ шяло да рече, любитель на софія, сир. на мъдрость-тъ. Види ся, че знаменованіе-то на тѣкъ думъ даде причиня на съчинителя на историкъ-тъ на тоя сътъ.

Нъ мы трѣбова да познаемъ не знаменованіе-то на думъ тѣ, нъ съ какво имянно ся е упражнявалъ нашъ Константинъ. Учениѣишій дю Канжъ въ свой безцѣнный словарь за срѣднкъ-тъ и най новѣ-тъ Гръцкы Словесность, весьма добръ объясни думъ-тъ: философъ. Съ исто-то объясненіе украси Шлецеръ свои-ты тлькованія Нестора, дѣто казва: „*φιλόσοφος* ще рече у Византійци-ты монахъ: а *φιλοσοφείν* да ся постриже' монахъ, или да живѣе въ монашеско състояніе. Ректоръ-тъ въ Гръцкы-ты Патріаршескы училища още до сега ся нари'ча глава на философы-ты. Въ сѣщій смьслъ и западни-ти писатели прѣимжтъ думы-ты: *Philosophus philosophari*." Нъ зачто-то дю Канжъ на мѣста доказва, че дума-та *philosophia* зимася още за писменность въобще, то въ тоя случай дума-та *philosophus* ще знаменува това, което мы сега наричяме ученъ человекъ. Въ Капитулы-ты (сегашни-ты Семинари, или духовны училища,) той, който прѣдстоявалъ за прѣподаваніе-то ученіе-то, нари-

чядся philosophus. Ясно е, че това слово ся зима тука въ исто-то знаменованіе.

Какъ философъ знаменува ученъ чловѣкъ, или любитель на мѣдрость-тѣ, или на науки-ты, и какъ философія знаменува ученность, или все едно писменность, знаено е и безъ доказателства, зачто въ това знаменованіе тая дума ся е употрѣблявала въ всички-ты врѣмена. Нѣ наричяхъ ли Гръци-ти всякій монахъ философъ, не знаѣхъ; или ако Ректоръ-тъ на Патріаршескы-ты училища былъ глава на философы-ты, то да ли' сѣ ся наричяли така ученици-ты? Не' ученици-ти, а учителя-ти, които ся нахождахъ подъ настояніето на Ректора.

Работа-та на учены-ты сирѣчь на философы-ты отъ незапаметны врѣмена е была учителска; така е рядъ-тъ на пѣчта-та, зачто неучени-ти не учятъ. Кой не знае, че Платонъ, Пнеагоръ, Аристотель и друзи-ти философи имахъ си свои-ты училища? Профессори-ти не' само на высокы-ты Аѳинскы училища, нѣ и на другы-ты школы въ Александріѣ, Антиохыѣ, Пергамъ и проч. въ всички-ты послѣдны столѣтія слѣдъ Рождество Христово наричяхъ ся философи. Философи-ти, които ся почитахъ отъ Императора Іуліана: Плотинъ, Порфирій, Ямвлихъ, Едезіѣ, Хризантъ и Евсевій, учителя на Пергамскы-ты школы, въ които ся учи' въ младость-тѣ си той монархъ, направихъ знаменитый свой въспитаниѣкъ чуждъ отъ истинны-ты на Христово-то ученіе; послѣ като ся прѣведе, въ Ефескѣ-тѣ школѣ, утвърди го въ язычество-то главный тамъ учитель (философъ) Максимъ; послѣ като ся прати въ Аѳинскѣ-тѣ Академіѣ, побуди ся отъ ученіе-то на тамошни-ты философы (профессоры) да стане врагъ на Христіане-ты. Императоръ Θεодосій II ся ожени за дщерѣ-тѣ на Аѳинскый философъ (профессоръ) Леонтія. Всякому е извѣстно, че отъ прьвы-ты още столѣтія учителя-ти Христіанскы непрѣстанно ся прѣпирали съ профессоры-ты (философы) язычески.

Весма е естественно, че както на врѣмя-то на язычество, така и слѣдъ истрѣбыванье-то му, това наричанье на учителя-ты остана и у Христіане-ты, ако и да наричяхъ тѣ великы-ты си духовны учителя съ имя-то отци, затова нари-

чанье-то философы ся прѣдостави повыше на учителя-ты не отъ духовно званіе, както виждаме въ врѣмя-то Константиново.

Просвѣщеніе-то, което политаше да падне въ Имперіѣ-тѣ, подкрѣпился въ царуванье-то на Θεодорѣ и Михаила. Освянь благочестіе-то на Императрицѣ-тѣ, главна причина на това бѣше братъ и' и вуйка Михайловъ, Цесарь Варда, истиненъ покровитель на науки-ты и просвѣщеніе-то. Съ прилѣжаніе-то негово и на ученѣйшій мѣжъ, Патриарха Фотія стана прѣобразованіе-то и усъвършеніе-то на училища-та въ сичкѣ-тѣ Имперіѣ, и на отличны чловѣци ся прѣдаде както ученіе-то. така и настояніе-то за него. Знаменитый Деонъ Грамматикъ носяше имя-то философъ за това, че въ исто-то врѣмя учяше въ Константинополскѣ-тѣ Академіѣ Логикѣ и Діалектикѣ и бѣше, директоръ въ неѣ. а)

И така достигаше, че нашъ Константинъ, като бѣше Θεссалонитскій философъ, той бѣлъ профессоръ, или може да е бѣлъ директоръ на Θεссалонитскы-ты училища. Това е потребно было на Царя Българскій, сирѣчь чловѣкъ ученъ, профессоръ, философъ, учитель, наставникъ; за което 1-о, примѣръ му подаде Гръцко-то Правителство, 2-о, може да го е възбудилъ истый Меодій, 3-о, принуждавала го е иста-та необходимостъ. Отъ тука е явно намѣреніе-то на Българско-то Правителство. Можемъ ли повѣрва, че на Царя и на неговы-ты знамениты Бояре не е было срамотно, че не умѣли да пишжтъ, а пакъ всякій Гръкъ, дору и Западни-ти му съсъди твърдѣ добръ шарили!

Сега неволно ся ражда пытаніе: Константинъ и братъ му Меодій Гръци ли сж были? Той въпросъ никому още не е

- а) Послѣ кога то вторый пѣтъ паднахъ училища-та, просвѣщеніе-то и заедно съ него щастіе-то на Имперіѣ-тѣ, обще-то ученіе ся нахождаше още въ мѣнастырѣ-ты, за това и названіе-то философы припадна на учителя-ты монахи; — и праведно, зашто не само ся упражнявахъ съ науки-ты, нъ и съ искусства-та, и дору съ художества. Най ближень примѣръ на това е намъ Меодій, като искусенъ живописецъ.

дохождалъ на умъ, зашто всички-ти мислили, да сѣ были тѣи Гръци, и между други-ты Шлецеръ имянно гы величавя съ това имя; зашто така? Ето зашто: всякъ, който ся е родилъ и живѣе въ Гръцкѣ-тѣ Имперіѣ, е Гръкъ; аѣки Константинъ ся родилъ и живялъ въ Гръцкѣ-тѣ Имперіѣ; ерго Константинъ е Гръкъ (!!!). Другъ поне причинѣ по' добръ не можемъ приве.

Обаче всякъ ще ся съгласи, че такова разсѣждане и доказателство е прѣдосѣдително за критикъ челоуѣкъ, зашто е основано на лъжливо положеніе, отъ което и слѣдствіе-то излазя лъжливо. Кой не знае, че Европейска-та частъ на Вѣсточнѣ Имперіѣ бѣше населена съ Българе, ако не съ повече, а то поне на равно съ Гръци-ты, като не считаме и Българскы-ты поселенія въ Анатолиѣ, които давали на Имперіѣ-тѣ до 30,000 войны. Ако нѣкой ся уплаши да ся не загу-би въ пространнѣи лѣсъ (куріѣ) на Гръцкы-ты фоліанты, той, за да избѣгне опасность-тѣ съвѣтувать го, да земе въ рѣцѣ-ты си най добръ-тѣ картѣ на Турекѣ-тѣ Имперіѣ, дѣто ще види разсѣяны Славянскы мѣста, като начне изъ-подъ Цариградъ, до исты-ты прѣдмѣстія Аѣнскы.

Разумѣвася, че азъ не щѣ да оставѣмъ силлогистическѣ-тѣ нишкѣ, съ коѣто ся придрѣжамъ отъ Константина, за да потичамъ по сегашнѣ-тѣ Турекѣ Имперіѣ, на коѣто нито вѣрно описаніе, нито картѣ досега още имаме. Обаче, за да не останемъ безъ примѣръ, като разгѣдаемъ мѣста-та на око-до, азъ щѣ да споманѣ за тыя, които забѣлѣжѣ съ очи-ты си, а тыя 1-о, на които по благость-тѣ на Турци-ты и на вѣрмя-то не остана ни слухъ. ни дыря, 2-о, на които имена-та сѣ потурчени и 3-о, които и до сега гы още има, нѣ азъ зашто-то гы не знаѣмъ, не могѣ гы прѣброи, ще гы прибавѣмъ подъ обще-то заглавіе „и прочя.“

И така да забѣлѣжимъ: Адрианополь стои на рѣкѣ-тѣ Моравицѣ (Марицѣ), която, като истичя изъ горы-ты Балканскы, тече по Тракыѣ (Румилѣ, Романиѣ) къмъ Вѣстокъ, и изедѣжѣ като ся обрне, край Адрианополь, спуща ся къмъ Югъ, дѣто, като ся събире между градове-ты Чернычь и Траянополь, съ рѣкѣ-тѣ Чериѣ, влива ся въ Архыпелагъ. Освянъ нежъ рѣкы-ты на Македоніѣ: Струмица, Сту-

жница, Врѣдица, Быстрица, Яница една слѣдъ другъ ся спущать въ Архипелагъ. Това можемъ да забѣлжимъ и въ Тессалиѣ и дору въ Лувадиѣ, безъ да говоримъ вече за тѣхъ часть на Имперіѣ-тѣ, която лежи при Адриатическо-то море и на други-ты Словянскы земли.

Естественно, че имена-та на рѣкы-ты повече-то сж увардены, зашто нито Турци-ти, нито врѣмя-то могли да ги истрѣбятъ; обаче и съ жестокость-тѣ на тыя непріатели, уцѣляхъ и много мѣста, както на примѣръ паланкы-ты около Тессалоникъ, Погоряны, Пещера, Ровнякъ, Яница, и проч.

И така при пръвый поглядъ още не можемъ да дадемъ рѣшителенъ отвѣтъ на прѣдложено-то пытаніе; зашто Константинъ и Меѳодій така лесно можяхъ да сж Българе, както и Гръци, за това по вече, че Тессалоникъ бѣше столица на Имперскы-ты Българе и срѣдоточіе на трѣговиѣ-тѣ не само тѣмъ, нъ и на Мизійскы-ты си събратія, което отъ давна вече отъ Византійци-ты го показа Стриттеръ, а отъ него го повтори Шлецеръ.

Може обаче нѣкой да заключава отъ не Славянскы-ты имена на Константина и Меѳодія, че тѣи въистина не сж Славяне. Нъ това сж само имена, а не знамъ прякоры-ты имъ, които въ това врѣмя бѣхъ вече мода въ Имперіѣ-тѣ. А можемъ ли да заключаваме отъ имена-та, които сж дадени въ крещеніе-то, че еде кой чловѣкъ происхожда отъ това или друго племя? Познайте, отъ какъвъ народъ е Г. Гебрихъ Вилгелмъ, съ когото азъ наскоро ся запознахъ по случай? Ще кажете: Нѣмецъ. Не, той ся нарича Ставровскый, и е чистъ Чехъ Славянинъ, а пакъ е житель на Нѣмскѣ-тѣ дръжавѣ. И така ся види, че такова умствованіе приличя на *baculus stat in angulo, ergo pluit*.

Обаче нахождася едно мѣстце у Кедрина и Багрянородный, въ което много испытатели сж ся спъивали, и което, спорядъ потребѣ-тѣ, прѣминавало отъ книгѣ въ книгѣ, отъ разсѣжданье въ разсѣжданье и до днешній день, и което, както ся чини, катъ че ли казва да е Меѳодій Гръкъ, зашто-то го нарича монахъ Римскый живописецъ. Нъ отъ дѣ да знаемъ, че монахъ Римскый или Римлянинъ знаменува

Гръкъ? Лесно е; стига само да направимъ тѣжъ мысль на силлогизмъ, и слѣдствие-то само отъ себе си ще излезе, на какъ: Гръци-ти ся наричяхъ Римляне; и зашто-то Меодія наричяхъ Римскій, то той е Гръкъ(!).

За да разумѣемъ сѣщъ-тѣ цѣнѣ на това доказателство, трѣба да знаямъ, какъ имя-то Римлянинъ прѣминѣ у Гръцита, отъ кое врѣмя, и само ти ли можяхъ да ся наричатъ съ това имя?

Да начнемъ отъ края. Знаио е, че на врѣмя-то на Римскѣ-тѣ Республикѣ, отъ всички-ты и' подданны, най интересны-ты и най добры-ты правдины и прѣимущества ся прѣдоставяхъ на жителе-ты или на граждане-ты Римскы; за това Римскій гражданинъ въ области-ты щяло да рече дворянинъ. Кога растяше могущество-то и ся разширявахъ владѣнія-та Римскы, тыя правдины, въ заплатѣ за заслуги-ты, давахъ ся на различни лица (чиновници) въ Испаніѣ, кои-то зарадъ това начинахъ да ся наричатъ „Римскы граждане,“ „Римляне,“ ако и да ся сѣ раждали и отхранювали въ долини-ты Алпійскы или Аппенинскы. И какъ да ся не придрѣжатъ съ сичкѣ-тѣ си силѣ отъ това толкова голѣмо имя! Италянскы-ты подвластни градове единъ слѣдъ другъ ся мѣчяхъ да достигнѣтъ тыя прѣимущества: които и придобивахъ, зашто-то съединявахъ свои-ты плѣкове (socios) съ плѣкове-ты, които ся набирахъ въ Римъ.

Колоніи-ты, които ся извождахъ отъ тыя градове и изъ столицѣ-тѣ въ Галіѣ и Испаніѣ, удръжяхахъ съ себе си правдины-ты на тыя мѣста, изъ които ся прѣселяхахъ. Най послѣ ся прѣсѣче Республика-та, и всички-ты прѣимущества, които заслужени-ти желаяхъ, градове-ти и области-ти искахъ, народи-ти ся мѣчяхъ да придобѣятъ, начинахъ да зависягъ отъ одного Императора, и разумѣвася, много по' лесно е было да ги достигне нѣкой отъ одного человекѣ, нежели отъ шейсетъ или седемдесетъ горды, скѣпы, властолюбивы, закѣснѣлы старци (Patres Conscripti, Senatus).

Истинно-то величіе на Римско-то могущество ся начина отъ прѣвый день на Монархыѣ-тѣ. Императори-ти начинахъ да даватъ прѣимущества-та Римскы не само на различни-ты градове Италянскы, иъ и на колоніи-ты, които ся изваждахъ

на тѣхно имя. Това бѣше най жестоко-то иго, което Римъ можеше да наложи на привзяты-ты народы; нито дань-та, нито квартиры-ты (конаци-ти) на Римскы-ты легионы не бѣхъ за тѣхъ толкова чувствителны, както тыя спъны, что имъ срѣщуполагахъ на всички-ты тѣхны общественны работы дадени-ты на поселены-ты между тѣхъ прѣселенци правдины и прѣимущества на Римскы-ты граждане, безъ да смышлявамъ за прѣзрѣніе-то и присмивки-ты, които прѣтърпявахъ отъ горделивы-ты тыя Латинскы патриоты. Великій другородецъ былъ по' долень отъ послѣдній Италянецъ; трѣбвало или да остави нещастно-то отечество, или да остане рабъ, или да заслужи достоинство-то Римлянинъ, което ставало още толкова привлекателно, че никой не можалъ да закачи Римлянина, нежели да го удари. Высоко-то мнѣніе за могущество-то, за образованность-тѣ, за достоинство-то и за благородіе-то на Римскѣ-тѣ кръвь, бѣда-та, нужда-та, обстоятелства-та причинявахъ, что то мнозина Испанци, мнозина Галли, мнозина Славяне начинахъ да ся придѣпывать къмъ множество-то на свои-ты Господаре. Това и желаяхъ на брѣгове-ты Тибреку. Италия сама не можеше да роди толкова Латинци, колко-то бяхъ нужни да напльзять съ гарнизонъ всичкый Римскый мѣръ. Трѣбваше да въздигнѣтъ умноженіе-то народа.

Римляне-ти за тѣхъ работѣ бѣхъ твърдѣ смислени политики. Привзяты-ты области полатинявахъ съ прѣселенія, оставено-то мѣсто въ Государство-то допълнявахъ съ много плѣнны, на които дѣца-та или унуци-ти излазяхъ изъ Италиѣ Римляне подъ прѣпорци-ты на легионы-ты. Чюжди-ти племена ся допушахъ въ военнѣ-тѣ службѣ, и като имъ ся дадѣше правдина-та гражданска, тыя тогава трѣбваше да сѣ душы и тѣло на Римляне-ты, сир. да знахъ добрѣ Латинскы, да оставятъ народно-то си имя и да пріемѣтъ Римско-то.

Гръцкы-ти и Вѣсточни-ти градове и тѣи подпадахъ на тѣхъ учясть; прѣимущество-то на Римляинство-то на всякадѣ имаше прѣвенство. За да ги укрѣпятъ на себе си и да въведѣтъ въ тѣхъ Римско-то Правленіе, Августъ още и Тиберій Императори много отъ тѣхъ взяхъ подъ свое особенно покровительство, като имъ давахъ имя-то си, правдинѣ-тѣ гражданскѣ, и съ нежъ заедно длѣжности-ты и'. Тѣи градове

ся наричяхъ Neopolites. Отъ тука бѣше произлязло, че какъвъ да е старъ житель на брѣгове-ты Иорданскы или Архипелажскы, Гдадалквивирскы или Сенскы и пр. ималъ право да выка Ягка-та: Азъ съмъ Римлянинъ. На' зачто и Св. Павель Апостоль выкаше на Римскый Офицеръ, че былъ Римлянинъ.

И така отъ тука ся вече ясно види, че въ врѣмя-то вече на прьвы-ты Императоры имя-то Римлянинъ не знаменуваше народность, нъ гражданско прѣимущество, макаръ и всякый крѣпостный житель Римскый или роденъ тамъ можаше и той да ся нарича, нъ съ всемъ въ другъ смыслъ.

Въ послѣдны-ты столѣтія тая правдаина малко по малко ся распространяваше и на другы-ты градове и области, доклъ въ царувань-то на Антониша ѿ присвоихъ всицы-ты подданны на Имперіѣ-тѣ, и съ това вече ся уничтожи рабство-то, което до тогава сѣществуваше. Съ това еднообразіе и уравнявань-е на правдины-ты ся уничтожи прѣимущество-то имъ. Италянецъ, Грькъ, Славянинъ, Галль равно ся покорявахъ на указы-ты Императорскы, еднакво бяхъ одлъжени да служатъ на Имперіѣ-тѣ и да бждѣтъ ней вѣрни подданны, затова и видимъ много Римскы плѣкове, които съ всемъ не бяхъ съставени отъ челоуѣци Латинско племя.

Когато ся въведе чисто-то военно правленіе, когато начнахъ да въсхождатъ на престола генерали, то съ това исто-то ся отвори пѣть-тъ къмъ него и на народы-ты не отъ Латинско племя: такыи бяхъ Пробъ, Галенъ, Діоклитіанъ и нѣкои друзи повече-то родени въ Дунавскы-ты страны. Господство-то на Латинци-ты почти изчезна вече, зачто дѣло-то на отечество-то или на Имперіѣ-тѣ бѣше имъ обще съ другы-ты племена. Сѣнка-та на господство-то на Италиѣ състоише въ това, че Императори-ти живѣяхъ въ Римъ, и укази-ти излязяхъ на Латинскый языкъ, зачто това бѣше старо въвожданье, и нито Славяне-ти, нито Галли-ти, нито Испанци-ти или Бритти-ти имахъ още своѣ писменность. Обаче стигаше само да смьсли нѣкой пѣколко на Латинскы, и лесно ся растѣлжуваше на Славянскы, Галскы и пр. За това въ Атины или Смириѣ укузи-ти ся погрѣбвахъ въ Присѣтственны-ты Архивы, зачто ся прѣвождахъ и ся обнароувахъ на Грьцкы таблицы.

Нъ и на тѣхъ сѣнкъ панесе ударъ Константинъ Великий, Баща му *Хлоросъ*, Гръкъ, жененъ за Гръкыня Еленъ, родомъ изъ Вѣнинъ, като служаше въ Имперіѣ-тѣ, прія имя-то *Constantinus*. Той бяше военный Губернаторъ на странѣ Славянскѣ, живѣяше на брѣгове-ты на рѣкѣ-тѣ Нишавѣ, въ града на исто-то имя, който градъ Гръци-ти наричяхъ *Ναῖσσοσ* или *Ναῖσσα*, а Латинци-ти *Nissa* (тамъ ся роди Константинъ).

Константинъ, като стана Самодржець, прѣнесе столицѣ-тѣ на Имперіѣ-тѣ въ отечественнѣ-тѣ си странѣ, и Римъ, повелитель-тѣ на свѣта, начна да слушѣ съ покорность повелѣнія-та на Византъ. Ичезна послѣдня-та сѣнка на владичество-то на Римъ, отъ който остана на народы-ты въ наследство мрътвый сѣдебенъ Латинскый языкъ, който трѣбваше да го учи не само Гръкъ-тѣ или Славянинъ-тѣ, нъ и истый Италянецъ. Θεодосій I раздѣли Имперіѣ-тѣ на двѣ, западна-та и часть ся наводни отъ Славяне, и Готы, и Римъ ся завладѣ отъ варвары; а Вѣсточна-та, коя-то повыше уцѣлѣ отъ удары-ты, остана населена съ Славяне, Гръци, Армяне, Сирійци, Копты. Тѣи народи като ся нахождахъ подъ едно обще правленіе и, така да кажемъ, като нѣмахъ право да нарѣкѣтъ всичко-то Государство съ свое имя, удръжяхъ за себе си старо-то, нъ което вече ничто не знаменоваше, имя Римляне. Нъ зачто-то столица-та ся нахождаше между Гръци и Славяне, то тѣи наедно ся распорѣждахъ въ останало-то си слѣдъ Римляне-ты отечество, и Гръци и Славяне вѣзлазяхъ на престола. Трѣбваше да ся чѣка отъ врѣмя-то, кой кого ще замине съ взаимно-то вліяніе. Слѣдъ приходяще-то на Българе-ты, и въ царуванье-то на Иустина и Иустиніана Великий, Славяне-ти начнахъ да вдигать врѣхъ надъ Гръци-ты. Армія-та, която ся испращаше въ Африкѣ, Италиѣ срѣщу Готы-ты, състояше повыше отъ Славяне; безсмрътныи неинъ начялникъ бяше и той Славянинъ както и Императоръ-тѣ, на когото гвардія-та въ столицѣ-тѣ състояше само отъ едны Славяне. И всичко, что то тѣи человекѣи направихъ добро или зло, славися подъ имя-то Римляне!!

Обаче кождо-то и да е былъ по голѣмъ четь-тѣ на Славяне-ты, нъ въ борѣ-тѣ на взаимно-то имъ вліяніе тѣи ни-

кога не можяхъ да вдигнатъ връхъ надъ старый классический народъ, зашто въ такыва обстоятелства каквина-та на народа още по' силно дѣйствува, нежели четъ-тъ. Просвѣщеніе-то, искусства-та и образованность-та на Гръци-ты бяхъ тья орждія, съ които той народъ силно дѣйствоваше на отдаленный Римъ дору и въ время-то на най голѣмо-то му испадванье, и не единъ проницателенъ Римлянинъ повтаряше тья думы: Victorem Romam victa Graecia superavit, сир. Побѣдена-та Гръція надмина побѣдителя Римъ.

Естественно е, че тья исты-ты орждія още по' силно можяхъ да дѣйствовать въ тѣхъ Грько-Славянскѣ Имперіѣхъ. Мѣсто-то на мрътвый Латинский языкъ, който едвамъ ся удръжяваше въ сѣдилища-та и скоро съ всѣмъ исгасиѣ, трѣбваше да зафана Грьцкый: 1-о зарадъ правдинѣ-тѣ на классическѣ-тѣ му ветхость и на образованность-тѣ му. 2-о Зачто-то Славянска-га писменность, ако и да е смѣствовала тогава, трѣбваше да даде мѣсто на Грьцкѣ-тѣ за едик само политическѣ десниѣ; сир' между разноплеменны-ты жители на Вѣсточнѣ Имперіѣхъ трѣбваше да има языкъ срѣденъ и общъ, на който можяше да врьши своѣ-тѣ работѣ, на примѣръ Славянинъ-тъ, трговецъ-тъ Фессалонитский съ Копта Александрийский, или Варнанецъ-тъ съ Грузинеца или Армянеца.

И така това достоинство не можяше да има другъ языкъ, освянь само Грьцкый, като най достоинъ за тѣхъ общность и за това повече, че столица-та на Имперіѣхъ-тѣ и най ближнеты до неѣхъ области бяхъ населены повече-то съ Гръци, а съ другоплеменници бяхъ населени повече отдалеченны-ты провинци на Господарство-то.

Нѣ ако и да стана Грьцкый языкъ пръвъ въ Имперіѣхъ-тѣ, обаче и друзи-ти языци си останахъ пакъ въ употрѣбленіе и имахъ своѣ-тѣ писменность, както ѣхъ имахъ: Копти-ти въ Африкѣ, Еврей-ти, Сирийци-ти, Армяне-ти, Грузинци-ти въ Азіѣ; ами въ Европѣ? Славяне-ти. Ето слово, което ще приведе въ жалость срдце-то на всякый Русский, и всякый ще ся съгласи, че книга-та: За начало-то, врьвежа и успѣхы-ты на Славянскѣ-тѣ писменность весма е достойна за любопытство; нѣ не щяше да е тука мѣсто-то и'.

Обаче ако и да бѣхъ Гръци-ти прѣви между народы-ты на Вѣсточнѣ Имперіѣ, обаче, въ точно знаменуванѣ, никога не сѣ господствовали. Всичко-то имъ господство ся заключаваше въ вліяніе-то, което произлазаше отъ качественно-то имъ надминуванѣ надъ другы-ты. Обаче тѣ никога не присвоивахъ само на себе си работы-ты и распорѣжданѣ-то на останалѣ-тѣ слѣдъ Римляне-ты Имперіѣ, и никога не мисляхъ за тѣя безчеловѣчны срѣдства на притѣсненіе и истрѣбванѣ, които употрѣбяхъ Нѣмци-ти срѣщу Германскы-ты Славяне, като наслѣдвахъ Германіѣ отъ Франкы-ты.

Безкорыстіе-то (неинтерезликъ) е най главенъ признакъ на политическо-то проминуваніе на Гръци-ты съ другы-ты имъ съотечественници, исто така и въ религіозно отношеніе къмъ иностранци-ты, както спомянахъ по' отгорѣ. Всяка-та Имперія бяхе сѣмъзъ отъ различни племена, слипены по между си съ стары-ты Римскы законы. Всякій подданикъ на Имперіѣ-тѣ ся наричаше Римлянинъ, какъвъ то да былъ, Гръкъ ли, Славянинъ ли, или другъ ииородецъ все едно, и всякій можаше и трѣбваше да служи на обще-то дѣло.

Отъ всички-ты племена на Имперіѣ-тѣ, подыръ Гръци-ты, най главни сѣ были Славяне-ти.

И така явно ся види, че монахъ Римскій не значе нува монахъ Гръкъ, нѣ монахъ подданикъ на Господарство-то, което ся наричя Римско, по имя-то на отколѣшни-ты му владѣтели; за това още не знаемъ: Константинъ и Меводій Гръци ли сѣ были, или Славяне.

Рѣчено-то поне по' горѣ за духовенство-то, което Борисъ употрѣби за ученіе-то народа, простирася и на тѣя братія, боито като бяхъ отъ число-то на тоя народъ, станахъ по' замѣчательни и безсмъртни, защото то бяхъ повече дѣятелни. Това, ми ся чини, е довольно да ся усѣтимъ, че тѣ бяхъ Славяно-Българе.

Да притуримъ още нѣкои забѣлежванія: 1-во. Что рѣкохъ отъ горѣ за духовенство-то, което ся проводи на Бориса, най вѣрно отъ всичко ся относно на Меводія, който отиде въ Българіѣ още въ царуванѣ-то на Имперярицѣ, Теодорж, около 846 год. слѣдовательно 16 години до крещеніе-

то на царскій домъ, и който за това трѣбваше да отвори и да приготви пѣтя на речено-то духовенство. Не мож да повѣрвамъ, че благоразумна-та Императрица е могла да ся рѣши да прати въ языческый Дворъ Гръкъ, който трѣбвало да ся учи тамъ Българскый языкъ. Нъ, ще кажете, той зна-яль Българскы и ся научил между Имперскы-ты Бълга-ре. Не', милостиви Господаре, Гръкъ-тъ всегда бы воняль на Гръкъ, и произношеніе-то му останало бы всегда не народно Българско, — и Царь-тъ отъ едиж-тж само прѣдпазливостъ не пріяль бы Гръкъ вѣтрѣ въ Палата си. Зачто да не рѣчемъ по' добрѣ, че той катъ бѣше родомъ отъ Българскж-тж сто-лицж Вессалоникъ, бѣше сжщій Българинъ?

Обстоятельства-та на языческый Дворъ принуждавахъ Кня-жнж-тж да не зима съ себе си Гръкъ, който, катъ инопле-мянникъ и друговѣрецъ можяше да производа неприяты чув-ствованія въ бояре-ты, царедворци-ты Борисовы, и въ истый дору народъ, и можяше да стане причинж на различны не-прияности, както на Княжнж-тж, така и на самъ себе си. Чини ся, че въ Константинополь, гдѣто уеъщахъ всичкж-тж важность и мжчнотіж на прѣобразование-то толкова голѣмо Господарство, катъ Българіж, всичко е было прѣброено. До-ста: пратихъ Българинъ, та и подъ образа на живописецъ.

2-о. Ако Меодій бѣше Гръкъ, той никой не повѣрва-ше, да ся е мжчилъ той съ такавъ ревность за прѣвода Свя-щенно-то Исаніе на чуждый языкъ, и за въвождане-то Бо-гослуженіе-то на него. Патріотизмъ-тъ, и естественно-то на-дуванъ Гръцко (не казвамъ за неспособность-тж имъ за тжж работж) щяше да го направи да остави тоя трудъ на исты-ты Българе, зачто катъ дѣйствува срѣцу интереса на отече-ственнж-тж си словесность, щяше да подпадне на народно-то си самоотвърлянье, което не бѣше възможно да чякаме отъ Гръкъ.

Като рѣкохме, по' горѣ за благоразуміе-то и безкоры-стіе-то на Вѣсточнж-тж Цръквж, мы показаме, че Гръци-ти, кога проповѣдвахъ на народы-ты, употрѣбяхъ человекъ, които зна'яхъ добрѣ тѣя языци, (зачто тѣи имахъ за това срѣдства, че въ Имперіж-тж ся нахождахъ много единопле-менници на тѣя народы, които трѣбваше да ся обрѣнжтъ), и

Гръци-ти имъ не забраняж да въвождатъ богослуженіе-то на отечественный си языкъ. Нъ да имъ прѣведатъ ти всичко-то нужно, това не можемъ дока'за.

3-о. Независими-ти народи, които ся нахождаж около Имперіѣ-тѣ просвѣтихъ ся въ ученіе-то Христово отъ свои-ты Имперскы единоплеменници. Всички-ти ти сами си прѣвождаж священно-то писаніе и Литургиѣ-тѣ; отъ помежду си имахъ Апостолы. Ами трѣбваше ли Славяне-ти да чякатъ, всичко да направятъ за тѣхъ Гръци-ти? Не шж обаче да утвърждавамъ, че ни единъ Гръкъ не е ходилъ въ новообрънаты-ты страны; ходили сж, и не единъ, такыва сж были, дѣто сж трѣсили щастіе-то си.

4-о. Трудове-ти, които Меѳодій понесе както въ въдворяванье-то истинно-то ученіе Христово, така и въ въвождане-то писменность-тѣ, и тая любовь и ревность къмъ народно-то слово, кождо внуши той на новообрънатыи Монархъ и на неговый наслѣдникъ на престола, явно и несумнително го показватъ истиненъ патриотъ — Българинъ. Разумѣвася, че речено-то за Меѳодія простирася и на брата му Константина.

Явно е, че голѣмы-ты и безсмъртны-ты услуги Меѳодіевы, които направи на царя и на народа, дадохъ му нетѣмнатѣ правдинѣ на любовь-тѣ Царскѣ и на цѣло-то негово отечество, и новообразованна-та отъ него Българска Иерархія, Българска Цръква трѣбваше и можяше да ся управлява нѣколко врѣмя отъ великый си основатель, Апостолъ, Отець, главѣ-Меѳодія. Помощникъ неговъ бѣше достойный му братъ, Константинъ, нареченъ въ монашество-то Кирилъ.

Тыя понятія мя докарватъ на важно-то събытіе, сирѣчь на

а) Прѣвода Св. Писаніе, Славянско-то богослуженіе, начало-то на Славянскѣ-тѣ писменность, и б) на кръга на дѣйствія-та Меѳодіевы и Кирилловы.

Ето главны-ты историческы чрты на происхождение-то на Българскѣ-тѣ Цръквѣ. Тая точка на исторіѣ-тѣ Българскѣ мя кара да ся докачж отъ издырания-та на чловѣци, достойны за всякакво почитаніе и уваженіе, ти сж Добров-

ский, Шлецеръ и много други, които, като отричатъ отъ Българскѣй нейны-ты Апостолы, приписватъ ги на Моравскѣй.

Сегашни-ти Българе, отдѣлени отъ съобщество-то съ Европейскѣй-ты просвѣщенны народы, ничто не знажтъ за прѣпирни-ты, които до сега ставахъ въ Богемскѣй, Моравскѣй и пр. зарадъ проповѣданіе-то и работы-ты Меѳодіевы и Кирилловы, за които ти до сега не сж ся прѣпирали, види ся, за това, че отъ благодареніе на Турци-ты и на сждбж-тж на просвѣщеніе-то, ти не знажтъ историко-сжджж-тж діалектикж.

Като ся зафащамъ за исторіж-тж Българскж само за да принесж пѣкакж полжж на Россійскж-тж, азъ съмь принужденъ да ся намѣсж малко въ тжж прѣпирниж (прѣпирниж ли? не' прѣпирниж: Българе-ти още не сж подавали гласъ, а тѣхна милость иностранци-ти ся упражнявахъ само да повѣрять свои-ты легенды съ безгрижж увѣренность за нихж-тж правдинж), доктъ възстанжгъ исти-ти Българе.

Да мя простятъ всички-ти велици и мали тлѣкователи на лѣтописи-ты и легенды-ты за дрзость-тж ми срѣцу исторически-ты суевѣрства. Въ мене ся всели искусително невѣрванье къмь писателскы-ты авторитеты, и пытанье-то: отъ дѣ ся взя у насъ той чюждый не Русскый языкъ, кой-то отъ врѣмя-то на Нестора, съ таково мучительство притѣсняваше Русскж-тж Словесность до самж-тж смръть на Тредяковскый, и кой-то още и сега владѣе въ цркъвы-ты не само въ пространж-тж Русійскж Имперж, нъ и въ чръвенж Россіж (Галиціж, (и у Карнато-Россы-ты (въ Сѣверовъсточж Унгаріж) и въ много цркъвы на природны-ты Унгаре (Мадыаре, не Славяне)? Какъ той завладѣ Россіж? Да ли той ся прѣсели въ нежъ безъ важны обстоятелства, безъ силно вліяніе? Да ли той не е былъ народенъ языкъ, и на какъвъ народъ? натиска мя като единъ вапирь, отъ кой-то могж да ся избавж само съ обстоятенъ отвѣтъ. Казвамъ си, че за да ся избавж отъ тжж напасть, азъ съмь прибѣгновалъ къмь исторіж-тж на Россійско-то Государство и къмь тлѣкованія-та Несторовы, нъ напраздно. Както ся види, подобны-ты

пытанія не сж искушявали почтены-ты създатели на тыя творенія, или ако и да сж ты безпокоили, то ти не сж имали врѣмя да имъ отвѣщають, пръвый въ продлженіе-то на дванадесять, а послѣдній на четьредесять години, които ти посвятихъ за объясненіе-то, издыряніе-то и съчиненіе-то Россійскъ-тж Исторіѣ; а въ пространіѣ-тж Русскъ Грамматикѣ нѣмало мѣсто за да потълкуватъ за тж работѣ по' пространно.

Всякій разумява, че тыя pitanія сж тврдѣ важны за Россійскъ-тж Исторіѣ, и не можемъ ся избави отъ тѣхъ съкъсы и ефтины отвѣты, безъ да не останемъ длѣжни на здравый умъ. Всякій ще ся съгласи, че иностранний той языкъ прѣмина у насъ наедно съ книги-ты на Св. писаніе и Богослужебны-ты, и че за това трѣбва да издыримъ обстоятелства-та за прѣвода тыя книги на истый языкъ. И така всякий види, че отвѣти-ти на тыя pitanія проистичають и зависають отъ объясненіе-то на горѣречено-то заглавіе на това отдѣленіе, което може да фрѣли добръ свѣтъ на Рускъ-тж Исторіѣ.

Нѣ колко е мжно да объяснимъ това заглавіе, колко е мжно да виикнемъ въ подробности-ты безъ потрѣбны-ты источники, види ся отъ тука, че на най проницатели-ти испытатели потъмня поглядѣ-тѣ отъ тоя камень прѣтъкновения, и истый Шлецеръ, като тлъкова както можя, най послѣ зарязва тж работѣ, и ж оста'ва да ж дыри и да ж исправѣ, кому то ся и'ска да ся труди за неж.

Ако и знаменитый Добровский ся мчи' да утврди Меѳодія и Кирилла въ Моравіѣ, на което му помага' и Шлецеръ, и да ты накара да прѣведжѣтъ Св. Писаніе на Моравскый, сир. Чешскый языкъ, обаче отъ всичко-то това не може ся искара нищичко за отвѣтъ и за объясненіе Россійскы-ты pitanія; нѣ това, че нашѣ-тѣ Црковный языкъ така е чюдѣ на Чехы-ты и на Моравяне-ты, както и на Руссы-ты, е вѣрно, както два пѣти по двѣ четьре: нѣ не е по' малко вѣрно и това, че той языкъ не прѣмина у насъ, изъ Моравіѣ или Богеміѣ.

Ако ли Меѳодій и Кириллѣ най много и напрѣдъ сж ся трудили за Чехы-ты (все едно Моравяне-ты), то какъ и

зачто да прѣвождатъ ти зарадъ тѣхъ Св. Писаніе, не на тѣх-но, нѣ съ всѣмъ на чождо, Българско, както казва Г. Добровский, нарѣчіе? Възможно ли е, ти чловѣци, Кирилъ и Меѳодій, на които легенды-ты не даватъ да си отдѣхнѣтъ, като ги каратъ да ходятъ отъ Тессалоникъ въ Константинополь, отъ тамъ въ Херсонъ, въ Крымъ, а отъ тамъ при Козары-ты, за да ся каратъ съ Еврей-ты и Магометане-ты, а отъ тука пакъ, както други казватъ, въ Аравіѣ, за да ся прѣширатъ съ учены-ты Сарацине, а спорядъ други, прѣзъ пространны-ты пусты полета Русскы и Полшскы въ Моравіѣ, или прѣзъ Българіѣ и Угаріѣ въ Моравіѣ, за да проповѣдватъ на царя и на народа, и да ся каратъ съ Нѣмско-то духовенство, и да ги испѣдѣтъ отъ тамъ, послѣ да отидатъ въ Римъ, за да умре тамъ Кирилъ, и за да ся врьне Меѳодій пакъ въ Моравіѣ, послѣ въ Българіѣ, отъ тамъ пакъ въ Римъ, за да ся прѣшира съ Папѣ-тѣ, отъ тукъ пакъ въ Моравіѣ, за да ся скаратъ съ Царя Святополка, и да го отлѣчи отъ Цркъвѣ-тѣ, въ кождо той го бытъ привель, и съ срьднѣ да ся врьне пакъ въ Римъ, и зачто? за да умре тамъ! Възможно ли е, казвамъ, ти чловѣци въ безпрѣстанно-то си пѣтуванье и упражняванье въ проповѣданіе, крещеніе и каранія (ако то бы было така) да можѣтъ и да помыслятъ за прѣвожданье такывы голѣмы книги (най напрѣдъ трѣбвало да имъ прѣведѣтъ служебны-ты, безъ които ти не могли да врьшатъ Богослуженіе-то, а послѣ Библиѣ-тѣ, безъ кождо народѣ-тъ най напрѣдъ можаше да промине; всицкы-ты тыя воистина ставатъ много книги), за прѣвожданье които, спорядъ тогавашне-то искусство да пишѣтъ, не достигалъ всицкый животъ, който трѣбвало да е спокоенъ и безработенъ, а още съ такывы буквы, които още нѣмало, нѣ трѣбвало напрѣдъ да изнаѣрять?

Или, възможно ли е, Царѣ-тъ на Българіѣ и новонаселе-на-та въ неѣ Црква да пустнѣтъ доброволно тыя чловѣци, които той нарочно выка' изъ Имперіѣ-тѣ, и безъ които нито той, нито народѣ-тъ мо'жахъ да промнѣтъ, възможно ли е, да пустне тыя драгоцѣнны и нужни мѣжи за Царство-то и за Цркъвѣ-тѣ да ходятъ въ Моравіѣ и нататакъ?

Явно е, че тука е много криво, много забръкано, и на испитъ излазя, че или не ся е прѣвело Св. Писаніе, и Българе-ти трѣбвало да падижтъ пакъ въ идолопоклонство, младата имъ Црква да загуби свой Отець и Пастырь, народъ-тъ да остане въ варварство, или да ся пукнажтъ всичкы-ты легенды и основанны-ты на тѣхъ мнѣнія и догадки.

Обаче мы знаемъ, че Българія не само ся укрѣпи въ Христіанскъ-тъ Вѣрж, не само прія Св. книги прѣведены на бащиный и' языкъ, нъ незабавно начна да цвѣти и въ литературно отношеніе. Извѣстно е, че наричямый така прѣводъ Св. Писаніе на Кирила и Меѳодія былъ прѣвъ, и че най напрѣдъ отъ всякы-ты, плодове-ты му сжъ ѣли Българе-ти, за конто исты-ты той былъ свръшенъ, и трѣбвало непрѣменно и незабавно да ся свръши, зачто младата Црква не могла да проживѣе безъ тѣжъ хранж, както и съчинители-ти на легенды-ты безъ хлѣбъ.

Като влязе едижъ Св. Писаніе въ едно нарѣчіе на пространый Славянский языкъ, не прѣминуаше скоро въ друго нарѣчіе, нъ ся прія отъ нѣколко Славянскы племена заедно съ нарѣчіе-то, на което бѣше прѣведено най напрѣдъ. Ами какво е было това Славянско нарѣчіе, на което прѣвъ пжтъ было прѣведено Св. Писаніе? Какътъ Славянский народъ е говорилъ него? Мжчно ли е да ся усѣтимъ?

Азъ мо'жахъ изедижъ да отговорж на това пытанье, което и самъ Добровскый прѣдлагаше на себе си; нъ зачто-то той, прѣди да приложи свой отвѣтъ, на късо изброи различни отвѣты на неговы прѣдшественници, то твърдѣ любопытно ще бжде да испишемъ напрѣдъ тѣя отвѣты, въ конто мой отвѣтъ ще бжде заключеніе-то. И така исписвамъ думы-ты на почтенный аббатъ.

„Какъ трѣбва да наричяме спорядъ нарѣчіе-то языка, на който сжъ написаны книги-ты Славяно-Сръбскы, Славяно-Русскы (съ Кирилловскы-ты буквы), Славяно-Далматскы (съ Глаголическы-ты буквы)? 1) Коль находя криво да ся наричя това писмо Моравско или Русско.

2) „Той чюль, (което разказва на стран. 10), отъ единъ Русскый пжтуватель въ Славоніж (между Дравж и Савж?), че тамъ говорили още съ това нарѣчіе, или малко нѣ-

что съ отличенъ языкъ отъ оный, който той нарѣчя (старъ) Славянский книженъ языкъ. На стр. 11-тѣ той казвъ пакъ, че Кіевско-то нарѣчје въ Украинѣ и въ странѣ-тѣ на Вѣстокъ отъ Москвѣ весьма приличя на старый книженъ языкъ, както слышалъ Дедерлейнъ отъ единъ знаменитъ Россіянитъ.“

3) „Христофоръ Юрданъ (Чехъ) дума, че Кирилъ може да ся е воспользовалъ отъ Българско-то нарѣчје, което ся научилъ въ Константинополь, и казва, че Морави-ти лесно могли да разумѣвать това нарѣчје, ако и разговорный имъ языкъ е различялъ отъ него.“ Видъ: Orig. Slav. part. IV. p. 126.

4) „Луцій и Шенлебенъ показвать на околности-ты Солунскы. Весма естественно.

5) Стефанъ Роза Рагузанецъ почита дору Кирилова прѣводъ, зарадъ смѣсены-ты въ него Фракийскы думы, не чистъ Славянский.

6) „Матѣй Мѣховита нарѣчя право языка на Рускы-ты црковны книги Сръбскый, ако и общеупотрѣбительный Сръбскый языкъ на негово время бѣше вече весьма много смѣсенъ съ Турскы думы и дору въ много формѣ ся бѣше отклонилъ отъ старо-Славянский, или старо-Сръбскый. Най нови-ти Сръби нарѣчять старо-Сръбскѣ-тѣ црковнѣ книгѣ *Srbulia*, която спорядъ замѣчаніе-то на Вука, по' близо дохожда до Сръбско-то нарѣчје, нежели новы-ты Русскы изданія. Тамъ, на примѣръ, ся пише персть безъ е солице безъ ои князь, ме, те, се спорядъ най новый народенъ изговоръ, вмѣсто най стары-ты князь, мя тя, ся. За това глаголическы-ты книги сѣ произлязли отъ Сръбскы-ты:

7) „И азъ, като обработювахъ Славянскѣ-тѣ Грамматикѣ, и като сравнихъ прилѣжно новы-ты изданія съ най стары-ты прѣписи, безпрѣстанно ся увѣривахъ повыше, че Кирилловскый языкъ е былъ старо-то, още не смѣсено-то Сръбо-Българо-Македонско нарѣчје, при което увѣриванье азъ трѣбва и сега да останѣ, като прочетохъ дору и ново-то разсѣжданіе на Г. Калайдовича за старый Црковный языкъ. Ако и да мо'жахъ азъ да допустѣхъ, че Българе-ти, Сръби-ти и Русси-ти говоряхъ единъ языкъ въ IX столѣтіе, и не образова'хъ на себе си никакво отлично нарѣчје отъ оный языкъ,

то това никакъ не можъ каза за Моравы-ты (и сегашни-ты Словене), и за това не можъ да разумѣжъ, какъ можя той да утвърдява за Моравскый языкъ, че негово-то приличіе помогнало да го пріемжъ Българе-ти и Русси-ти. Языци-ти: Моравскый, Славянскый (правилно трѣбваше да го рече Словенскый), Богемскый, Полскый ся относятъ съ всѣмъ на другъ разрядъ, нежели Българскый, Сръбскый, Далматскый, Рускый, макаръ и два-та тия разряда на языци-ты принадлежатъ обще на Словенскый языкъ. Словенскы-ты црковны книги прѣминахъ не' изъ Моравиѣ въ Българиѣ, нъ наопаки прѣзъ Кирила и Меѡдія отъ Българиѣ въ Моравиѣ, а послѣ пакъ непосредственно изъ Българиѣ и Сръбиѣ въ Россіиѣ.“

Воистина така, воистина така, почтенный аббате! Прѣди да приложжъ и мой отвѣтъ, вы ми позволете да притурямъ нѣкои мои заблѣжанія на приведенны-ты ви мнѣнія.

1) Въпросъ-тъ е истый, който е и у мене; азъ щжъ го прѣдставжъ инакъ: „Какъ ся нарыча онова нарѣчіе на Славянскый языкъ, на което сж написаны црковны-ты книги, които употрѣбаватъ Сръби-ти, Далмати-ти, Россіане-ти (и притурямъ), Българе-ти, и два-та не Славянскы народа: [Власи-ти,*) (въ Влахиѣ, Трансилваниѣ, Молдавиѣ и Унгаріиѣ) и Унгаре-ти?

*) Ако и да правятъ сега Власи-ти богослуженіе-то си на свой языкъ, нъ азъ гы приложихъ за това, че общій тоя Црковенъ языкъ употрѣбаважъ и тѣи до начало-то, както ся чини, на прѣминало-то столѣтіе. Зачто-то Българія падна подъ власть-тъ на Турци-ты още прѣди да ся въведе книгопечатаніе-то, и Магометане-ти не позволявахъ да ся въведе въ тѣжъ странѣ: то много чястни Българе, за да не оставятъ нещастно-то си отечество и което начна да тъне въ тъмнотѣ-тъ на невѣжество-то, дрѣжахъ въ Букорешъ Типографіѣ, коя то даваше црковны книги не само на Българиѣ, Македоніѣ, Сръбиѣ, Влахиѣ, нъ и на Трансилваниѣ и нѣкогажъ на Унгаріиѣ. Скоро ся появихъ помощници въ Краковъ, Венеціѣ, Києвъ, Львовъ и по други мѣста въ Влахиѣ и Трансилваниѣ. На всякадѣ тѣя книги ся прѣпечатвахъ съ нѣкои само исправки или погрѣшки; языкъ-тъ имъ или нарѣчіе-то имъ на всякадѣ бѣше едно.

Зачто влязе това Славянско писаніе и на престола-ты на Влашки-ты Цркъвы, мы ще видимъ послѣ; нъ кой и кога го е прѣвелъ на Влашкий языкъ, не знаж.

2) Естественно е, че не можемъ да наречемъ Црковный языкъ нито Моравскый, нито Русскый, зашто той и въ двѣ-ты тѣя страны е чуждъ.

3) Свидѣтельство-то на Русскый пжуватель, че въ Славоніѣ говорятъ още тоя языкъ, или малко нѣчто отличенъ отъ оный языкъ, който той нарича (сирѣчь въ Россіѣ) старъ Славянскый книженъ языкъ, е неоснователно, и произлазя отъ неопредѣлены познанія за извѣтъ-граничны-ты Славянскы народы. До сега обаче въ Россіѣ не знаяж на кой отъ тѣя народы да отнесжтъ Црковный языкъ. Мнозина ся обрацаж въ Сръбіѣ, като най ближнѣ странѣ до Имперіѣ-тѣ (ами Сръби-ти най близко ли сж до Имперіѣ-тѣ отъ всички-ты Славянскы племена?!).

4) Зачто имянно въ Константинополь Кирилъ (ако бѣше той Грькъ) трѣбваше да научи Българскый языкъ?

5) Зачто да не покаже по' право, както говори Луцій и Шенлебенъ, на околности-ты Солунскы, или, коесто е все едно, на градъ Солунъ?

6) Что ше да рече: „Ѳракийскы думы?“ Грьцкы ли или Българскы? Тѣж странѣ сж ѣ населяли само тѣя двата народа, ако извадимъ нѣкои поселенія Сирійци. Нъ Кирилъ, като бѣше членъ на единый или на другый господствующій народъ, шяше ли да ся рѣши да заима думы отъ тѣя нрѣселенци?

Твърдѣ съмь съгласенъ, че оригинальный прѣводъ Кириловъ или Меѳодіевъ да не сж го разумявали въ много израженія и думы другы-ты Славянскы племена, или дору и исти-ти Българе, зашто като ся прѣведе отъ человекъ родомъ отъ тѣж или отъ другъ область на Государство-то, можаше, или по' добрѣ да кажемъ, трѣбваше да ся напыстри съ думы и провинциализмы, свойственны на отечество-то на прѣводителя; и трѣбва ли тѣя думы и тѣя провинциализмы да наричяме Ѳракийскы и прѣвода нечистъ Славянскый?

7) Че сегашній Сръбскый языкъ ся е отдалечилъ отъ старо-Сръбскый, за тва нѣма да ся говори. Че сегашній

Сръбский языкъ не е по' малко далечъ отъ Цръковный, както и Русский или Чешский, това е така, и че за това той не е по' малко чуждъ отъ него, това е несъмнено. А пакъ да сравняваме или да догаждаме отдалеченіе-то на сегашний Сръбский языкъ отъ Цръковный, това не е възможно, и тука не е нужно, зашто мнѣніе-то, че „Св. писаніе е прѣведено на Сръбский языкъ, и че сегашний Цръковный е старо-Сръбский,“ е едно само прѣдполаганье, което нито исторія-та, нито любословіе-то (философія-та) може да го потвърди.

8) Что ще да рече: несмѣсено Сръбо-Българо-Македонско нарѣчіе? Отъ това неопрѣделено заключеніе излазя само неопрѣделенно смѣсено понятіе за наричанье-то Цръковный языкъ. Че Сръбский и Българский языкъ сж два различни языка или нарѣчія, за това нѣма никакво съмнѣніе: Това различіе и на два-та языка, като начне отъ сега, възлазя въ древность къмъ свои-ты стары прадѣды въ паралелно отдаленіе, сир. тии языци сж были различни помежду си въ всички-ты врѣмена, зашто въ всички-ты врѣмена Българети си бѣхж Българе, а Сръби-ти Сръби, сир. и два-та народа не бѣхж все едно.

И така да наричяме Цръковный языкъ съ двѣ различни имена нито е нужно, нито възможно. Трѣбва да ся отнесе на кой да е отъ тья той прѣводъ, който на единъ само языкъ, на тоя или на другий ся свршии. Мы доду ще видимъ по' ясно, че дума-та: „Сръбо,“ не трѣбва тука да ся приплита.

И така останува намъ „Българо-Македонско-то.“ Нъ дали и тая послѣдна дума знаменува нѣкой новъ языкъ или нарѣчіе? Не': Македонія ся нарича една страна, а жители-ти и сж Българе, които могатъ да ся наричатъ Македонци, зашто-то живѣятъ въ Македоніѣ. За това Македонско ще каже Българско. А спорядъ въпроса нашъ, по който трѣбва да наречемъ вида на общій Славянский языкъ, довольно е да наречемъ едно-то само Българско. А думж-тж Македонско за по' ната' такашно и по' право опрѣдѣленіе прѣвода на Св. Писаніе можемъ тогава само да ж притуримъ, кога бы знаади, че Българский языкъ ся подраздѣля още на свои си нарѣчія.

Обаче азъ не мога да допустна, че Българский языкъ е раздѣлялъ на нарѣчія, като бѣше той самъ нарѣчіе на

който наричаме Славянскій языкъ: азъ го познавамъ на всякадъ цѣль и сжцій; обаче трѣбва да кажѣ, че въ различны-ты части на колко-то пространство е обнималъ, подпадалъ е, както и на всякадъ става, на различни провинціализми. Нѣ какви и дѣ сж были тѣ провинціализми не можемъ зная; а дагы раздѣляме по имена-та на области-ты, които зафацали Българе-ти; на Унгарекый, Краевскый, въ Влахыж, Мизійскый, Македонскый и проч., това было бы продрѣзливо и за осжжданье безъ достаточны за това доказателства.

Всичко, что можемъ на тоя пѣть да кажемъ съ голѣмъ вѣроятность, е това, че Имперекы-ти Българе въ Оракыж, а повыше въ Македоніж, като бѣхж Христіане много напрѣдъ до кръщеніе-то на истж-тж Българіж, като живѣяхж подъ особены законы, обряды и навици, които ся въведохж заедно съ Христіанство-то, неволио трѣбваше да приемжт новы думы, новы израженія, или да приемжт дору и Грыцкы.

Ако ли Добровскый съ думж-тж: Македонско показва на странж, на кождо съ думы-ты, или въ кождо е направенъ прѣводъ-тъ, (както това и само отъ себе си слѣдва, за-това повыше, че наши-ти Апостоли бѣхж родомъ Македонци), то азъ въ това съмъ съврѣшено съгласенъ.

И така Кириллъ и Меѳодій прѣведохж Священно-то Писаніе на никакъвъ другъ языкъ, освянъ на Българскый, несъмнѣнно на Българскый; или, което е все едно, Црковный языкъ, който ся употрѣбьява сега въ Россіж, Унгаріж, Сръбіж, Далмаціж и въ истж-тж Българіж, е языкъ-тъ Българскый, който въ другы-ты страны е мрътъвъ, нѣ е живъ и народенъ още и до сега въ Българіж.

На другъ языкъ, или нарѣчіе Св. Писаніе не можаше да ся прѣведе, освянъ само на Българскый; това показва и исторія-та и само-то языкознание, сир.

а) Българе-ти пріяхж Христіанскж-тж Вѣрж много по напрѣдъ отъ другы-ты Славянскы племена на Вѣсточно-то Вѣроисповѣданіе.

б) Прѣводители-ти бѣхж родомъ отъ Българскж странж, или Българе.

в) Исто-то кръщеніе на независимы-ты Българе стана вѣколко десятилѣтія по' напрѣдъ отъ кръщеніе-то на Сръбы-

ты, като вторий слѣдъ тѣхъ ближень народъ до Имперіѣ-тѣ.

г) Сръбія тогава още не бѣше отдѣлно Государство; тя бѣше область на Българско-то Государство, и ся обрѣна послѣ съ прилѣжаніе-то на Христіанско-то Българско Правителство.

д) Преводъ-тѣ, ако и да ꙗко не е имало до Мееодія, по естественный рядъ и по исканье-то на Царя, трѣбваше да ся сврѣши на языка или нарѣчіе-то на цадствующій Българский народъ.

е) Най послѣ вѣрно доказателство и подтвержденье на всичко, что рекохме, е сегашній Българский языкъ, който е живъ и истиненъ отпечатѣкъ на црковный. Земете и сравнете всички-ты сегашны Славянскы язици: Руский, Чешкий, Моравский, Кроатский, Сръбский, Българский, (говорѣ само за видове-ты, кои-то ся склонихѣ къмъ Вѣсточнѣ-тѣ Цркъвѣ; за тва и оставямъ: Словенский, Сорабский и пространний Вандакский); сравнете ги съ Црковный, и ако сте пронца-теленъ филологъ — философъ; ще ся увѣрите въ истинѣ-тѣ на думы-ты ми. (Вижь 5-тѣ и 7-мѣ стран. Древніе и нынѣшне Болгаре. 1841.)

9) Весма право говори почтенный Добровский, че Св. Писанте, сир. Црковны-ты книги прѣминахѣ не изъ Моравіѣ въ Българіѣ, а напротивъ изъ Българіѣ въ Моравіѣ; (нѣ чрѣзъ Кирилла ли или Мееодія, не е извѣстно), а послѣ така непосредственно изъ Българіѣ въ Россіѣ. Дума-та: „и Сръбія“ тука не е нужна; зашто не можемъ каза' за неѣ това, което за Българіѣ.

И така Кирилъ и Мееодій (ако сѣ тѣи) прѣведохѣ Св. Писаніе на Българский языкъ и за Българский народъ.

Сега пытамъ, не новы-ты господари испытатели, нѣ исты-ты съчинители на легенды-ты и лѣтописи-ты: какъ ся случи да ся выкатъ тѣи Апостоли изъ Имперіѣ-тѣ, по мнѣніе-то имъ, отъ троица или двамина Князове въ Моравіѣ за да учягъ народа, та прѣведохѣ Библиѣ-тѣ за Българе-ты, а не за Моравы-ты?? Зачто-то той въпросъ ся дръжи отъ крѣга на дѣйствія-та на тѣя великы и трудолюбивы учителя и има нуждѣ отъ издырание достоинство-то на легенды-ты и на

буллы-ты, на кои-то до сега ся основавахъ критически-ты издырянія, то, за да ся придръжамъ отъ теченіе-то на работы-ты, азъ ся тука запирамъ, за да ся обрѣнжъ къмъ прѣвж-тжъ полвинжъ на заглавіе-то на това отдѣленіе, сир. къмъ начало-то на Славянскж-тжъ писменность, на Славянско-то Богослуженіе и прѣвода на Св. Писаніе, а послѣ щжъ прѣминжъ къмъ вторж-тжъ полвинжъ.

ЗА ПИСМЕННОСТЬ-ТЖ.

Да бѣлжимъ прѣдметы-ты и мысли-ты съ знакове, — это ти писменность. Кой най напрѣдъ изнамѣри това искусство? Казвать: Финикьяне-ти; нека, нѣ тѣи гы изнамѣрихъ само зарадъ себе си. Не, не така: нужда-та гы накара да изнамѣрятъ такывы знакове, и всякый главенъ народъ имаше свой родъ по' леснж, или по' мжчнжъ писменность; Финикьяне-ти писали така (кой знае какъ?); Египтяне-ти инакъ (съ іероглифы); Кытайци-ти инакъ (съ свои знакове); Гръци-ти пакъ съ всемъ инакъ; и както стари-ти, така и всицы-ти тѣи, Славяне-ти пакъ инакъ (съ рѣзкы). На' народны-ты писменности, на' сѣще Славянска-та!

Отъ всицы-ты тѣя народны писменности най легкы-ты и най лесны-ты бѣхъ двѣ: 1) Финикыйска-та, у жители-ты на Сиріж или Ассиріж; 2) Гръцка-та, у едны-ты Гръци. И двѣ-ты тѣя бѣхъ приличны на леснотѣж-тжъ да правятъ слокове, думы, за тва и прѣдложенія, нѣ съ всемъ сжъ различны въ образованіе-то и въ писмо-то: едно отъ тѣя различія е, че прѣва-та врьви отъ дѣсяж-тжъ рѣжжъ къмъ дѣвж-тжъ, а друга-та отъ дѣвж-тжъ къмъ дѣсяж-тжъ. Обаче всякый ся съгласява, че много по' лесно и по' скоро може да ся научи нѣкой да пише и да чете по послѣднѣж-тжъ тжжъ методѣ на писмо-то, сир. че послѣдня-та по' износя намъ.

Тая леснота и надминуванѣе на писменность-тжъ Сирійскж и Гръцкж бѣше причина, та съсѣдни-ти народи прѣяхъ отъ тѣхъ това прѣполезно искусство. Така много рано го прѣяхъ отъ Ассирійци-ты съсѣди-ти имъ, Евреи и Перси, кога монархія-та Ассирійска прѣмина на тѣя послѣдни-ты; а послѣ Арапи-ти, обаче съ нѣкой промѣненія, които обаче въ отно-

неніе на сѣщинѣ-тѣ на дѣло-то, сѣ малки работы, което можемъ да забѣлемъ и за Еврейскій.

Не' по' малко отъ това и Гръцка-та метода на писмо-то постѣпно ся прѣсаждаше на окръжны-ты свои сѣсѣды; въ нека забѣлемъ, че не така рано, както Сирійска-та. Най напрѣдъ отъ всички-ты Европейци, сир. нѣколко столѣтія прѣди Рождество Христово, Гръцкы-ты буквы прѣминахѣ изъ Великѣ Гръциѣ (която е сега южна Италия), къмъ непосредственно сѣсѣдній, бѣдній, дѣбелый, нѣ юнашкый народъ Латинскый) да не сякаме, че това е сбръкано на мѣсто Латинскый), който послѣ стана извѣстенъ подъ имято Римляне, или Италянци, спорядъ имя-то на странѣ-тѣ, кождо Гръци-ти нарекохѣ Италиѣ. Бѣдній той народъ ся научи отъ Гръци-ты всяко добро въ всякакво отношеніе; бѣдность-та и здраво-то надзиранѣ за нравы-ты подкрѣпяхѣ мъжество-то му, а успѣси-ти въ просвѣщеніе-то му отваряхѣ пътя къмъ военны-ты успѣхы, сир. да привземе своѣ-тѣ учителницѣ.

Воистина тѣя буквы ся промѣнихѣ малко подъ рѣцѣ-ты на Римляне-ты, нѣ съзретеса добрѣ въ тѣхъ, и ще видѣте на всякадѣ въ тѣхъ Гръцкы дыри.

Нѣ въ това врѣмя на Вѣстокъ: въ Атини, въ Александриѣ, въ Пергамѣ и проч. и пр. Гръцка-та ученость и письменность ся удостои за вниманіе-то и подражаніе-то на ближни-ты племена. Армяне-ти до V-то столѣтіе пишяхѣ съ чисты Гръцкы буквы, доклѣ ся намѣри знаменитый Месровъ, който имъ измысли буквы-ты, който сега употрѣбяхѣ. Жители-ти на Колхидѣ (Грузиѣ) и Понть употрѣбяхѣ истыты Гръцкы, доклѣ съ непрѣстанны-ты успѣхы въ чистописаніе-то достигнахѣ до това състояніе, въ което ся сега нахождатъ. Готи-ти при Черно море още въ IV-то столѣтіе пріяхѣ отъ Гръци-ты и вѣрѣ-тѣ и буквы-ты и Арианизма, кои-то занесохѣ съ себе си въ истѣ-тѣ Италиѣ и Испаниѣ.

Да забѣлемъ тука, че Гръцкы-ты буквы ся распространяхѣ заедно съ распространіе-то на Христіанство-то, което обаче за нѣколко столѣтія ся вѣспря и ся възобнови съ по' голѣмо усилюванѣ отъ врѣмя-то на Карла Великый,

сир. отъ начало-го на IX-то столѣтіе. Нѣ понеже то' про-
исхождаше отъ двѣ страны, отъ Грьціѣ и Италиѣ, то' затова
и два вида буквы ся распространявахъ, сир. чисты Грьцкы у
тыя народы, които ся паднахъ дяль на Вѣсточнѣ-тѣ Католи-
ческѣ Црѣквѣ, и Грьцкы прѣобразованы и наречены, отъ пра-
вдинѣ-тѣ на присвояванье-то, Латинскы, у тыя народы, които
ся паднахъ дяль на Римскы-ты Патріархы.

Между това Готически-ты въ Италиѣ и Испанія ся из-
губихъ, както и Господаре-ти имъ; а Латинскы-ты вдигнахъ
врѣхъ на всякадѣ, и колкото ся разширявахъ владѣнія-та
Папскы въ земли-ты на Вѣсточнѣ-тѣ Црѣквѣ, толкова повече
изгубихъ Грьцкы-ты у дома имъ, както въ Богеміѣ, Мора-
віѣ и Унгаріѣ. Обаче и Латинскы-ты ся промѣнихъ въ ед-
нѣ странѣ въ свой си почеркъ, и ся наричатъ Нѣмскы, зашто
ся нахождатъ само у едни-ты Нѣмци.

И така Славянский родъ, като ся раздѣли на двѣ рели-
гиозны страны, прія буквы на два почерка на Грьцкый и Ла-
тинскый. Ами кое и отъ кои врѣмена е начало-то на Сла-
вянскѣ-тѣ писменность? Да ли кога пріяхъ тыя или други-
ты буквы? Нека да е така. Или това врѣмя, отъ което Сла-
вяне-ти начнахъ да пишѣтъ на свой языкъ? Нека така: И
това и друго-то ся заключава въ понятие-то за писменность-
тѣ. Въ прѣво-то отношеніе ся заключава писменность-та на
приви-ты-ты и наведены къмъ земѣ-тѣ Западно Славяне,
които не можахъ да ся воспользуютъ съ буквы-ты, за да
оставятъ намъ памятници на старо-то си слово; а и въ двѣ-
ты отношенія по' рано и по' добрѣ успѣхъ щастливи-ти Вѣ-
сточни.

Между това като ся распространихъ по всичкѣ Европѣ
и на вѣскоѣ часть на Азіѣ неуспѣшни-ти знакове на Грьцкы-
ты буквы, на Вѣстокъ и Сирійско-то писмо зимаше своѣ-тѣ
прѣднинѣ. Мы напрѣдъ ся запряхме на Арабы-ты, на които
писменны-ты криволичкы ся пріяхъ на всякадѣ въ Азіѣ и Ев-
ропѣ, дѣто само можа да проникне Исламизмъ-тѣ, както у
Турци-ты, Персидскы-ты Татаре, Бухарци-ты и пр. и пр. сѣ-
ще така, както Грьцко-то прѣмина къмъ Българе-ты, Сръбы-
ты, Кроаты-ты, Моравы-ты, Россы-ты и проч.

Сега питамъ: измышлявали ли сѣ Българе-ти зарадъ себе си буквы, или изнамѣрили ли е Кирилль и Меѳодій така наричаны-ты Славянскы буквы? Всякій види, чи буквы-ты, съ които начнахъ да пишѣтъ Българе-ти, а послѣ и Россіяне-ти, сѣ чисты и сѣщи Гвьцкы, и да говоримъ, че измыслилъ тыя буквы Кирилль и Меѳодій е голѣма несмысленность, отъ кождо и исти-ти ти безсмъртни мѣжи щяхъ да ся отврътнѣтъ по чюство-то на свято-то си смиреніе и правдинѣ.

Нека сега читатель-тъ обрне вниманіе-то си на понятія-та и исторически-ты таланты на почтенны-ты съчинители на легенды-ты, на извѣстія-та, и на така наричаны-ты источники: Ето, на прииѣръ, дуимы-ты на Гръка, біографа на Българскый Архіепископъ Климента:

„Нъ зачто-то народъ-тъ Словенскый (??) или Българскый не разумѣваше писаніе-то, което му ся прѣдложи на Гръцкый языкъ, то на Святїи-ты ся показа това голѣма мѣчнотїя. Ти ся молихъ на Угѣшителя, отъ кого-то произлазя дарба-та на языци-ты и помощь-та на слово-то, да имъ испрати способность-тъ да изнамѣрятъ буквы, които да съотвѣтствуютъ на грубый Българскый языкъ; молитва-та имъ се услышя, и ти изнамѣрихъ Словенскы-ты (!) буквы, прѣведохъ отъ Бога дарованы-ты писанїя отъ Гръцкый языкъ на Българскый, и ся трудихъ да съобщятъ Божественны-ты слова на достойны-ты си ученици. Между оныя, които черпахъ отъ источника на тѣхно-то ученіе, бѣхъ ликоначальници-ти: Тораздъ, Климентъ, Наумъ, Ангеларъ и Савва.“

Или мѣсто-то отъ мнимъ-тъ буллъ на Папъ Іоанна VIII къмъ Святополка, Великый Господаръ Моравскый, която казва, че „Славянскы-ты буквы ся изнамѣрихъ отъ иѣкой Константинъ философъ,“ а Constantino (Litteras Slavicas, quodam Philosopho repertas) и другы приличны на това извѣстія, въ които ся казва за това мнѣмо изнамираніе. Дору и истый знаменитый Добровскый, прилично на легенды-ты много пѣти употребява думы-ты: изнамѣрили, изнамира-тель, кога говори за тыя Българскы Апостолы; и Шлецеръ ся обрѣща къмъ тѣхъ съ поклонъ: „Поздравлявамъ вы, безсмъртни изнамиратели на Славянскъ-тъ грамо тѣ!“

Истина е, че на Гръцкый алфавитъ притурихъ нѣкои букви, за да изобразятъ останалы-ты Българскы звукове; нъ това ще ли да рече, че изнамѣрилъ нѣкой тѣжъ азбукъ, която воистина е само допълнена отъ кого да е? Зачто да не думаме по' естествено и по' прилично, че ся е въвела Гръцката азбука, или че ся е пріяла отъ Българе-ты, вмѣсто безсмыслениж-тѣ думъ изнамѣрили?

И така нито Кирилъ, нито Меѳодій, нито другъ кой да е Българинъ не е изнамиралъ, нито е можялъ да изнамѣри азбукъ, кождо ъж имало още прѣди хылядж години, и която за това само ся нарича Славянскъ, зачто то е влязла въ употребленіе у нѣколко Славянскы народы, и зачто то е допълнена съ нѣколко новы знакове.

Прилично на тѣя понятія да прѣдложимъ друго пытаніе, което е по' важно и по' ближне на тѣжъ работъ: кой и кога е въвель Гръцкы-ты буквы въ употребленіе у Българе-ты?

Отговоръ-тъ на това пытанье ся нахожда съ всѣмъ въ аналогическо отношеніе съ отвѣты-ты на пытанія-та, кой, какъ и кога прѣнесе Гръцкы-ты буквы у Латине-ты, конты-ты, Готы-ты и проч., или Арабскы-ты у Турци-ты, у Татаро-Персы-ты, у Бухарци-ты и проч.? Ако обрнемъ вниманіе на принадлежности-ты на това прѣносянье, то не можемъ да не забѣдемъ, че най' главна-та отъ тѣя принадлежности е было прѣхожданье-то на Религыж-тѣ, и второ непосредственно-то съсѣдство, и тѣсно-то сближаванье на два-та народа, между които грѣбваше да ся случи това прѣхожданье или съобщеніе на писменность-тѣ. Дѣйствиѣ-то на образованный Гръцкый народъ не можяше да ся съсрѣдоточи на одного или на двамина само Българе, зачто това не е възможно, нъ происхождаше на всички-ты точки на сближеніе-то му съ Българскый народъ, сир. не можъ да кажъ, че на одного само Кирилла, или Меѳодія могло да дойде на умъ да пишеть Българскы-ты думы съ Гръцкы буквы.

Като отворяме неоснователно-то понятіе на съчинители-ты легенды-ты и извѣстія-та, които писахъ както си щяхъ за изнамираніе-то Славянскъ-тѣ грамотъ, обръщаме ся къмъ нѣкои свидѣтельства, въ които тая Славянска азбука ся приима за Гръцкый допълненъ алфавитъ, и за това ся разумѣва, че

ся е въвелъ само между Българе-ты, което е много по'естественно.

И така ще кажете съобразно на тия извѣстія: Кирилъ и Меѳодій въвели ли сж между Българе-ты Гръцкы-ты буквы? Съвршено така, нъ това да разумѣваме само въ отношеніе-то на независимж-тж Българіж: естествено е, че тии мѣжи, като правяхж познаты на народа истинны-ты на Св. Писаніе, запознахж го и съ буквы-ты; мы поне така мыслимж, зашто не знаемж по имя всичкы-ты тия человекци, които Българско-то Правителство е употрѣбявало като ордія въ проповѣданіе-то, ученіе-то и крещеніе-то на всичкж-тж Дръжавж; за това всичко ся пада на тия человекци, за които донесохж намъ источники-ти. Таково е свойство-то на человекчески-ты сжженія, че оныя лица, които най напрѣдъ отъ всичкы-ты ся наковладятъ, останувать виновны на всичкж-тж работж до тогава, докль безпристрастный и проникателный сждникъ не разбере всичкы-ты тѣкотии на тѣж работж. Нъ щете ли повѣрва, че тоже да ся направи истинно заключеніе и право рѣшеніе безъ истинны и правы свидѣтельства? Сякате ли, че е възможно въ издырніе-то да ся употрѣбятъ само едни голы, каквы да сж (правы ли или лъжливы) свидѣтельства, безъ да ся сличять съ естественность-тж на работж-тж, съ теченіе-то на обстоятелства-та, съ рѣда на нѣща-та и съ здравый разумъ?

Като нѣмаме точны и подробны свидѣтельства за въвожданье-то Гръцкы-ты буквы въ Българіж, мы ще бждемъ довольни съ Меѳодія и Константина, който въ монашество-то ся нарече послѣ Кирилъ, като най главны виновници на голѣмж-тж и спасителнж-тж тѣж работж. Обаче нѣма ничто по'естественно, че въ богатж-тж тѣж жятѣж тии сж имали нужно-то число помощници. И така не можемъ приписа въвожданье-то писменность-тж въ Българіж другому нѣкому, освянъ на Меѳодія и Кирилла. Това е така.

Нъ съ всѣмъ другъ въпросъ има: кой пръвъ изъ Българе-ты начна да употрѣбява Гръцкый алфавитъ? Това тогава само можять да припишуть на Кирилла и Меѳодія, ако докажять, че никому отъ многочисленны-ты Българе, отъ които най много бѣхж плъни не само Европейскы-ты области на

Въсточнѣ Имперіѣ, нѣ весма много бѣхѣ населени въ Малѣ Азіѣ, които, казвамъ, отъ давна живѣяхѣ смѣсено съ Гръцѣ-ты, бѣхѣ граждане на Имперіѣ-тѣ, въ голѣмѣ почестъ у Гръцѣ-ты, силны, отъ давна Христіане, на които бѣше отворенъ пѣтъ-тѣ къмъ всички-ты чинове, достоинства и къмъ истый тронъ на Господарство-то, не ся е случало, нито на ума имъ е дохождало, да пишѣтъ народны-ты си Българскы думы съ Гръцкы буквы. Това никакъ не е възможно да докажемъ, а на противъ трѣба да допустнешъ, че Българе-ти (Имперскы) още прѣди Кирилла и Меѳодія ся писали съ тыя буквы, зачто прииманье-то тыя буквы бѣше неотлжно и необходимо съ прииманье-то Христіанскѣ-тѣ Вѣрѣ.

Като знамъ, че писменность-та у Въсточны-ты Славянскы племена ся распространи заедно съ Христіанство-то, и че начало-то на тѣхно-то обращеніе доволно врѣмя ся заключава въ прѣдѣлы-ты на Имперіѣ-тѣ между Българскы-ты и жители, азъ съмъ съ всемъ увѣренъ, че писменность-та между тѣхъ много врѣмя е была въ употребленіе, доклѣ най послѣ при благопріятенъ случай ся распространи изъ задъ Балканскы-ты горы и на други-ты страны. Явно доказателство на това е, че двама-та Македонскы жители (безъ да смышлявамъ други съмнителны) Кирилъ и Меѳодій учяхъ въ Българіѣ да читѣтъ и да пишѣтъ и проч.

Прилично на понятіе-то, че писменность-та ся нахождаше между Имперскы-ты Българе още прѣди крещеніе-то Борисово, щѣ прѣдложѣмъ пытаніе: да ли тии Българе, които, прѣди да ся обрне Царь-тѣ, бѣхѣ всички-ти Христіане, не сѣ имали едно какво да е училище? Да отричаме това категорически за всяка го бы прѣдосждително, и азъ не могъ да ся принудѣмъ да повѣрвамъ, че тии Христіане да не сѣ имали поне нѣколко такыва заведенія. Поне образование-то на духовенство-то, ако и срѣдно, за Българскый народъ въ различни области на Имперіѣ-тѣ, непрѣмѣнно е было погрѣбно. Освянъ това, ако и да не обрнемъ вниманіе на нуждѣ-тѣ да ся учрѣдятъ училища, то единый само примѣръ на образованны-ты Гръци не сѣ могли да го не послѣдувать Българе-ти въ въводанье-то тыя заведенія, и ми ся чини, че мо'яхѣ да ся найдѣтъ не' малко знаменити Българе (а отъ тѣхъ мнозина,

както казахъ, зафашихъ высоки мѣста въ Имперіѣ-тѣ), които можяхъ да познахътъ нуждѣ-тѣ и ползѣ-тѣ на такыва заведенія, и можахъ, като патриоти, да спомогнатъ за учрѣденіе-то и распространіе-то имъ.

Обаче много ли сж были тѣя училища, въ какво състояніе сж были, само въ едни-ты монастыри ли сж ся нахождали, или и въ градове-ты, тука нѣма да издырямъ; щж заблещж само, че въ каквы-то мѣста и да сж были тѣя училища най много, обаче тѣя трѣбвало по' въ съвршенно състояніе да ся нахождатъ въ столицѣ-тѣ на Имперскы-ты Българе, въ Тессалоникъ, която е была и столица на Македонскѣ-тѣ Епархіѣ. Това ся подтверждава отъ тука, че Константинъ (Кирилъ) е былъ философъ Тессалонитскый, сирѣчь профессоръ, може и директоръ на Тессалонитскы-ты училища; на Гръцкы ли? нѣ, на Българскы. Това исто-то ся повтара и въ вложено-то мѣсто въ дѣтопись-тѣ Несторовѣ, дѣто е речено, че въ Тессалоникъ философъ Львъ ималъ двама сынове (Меѳодій и Константинъ), които знаали Славянскый (Българскый) языкъ, весма учени и философи. Да не е былъ за това и баща имъ профессоръ?

И така начало-то на писменность-тѣ въ Българскѣ-тѣ Дръжавѣ дѣйствително ся начина отъ Кирилла и Меѳодія, и е само сѣтнина и распространіе на писменность-тѣ на Имперскы-ты Българе; нѣ кога ся нача у тѣхъ, не можемъ опрѣдѣли, сега можемъ каза' само това, че тѣи пріяхъ отъ свой-ты добры съграждане Гръци и буквы-ты и вѣрж-тѣ заедно, и че това не ся случи изеднѣжъ, и не ся введе отъ единъ человекъ, нѣ поштѣнна, и е влязало въ употрѣбленіе у различни лица въ исто-то врѣмя.

Истина, че нѣмаме никаквы особенны памятници за писменность-тѣ на Имперскы-ты Българе, сир. до врѣмена-та на Константина и Меѳодія, зашто врѣмя-то яде, и мы нѣмаме подлинници и на начало-то на XI-то столѣтіе.

Понятія-та, които изложихъ за Българскѣ-тѣ писменность сж еднаквы почти съ понятія-та за прѣвода Св. Писаніе и служебны-ты книги на Българскый языкъ; зашто едно-то не е могло да ся случи безъ друго-то: обращеніе-то въ Христѣ-

анство, въвождане-то писменность-тъ, прѣводъ-тъ Църковны-ты книги, сж принадлежности на едно събытіе.

Съобразно на това положеніе, Имперскы-ты Българе трѣбвало да имѣтъ прѣведена, ако и не всичко-то Св. Писаніе, то поне каквѣ да е най нужнѣ часть неговѣ. Прѣводъ-тъ всички-тъ Библиѣ и дору другы-ты служебны книги, който источники-ти приписватъ на Кирилла и Меѳодія, заключава въ себе си пѣчто невѣроятно, неестественно. Истыи Добровскый, като основава свои-ты издырания само на свидѣтельства-та на така наричамы-ты источники, говори за тѣх работѣ весма нерѣшительно и необстоятелно, а Шлецеръ, като тълкователь, за да не прѣскочи ни единъ рѣдъ безъ объясненіе, пушася на заблѣжванія отстранены, а сжщность-тъ на работѣ-тъ остава още подѣ пытаніе.

Мене безпрѣстанно е въ ума подозрѣніе, да не сж ся сбрѣкали съчинители-ти источники-ты и легенды-ты зарадѣ прѣвода на Св. Писаніе, както ся сбрѣкахъ и за изнамираніе-то наричамы-ты Славянскы буквы. Неясны-ты имъ свидѣтельства гы правятъ недостаточны, а противорѣчіе-то гы лишява отъ сждебно-то достоинство; а да ся основаваме на тѣя или на другы-ты не можемъ до тогава, доклѣ гы не сравнимъ съ естественно-то събытіе, за да ся покажѣтъ достойны за вниманіе.

Като ся основава на тѣя извѣстія, Добровскый ни прѣдлага пытаніе: „какво сжще е прѣвелъ Кириллъ, и какво Меѳодій?“ и ся отчаява да отвѣщае на него рѣшительно, и казва: „кой може да отвѣщае на това пытаніе удовлетворительно? Единъ казва, че Кириллъ прѣвелъ всички-ты Славянскы книги, а другъ че и Меѳодій ималъ въ това намѣсж;“ а азъ казвамъ: можемъ ли обясни тѣх работѣ удовлетворительно до тогава, доклѣ ся придрѣжаме отъ едны-ты само извѣстія, който сж съчинены въ срѣдны-ты врѣмена?

Обаче това пытанье въ здравъ смыслъ ся относя на біографіѣ-тъ на наши-ты Апостолы; а мы за исторіѣ-тъ на распространіе-то Славянскѣ-тъ писменность трѣбва да обяснимъ пытанье-то, кой прѣведе Св. Писаніе, дѣ и кога и, най послѣ, кодко? Ето четьре пытанія, който трѣбва да обяснятъ събытіе-то съвршешно, на което врьвежъ-тъ, както врьвежъ-

тъ и на всички-ты други, които ся заключаватъ въ время-то и пространство-то, трѣбва да има свои-ты побудителны причины, число-то на дѣйствующи-ты лица, и качество-то на дѣйствие-то; това сж категории, безъ объясненіе-то на които не можемъ има' прилично-то понятіе за прѣпирателнѣ-тѣ работѣ.

Като желаж да проникнѣ, колко-то е възможно, въ естественнй връвѣж на това събытіе, щѣ прѣдложѣ едно по едно горны-ты питанія.

Ако е и прѣведено дору отъ Кирилла и Меѳодія Св. Писаніе, то гдѣ, въ каквѣ странѣ ся е случилъ той прѣводъ?

а) Мы видѣхме по' горѣ, и самъ Добровскій така мысли, че Св. книги въ Моравіѣ сж внесены изъ Българіѣ: инакъ не е могло да бжде; зашто тыя книги не сж были на Моравскій языкъ.

б) Ако е прѣводилъ Кириллъ и Меѳодій Св. Писаніе на Моравскій языкъ, то кой го е прѣводилъ на Българскій, или на тоя истый языкъ, на който сж писаны сегашни-ты Црковны книги? Тука трѣбва да отвърлимъ едно-то или друго-то. Моравяне-ти сами си обаждатъ, че прѣвотъ-тъ Кирилловъ не е былъ на тѣхнй языкъ.

„Прѣва-та Латинска легенда (пише Добровскій) говори имянно: „Морави-ти ся зарадвахѣ, като чухѣ, че учители-ти, които ти испросихѣ, носятъ съ себе си мощи-ты на Св. Климента и Евангеліе-то, прѣведено на тѣхнй (??) языкъ отъ горѣреченнй философъ.“

Какво противорѣчіе! Самъ напредъ казва, че Кириллъ не е прѣвождалъ на Моравскій языкъ, а тука пакъ закрыва очиты си на сорькано-то мѣсто на легендѣ-тѣ. Какъ Кириллъ и Меѳодій, ако ти на истина сж ходили въ Моравіѣ, носили сж съ себе си Евангеліе, готово, прѣведено, съгласенъ съмъ; нѣ възможно ли е прѣводители-ти да прѣведжтъ Евангеліе на языка на такъвъ народъ, когото ти още не знаяли, и при когото като что отидохѣ, и слѣдователно языка му още не зна'яхѣ??

Нѣ може да кажете, че ти, като были опредѣлени за Апостолы въ Моравіѣ, могжтъ да сж го прѣвели на языка имъ, като сж ся находжали между тѣхъ.

Ами кой е прѣвелъ исто-то за Българе-ты на Българский языкъ? Вы пакъ ли ще речете, че Кирилль или Меѳодій? Да ли ще ся намѣри нѣкой толкова несмыслеть, да дръзне да отдаде дваждыный прѣводъ Св. Писаніе, единъ на Българский, а другъ на Моравский языкъ, на одного или на двамина человекъ, като за прѣвода това исто-то писаніе безъ Новый Заветъ и безъ другы-ты служебны книги на единъ Гръцкый языкъ нѣкога сж ся трудили много врѣмя седемдесять глѣковници?

Наистинж всякый ще ся съгласи, че прѣводъ-тъ е можялъ да ся случи само на единъ языкъ, и че Св. Писаніе много врѣмя е стояло на тоя единъ языкъ, доклѣ въ по' новы-ты врѣмена ся прѣведе и на другы-ты видове на общій Славянскый. Всичкы-ти най ветхы памятници на Црковнж-тж Словесность сж писаны на единъ Българский языкъ, и всякый Чехъ, или Моравянинъ трѣбва да си обаде, че негови-ти пратци прѣди да имъ натикать Латинциж-тж, пѣли сж тропари-ты и кондаци-ты на истый тоя чуждый зарадъ тѣхъ языкъ, исто така, както и сега пѣжтъ Россіане-ти.

И така събдува, че Св. Писаніе е прѣведено за Българе-ты, зашто то е на Българский языкъ, и че то' е готово прѣнесено въ Моравіж, както и въ Россіж. И така Св. Писаніе никога не ся е прѣводило въ Моравіж. Или да не мыслите да кажете, че Кирилль го е прѣводилъ въ Моравіж за Българе-ты? или на Българский языкъ въ Моравіж за Моравы-ты? Нека извади, който ще, здравъ смьслъ отъ наречьямы-ты така источници! Какво знаменува глжливо-то мѣсто у Нестора: „Симъ бо первое предложена книга въ Моравѣ, яже прозвася грамота Словенская, яже грамота есть въ Руси и въ Болгарѣхъ Дунайскихъ“? Да ли ся е прѣнесла назадъ Христіанска-тж Вѣра и съ неж Св. Писаніе изъ Моравіж въ Българіж и Россіж, и заблѣжете още на Българский языкъ??! Или какъ да разумѣемъ това: „Въ Моравы бо ходилъ и Апостоль Павелъ, и училъ ту; ту бо есть Иллирикъ, егоже дошелъ Апостоль Павелъ“? Моравіж въ Иллирикъ, или Иллирикъ въ Моравіж!! И Шлецерь можа да ся рѣши да глѣку-

ва не на шагъ, че Кирилъ и Меодій дѣйствително прѣвож-
дахъ Св. Писаніе въ Моравіѣ!!

Стига, най прѣва-та легенда казва, че Евангеліе-то гото-
во ся прѣнесло въ Моравіѣ отъ другъ странъ; а на Добров-
ский „прѣводъ-тъ на всичкый Вехтъ Завѣтъ е тврьдѣ съмни-
теленъ, зашто ся не находятъ стары прѣписи.“ Ако сякамый
Българский Ексархъ Іоаннъ въ прѣдисловіе-то си на книгъ-
тж „Небеса,“ приписва на одного Меодія прѣвода на шесть-
десятьхъ Црьковны книги, то мжно е да ги изброи нѣкой по
имя. „Меодій като Архіепископъ“ (дѣ? въ Моравіѣ ли?)
„давалъ едно да го прѣвожда другъ“ (кому давалъ? на Мо-
равяне-тъ ли? кои-то не знаяли Грьцкый языкъ, и да прѣ-
вождатъ не на тѣхный, нъ на Българский языкъ?): „нъ да ся
упражнява той самъ въ тѣя прѣводы, това не може да ся до-
каже и не е вѣроятно.“

Истина; че Меодій прѣво да прѣвожда Св. Писаніе въ
Моравіѣ не е възможно да ся докаже; второ да го прѣвож-
да той самъ единъ, было дѣ было, е мжно да ся повѣрва.
Обаче, работа-та останува фактъ, че В. Завѣтъ е прѣнесенъ
на Моравяне-ты отъ Меодія ли, или было отъ кого было, все
едно е, отъ тамъ, отъ дѣто е прѣнесенъ и Н. Завѣтъ.

И така Св. Писаніе е прѣведено въ Българіѣ. Сега слѣ-
два друго питаііе:

Кога ся е случилъ прѣводъ-тъ на тѣя книги? Зачто-то
не сж ся трудили за него въ Моравіѣ, то той трѣбва да е
свршенъ въ Българіѣ още прѣди 861, или 863 години, въ
кожто сравнителі-ти легенды-ты каратъ двама-та Апостолы
да ходятъ въ Моравіѣ, въ Римъ и назадъ, и пакъ да ся врь-
щатъ и проч. Добровский ясно види че „тіи тутакси като
дойдохъ въ Моравіѣ, слѣдователно нѣколко години прѣди 867
год. (и така въ истъ-тж още 863 год.) въвели тамъ Славян-
ско-то (Българско) богослуженіе. Какво друго можяхъ да
знаменуваць думы-ты: *coeperunt itaque ad id, quod venerant,
studiose peragendum insistere, et parvulos eorum literas edoce-
re, officia ecclesiastica inseruere*“? Какъ можяхъ тіи да въ-
веджтъ тутакси богослуженіе-то, безъ да имжтъ съ себе си
изъ Българіѣ готовъ прѣводъ?

Ами каквы книги трѣбвало да сѣ готовы кога ся начина това дѣйствіе? Легенда-та казва, че то' было Евангеліе-то, а вставникъ-тъ Несторовъ пригурия и Апостола; а служебны-ты книги: Псалтыря, Осмогласника, Литургыѣ-тѣ и Ветхый Завѣтъ, казва, прѣвели послѣ (!). Ами какъ мо'жахъ ти да въведѣтъ тутакси богослуженіе-то, ако нѣмахъ нужны-ты за това книги, за прѣвода на кои-то всичкый останалъ животъ на Меѡдія не стигаше, който и безъ това като ся упражняваше, спорядъ легенды-ты, съ други работы и съ пѣтуванія въ Римъ, нѣмалъ врѣмя да прѣвожда?

Приказваніе-то, че ся е прѣвело Св. Писаніе въ Моравіѣ, влачи слѣдъ себе си голѣмъ несобразность съ естественность-тѣ на събытіе-то. Шлецеръ мысли, че книги-ты сѣ прѣведены въ Моравіѣ, зачто той буквально объяснялъ вставника Несторовъ.

Да заблѣжимъ обаче тука, че всичко зависи не отъ объясненія-та Шлецеровы, нѣ отъ достоинство-то на понятія-та на вставника Несторовъ. Ето текстъ-тъ на вставника:

„Меѡдій же посади два попа борзые писца велми, и преложиста вся книга исполно отъ Греческа языка во Славенскъ въ шесть мѣсяцъ, наченше отъ Марта мѣсяца до 26 дня Октября.“

Ето тълкованіе-то: „види ся почти, казва Шлецеръ, че всичко-то това мѣсто е вложено не отдавна.“ Това е така.

„Нѣ между това, тыя извѣстія отъ дѣто и да сѣ земены, важны сѣ и достойны за всякакво вѣрванье; зачто каква полза да лѣже нѣкой така на тѣнко?“

а) Какъ това извѣстіе было бы весьма важно, е правда; нѣ какъ е достойно за всякакво вѣрванье — не е правда. б) За какво е това пытаніе? Шлецеръ да ли' не е искалъ да докаже съ него, че вставникъ-тъ не е можялъ да ся излѣже въ свои-ты понятія, и че той е знааялъ право това събытіе, кое-то ся случило четиры или пять столѣтія прѣди него?

„Нѣ повече мѣнчотіи ся прѣдставятъ отъ другѣ странѣ. I. Начяло-то на прѣвода направихъ двама-та братья наедно въ четиры и полвинѣ години, които ти прѣкарахъ въ Моравіѣ а); Доста работа за таково кѣсо врѣмя, ако и да сѣ прѣве-

ли тій само Нов. Завѣтъ, Псалтыря и Осмогласника б); Нѣ още оставаше Ветхый Завѣтъ в).“

а) Отъ дѣ знае той, че два-та брата стояли четири години и половина въ Моравіѣ? Дали Моравя, която е при Иллирикъ спорядъ вставника, по Шлецера ще рече Моравія при Богеміѣ? б) Не, не прѣвождахъ въ това кѣсо врѣмя, зашто съ себе си донесохъ готовъ прѣводъ. в) Нѣ зашто говори, заключава, че останялъ още Ветхый Завѣтъ? Да не е затова раздѣлил работѣ-тѣ на прѣвода на двѣ, че вставникъ-тъ говори за него въ двѣ мѣста, и казва, заблѣжете, исто-то? Другѣ причинѣ не виждамъ. И така, спорядъ Шлецера, оставалъ още В. Завѣтъ за това само, че вставникъ-тъ още едижъ спомяна за това, което рече по горѣ: „предложиста Апостоль и Евангеліе, по семъ же Псалтыря, Октоихъ и прочія книги.“

II „Азъ полагамъ, че тукъ ся говори само за послѣдне-то а). Нѣ вѣроятно ли е, двамина человекѣ въ шесть мѣсяца да можѣтъ да прѣведѣтъ тѣж много по голѣмѣ-тѣ и по малчнѣ-тѣ чясть на Библиѣ-тѣ? б). Мееодій ся трудилъ надъ своѣмъ-тѣ работѣ 30 години; въ всичко-то това врѣмя е вѣрно прѣвождалъ той съ помощници-ты си книги-ты едижъ по едижъ; и послѣ, както мене ся види, близо до своѣмъ-тѣ смръть събра всички-ты тѣя чясти и ги приведе въ рядъ. Слѣдователно два-та попа, дѣто ся спомянуватъ тука, сж были прѣписатели, които прѣписахъ готовъ прѣводъ, а не сжци прѣводители, както криво е речено за тѣхъ въ прѣписи-ты“ в).

а) Можемъ ли да полагаме, че тукъ ся говори само за Ветхый Завѣтъ? Да ли думи-ты: Исполнѣ вся книги (сир. пълно всички-ты книги) знаменуватъ само едижъ чясть на Св. Писаніе, само единъ Ветхый Завѣтъ? Това ли ще рече тѣкуванѣ? б) Какво противорѣчіе на самъ себе си! Горѣ той прѣдставя думи-ты на вставника достойны за всяко вѣрванѣ, а тукъ ги обяснява за невѣроятны!

Че свидѣтельство-то на вставника не струва никакъ за вѣрванѣ, и безъ тѣкуванія-та Шлецеровы всякый ще разумѣе; зашто нѣма никаква възможность за да ся изпълне.

в) Шлецеръ за да подкрѣпи сякаво-то достоинство на това мѣсто, обяснява, че два попа борзописца — пре-

ложиста знаменува не прѣведохъ, нѣ прѣписахъ! Ами израженіе-то на вставника: преложиста съ Греческаго языка въ Славенскъ, не ли знаменува прѣводжанье, а не просто прѣписванье?? Какво безмысліе.

Нѣ виждте по' нататакъ: за да обясни или да докаже, че дума-та преложиста знаменува прѣписовахъ, той си прѣдставя, че Меѳодій ся трудилъ на своѣхъ-тѣ работѣхъ (въ Моравіѣ, разумѣва) около 30 години, и ето съ какво доказва това: „въ всичко-то това врѣмя той види ся, е прѣводилъ съ помощници-ты си книги-ты еднѣ по еднѣ“ (! idem per idem);“ и сега само, както ми ся чини, малко нѣчто прѣди смръть-тѣ си той събра всички-ты тѣхъ откъсяци и ги турна на рядъ.“

Зачто прави такива забикаданія, и привожда доказателства само отъ „сякамъ, чини ми ся,“ за да истлъкува думы-ты на вставника? Зачто не рече по' добръ, че тии прѣписатели прѣписовахъ отъ готовъ Българскый прѣводъ? Ветхый Завѣтъ е писанъ на истый Гръцкый языкъ, на който и Новый и всички-ты други Цръковны книги.

III. Шлецеръ сяка, че прѣводъ-тѣ е свършенъ около 897 год. въ това, както нему сявга ся чини, стана за Моравы-ты. Ами че Българе-ти въ продльженіе на 35 години, а въ Имперіѣхъ-тѣхъ въ продльженіе до двѣ столѣтія, да не сѣ были безъ прѣводъ?

Всичка-та е работа тая, че Шлецеръ ся е отръкълъ да обрне вниманіе на Българе-ты, и всички-ты си издыранія е основалъ на лъжливо-то и тъмно-то приказваніе на вставника, което той нарича чисто, просто. Това мѣсто, което е приурено въ послѣдны-ты врѣмена, и което е произлязло, както ся види, отъ единъ источникъ заедно съ легенды-ты и другы-ты извѣстія, и което си е было неоснователно, още повече е прѣтлѣкувано. Дума-та Моравя даде причинѣ на испытатели-ты да заключатъ за Чешскѣхъ-тѣхъ Моравіѣхъ, въ коѣто като да сѣ прѣводили наши-ти Апостоли, зачто въ источници-ты ся говори и за прѣвода. Сѣтнинѣхъ-тѣхъ докарахъ, че тии проживѣли въ Моравіѣ четири и полвинѣ години, дѣто прѣвели Св. книги.

Обаче отъ дѣто и да сѣ земени свидѣтельства-та, които и до сега има, мы тоя пѣтъгы оставяме, и ся обръщаме въ Българіѣ.

Както и да заключава нѣкой по думы-ты на источники-ты и легенды-ты, работа-та си е фактъ, че тутакси слѣдъ кръщеніе-то на Царь Бориса, трудолюбиви-ти наши Апостоли, заловихъ ся да въведѣтъ и да распространятъ въ Българскѣ-тъ Дръжявѣ Христіанско-то Богослуженіе, и това ся случилъ около 862 или 863 годиниѣ.

Явно ся види, че въ това врѣмя всичко трѣбвало да е готово, за да дѣйствувать съ успѣхъ подъ покровителство на Правителство-то. За това прѣводъ-тъ, който легенды-ты пращатъ слѣдъ 35 години въ Моравіѣ, естествено трѣбвало непрѣмънно да ся яви въ Българіѣ прѣди 862 год. Нѣ Кирилъ ли или Меѡдій го начна и доврши, съ всемъ е неизвѣстно и весьма смннително. Да отдаваме това само тѣмъ, не е възможно, зашто не можемъ да го докажемъ; онова, дѣто рекохъ поне за начало-то на буквы-ты тѣсно е съединено и съ прѣвода на Св. Писаніе.

Истина, здраво ако мыслимъ, и не сѣ могли тѣи да го прѣвождатъ; зашто за това тѣи трѣбвало да проминувать живота си съ сѣдѣніе у дома си, а тѣи бяхъ опрѣдѣлени отъ Провидѣніе-то за голѣмъ работѣ, безсмъртнѣ, и бяхъ, принуждени да понесѣтъ всички-ты трудове и грижи, които бяхъ нужди за обращеніе-то цѣль народъ: кръщеніе-то, проповѣданіе-то, изученіе-то, отрѣжданіе-то Цркви-ты, освященіе-то имъ, съ едиѣ думѣ, образованіе-то новѣ іерархіѣ, съобщеніе-то законы съотвѣтственны на новѣ-тъ Вѣрѣ, и на много други обстоятелства, които можяхъ да ся случятъ, не имъ позволявахъ да сѣдятъ да прѣвождатъ, отъ който прѣводъ тѣи трѣбваше да ся отрѣкѣтъ отъ истый день, въ който постапихъ да служатъ на Царя и на Българіѣ. И така отъ 861 или 863 годиниѣ не можемъ и помисли дору за прѣводъ.

Може обаче Меѡдій, като е живялъ при Двора на Царя, да е прѣвелъ нѣчто; нѣ да прѣведе той исключительно такъвъ голѣмъ купъ книги, това не е възможно да ся рече.

Да попытаме сега: ако и да прѣводилъ дору Меѡдій при Двора Царскый, то многочисленни-ти Имперскы Българе,

които отъ давна вѣрмяся были Христіане и сѣ имали нѣколко свои епархіи, да ли сѣ были тѣи до крещеніе-то Борисово безъ Священ. Писаніе, безъ Богослуженіе?

Явно е, че тогава само могатъ приписа на Кирилла и Меѳодія прѣвода на Св. Писаніе, и на всички-ты други служебны Црковны книги, кога докажѣтъ съ истинны доказателства, че Имперскы-ти Българе до крещеніе-то Борисово ничто не сѣ имали на свой языкъ. И така

1-о Като видимъ, че естествено не сѣ могли Кирилъ и Меѳодій да свръшатъ такъвъ трудъ, мы неволно сме принуждени да кажемъ, че той прѣводъ и Българско-то Богослуженіе сѣ были още прѣди просвѣтителы-ты Българскы, които обаче сѣ го распространявали, като сѣ го въводжали въ страны-ты, които тѣи обрашали.

2-о Прѣсажданіе-то Христіанскѣ-тѣ Вѣрж на Българскѣ-тѣ Дръжавѣ не е могло лесно да ся случи безъ готовъ вече прѣводъ Богослуженіе-то и Св. Писаніе, и едно-то отколѣшно желаніе на Византійскый Дворъ да приведе воинственны-ты и неукротимы-ты Царѣ Българскы къмъ Христіанскѣ-тѣ кротость трѣбвало да е непосредствена причина на существованіе-то отъ Давна на Българскый прѣводъ Богослужебны ты книги и Св. Писаніе между Имперскы-ты Българе.

3-о. Всичкы-ти други поданици Вѣсточнѣ-тѣ Римскѣ Имперіѣ още прѣди Кирилла и Меѳодія сѣ имали Св. Писаніе и Богослуженіе-то на свой языкъ: а зашто да не сѣ го имали и Българе-ти, отъ които е была плѣва по вече-то Европейска область на тѣѣ Имперіѣ?

4-о. Военны-ты обстоятелства и ревностна-та на Българскы-ты Царѣ прѣданность на язычество-то принуждавахъ Византіици-ты да прѣдадѣтъ незабавно на Българскый народъ въ Имперіѣ-тѣ прѣвода Св. книги и да го утвърдятъ въ прѣвѣѣ-тѣ имъ, като въведѣтъ Богослуженіе-то на Българскый языкъ: инакъ той щяше да сѣ отвръща отъ Гръцкѣ-тѣ литургыѣ, и, като и не разумѣва, лесно можяше да отсѣпи отъ прѣвѣѣ-тѣ пакъ язычество-то, и като е прилѣпена дума-та му къмъ Българіѣ, щяше да е врагъ на Имперіѣ-тѣ, като былъ нейнъ поданикъ. И така политика-та, интересъ-

тъ на Имперіѣ-тѣ да утвърди на себе си подданници- ты Българе, и интересъ-тъ Црковный, въвождане-то Богослуженіе-то на народный языкъ да улесни съобщеніе-то и прѣсажденіе-то Христіанство-то отвѣдъ горы-ты Балканскы, бяхъ тыя условия, на които сѣтнина-та трѣбваше да е началото и отколяшнѣ-то сществованіе на Славянско-то Богослуженіе и на прѣвода Св. книги.

5-о. Понятія-та, които по' на горѣ обяснихъ за начало-то и распространеніе-то Славянскѣ - тѣ писменность, и естественный рядъ въ врьвежя и успѣхы-ты му искать и потвърждать, че Славянско-то (Българско-то) Богослуженіе отколъ ся е нахождало задъ Балкана въ прѣдѣлы-ты на Имперіѣ-тѣ наедно съ буквы-ты и Христіанство-то. За това

6-о. Гръцка-та Словесность е имала силно влияніе на словесность-тѣ на Имперскы-ты Българе; за това наше-то Св. Писаніе, както мнозина учени сѣ забѣлежили, има много Гръцизмы. И инакъ тѣи Гръцизми явно показвать, че то' не е прѣведено въ Моравіѣ, нѣ въ истѣ-тѣ Имперіѣ.

И така тѣя забѣлжанія мя утвърдявать въ мысль-тѣ, срѣщу мнѣніе-то на събиратели-ты исторически свидѣтельства, че Св. Писаніе е преведено, и Богослуженіе-то е въведено между Имперскы-ты Българе много врьмя прѣди наши-ты Апостолы. Обаче бѣто и да е свршенъ той прѣводъ, все едно е, и въ истый Константинополь може да ся е свршилъ, както и въ Адрианоуполь или Солунъ. Още въ врьмя-то Меѳодіево Солунскый Архіепископъ Феодоръ, както бѣлежи Добровскый, Шлецеръ и пр. повелѣлъ да прѣпишѣтъ Псалтыря, на който прѣпись-тъ послѣ стана съ глаголическы буквы. Повелѣлъ да препишѣтъ; зачто тогава типографіѣ не е имало, и нужда-та гы правяше да прѣписвать нужны-ты книги. Разумѣва ся, че той Псалтырь прѣписанъ за иѣкаквѣ Българскѣ Цркви въ Солунъ.

Тѣя книги слѣдъ врьмя ся прѣписвахъ непрестанно не само въ Имперіѣ-тѣ, нѣ и въ Българіѣ и другы-ты страны, който пріяхъ слѣдъ немъ Христіанско-то вѣроисповѣданіе, като на примѣръ, на брѣгове-ты на Моравѣ въ Българіѣ, Савѣ, на Дравѣ, на Дунавѣ, на Тисѣ, на Дѣпрѣ и проч. И тѣя прѣписи съчинители-ти извѣстія-та наричать прѣводъ!!

Обаче нѣма да утвърждавамъ рѣшительно, че Меѳодій и Кирилъ не сж превождали съ всѣмъ ничто, зашто това бы было безразсѣдно. Може въ тѣхно-то врѣмя да не е имало всичкж-тж Црковнж библиотекж на Българскый языкъ. и, като живѣяхж при Царскый Дворъ, или у дома си въ Империж-тж, подканени отъ ревность къмъ своиж-тж Цркъвж, да сж прѣведи что е недостигало, или ако и да ся довршили всичко тѣхни-ти прѣдшественници, то тѣи, като истинно учени мжжи, могли сж да исправятъ недостатоци-ты, които можяхж да ся вмѣстятъ въ толкова много Црковны книги; и това само по себе си е голѣмъ трудъ и голѣма заслуга. Обаче рѣшительно не можемъ каза' нито това, нито онова, зашто нѣмаме истиннж съ врѣменнж биографиж на тѣя Апостолы. Всичкы-ты свидѣтельства, что сж писаны за тѣхъ въ нѣкои послѣдны съчиненія съ свои-ты срѣщурѣчія уничтожаютъ едно друго.

Не ся знае, гдѣ, отъ кого и кога тѣи знаменити мжжи сж причислени къмъ лика на Святїи-ты.

„По извѣстїе-то на Гайка, Чеси-ти най напрѣдъ почели двама-та Словенскы учители, зашто по думы-ты му, Герцогъ Вратиславъ въ 915 год. направилъ Цркънж въ Болеславъ (сега Буицдавъ) за честь-тж на Св. Кирилла и Меѳодїя. Това неоснователно приказванне отврля Добнеръ въ лѣтописи-ты (Ш. 447), и бѣлежи, че за тжж Цркъвж мѣчатъ всички-ты най стары извѣстїя. Да не е чель за това Гаскъ въ свой Неплахъ? Той (у Добнера „in Man. IV. 98) пише: „in Wratislau aedificavit ecclesiam S. Georgi Martyri (въ Прагж) et in Boleslau S. S. Cyrillo et Metudio.“ Обаче, види ся, че той прѣписъ, който е былъ съобщенъ на Добнера, былъ е твърдѣ лошъ, и въ подлинника не сж стояли Кирилъ и Меѳодїй, нъ Кузма и Дамїанъ, зашто ветха-та цркъва въ Буициу е посвятена на тѣя Святїи. До четърнадесято столѣтїе нѣма никакво извѣстїе за цркъвж въ Богемїж на имя-то на Кирилла и Меѳодїя. Нъ Императоръ Карлъ IV. нарича въ грамотж-тж на 1347 годинж, Кирилла и Меѳодїя Святїи, за честь-тж на които построи монастыръ въ прѣдмѣстїе-то на Прагж за Далматинскы-ты Бенедиктїици, които правяхж Богослуженїе-то на Славянскый языкъ по Римскый обрядъ: „ad honorem Dei, Je-

ronum Praefati Cyrillique, Methudio etc.“ и най послѣ слѣдъ Иеронима ти ся нарекохъ още еднажъ Святїи, на които проклятіе-то ще навлече на себе си той, кой то ще укорява горне-то основаніе.

„Слѣдъ това ся въ ведохъ вече имена-та на двама-та Св. братїя въ мѣсяцословы-ты на служебници-ты и трѣбници-ты на 9-й Марта, както опрѣдѣли Епископъ Іоанъ Ольмуцкый на 1380 год. въ свой окрѣжъ.“

„За формално-то причитае Кирила и Меѳодїа къмъ лика на Святїи-ты въ Западнѣ-тѣ Црѣквѣ, не можемъ каза ничто. Само Стрѣдовскый, когото Добнеръ нарича *loquacissimus* (блящеревиць), за много-то си неоснователны приказванїя, казва, че Папа Іоаннъ X. гы причель къмъ лика на Святїи-ты въ 914 год.“

Отъ всичко-то това става явно: 1-о че почетохъ наши-ты Апостоли за Святїи въ Богемїѣ и Моравїѣ отъ вѣрмя-то на Императора и Царя на Чехы-ты Карла IV, сир. отъ вторж-тѣ полвиѣж на XIV столѣтіе; 2-о. че не Папы-ты, не Римската Црѣква гы причете къмъ лика на Святїи-ты, зашто ся не нахождахъ въ служебници-ты по Римскый обрядъ. Затова ти сѣ познаты за Святїи отъ Вѣсточнѣ-тѣ Црѣквѣ; иъ кога и гдѣ? И на това е мѣчно да отвѣщамъ; като иѣмаме за това истинны свидѣтельства, то можемъ да ся догадимъ поне вѣроятно по стары-ты мѣсяцословы, отъ които ся бы видѣло, отъ кога начнахъ да празнувать тѣхнѣ-тѣ память. Азъ шѣ пакъ да приведеъ тука думы-ты на знаменый Добровскый.

„Кой може да ся сѣмнява, казва той, че въспоминанїе-то за Кирила (ами за Меѳодїа!) было священо за Словене-ты? По мѣсяцослова на Остромирово-то Евангелїе, 1056. год. негова-та память начала да ся празнува вече на 14 Февруарїя. Слѣдъ Чюдотворца Авксентїа е турено: преподобнаго Отца нашего Константина философа, нареченнаго въ черньчествѣ именьемъ Кирилла. На вторж-тѣ копонїевѣ дѣскѣ на живописный Сръбскый мѣсяцословъ подъ 14 день на Февруарїа, Кирилъ е изобразенъ прѣдъ Авксентїа, и надъ него е ясно написано: „П. Кирилъ“, сир.

Преподобный Кирилль. Въ старж-тжъ Словенскжъ (??Българскжъ *) Ассеманіевжъ ржкопись, писанжъ съ Глаголическы буквы, подь 14 число на Февруарія ся спомянува Кирилль: S. P. N. Sugiili Philosophi, както го прѣвожда Ассемани. Въ живописный Русскый календарь у Папebroxa между Авксентія и Евлогья стои Кирилль. Дору у Глаголиты-ты (Славенскы священници по Римскый обрядъ) въ Далмацижъ Кирилль и Меѳодій ся празноважъ наедно съ Валентина на 14 Февруарія, както гы показватъ стари-ти трѣбници, които привожда Мат. Караманъ Архіепископъ Зарскый въ свой Considerazioni XXXIV.

Отъ тука ся види, че Кирилова-та память начала да ся почита вече отъ 1056 год. 14 Февруарія, съ имя Преподобный. Ами дѣ Меѳодія? Както ся види, послѣ е свръшена тръжественна-та канонизация на двама-та братія, спорядъ ко-жто тѣи сж причислени къмъ лика на Святїи-ты.

Ако мѣсяцословъ-тѣ Остромировскый е така старъ, както и Евангеліе-то, то можемъ ся увѣри, че Вѣсточна-та Црква отъ 1056 вече годинжъ е почела память-тжъ на тѣя великы и незабравены мжжи. Ами коя Вѣсточна? Млада-та имъ вѣспитанница, Българска Црква. И така най на прѣдъ отъ всички-ты, Българе-ти начнажъ да празнуватъ тѣхно-то вѣспоминаніе въ Българїжъ; послѣ начнажъ да почитатъ тѣхнжъ-тжъ память и други-ти народи, у които преминахъ Българскы-ты книги и мѣсяцослови, както: Сръби-ти, Кроати-ти, Далмати-ти, Власи-ти, нѣкои отъ Словене-ты и Чеси-ти, Унгарети и Россїяне-ти. Исто то 14-то число на Февруарія у всички-ты тѣя народы показва, че всички-ти сж прѣписвали свои-ты книги отъ общїй Българскый источникъ. Зачто нито въ Русїїжъ, нито Сръбїїжъ или Илирикѣ нѣкой не ся нае да ся зафане отъ многолѣтний трудъ да прѣвожда Св. Писаніе и другы-ты книги отъ Грѣцкый на

*) Въ истж-тжъ ржкопись подь 30 Јануарія ся спомянува за намирванье-то моши-ты на Св. Климента. И зачто то тамъ подь 25 Юлія слѣдъ Пантелеймона ся сряща Климентъ, Епископъ Българскый съ притурянье нашъ, то слѣдва да заключимъ, че Ассеманіева-та, Глаголическа ржкопись е прѣписана отъ Българскый. Примѣч. на Добровсый.

свой народный языкъ, нѣ всички ся ползовахъ отъ готовый, Българскый прѣводъ, който ти довольно добръ разумѣвахъ.

Нѣ кой именно и кога направи тѣхъ канонизаціи, не можемъ опредѣли, зачто политическый животъ на Българіи, ахъ! отъ давна ся прѣсѣче, а исторія-та и както политическа-та така и црковна-та е забравена. За това исторически-ти испитатели до сега ся губять по неизвѣстны-ты пустыни за едни догадки, и тогава само ще ся пролѣе новъ свѣтъ на Русскъ-тѣ исторіи, кога ся обясни по тѣкю исторія-та на Българскъ-тѣ Цркви и на Литературъ-тѣ.

А сега мы дасме довольни на положеніе-то, че наши-ти Апостоли сѣ причислени на лика на Святіи-ты отъ Българскъ-тѣ Цркви, а послѣ ся пріяхъ и отъ други-ты народы, които пріяхъ Българскы-ты книги и Богослуженіе-то.

Не можемъ рѣшительно каза, почитали ли сѣ ся ти и въ Моравіи и въ Богеміи, доклѣ още ся е удръжвало и въ тѣя страны Богослуженіе-то на Българскый языкъ и по Гръцкый обрядъ. Нѣ макаръ и да сѣ ся почитали, то тая память за тѣхъ трѣбва да е исплѣдена наедно съ обряда и съ мѣсяцословы-ты на Вѣсточнъ-тѣ Цркви тогава, когато Западна-та завладѣ тѣя страны, като истрѣби въ тѣхъ всичко что имаше вѣсточно; за това продължявахъ дагы празднувать всички-ты други страны, дѣто не проникна владичество-то на Римскъ-тѣ Цркви.

Обаче Италянскы-ты и Нѣмскы-ти монаси не можяхъ да сѣ толкова безсѣвѣстни, за да не възобновять въ привзятый отъ тѣхъ Чешскый народъ справедливый дългъ на тѣя безсмертны мѣжи. Ревностный Чехъ, Императоръ Карлъ IV най на прѣдъ подаде на това примѣръ; а Ольмоцкый Архіепископъ около 1380 год. повелъ въ свои-тѣ си Епархыи именно да празднувать память-тѣ имъ на 9-й на Марта. Ето когагы прія Римска-та Црква въ вторъ-тѣ половинѣ на XIV столѣтіе! — И така ти постъпнихъ и въ число-то на Святіи-ты на Западинъ-тѣ Цркви (трѣбва да забѣлжимъ, че Римска-та Црква прія въ свои-ты мѣсяцословы не само одного-то отъ двама-та, когото опрѣдѣли Вѣсточна-та), и за това ся почитахъ и отъ двѣ-ты Цркви, отъ Славяно-Вѣсточнъ-тѣ на 14 Февруарія, а отъ Славяно-Западинъ-тѣ на 9-й на Марта.

Отъ тѣхно-то врѣмя произлазя начало-то на Четьѣ-гѣ и на легенды-ты. Зачто-то и въ двѣ-ты Цркви начна да става обыкновеніе да ся поучаватъ отъ святый и достойный за подражаванье животъ на почитаемы-ты отъ тѣхъ великы и Богоугодны мѣжи, затова имъ правяхъ жизнеописанія и гы четяхъ въ опредѣленный день за праздника имъ, не само въ цркви-ты, нѣ дору и въ кѣща-та, (прекрасенъ и поучителенъ примѣръ за въспоминаніе!), и за това ся наричяхъ, четья, отъ четѣ, а у Латинци-ты *Legenda*, отъ *lego*, четѣ.

И така трѣбваше да ся съчини биографіѣ-гѣ и на наши-ты учители; въсточни-ти да ѣ съчинятъ зарадъ себе си, а пакъ Латинци-ти за своѣ-гѣ цркви. Нѣ бѣше вече късно; нѣколко столѣтія ся минахъ, и всичко ся пропустна, всичко ся изгуби: и прѣви-ти и втори-ти съчинявахъ, като извадимъ историческо-то истинно основаніе, своето разказваніе, както ся случаше.

И въ двѣ-ты Цркви Четы-легенды-ты толкова сѣ искривены едни отъ другы, толкова много сѣ сложны и противны, что то истый Шлецеръ ся отчая въ издыряніе-то имъ: „Кой ще има толкова трыѣніе, казва той, да прочете много то тѣя рѣкописны листовѣ рѣдъ по рѣдъ, и кой може да бѣде толкова ученъ, дѣто да отдѣли злато-то на историческѣ-гѣ истинѣ отъ благочестивы-ты измышляванія?

Вѣистина и въ прѣвы-ты и въ втори-ты има много благочестивы измышляванія, зачто инакъ не можяхъ да станѣтъ тѣя знамениты срѣшурѣчія между двѣ-ти, и произлязло-то отъ тамъ побръкванье въ понятія-та на дѣло-то. А да сравняваме едни-ты съ другы-ты иска много трыѣніе и врѣмя, а едно-то искаванье срѣшурѣчія-та, които произлазятъ отъ това сравняванье не можѣтъ рѣши работѣ-гѣ, зачто не можемъ позна кой отъ тѣхъ е правъ, и кой не е правъ, ако не сравнимъ и двѣ-ты съ исторіѣ-гѣ Българскѣ и съ естественность-гѣ на събытіе-то. Затова да ся трудимъ да разумѣемъ по едни-ты само срѣшурѣчны на себе си легенды, това ще каже: *oleum et operam pendere*.

Въ сравненіе-то легенды-ты съ исторіѣ-гѣ и съ естественность-гѣ главно-то имъ прѣимущество е ветхость-та; то-

ва сравненіе легенды-ты трѣбва да стане отдѣлно, на прѣдѣ на Вѣсточнѣ-тѣ, а послѣ на Западнѣ-тѣ Црѣквѣ.

Разумѣва ся, че чести-ты на Вѣсточнѣ-тѣ Црѣквѣ трѣбватъ да имѣтъ по' голѣмо достоинство, зашто нейни-ты легенды, като наши-ти Апостоли ся канонизовахъ на прѣдѣ въ нежъ, трѣбва да сѣ по' ветхы и по' вѣрны, че тая работа е была за нейни-ты сынове. А Латинскы-ты сѣ съчинены не' по на прѣдѣ отъ 1380 год. и имѣтъ свое-то начало отъ вторѣ-тѣ полвинѣ на XIV. столѣтіе, като ся преправяхъ и умножявахъ въ послѣдующити-ты вѣкове.

Като желяхъ да приложѣ на исторіѣ-тѣ свидѣтельства на легенды-ты и на двѣ-ты Црѣквы, трѣбва да начнѣ отъ чети-ты на Вѣсточнѣ-тѣ, които сѣ по' стары, а послѣ да обрѣлѣ вниманіе-то си и на Латинскы-ты.

Пѣдъ четьѣ-тѣ на Вѣсточнѣ-тѣ Црѣквѣ, като най старѣ, азъ разумѣвамъ четьѣ-тѣ сѣще Българскѣ-тѣ, сир. тѣхъ, които сѣ чели Българети, кога сѣ празновахъ свои-ты Апостоли: нѣ такъвѣ четьѣ, да кажемъ право, още не е открита; ако да бѣше тя поне знаена, то трѣбваше да е най достойна отъ всички-ты.

И така като нѣма тѣя чети Вѣсточна-та Црѣква, мы трѣбва да ги трѣсимъ у други-ты и' Славянскы народы, и за това дума-та ми е за Руссы-ты.

Преведена-та отъ Шлецера Русска четья (у неговъ Нестора) не можемъ сяка за Българскѣ, зашто нейный языкъ съ всѣмъ не е Българскый, нѣ Русскый, само че Русскый и' съчинитель е слѣдовалъ, колко-то можялъ, грамматическы-ты измѣненія на Българскый языкъ. Второ тая четья е умножена съ прѣвода на Латинскѣ-тя, за това на наши-ты Апостоли ся набрахъ толкова пѣтуванія, трудове и грижи, что то не можемъ повѣрва да сѣ ся случили. Зачто тая четья е по млада и отъ истѣ-тѣ Латинскѣ, която нито тя е толкова стара.

За това четья-та на Вѣсточнѣ-тѣ Црѣквѣ ся опредѣлява отъ Русскѣ-тѣ кождо, спорядъ хронологическый рядъ, трѣбва да приглѣдаме слѣдъ Латинскѣ-тѣ. Тука нека забѣлимъ, че съчинители-ти на Легенды-ты и на двѣ-ты страны произвождатъ всяко добро отъ тамъ, дѣто ти ся принадле-

жявали спорядъ вѣроисповѣданіе-то, сир. Руссь-тъ кара наши-ты Апостолы да дѣйствовать на Вѣстокъ и да ся врьтять окодо Константинополь; а Латинскы-ты монаси не гы е грижа за това, тѣи всячко производать изъ Римъ; естествен-но, че той е былъ тѣхный Іерусалимъ.

Това показва, че и прѣви-ти и втори-ти сж съчинявали исторіѣ-тѣ, както си сж нѣли, въ свои-ты благочестивы измышляванія сж ся обращали къмъ оныя мѣста, къмъ които тѣи сж были привръзани, което тука показва нѣкакво пристрастіе. И какъ да не разумѣемъ, че еде кой Римскый монахъ производалъ всячко изъ Римъ, или поне прилеталъ Римъ на всякадѣ, дѣто само е былъ интересъ на Папы-ты?

Кого сега да повѣрваме, Русскый ли, който произвожда дѣйствія-та на наши-ты учители подъ вліяніе-то на Константинополь, или Латинци-ты, които всячко приписвать на Римъ? Явно е, че нѣкой отъ двама-та е лъгалъ; като ся съгласимъ съ мнѣніе-то на одного-то, другый трѣбва да остане лъжливъ.

Обстоятелство-то, че въ това исто-то вѣмя е ставало обращеніе-то на Българскѣ-тѣ Дръжавѣ, ствършено говори за ползѣ-тѣ на тѣжъ мысль, че кръгъ-тъ на дѣйствія-та на наши-ты учители (въ 1380 год. въ мѣсяцословы-ты на Латинскѣ-тѣ Цркъвѣ), сир. знанія-та за сѣщи-ты дѣйствія Кирилловы и Меѳодіевы были сж вече изгубены за тѣхны-ты съчинители. 2-о. Писаны сж отъ человекъ пристрастны, привръзаны на Римъ, и въ таково вѣмя, кога-то Римско-то духовенство ся нахождаше въ борбѣ за да истрѣби въ Богеміѣ и Моравіѣ Славянско-то Богослуженіе, за това трѣбва да заключавать въ себе си свидѣтельства съ всѣмъ лъжливы.

Какъ Кирилъ и Меѳодій были выкани отъ Моравскы-ты Князове, което весма тъмно описвать Легенды-ты, и какъ тѣи сж были Епископы въ Моравіѣ, което е измыслена приказка, весма ясно го доказа Г. Блумбергъ въ свои-ты критическы забѣлеженія на книгѣ-тѣ на Добровскый: Кирилъ и Меѳодій Словенски Прѣвоучители на това приложіи и М. Погодинъ свои-ты доста значителны догадки; и

първый и второй весьма естественно говорятъ, нъ ся колебаѣтъ надъ легенды-ты.

Нъ най замѣчательно-то въ тѣхъ е това, че като говорятъ за сякако-го ходянье Меѳодіево и Кириллово въ Моравіѣ, почти и ничто не казвать за дѣто ся случи въ това исто-то врѣмя голѣмо религиозно прѣобрыщаніе въ Българскѣ-тѣ Дръжавѣ, съсѣдницѣ на Моравы-ты, изъ които и наши-ти учители и Богослуженіе-то ся прѣнесе въ Моравіѣ!! а на мѣсто това говорятъ за козары-ты въ крѣмъ!!

Това не показва ли ясно, че съчинители-ти сѣ описвали исторически-ты подробности на таково врѣмя, на което не само дребны-ты, нъ и най важны-ты събытія не сѣ знаели? Обаче тогавашни-ты работы можяхъ да сѣ доста извѣстны отъ Византійци-ты, нъ Моравскы-ты сѣ съвршенно тъмны.

Крѣга на дѣйствія-та Кириллово и Меѳодіево по добрѣ можемъ съзрѣ, ако обрнемъ вниманіе на тогавашни-ты прѣдѣли на Българско-то Царство.

Страны-ты, които населявахъ Българе-ти, осваятъ сѣщѣ-тѣ така наричяѣ Българіѣ, състояхъ отъ по голѣмѣ-тѣ часть на сегашнѣ Влахыѣ, и всичкѣ Угаріѣ отъ вѣдъ *) Дунава. Българска-та твърдина Будинѣ (която послѣ стана столица на Угаріѣ, а въ Россіѣ е извѣстна по Нѣмскы-ты карты Offen), бѣше погранично Българско укрѣпленіе (не спомянувамъ за другы-ты) срѣшу Моравы-ты, на които владѣнія-та прѣзъ сѣверо-западны-ты графства на Угаріѣ, тогава ся простирахъ до самыя Дунавъ. Българія бѣше непосредственна съсѣдница на Моравіѣ; линія-та на тѣхно-то сближеніе ся продлѣжяваше отъ Карпатскы-ты горы къмъ Будинѣ. Това е было жилище то на царствующій народъ — на Българе-ты.

Другы-ты владѣнія на Българско-то Царство състояхъ отъ страны-ты, които бѣха населены не отъ Българе, и послѣ станахъ извѣстны подъ имя-то Сръбіѣ; Богеміѣ, Кроациѣ, и още отъ странѣ-тѣ между рѣкы-ты Савѣ и Дравѣ. Въ двѣ-ты тыя послѣдны страны Българско-то Господарство гранича-

*) Мы трѣбва да разумѣваме отсамъ Дунава.

ше съ Краинскы-ты Словенскы вассалы на Франкы-ты; областьта между Дунавъ и Украинскы-ты (Штиріо-Каринтскы) горы, която е населена съ Словены, и ся наричаше нѣкога отъ Римляне-ты Паннонія, и тя зависяше одъ Българіѣ, на кождо Царѣ-ти опрѣдѣлявахъ ней правители, или Българе, или Словене. Тия правители мы виждаме подъ имя-то КнязовеБлатенскы.

И така линия-та на сближеніе-то между Българе-ты и Франкы-ты отъ Дунавъ припиуваше прѣзь Словенскый народъ, който бяхе раздѣленъ помежду имъ едно въ подданство, а друго въ покровителство. Работы-ты на тия Словене често давахъ причинѣ да става война между Българе-ты и Франкы-ты.

Най послѣ подъ влияніе-то на Българіѣ влазише още единъ народъ не Славянскый, който населяваше Трансильваніѣ, извѣстенъ по Юрнаиди и други нѣкои (въ VI столѣтіе) подъ имя-то Гепиди, на Византіици-ты въ това врѣмя и на Нестора подъ имя-то Печенѣгы (Расіасі), а въ послѣдны-ты столѣтія на Славянскы-ты племена, а чрѣзь тѣхъ на Гръци-ты и на други-ты Европейци, подъ имя-то Власи, а той народъ самъ себе си наричя Румане (Римляне). Отъ той народъ нѣкои были сѣщи раби на Българе-ты въ мѣста-та равны, и ближни до Българе-ты, а нѣкои съ свои-ты Князчета ся нахождахъ въ покровителство у Българе-ты, а едни оставахъ независимы въ отдалеченны-ты горы на Трансильваніѣ. Колко силно влияніе на Българско-то владичество е прѣтърпѣлъ нѣкога той народъ, показва языкъ-тъ му, който има много думы и названія на чинове-ты сѣщи Българскы. За това щемъ каза на друго мѣсто. За владѣнія-та имъ въ Имперіѣ-тъ мы спомянахме по' горѣ.

Ето пространство-то на Българско-то Государство, около което ся нахождахъ: Византіици-ти, Италия, Франци-ти, Морави-ти, Россія. Пространство-то му и военни-ти му подвижи ясно доказавать, че Българія въ това врѣмя е была една отъ првы-ты Дръжявы въ Европѣ.

Сношенія-та и съ тия съѣды отдѣлно сѣ были сильны, зачто трѣбовало да съотвѣствуютъ съ дѣятелный и воинственный духъ на Българе-ты. Тия сношенія, както ся види, по' сильны сѣ были съ Гръци-ты, зачто сѣ запечатаны съ дълго-

врѣмени и кровавы войны; по' силы ся виждатъ отъ това, че Гръци-ти, като знаяхъ отъ давна да пишкътъ, прѣдадохъ, колкото можяхъ, на потомство-то явленія-та, които ставахъ между тѣхъ и Българе-ты.

Тыя сношенія съ околны-ты и мѣ съсѣди губятъ силъ тѣ си въ исторически-ты сказванія, спорядъ колкото сж успѣвали народи-ти въ писменность-тѣ малко или много; така много пѣти ся срѣщатъ Българе-ти въ Италиѣ и Германіѣ, до ру на брѣгове-ты на Рейнъ; въ колкото сж по' пататакъ около Сѣверъ, толкова повече имъ ся губятъ дыри-ты, само за това, че ти народи не умѣяхъ да пишкътъ, и трѣбваше да ся научатъ добро-то това искусство отъ Българе-ты, или, по' добрѣ да кажемъ, отъ Христіанство-то; и затова всички-ты сношенія и взаимни явленія, които ставахъ между Българе-ты и тыя народы, изгубени сж вѣчно за потомство-то; въ какъ тыя сж были, за това нѣма никахво съмнѣніе, и мене ся чини, че не може ся намѣри нѣкой толкова глупавъ, който, като ся основава само на това, че съсѣдни-ти народи на Българе-ты незнаяхъ да пишкътъ, ще намисли да утвърдява, че Българе-ти, които толкова силно нападахъ на образованиѣ-тѣ и на по' искуснѣ-тѣ въ военнѣ-тѣ дисциплинѣ, да Имперіѣ, не сж могли, пріятелски ли или непріятелски, стѣпвать въ область-тѣ на свои-ты съсѣды Мораве, Чехы или на стары-ты си съсѣды и позвайници, Россіяне:

Великый Боянъ, Каранъ бѣхъ достойни наслѣдници на великый си прадѣдъ, Аттилъ; ти приимахъ подъ свое-то покровительство оныя, които гиняхъ подъ натискаше-то на Фравкско-то оржжіе Нѣмци и Словяне. Те взаимны дѣствія, пріятелски ли или непріятелски сж имали Българе-ти съ Россіяне-ты, въ това не можемъ ся съмнѣва', ако и да не сж тыя намъ извѣстны по имя.

Той народъ, юнакъ въ воинско врѣмя, кога ималъ миръ, предавался на трѣговскѣ дѣятельность; това доказватъ богаты-ты Българскы магази съ стокѣ въ приморскы-ты градове на Имперіѣ-тѣ: въ Анхмалъ, Мезембріѣ, Константинополь, Фессалоникъ и проч.

Русскы-ты произведенія прѣминувахъ у Гръци-ты, и Гръцкы-ты работы дохождахъ въ Россіѣ повече то прѣзъ

рѣжъ Българскѣ. Кой може доказа, че Българе-ты не сѣ ходили на Донъ и Волга, на напрѣшни-ты си жилища за придобивкѣ? Россія сѣ какво-то была богата, на това ся и благодарила; и, види ся, че Българе-ти гы подружихъ съ тръговѣж-тѣ Мезембрійскѣ и Цареградскѣ. Какъ то ся усѣща, Българе-ти имахъ ветхы-ты си познайници Руссы по-выше прѣатели, нежели врагове. И два-та народа бяхъ ближни единъ до другый въ Моравѣж и Карпаты-ты; а ло' дѣятелно сношеніе между тѣхъ е было на море-то, и Русскы-ты тръговскы или нетръговскы каици и корабчета, ако искахъ да не отхождатъ прѣзъ далечевъ пѣтъ до Константинополь, то по' лесно и по' близо сѣ излѣзали изъ устїе-то на Дибъръ въ устїе-то на Дунавъ. О, ако да бѣхъ продумали воды-ты на Черно Море, или брѣгове-ти му, за да изобразятъ намъ сжщж-тѣ картинѣ на събытія-та и явленія-та, които става'хъ въ всички-ты врѣмена между Българе-ты и Руссы-ты, и съ това да направятъ да си попочинѣтъ великы-ти и трудолюбиви-ти исторически испытатели и прѣпускачи слѣдъ исторически-ты свидѣтелства, источники и догадки!! Съ еднажъ думжъ, свръзка-та между два-та народа е была силна, на кождо сжществованіе-то не ся изображава въ въображеніе-то на потомство-то, зашто не е имало ни единъ чловѣкъ да напише подробно за нежъ; Русси-ти незнаяхъ още да пишѣтъ, Българе-ти още ся учяхъ.

Доста вече: да ся обрнемъ къмъ кръщеніе-то на Българско-то Государство. Колко области, колко языческий народъ, колко нужда у опытни-ты и умны-ты учителя!! Можемъ ли повѣрѣва, или дору да помислимъ, че Борисъ е пустиналъ Кирилла и Меѳодія въ това критическо врѣмя, въ което присѣлствіе-то имъ е было най нужно? Можялъ ли е Царь-тъ да пустине Меѳодія, кому то царска-та сестра е была весма одлъжена; Меѳодія, казвамъ, отъ рацѣ-ты на кого то той прїя Св. кръщеніе, и стана неговъ ученикъ; Меѳодія, кому то той баше одлъженъ за прѣво-то Христїанско образование на сына си, Владиміра, наслѣдника на престола? Можялъ ли е да пустине и Кирилла, който былъ неговъ братъ, и при това мжжъ весма ученъ? О, колко трудове имахъ наши-ти Апостоли подъ единъ само скиптѣръ на Българскый Монархъ.

колко полета за житвѣ, дѣйствиѣ, колко слава, колко безсмр-
 тие!! Не може да бѣде да сѣ проповѣдовали тиѣ нѣкога въ
 Моравиѣ. Нѣ ще попытае, ами какъ ся въведе въ Мора-
 виѣ Славянско-то Богослуженіе на Българскый языкъ и по Грьц-
 кый обрядъ? За да отвѣщаѣ, пытамъ вы: да не бѣдѣтъ въ-
 вели въ Русиѣ тоя истый языкъ и обрядъ Кирилль и
 Меодій?

Второ: съ кой начинъ и съ коѣ правдинѣ сѣ могли Па-
 пы-ты да ся мѣсятъ въ работы-ты на независимѣ Дръжавѣ,
 която не е имала никаквѣ свръзкѣ съ Римъ нито въ Црковно,
 нито въ политическо отношеніе? Съ кой начинъ тиѣ человекѣ,
 които нѣколко десятиѣ години напредъ падахѣ на колѣны
 прѣдъ кралоѣ-ты Франкскы, тагы подбуждахѣ съ лукашинѣ
 срѣщу Императоры-ты на Новый Римъ, и имъ прѣдлагахѣ да
 завладѣѣтъ Италийскы-ты области на Имперіѣ-тѣ, тиѣ человекѣ-
 ци, които за да избѣгнѣтъ достойно-то си наказаніе, сами ся
 нахождахѣ подъ покровителство на Франкы-ты, можяхѣ да
 забраняватъ или да позволяватъ въвожданѣ-то Славянско-то
 Богослуженіе въ Дръжавѣ, съперницѣ на тѣхны-ты покрови-
 тели, Франкы, въ Дръжавѣ, къмъ коѣто тиѣ, като Римскы Е-
 пископи, или Патріарси, относяхѣ ся, както напримѣръ сега
 Грузинскы-ти Католикоси ся отнасятъ къмъ Австрійскѣ-тѣ Им-
 періѣ, или Прусіѣ? Каквѣ и отъ дѣ сѣ могли да имѣтъ
 правдинѣ, да позволяватъ, или да не позволяватъ на Българе-
 ты да правятъ това или друго-то въ свое-то отечество? На
 каквы законы съ силѣ-тѣ сѣ могли да выкатъ за оправданіе
 Българскы-ты просвѣтители, които бѣхѣ сѣщи подданици на
 Грьцкѣ-тѣ Имперіѣ, за да отвѣщаѣтъ вущь, зашто то сѣ въ-
 вели Богослуженіе-то, кое-то до тѣхно-то врѣмя е было ве-
 че на Словенскый языкъ?? Нека сега съгласи, който иска, мы-
 слы-ты на съчинители-ты на легенды-ты съ мысли-ты на здра-
 вѣ-тѣ исторіѣ, и на здравый разсѣдѣкъ!!

Ако Папы-ты сѣ искали да ся мѣсятъ въ духовны-ты
 дѣла, то това можяше да стане у Словене-ты прѣзъ Франкско-
 то Правителство, на което тиѣ сѣ были подданици, като нато-
 варихѣ на шіѣ-тѣ на Франкы-ты неразбираниѣ-тѣ Латинци-
 иѣ. Кордонъ на Франкскы-ты владѣнія е былъ прѣдѣлъ на
 власть-тѣ на Римско-то духовно Правителство: и едвамъ ми-

нешь прѣзъ границѣ-тѣ Българскѣ, ето съ есѣмъ друго правленіе друго Богослуженіе, друзи обряди, другъ духъ на Цркъвѣ-тѣ; и ако Меѳодій е трѣбвало да дава отвѣтъ за свои-ты дѣйствія, то той трѣбвало да го дава на свой си господарь, или Патріархъ, или на Двора Константинопольскый. Явно ся види, че Кирилль и Меѳодій не сж были никога не само въ Моравіѣ, нѣ и въ истый Римъ.

И Шлецеръ, на когото проникнуванье-то и авторитета негови-ти ученици толкова величывахъ, и той можя да утвърдява, че Кирилль никога не е ходилъ въ Българіѣ! А за Моравіѣ той направи другъ Меѳодія, за да пѣтува чясто въ Римъ и назадъ (естественно е, че Българскый Меѳодія той не е можялъ да кара да ходи та така), само за това, зачото намыслили, казва той, че живописецъ Меѳодій, който былъ у Българскый Царь, Бориса, былъ нашъ (сир. Моравскый Папскый Меѳодій), което никакъ не е могло да бжде. Нѣ зачто не може да бжде, и той самъ не знае; това поне е вѣрно, че Меѳодій не е можялъ да служи заедно на двама или трима господари, и че е служилъ съ славъ на едно-то си само отечество.

Зачто то трѣбва между естественность-та на събытія-та и свидѣтельства-та на легенды-ты, то не е чудно, че Шлецеръ, като ся придрѣжя твърдо отъ понятія-та на съчинители-ты имъ, раздѣли Меѳодія на два, а на Кирилла забранява да обръща Българе-ты, зачто той былъ братъ на Меѳодія, и зачто-то иста-та дору легенда го води изъ Хазаріѣ въ Моравіѣ, нѣ послѣ, обаче, приплита на това Българе-ты; и истый дору Несторъ го праща изъ Моравіѣ не въ Римъ, а въ Българіѣ!!

Макаръ, обаче, той съвѣтва, да ся потруди нѣкой младъ человекъ до двѣ години и да напише до 50 листа объясненія на десятъ-тѣ главѣ на неговъ Нестора, обаче зачто-то той не смѣя да не повѣрва историческы-ты сказванія на съчинители-ты на легенды-ты, азъ оставямъ неговы-ты тлѣкованія безъ объясненіе, зачто тая глава не заключява въ себе си понятія за сжщия-тѣ на нашѣ-тѣ работѣ, а вмѣсто това, за да ся объясни начало-то на легенды-ты, на кѣсо щж изобразж произлазаніе-то на Римскѣ-тѣ Цркъвѣ; искамъ прошкж и трѣвнїе!

Всякій знае, че Спаситель рода чловѣческаго не остави на Свой-ты ученици никаквж свѣтскж власть, кождо Той Самъ имаше. Слѣдъ възнесеніе-то Спасителево, Негови-ти ученици дѣйствовахж съобразно на прѣдвѣчно-то си назначеніе, и ученіе-то Христово, което ти разсаждаж, достигна на Востокъ значителны успѣхы, и число-то на послѣдователи-ты Му нача да ся умножава въ различны мѣста на Римскж-тж Имперіѣ; най выше ся умножи то' въ Антиохіѣ, дѣто вѣрни-ти най напрѣдъ начахж да ся наричатъ Христіане; самъ Апостолъ Петръ е былъ тѣхенъ учитель и отецъ на Антиохійскж-тж Црkvѣж.

Римскы-ти Императори прѣдпримахж силны мѣрки за да истрѣбятъ Христіанство-то въ исто-то му начало. Святый Петръ и Павелъ пріяхж въ Римъ мѣченический вѣнецъ. Тѣхна-та смръть бѣше начало на гоненія-та и на притѣсненія-та Христіане-ты, които, обаче, на Востокъ отъ день на день ся умножявахж. Въ тыя отдалечены области отъ срѣдоточіе-то на язычество-то и на власть-тж Римскж, Христіане-ти по' спокойно живѣяхж; зашто на Восточны-ты народы на Имперіѣ-тж бѣше останала още слобода, която ся подкрѣпываше отъ опредѣленны-ты имъ народны законы, и послѣдователи-ти Божественно-то учиніе имахж още свои-ты училища въ Александріѣ, Антиохіѣ и въ нѣкои градове грѣцкы.

Обаче и съ това Христіане-ти находяхж жестоки врагове въ исты-ты си съграждане, които употреблявахж орждіе силж-тж на Римскж-тж власть за да истрѣбятъ истиннж-тж Религѣж. Гоненія-та, които послѣдва'хж често, распрж'сновахж общества-та Христіанскы; пастыри-ти имъ често ся принуждавахж да ся крижтъ отъ гоненія-та, и като прѣминуваше бура-та, пакъ ся вращахж въ свои-ты мѣста, събирахж и утврдывахж въ вѣрж-тж разсѣяно-то стадо.

Нѣ още по' жестоки врагове въ мирно врѣмя ти на хождяхж язычески-ты философы, срѣщу които обаче ся въоружявахж съ перо-то, подъ сѣнкж-тж на гражданскы-ты законы. Нови-ти даври на юнако-писатели-ти приносяхж на Христіанство-то новы успѣхы въ негово-то распространяванѣе. Обаче това распространяванѣе ся усиливаше само на Востокъ и въ Грѣціѣ; колкото повече къмъ Западъ, толкова повече ума-

яваше число-то на Христіанскы-ты послѣдователи, толкова повече находаше то прѣпѣнки и нужны прѣдпазанія въ своето распространіе. Нѣ най враждебна срѣщу него е была столица-та на Имперіѣ-тѣ, престоль-тъ на язычество-то, источникъ-тъ на всички-ты гоненія — Римъ. Силны-ты мѣрky на Правилелство-то и внимателно-то дѣяніе на Римскѣ-тѣ полиціѣ бѣхъ страшна прѣпѣнка на усиленіе-то на Христіанскѣ-тѣ Црѣквѣ въ столицѣ-тѣ.

Весма малко-то число Христіане въ Римъ състояше повече отъ челоуѣци родомъ отъ Вѣстокъ, които доходѣ тамъ и ся находѣхъ на работѣ. Всякый отъ тѣхъ дълбоко млчалъ за свои-ты мысли, тѣхны-ты събранія за молитвѣ и Богослуженіе были весма тайны и варданье най много ношемъ на свѣци, въ които за по голѣмъ прѣдпазливостъ влизахъ и правяхъ извѣстно-то само тѣмъ животворно знаменіе кръстно. Това ся продлѣжява въ теченіе цѣлы три столѣтія, сир. докль Дворъ-тъ ся находѣше въ Римъ, и докль Христіанство-то не възлязе на престола на Имперіѣ-тѣ.

А въ това врѣмя на Вѣстокъ Христіанство-то връвяше много напрѣдъ. Голѣмо-то множество Христіане, раздѣлени въ различни мѣста, направихъ много общества, или црѣквы, които управлявахъ Пресвитери и Епископи. Нѣ зашто то често ся яввахъ еретици, и за да ся отмахне съврѣщено-то безначаліе, то по естественъ рядъ, по малкы-ты црѣквы начнахъ да ся покоряватъ на по силны-ты црѣквы, на по знаменити, при които имаше по высокы училища и великы духовни учители, косто обыкновенно ся находѣше въ голѣмы-ты градища.

И така пресвитери-ти на тѣя по голѣмы и силни црѣквы въ отношеніе-то къмъ Пресвитеры-ты на малкы-ты областны црѣквы начнахъ да ся наричатъ Архы-Пресвитери, Архы-іереи, и, по сана на длѣжность-тѣ си Епископи (отъ *ἐπί* надъ, и *σκοπέω* глѣдамъ, надзирамъ), надзыратели на другы-ты іереи и црѣквы. Найзнаменити-ти отъ тѣя Епископы ся находѣхъ въ столицы-ты на Сиріѣ и Палестинѣ (сир. въ Антіохыѣ и Іерусалимѣ); нѣ не по малко знаменити бяхъ Епископы-ти Александрійскы, прѣмници-ти на Св. Евангелиста Марка. Александрія тогава бѣше срѣдоточіе на Вѣсточнѣ-тѣ

тръговѣж, стеченіе на учены-ты и философы-ты, и най просвѣщенъ градъ въ цѣлый свѣтъ. Най добры-ты училища Христіанскы ся находдахъ въ Александріѣж; тамъ, най много, писахъ безсмъртни-ти защитници на Христіанство-то свои-ты апологіи ерѣщу нападенія-та на тамошни-ты и другоградскы софисты. Съ еднѣ думѣж: най просвѣщенно-то духовенство ся находдаше въ Египетъ; заради това Св. Отци, които ся събрахъ въ Никееж, имахъ таково високо понятіе за духовенство-то на тѣхъ странѣж, что то на Александрійскый Архіерей оставихъ прѣдѣдателско-то мѣсто на тоя великъ Съборъ. Тий высокы пастыри на Египетскѣ-тѣ странѣж особенно ся наричяхъ Папы (*papas*), отци.

Въ това врѣмя малко то Христіанско общество въ Римъ ся находдаше въ критическо положеніе; за да ся не угасятъ прѣвы-ты, нѣ слабы-ты дучи на Христово-то ученіе въ стѣны-ты на гордѣж-тѣ столицѣж, то Вѣсточни-ти Христіане имѣ прашахъ священници, и не' еднѣжъ ся е являвалъ въ Римъ то' Сиріецъ, то' Гръкъ, то' Африканецъ. Въ всичко-то врѣмя, докль ся находдаше Дворъ-тъ въ Римъ, всичка-та Римска Црква, всичка-та Римска Иерархія ся заключаваше само въ едно малко общество Христіане въ тоя градъ, което често е можяло да ся находда и безъ священникъ, ако не достигаше другъ отъ Вѣстокъ, или отъ другъ нѣкаквѣж странѣж.

Нѣма съмнѣніе, че тии пастыри не сѣ были въ това врѣмя сѣщи Епископи, зачто не сѣ имали нито епархыѣж, нито кафедрѣж, нѣ сѣ были обыкновенни пресвитери. А въ това врѣмя на Вѣстокъ и Египетъ, великы-ти Христіанскы учители и философи: Аѣинагоръ, Ефремъ, Іустинъ, Тертуліанъ, Климентъ Александрійскый, Оригенъ, Кипріанъ, Иринеи, Аѣанасій, Евсевій, Іеронимъ, Августинъ, Іоаннъ Златоустый, Василій Великый, Григорій Назіанзинъ, Григорій Нисскый и проч. плѣняхъ и удивлявахъ свѣта съ свои-ты съчиненія. А Западни-ти пресвитери въ тишинаѣж и въ подземны зимници и въ другы тайны мѣста исплѣнявахъ длѣжностъ-тѣ си, и учяхъ свои-ты приходници истинны-ты на религыѣж-тѣ думѣж въ думѣж така, както учяхъ и доказвахъ това на Вѣстокъ, и ни единъ отъ Римскы-ты Іереи не ся показа въ число-то на писатели-ты, поне посрѣдственны, ни единъ отъ тѣхъ въ продѣженіе-то на шесть или

на седямы столѣтія не ся показа Отець — учитель; лучи въ-сточни проникновахъ и въ подземны-ты мѣста на Римъ. За това Римска-та Црква въ тѣсенъ смысль бѣше отъ число-то на тыя малкы, нъ много цркви въ Имперіѣ-тѣ, които ся въспитвахъ отъ великы-ты и првы-ты каедры на Вѣстокъ.

Най послѣ слѣдъ тристальтнѣ-тѣ борбѣ, надви Христіанство-то; Константинъ ся склони на неговѣ-тѣ странѣ; укротихъ ся язычници-ти отъ нападения-та; Дворь-тѣ ся прѣнесе на Вѣстокъ, стана Христіанскый, и на западъ начахъ по' свободно да дышѣтъ. Никейскый Съборъ утврди Іерархыѣ-тѣ.

До това врѣмя Христіанство-то нѣмаше единъ особенъ правитель, или главѣ; отци-ти на различны-ты цркви ся грижахъ за да назятъ чистѣ Вѣрѣ-тѣ; въ мѣчны-ты работы ся събирахъ и ги рѣнявахъ съ обще съгласіе; единъ духовенъ повелитель не знаяхъ; единъ само тѣхелъ всегдашенъ невидимъ глава бѣше — Спаситель.

Никейскы-ты отци, по желаніе-то на истый Императоръ Константина, опрѣдѣлихъ нѣкои правила зарадъ Іерархыѣ-тѣ. Христіанство-то съ брѣзы стѣпки ся възвышаваше, и вече стана главно: това само-то стана причина да ся умножатъ Епископскы-ты каедры, които ся покорявахъ на по' знамениты-ты, что ся нахождахъ по' вече въ важны-ты градове на Имперіѣ-тѣ. Воистина, важность-га на градове-ты въздигаше понятіе-то и за каедры-ты, что ся нахождахъ въ тѣхъ; зачто голѣмо-то число народъ, голѣмый сборъ на образованны-ты человекы, высока-та учениость, правяхъ ги да надминуватъ малкы-ты каедры, и т. и.

И така ти Архіепископи, които ся нахождахъ въ столичны-ты градове на голѣмы-ты области, или дору и на Имперіѣ-тѣ, за да ся отличятъ отъ другы-ты, наричахъ ся Митрополити (отъ *μήτηρ* майка, *πόλις* градъ; *μητροπόλις*, майка на градове-ты, столица; *μητροπολίτης* столичный).

Нъ зачто то число-то на Митрополиты-ты и то' растяше, за това Архіереи-ти на прввопрестолны-ты столицы на Имперіѣ-тѣ, за да ся отличя чинъ-тѣ и достоинство-то имъ, пріяхъ имя-то Патріарси (отъ *πατήρ* — отецъ, и *ἀρχων* — начяльникъ, сир. начяльникъ на отци — епископы-ты). Такыи бяхъ: Александрійскый, който обаче носяше имя-то Папа, Антиохыйскый, Іерусалимскый и Константи-

нополскый. Таково бѣше іерархическо-то състояніе на Христіанство-то въ Римскѣ-тѣ Имперіѣ, и имянно на Вѣстокъ дѣто то' стана всеобще.

Нѣ Христіанство-то на Западъ не ся нахождаше въ таково състояніе, гдѣто, ако и царствующа-та фамилія стана Христіанска, все още имахъ силѣ язычници-ти. Като ся прѣнесе Дворъ-тъ въ Константинополь, Христіане-ты, что ся нахождахъ самъ тамъ, изгубихъ непосредственно-то покровителство, и языческій Сенатъ въ Римъ зафана мѣсто на врѣховнѣ-тѣ власть. Воистина, открыты-ты гоненія съ всемъ прѣстанахъ; и затова пакъ поклонницы-ти на Юпитера на свѣадѣ срѣщуполагахъ прѣщѣкы на распространіе-то Христіанство-то помежду имъ; величественни-ти язычески храмове въ Римъ и слѣдъ Константина оставахъ въ рѣцѣ-ты на идолопоклонници-ты, и много врѣмя ся мина, доклѣ прѣминахъ подъ владѣніе-то на Христіане-ты.

Много по' малко-то число Христіане на Западъ даваши стразмѣрно понятіе за іерархы-тѣ му. Отъ врѣмя-то на Константина Великій, сир. отъ кога то Христіанство-то на Вѣстокъ стана главно, като ся управляваше то' вече отъ давна отъ великы-ты си іерархы, на Западъ достойно за вниманіе бѣше само едно-то Епископство Медиоланско (Миланско). То бѣшо най знаменита-та каѳедра на Западъ въ IV столѣтіе; зачто то често живѣяше въ неѣ Дворъ-тъ, то за това стана тя повелителница на всички-ты Западны прѣквы.

Въ това врѣмя зарадъ пространство-то явихъ ся въ Италиѣ и Галлиѣ още нѣкои Епископскы каѳедры; такава една бѣше и Римска-та, както ся чини, учрѣдена въ царуванье-то на Константина, който, като ся промѣни Имперія-та, грижяше ся и за по' голѣмѣ-тѣ организаціѣ на Христіанскѣ-тѣ Іерархы. Обаче Римска-та тая Епископска каѳедра бѣше на рядъ послѣдня, и, въ пълнѣ смыслѣ, не можяше дору да ся нарече Епархыя, зачто всичко-то нейно пространство ся заключяваше въ единый само Римъ и въ неговы-ты ближни околности, затова тя много врѣмя ся наричя' *Diocesis, suburbicaria, urbicaria*, градска Епархыя. Малко-то число Христіане на малко-то пространство бѣше всякый кръгъ на дѣйствія-та на новы-ты и на неизвѣстны-ты въ исторіѣ-тѣ црковны писатели, Епископы.

Кому бѣше подчинено това Епископство стѣ въ время-то на Константин Великий, не е знаяно; можемъ поне да мыслимъ, че въ IV и V столѣтіе, въ което Дворь-тъ повече промину-ваше въ Миланъ, то е зависѣло отъ Вѣстокъ; онова, което ся рѣшаваше тамъ, него слѣдовахъ на цѣль Западъ.

Въ това время Готи-ти, народъ, който прѣя още при Черно море Христіанскъ-тъ Вѣрж изъ рѣцѣ-ты на Гръци-ты, въ V столѣтіе като станахъ господари на Италижъ, поразихъ съ всѣмъ ячичество-то. Прѣобрьщаніе-то на политически-ты работы въ Галлижъ, Ломбардижъ и Италижъ, които ся откъснахъ отъ Имперіжъ-тъ, повлече и прѣобрьщаніе-то въ іерархижъ-тъ. Умножи ся Христіанство-то отъ варвары-ты, умножихъ ся и ка-еодры-ты, които, като ся нахождахъ подъ други господари, ставахъ въ иѣвакво отношеніе независимы отъ Вѣсточнъ-тъ, или по' добрѣ отъ Имперекъ-тъ Іерархижъ.

Какъ тяжинижъ имаше Римско-то Епископство въ тѣжъ независимъ Западнъ іерархижъ, всякъ може да види, ако само обрѣне вниманіе на подробности-ты на Италийскъ-тъ исто-ріжъ до начало-то на IX столѣтіе. До время-то на Карла Великий по' голѣма-та часть на Италижъ е была область на Вѣсточнъ-тъ Имперіжъ, а една часть е была въ рѣцѣ-ты на варвары-ты. Южна-та и' часть Сицилія и Равенскый Ексархатъ ся управлявахъ отъ Гръцкы Епископы. Въ малкы-ты владѣнія Готскы, а послѣ Лонгобардскы ся нахождахъ тѣхны Епископства, между които бѣше и Миланско-то, кое то отпадна въ свое-то достоинство отъ причины политически.

Въ това время Епархія-та Suburbicaria прѣмину-ваше ту' въ рѣцѣ-ты на Гръци-ты, ту' на варвары-ты, зато-ва доста опасна бѣше сждба-та на Римскы-ти Епископы. Гръцкы-ти генераль-губернатори (правители) въ Римъ не ся обхождахъ весьма мягко съ тыя Прѣосвященны, иногда дору и-зисковахъ отъ тѣхъ оправданія, ако имахъ на тѣхъ иѣвакво подозрѣніе, или гы працахъ подъ стражѣ въ Константинополь за да ся оправять, а императори-ти часто бывахъ къмъ тѣхъ съ всѣмъ немилостиви, и за да ги накажѣтъ, працахъ гы въ заточеніе; а въ духовно отношеніе ти съ всѣмъ зависяхъ отъ Вселенскы-ты Сѣборы; онова, което учяхъ на Вѣстокъ, него ти повтаряхъ думъ по думъ на свожъ-тъ малкъ паствж; за

това ти приимахъ отъ Гръци-ты и добро-то и лоше-то, сирче нѣкои отъ тѣхъ ся повреждахъ отъ Аріанскъ-тѣхъ ересь, която на Вѣстокъ толкова распри докара.

Най послѣ кога могущество-то на Вѣсточнъ-тѣхъ Имперіѣ начна да пада, кога Гръчки-ти Императори въ Италийскы-ты си владѣнія начнахъ слабо да ся дръжатъ, когато имъ прѣдстояше опасность отъ могущество-то на франки-ты: тогава Римскы-ти Епископи начнахъ да ся обръщатъ къмъ франки-ти, къмъ Лонгобарды-ты, или къмъ други нѣкои; сѣдба-та на старѣ-тѣхъ столицѣ на свѣта зависяше отъ теченіе-то на политически-ты обстоятелства.

Оставеный на самъ себе си Римъ, ся прилѣпяваше ту къмъ единъ-тѣхъ, ту къмъ другъ-тѣхъ странѣ. Ако и да удръжываше съ себе си нѣкаквѣ свѣикѣ на стары-ты си правдини, обаче всичко-то негово вліяніе не ся простираше по' натакъ отъ неговы-ты прѣдѣлы; жители-ти му сами ся грижахъ за сѣдбѣ-тѣхъ на свой градъ, и Сенаторъ-тѣхъ Римскый нѣмаше по' голѣмо значеніе и достоинство, отъ колкото има сега нѣкой гражданинъ на Гамбургъ или на Любекъ.

Кога то вече Римъ стана съ всѣмъ Христіанскый, то въ число-то на тѣхъ Сенаторы градскы ся приимахъ и тамошни-ти Епископи. Като заседаше въ събраніе-то, тѣхный духовенъ санъ зафащаше прѣво-то мѣсто, кое-то послѣ имаше нѣкаквѣвъ видъ прѣдсѣдателство. И така не е удивително, че Епископи-ти навикнахъ да ся мѣсятъ и въ политически-ты работы; като бяхъ по' вече то родомъ отъ Римъ, ти дѣйствовахъ, като патріоти, и подпадахъ едно слѣдъ друго на различни господари, за да не принадлежатъ сѣще никому.

Между това нѣкои Римскы Епископи, като смысляхъ нѣкогашне-то могущество на Римляне-ты, и че Римъ е былъ столица на свѣта, не можяхъ да не папльнятъ главы-ты си съ планове за ползъ-тѣхъ на честолюбіе-то си. Като бяхъ подданици на Вѣсточнъ-тѣхъ Имперіѣ, ти твърдѣ добрѣ знаяхъ чинословіе-то на Іерархы-тѣхъ въ Имперіѣ-тѣхъ, чувствовахъ доста силѣ-тѣхъ на высоко-то попятіе за патріаршеско-то достоинство, което, като духовно, почиташе ся за най прѣво слѣдъ Императорскъ-тѣхъ власть, и изъ рѣцѣ-ты неговы Императори-ти приимахъ Имперскы-ты Короны, (това бяше са-

мо една церемонія, че Патріарси-ти коронувахъ Императоры-ты). А тѣ като Епископи Римскы не можяхъ да не искатъ да станатъ и тѣ нѣчто.

Най послѣ послѣдня-та половина на VIII столѣтіе даде имъ благопріятенъ случай: Вѣсточна-та Имперія, която ся притѣсняваше отъ Сарацине-ты и Българе-ты, и ся раздираще отъ вътрешни раздори, падаше, а пакъ въ това врѣмя могущество-то на Франкы-ты на Западъ отъ день на день ся въздигаше и беше страшно за Италійскы-ты владѣнія на Гръци-ты. Между това Римскы-ти Епископи начнахъ свои-ты тайны сношенія съ Франкы-ты, викахъ ги и имъ прѣдадохъ Гръцкы-ты и Лонгобардскы-ты владѣнія. Съ една думъ: Римскы-ти Епископи, като така скоро надтегнахъ Франци-ти, къмъ които ся тѣ притѣпихъ, и на които тѣ направихъ голѣмы услуженія, непрѣмно трѣбваше да ся възвѣсятъ, сир. като успѣваше оръжіе-то Франкско, тѣ всичко учрѣждавахъ, както си щяхъ, работа-та и мѣ врьвяше добръ. На Карла Великій ся поиска да стане Римскый Императоръ, а на Епископъ Льва III да стане Патріархъ; единъ безъ другъ не можаше да ся промине; зачто единъ за да възвелчи іерархическый си санъ, и да даде за себе си високо понатіе, трѣбваше да коронува Императора, а той трѣбваше да ся коронува само въ старъ-тѣ столица на Имеріа-тѣ.

Придобывка-та Карлова въ различни отношенія беше важна, нъ за Римско-то епископство беше още по' важна: зачто 1-о. Императоръ-тъ за да му заплати за услуженія-та, които показа на Франкы-ты, дари го съ голѣмы помѣстїя въ околности-ты на Римъ; и Епископи-ти, които до това врѣмя проминувахъ съ малкъ заплатѣ у Римскы-ты жители, отъ тогава станахъ въ илѣкво отношеніе и свѣтскы князове; 2-о. Като беше Епископъ на столицѣ-тѣ, и като коронова Императора, и като независаше вече отъ Византійскы-ты Императоры, Римскый Епископъ, безъ да го е грижа, можа да прїемне титлѣ-тѣ Патріархъ; нъ за да ся лжне по' вече съ новѣ-тѣ титлѣ, той усвои на себе си и титлѣ-тѣ Папа, кождо отъ давна носяхъ Александрійскы-ти Патріарси; 3-о. Съ привизиманія-та на Франкы-ты ся поглѣнахъ различни-ты независимы области и епископства, които

ся нахождахъ въ тѣхъ, съединихъ ся въ една Имперіѣ, и съ това Римскы-ти Епископи, които исти-ти Императори трѣбваше да почитатъ за коронованіе-то си, начнахъ да имѣтъ на тѣхъ влияние.

Нъ това влияние въ истъ-тъ дору Франкскъ Имперіѣ най на прѣдъ быше слабо и едвамъ ся виждаше; Львъ III ся обхождаше съ Карла почти като единъ подданикъ съ монарха. Послѣ въ врѣмена-та на наслѣдници-ты Карловы, Папы-ти ся мѣчяхъ да усилятъ това влияние, което быше весма лесно, зашто Императори-ти трѣбваше да ходятъ въ Римъ да ся коронуватъ.

Какъ можяхъ Римскы-ти Патріарси да удръжатъ влияніе-то си на Западно-ты Государства, на които-ся раздроби Фракска-та Имперія, и какъ можа Григорій VII да навага, да му ся покоряватъ Императори-ти и Царь-ты Западно, тука не е мѣсто-то му да казваме. Тука шемъ спомянемъ само, че Патріаршество-то на Римскы-ты Епископы ся начина отъ IX столѣтіе, а власть-та имъ отъ XI.

До IX-то столѣтіе Християнска-та Црква въ всичкій свѣтъ не быше раздѣлена; на всякадѣ бѣхъ исти-ти обряди, исто-то Богослуженіе, исти-ти догмати на вѣрж-тъ; Патріарси-ти управлявахъ свои-ты страны, Митрополити-ти, Архіепископи-ти, Епископи-ти свои-ты Епархьи; а цѣло-то управлявахъ Вселенскы-ти Събори. Още на Никейскый Съборъ ся рѣши да не промѣняватъ ничто, дору ни една буква, а колко повече да не въвождатъ новины въ догматы-ты на Вѣрж-тъ безъ всеобще-то събраніе и съгласіе на представители-ты на цѣло-то Христіанство. Рѣшенія-та на Съборы-ты, что послѣдовахъ въ Грьцкѣ, бяхъ рѣководство за учителиты на всичкы-ты страны; въ всичко-то продлженіе на осемтѣхъ вѣкове никому не дохождаше на умъ да усвои титлж-тъ глава на Црквж-ту, непогрѣшимъ и единъ на мѣстникъ Христовъ на земж-тъ; най малко-то объясненіе на Символа на вѣрж-тъ неся допушаше никакъ, освяня съ единодушно-то съгласіе на Св. Отци.

Зачто то Грьцкый языкъ быше общъ на высокы-ты общества не само на Вѣстокъ, нъ и въ Италіѣ, то Богослуженіе-то най на прѣдъ е было на всякадѣ всеобще на Грьцкый

языкъ, а особенно въ Римъ и Италиѣ; весьма естественно е, зашто 1-о, не само въ Южнѣ Италиѣ, нѣкога Великѣ Грьцкѣ, Богослуженіе-то и послѣ ся произвождаше Грьцкы, нѣ и въ Ексархата Равенскый. 2-о. Латине-ти, като пріимахъ ученіе-то на Грьцкы-ты Отци, пріяха и тѣхно-то Богослуженіе; това ясно показавать много-то Грьцкы думы, които ся удръжяхъ въ тѣхъ слѣдъ въводаніе-то Латинско-то Богослуженіе, както: Ecclesia, Baptisma, Paracletus, Liturgia, Iytaniae Symbolum, Encharistia, Agape, Epiphania, Episcopus, Archi-episcopus, Presvyter, Diaconus, Papi, Nomilia и пр.

Нѣ коги имянно начнахъ да употребявать въ Италиѣ и Римъ Латинскый прѣводъ отъ Грьцкѣ-тѣ Литургыѣ, не ся знае; поне рѣшително можемъ да кажемъ, че това ся е случило отъ врѣмя-то на Константина В. или по' добрѣ, отъ тогава, отъ когато въ Латинскый народъ Христіане-ти вдигнахъ врѣхъ надъ язычници-ты, което можемъ да отнесемъ на шесто-то столѣтіе. Отъ тука можемъ да заключимъ, че въ прьвы-ты четыре или пять столѣтія на Христіанство-то, Богослуженіе-то е ставало на Грьцкый и Сирійскый языкъ; послѣ то' ся е свѣло и на Армянскый, Славянскый и Латинскый языкъ.

Ако и да различяхъ обаче языци-ти, сѣщина-та и Форма-та на Богослуженіе то е было на всякадѣ еднакво. Нѣ ако и да е было съ всѣмъ еднакво въ сѣщинѣ-тѣ на вѣржѣ-тѣ и на Богослуженіе-то въ всячко-то Христіанство, обаче въ отношеніе-то къмъ различни-ты языци и народы, у които ся то' нахождаше, можаше да ся нарече: Славянско, Латинско, Армянско, Коптско и пр.

Нѣ понеже тѣи видове Богослуженіе послѣ ся распространихъ далечъ между царствующи-ты народы, и излязохъ изъ прѣдѣлы-ты и изъ непосредственѣ-тѣ подчинителность на Имперскѣ-тѣ Иерархыѣ, то ся ражда понятіе за Цркъвѣ-тѣ Българо-Мораво-Россійскѣ, или съ едно обще названіе, Славянскѣ, Латинскѣ, Армянскѣ, Готскѣ и проч. Всичкы-ты тѣя цркъвы сѣ, така да речемъ, дѣщери и храняници на Грьцкѣ-тѣ. Всякый знае, че една-та отъ тѣя, сир. Славянска-та найзраво отъ всички-ты другы ся придрѣжаше отъ правила-та на своѣ-тѣ майкѣ — наставницѣ; тѣ съ благодареніе пріа като наслѣдство, и имя-то на своѣ-тѣ учителницѣ; и макаръ да

можемъ да речемъ безъ да сбрькаме: Россійско Вѣроисповѣданіе, обаче и въ най сѣвернѣ-тѣ Россіѣ говорятъ често: азъ съмъ Гръцко, Гръко-Католическо, Гръко-Россійско исповѣданіе. Каква вѣрность? Каква благодарность!

Мы нѣма да издыраме мѣркѣ-тѣ, по коѣто други-ты Христіанскы Цръквы ся отдалечявахъ отъ Гръцкѣ-тѣ; нѣ, като слѣдваме намѣрението на това кѣсо приказванье, щемъ спомянемъ само за Латинскѣ-тѣ. И така:

Имаше законъ да не въвождатъ ничто ново, нито да промѣняватъ ветхо-то въ догматы-ты на вѣрж-тѣ безъ общето съгласіе на цѣло-то Христіанство. Той законъ ся издаде още тогава, когато Христіанство-то не излазяше още изъ прѣдѣлы-ты на Имперіѣ-тѣ. Воистина, вардяне-то тоя законъ, докль бѣхъ малко Христіане-ти, бѣше лесно. Обаче възставахъ безпокойни челоуѣци, които искавахъ нѣкои промѣняванія, нѣ не' голѣмы; за това Събори-ты ги отлѣчяхъ отъ Православнѣ-тѣ Цръквѣ и ги припознавахъ за еретици съ всички-ты имъ послѣдователи. Всякій, който знае Цръковнѣ-тѣ Исторіѣ, ще ся смисли за ересы-ты, които ставахъ до 800 години.

Най послѣ Западъ-тъ отпадна отъ единство-то на Католическѣ-тѣ Цръквѣ; тамошне-то духовенство ся отдѣли отъ старж-тѣ Вѣсточнѣ Иерархыѣ; а Римскы-ти Епископи, като имъ спомогнахъ нѣкои обстоятелства, въздигнахъ ся до стѣпъ Патріаршескый. Нѣ никой неможаше да ги отвържи отъ покореніе-то на горѣреченый законъ да не въвождатъ ничто ново въ догматы-ты на вѣрж-тѣ, ако искахъ да увардятъ чистотѣ-тѣ на ученіе-то и Православіе-то; и колкото повече ся распростираше Христіанство-то, толкова по' много трѣбваше да ся варди исполненіе-то тоя законъ.

Нѣ опытъ-тъ доказа, че това не можа' да ся уварди. Римскы-ти Патріарси като чувствовахъ свое-то достоинство, бяхъ силни сѣперници на Константинопольскы-ты, и това сѣперничество още по' много ся възпаляше и поддрѣжаше отъ умразж-тѣ имъ срѣщу Гръци-ты. Скрѣбно-то смышляванье за прѣнасянне-то царскѣ-тѣ власть отъ Италиѣ у Гръци-ты, много ся врѣза въ сръдца-та на Латине-ты, а по' вече на

Римляне-ты, а надзиране-то и присуетвие-то на Гръцкы-ты губернаторы и началства въ Италиѣ възведе тѣжъ умразѣ до фанатизмъ, иначе дудѣ нетръпимость; това чюство одушевляваше Латинско-то духовенство въ всицкы-ты послѣдны врѣмена.

Въ какво може да е състояло това съперничество не можъ опрѣдѣли, знаѣ само, че отъ врѣмя-то на Фотія и Николая II. родися прѣпиране за прьвенство, сир. кой отъ тыя Патріарсы трѣбва да ся нарича прьвъ по ряда на изброевие-то. Нѣ въ какво може да е състояло това прьвенство, и могли ли сѣ да го искать и да го усвояватъ Римляне-ти, незнаѣ.

„Ако кой да е Епископский Престоль,“ казва единъ Френский писатель, Bourdillon, Профессоръ на общи-ты правдини, „трѣбва да има прьвенство надъ другы-ты, то той вѣрно и непрѣмънно трѣбва да е Иерусалимский. Въ Иерусалимъ ся породи най напрѣдъ Христіанство-то; тамъ дѣйствова' Основатель-тѣ неговъ; тамъ стана спасение-то на чюловѣческий родъ; тамъ бѣше възнесение-то Спасителсево; тамъ успѣние-то на Пр. Богородицѣ; тамъ пріяхъ начало-то всицкы-ты тайны на Христіанство-то.“ Тамъ, слѣдъ Възнесение-то, ся образова съборно Апостолско правление на младѣ-тѣ Цркъвѣ въ приштетвие-то на Божіѣ Матерь и при съшествіе-то на Св. духа; отъ тука най послѣ во всю землю изиде вѣщаніе Апостоль, и въ конци вселенныя глаголи ихъ. Съ едикъ думѣ Иерусалимъ е Святъ градъ, който Св. Писаніе и Цркъвата толкова въспява. Колко правдини имѣтъ Иерусалимскы-ти Патріарси на прьвенство-то и на надминуване-то всицкы-ты Епископы на вселенная! Нѣ истый Спаситель не позволи на Апостолы-ты да искать власть, и Иерусалимскы-ты Священноначаялици исплнихъ това точно.

Ако искаме да отдаме прьвенство-то на който е по' старъ, то това ся стои на Гръцкы-ты Патріарси, а Римский като много по' младъ, останува послѣдєнь. Ако ли основаваме преимущество-то на вѣтрешне-то духовно достоинство на просвѣщение-то и образованность-тѣ, то това исто-то прьвенство ся стои на Вѣстока-Наставника. Ами на каквѣ правдинѣ и въ какво отношение можемъ да основаваме прьвенство-то на Римскы-ты Патріархы? Да не сѣ за това по' достойни отъ Гръко-учители-ты си, зашто сѣ были тѣхны ученици? Да

не е за това, че въ число-то имъ ся находять твърдѣ малко достойни учители на Црѣквѣ-тѣ?

Нѣ мысль-та за прѣвенство-то сега не е потрібна, защото това не знаменува власть; мы видяхме по' горѣ, че прѣвъ ся познаваше Александрійскій; обаче въ Събора за догматы-ты, и той подаваше гласа си равно съ кой да е послѣднѣ монахъ. За това да не обръщаме вниманіе на прѣвенство-то, нѣ да ся обрнемъ на сѣщинѣ-тѣ на работѣ-тѣ, сир. за по-стѣпоци-ты на Римскы-ты Патріархы, сир. увардили ли сѣ тѣи закона за нововъвожданье-то на догматы-ты.

Всякому е извѣстно начало-то и распространеніе-то прѣ-пиры-ты, които възбуди священникъ-тъ и профессоръ-тъ на Александрійскѣ-тѣ школѣ, Аріѣ, за знаменованіе-то на ед-нѣ само думѣ въ единѣ отъ главны-ты догматы на Вѣрѣ-тѣ. Тѣя прѣпиры наплънихъ цѣль Вѣстокъ; на прѣвый още Ни-кейскій Съборъ тлѣкованіе-то Аріево ся упозна еретическо. Обаче той има много послѣдователи, които ся нарекохъ отъ негово-то имя еретици Аріане. И така всичко-то различіе на тѣхъ ересь отъ православны-ты състояше само въ промѣ-няванье-то думѣ-тѣ *ὁμοούσιον*.

Тая секта вдигна връхъ въ Константинополь въ исто-то това врѣмя, кога Готи-ти, които живѣяхъ около Черно-то море (въ V вѣкѣ), пріяхъ Христіанскѣ-тѣ Вѣрѣ отъ рѣцѣ-ты Аріанскы и станахъ Аріане. Като ся прѣседихъ послѣ въ Италиѣ и Испаниѣ, дѣто основахъ царства, царова'хъ нѣколко столѣтія, и заразихъ тѣя страны съ Аріанизмъ (ничто не было по' лесно отъ това, зашто всичка-та работа была въ еднѣ думѣ), а въ това врѣмя тая секта ослабиа отъ великы-ты по-борници на православіе-то: отъ Василій В. отъ Іоанна Златоустый, отъ Григорія Назіанзина, отъ Кирилла и Аѳанасія Александрійскы и проч.; най послѣ изчезна и въ Италиѣ, като провинциѣ на Вѣсточнѣ-тѣ Имперіѣ; нѣ това ученіе ся увардываше у Готы-ты въ Испаниѣ, въ сѣтнинѣ-тѣ на което притурихъ въ Символа на вѣрѣ-тѣ това, че Духъ Святый произлазя отъ Отца и Сына. Тая притурка на край VII или VIII столѣтіе прѣмина въ Францѣ, а въ IX отъ Франци-ти ся прія и въ Германіѣ.

Карлъ V. прати нарочно да подкане Папѣ Льва III да потвърди и да приеме тѣхъ притуркѣ и въ Италиѣ и Римѣ,

Нъ зашто то това не можаше да ся случи безъ съгласіе-то на Вселенскій Сѣборъ, и като ученіе на Арія, слѣдъ когото то' ся притури, отврли ся на Никейскій и на послѣдующи-ты Сѣборы, затова Левъ III отврли прѣдложеніе-то на Императора.

Нъ зашто Левъ не събра Сѣборъ, или не ся отнесе на Вѣсточны-ты Патріархы, или необяви Францкы-ты и Испанци-ты еретици? За това, че 1-о. той нѣмаше власть надъ духовенство-то въ Франкскѣ-тѣ Имперіѣ. 2-о. че въ исто-то това врѣмя Вѣсточна-та Имперія ся нахождаше въ най опасно състояніе: на Азійскы-ты области бяхъ нападнали Сарацине-ти, а Българе-ти обсаждахъ столицѣ-тѣ, нѣмаше врѣмя да ся мысли за Сѣборъ срѣщу Императора, когото не трѣбваше да срьди, за да не изгуби Южно-Италійскы-ты владѣнія. 3-о. Истый Левъ не можаше да ся рѣши да оскрѣби народъ, у който той ся нахождаше въ покровителство, и Царь, съ милости-ты на кого-то той бѣше насыпанъ.

Прѣмнищи-ти на Льва III въ продлженіе-то на 250 почти години, ако и да бяхъ человекѣи неучени и нѣкои отъ тѣхъ не' по' голѣми отъ 18 години отъ рожденіе-то, свято избѣгнувахъ отъ примаваніе-то тѣхъ притуркѣ, кождо най послѣ ся прія въ XI столѣтіе и въ Римъ, нъ не ся знае отъ кого и какъ; нѣкои историци сякатъ да е былъ Венедиктъ, нъ по' вѣроятно можемъ да припишемъ това на изобрѣтателный и смѣлый Григорія VII. И това примаваніе ся случи безъ съгласіе-то на Вселенскій Сѣборъ, и още срѣщу протеста на Вѣсточны-ты Патріархы, и така тихо, что то не ся знае нито година-та, нито случай-тъ, кога ся то' случи.

Това бѣше прѣво-то отстѣпаніе на Римскы-ты Епископы и на Западъ отъ православіе-то на Вѣсточно-то Христіанство. А между това въ варварскы-ты столѣтія, кога Западъ бѣше потнѣхълъ въ невѣжество, прѣварливи-ти Римскы Епископы отъ день на день повече утврѣдявахъ вліяніе-то и власть-тѣ си надъ Западны-ты Государства; като ся възвышаваше власть-та имъ, възвышаваше ся и гордость-та и умраза-та имъ къмъ Вѣсточны-ты Патріархы; и воистина тѣхъ имажъ причинѣ да ся възгордятъ, когато вѣнчанны-ты главы на цѣль Западъ съ покорность цѣловахъ тѣхны-ты чехлы

(обувки), а пакъ Антиохія, Іерусалимъ, Александрія ся нахождахъ въ рѣцѣ-ты на Магометане-ты, а Константинопольскій Патриархатъ ся много ущърби отъ привизманія-та на Българе-ты, и още постѣживаше, като истиненъ подданикъ на свой господарь.

И така Папы-ти не ся удрѣяхъ подъ законы-ты на Вселенскы-ты Съборы, и Западна-та Црква, като прія произвольно новый догматъ на вѣрж-тѣ, продлѣживаше да ся отдалечява отъ Православнѣ-тѣ, която ся бѣше распространила по всичкый Вѣстокъ, Египеть, Българскѣ-тѣ Дрѣжавѣ, Унгаріѣ, Моравіѣ, Богеміѣ, Россіѣ, области кавказскы, Арменіѣ и проч.

Мы само на кжсо да погляднемъ на нѣкои точки на това отдалечяванье на Латинскѣ-тѣ Цркви.

Знаємо е, че най ятко-то орѣдіе, съ което ся подрѣжяше власть-та на Папы-ты, е была екскоммуникація-та, сир. отлѣчаніе-то отъ Цркви-тѣ; съ това заедно Латинскы-ти законоучители ся друдяхъ да увѣрятъ всичкы-ты и всякаго, че Папата е глава на Цркви-тѣ и Намѣстникъ на Спасителя на земж-тѣ. Воистина, тая новина не ся бѣше чула до VII столѣтіе нито на Вѣстокъ нито на Западъ, кождо обаче ся повѣрва; зачто на всичкый Западъ не ся нахождаше ни една такава глава, съ каквы-то бѣше плѣна Александрія и друзити градове на Вѣстокъ и Гръція.

Нъ за да докажѣтъ и да защитятъ това поне малко нѣчто срѣщу присмивачи-ты Гръци и невѣрны Протестанты, то весма просто казватъ, че 1-о. Папата е чловѣкъ безгрѣшенъ *infallibilis*, и така това свойство, което принадлежи одному Богу, приписватъ на Папж-тѣ! 2-о. Спаситель-тѣ даде власть на Св. Петра да отпуща и да не отпуща грѣхове-ты (да ѣже не е далъ Само на одного Петра!), Петръ былъ пръвъ Папа въ Римъ, (да не е за това, зачто то го приведохъ тамъ врѣзанъ, за да пріемне мѣченискѣ славж?) а Папа е непосредственъ прѣемникъ на Петра (нѣ зачто и не на Павла?): *ergo*, и проч.

За да докажѣтъ, че Папа е непосредственъ прѣемникъ на Св. Петра, то издадохъ хронологическы таблицы на всичкы-ты Папы, като вачнахъ отъ най новы-ты врѣмена назадъ

до Григорія VII. отъ когото сѣще ся начина власть-та на Папы-ты; отъ Григорія до 800 години назадъ, или до Льва III, отъ когото ся начина само една-та титла на Римско-то Патіаршество; отъ Льва, сир. отъ 800 год. до врѣмена-та на Константина В. въ което врѣмя ти бѣхъ просто Епископи отъ послѣдєнь чинъ; най напоконъ стъ Константина до смръть-тж на Св. Апостола Петра, сир. до това врѣмя, когато въ Римъ бѣхъ язычески Императори, врѣмя казвамъ, въ което весма малко, или и никакъ ся незнае за състояніето-то на Христіанско общество въ тѣхъ столицѣ. И всичкій той рядъ Папы, прѣдставєнь е въ чюднѣ точность, и дору безпрѣсѣкнѣ то наслѣдованіе, и въ прѣвы-ты три столѣтія така, что то не само години-ты; нъ мѣсяци-ти, недѣли-ты и дни-ти сѣ написани на тѣхно-то правленіе, дни-ти, кога сѣ постѣпили на каедрѣ-тж, и дни-ти на смръть-тж имъ. И всичкій той рядъ отъ сегашни-ты врѣмена до Св. Петра е написанъ съ имя-то Папы; съ имято, което заедно съ своѣ-тж силѣ е начало да сѣществува само отъ XI или XII столѣтіе!!

За това на'скоро (въ XIX стол.) нѣкой монахъ Францисканъ, на имя Мелкенбургъ въ Германіѣ, мѣчися да докаже, че Св. Апостолъ Петаръ, никакъ не е управлялъ Антиохійскѣ-тж Црква въ продлженіе-то на 7 години, както до него всички мисляхъ, нъ былъ папствовалъ въ Римъ 15 год. на рядъ!!

На всички-ты Вселенскы Сѣборы ничто не знаяхъ за чловѣка-главѣ на Црkvѣ-тж, тамъ всякога повтаряхъ думы-ты: „во едину, святую, Соборную и Апостолскую Церковь.“ Западни-ти Христіане, като ся отдѣлихъ отъ своѣ-тж учителницѣ, — Вѣсточнѣ Црkvѣ, развалихъ това единство, което напрѣдъ ся нахождаше въ Христіанство-то, и тоя членъ на Символа на Вѣрѣ-тж, ако и да го удрѣяхъ у себе си, нъ го прѣтлѣкувахъ по тѣхно си: „и въ Папу, главу Церкви, и его непогрѣшительность.“

Слѣдъ тѣя срѣщузаконны нововъвожданія послѣдовахъ и други, както: въведохъ въ Святѣ-тж Тайнѣ на Причашеніе-то, мірскы-ти да ся причащаватъ само съ хлѣбъ; ученіе-то за чистилище-то; духовенство-то да не е женяно; въвожданье-то музѣкѣ-тж въ богослуженіе-то; учрѣжденіе-то мно-

го монашескы ордены, както: Августинци, Бенедиктинци, Космалдуійци, Капуцины, Кармелиты, Бернардины, Крузигери, Доминиканци, Францисканы, Реформаты, Минориты, Езуиты, Павлины и други много.

Тука още можемъ да прибавимъ нѣкои други промѣненія въ вѣнкашни-ты формы на Богослуженіе-то. Всичкы-ты тѣя промѣненія станахъ безъ съгласіе-то на другы-ты Христіане. Сега моля да помислите: ако Никейскый Съборъ издаде проклятіе за промѣненіе-то едиж само думъ, то какво можемъ каза' за такыва и толкова произволны промѣненія, които прія Западно-то Христіанство? Вопстия, Въсточни-ти Патріарси и учители вѣставахъ срѣщу тѣя нововъжданія, поразявахъ Папы-ты съ апатемъ, обявяхъ гы еретици, отлѣчвахъ гы отъ Цркъвъ-тѣ; нѣ всичко това баше напусто; зашто тѣи немояхъ да надвѣятъ цѣлый Западъ, независимый и силный, и съ това по' много дразняхъ срѣщу себе си Папы-ты и всичко-то Западно духовенство.

Отъ това ясно ся види, че Христіанска-та Црква на Вѣстокъ, въ Грьциѣ и въ сичкѣ Въсточнѣ Европѣ произлазя право отъ исти-ты Апостолы и Св. Отци, или по' добръ да кажемъ, стои на истъ-тѣ точкѣ непоклатена, непромѣнена; а Западно-то Христіанство отъ пръвый пѣтъ Папы-ты отбихъ въ кривѣ посокѣ на странѣ; а слѣдъ малко врѣмя, по много-то Западно Христіанство още повече ся отби отъ истъ-тѣ тѣжъ кривѣ линіѣ: това сѣ Протестанти-ти.

Ами послѣ? тѣи исти-ты Латинци обявихъ Грьци-ты, свои-ты учители, и Славяне-ты и всичкы-ты другы, които пріяхъ тѣхно-то ученіе, че не принадлежать на Христовѣ-тѣ Цркъвъ, (най много за това, че не упознахъ Папѣ-тѣ безгрѣшенъ и главѣ на Цркъвъ-тѣ), наричатъ гы расколници (*schismatici σχισματικοί*) и дору сретници!! Моля ся само да прочетети тѣя худителны писма и гнусны измышляванія срѣщу Въсточнѣ-тѣ Цркъвъ, които пишихъ въ свои-ты съчиненія Латинскы-ти монаси, а най много Езуити-ти въ срѣдны-ты и дору въ най новы-ты врѣмена.

Непримирима-та умраза на Латине-ты къмъ Въсточнѣ-тѣ Цркъвъ показваше ся не само съ думы, нѣ още по' силно съ работы. Това Латинско нападанье врѣзъ Въсточны-ты ся

начна отъ XI столѣтіе. Григорій VII, за да докаже съ работѣ, че Папа-та е глава на Църквѣ-тѣ, желаяше да покори на себе си и Вѣсточны-ты Христіане и тѣхны-ты Патріархы; тая бѣше най главна-та мысль за неговѣ-тѣ честолюбивѣ душѣ. Тѣхно-то това намѣреніе ся поддрѣжяше отъ постѣпно-то нападанье на Византійскѣ-тѣ Имперіѣ и отъ покоре-ніе-то три-ты Восточны Патріаршества: Антіохійско-то, Іеру-салимско-то и Александрійско-то подѣ власть-тѣ Сарацинскѣ. Тѣя области, които Гръци-ти загубихѣ, поиска ся на Папы-ты да ги отнемѣтъ отъ Сарацине-ты, разумѣва ся, не зарадѣ Гръци-ты, нѣ зарадѣ себе си, и тогава вѣмаше ничто по' лесно, отъ да направѣтъ отъ свои-ты послѣдователи покорны на себе си Патріархы. Нѣ Григоріи ся бѣше заловилъ отъ други прѣпирри съ Гвелфы-ты и Жибеллины-ты, и да утвърдява своѣ-тѣ власть на Западѣ; като умираше слѣдѣ десятилѣтне пап-ствованіе, той остави тѣжѣ мысль въ наслѣдство на свои-ты прѣмѣнници, които незакѣсняхѣ да исполнѣятъ знаменито-то то-ва прѣдпріиманье.

Ето зашто ся прѣдпріяхѣ Кръстови-ти воинскы врьвежи: на Западѣ свиряхѣ съ трѣбы-ты да врьвятъ на войнѣ, за да освободѣтъ Святѣ-тѣ земѣ и Христіане-ты отъ иго-то на Арабы-ты, които обаче бяхѣ по' просвѣщени и челоуѣко-любиви отъ Западны-ты тѣя варвары; ти позволихѣ на Хри-стіане-ты слободно да си врьшатъ Богослуженіе-то, оставихѣ цѣлы Св. гробѣ и каѣдры-ты въ тѣхны-ты рѣцѣ; а Патріар-си-ти и Епископи-ти, като зависяхѣ отъ тѣхѣ, управлявахѣ като напрѣдѣ свои-ты паствы. Заради това Кръстови-ти во-инскы врьвежи приносяхѣ още по много нещастія на жители-ты Вѣсточны; зашто, освяня че отечество-то имѣ трѣбваше да остане въ рѣцѣ-ты на чюжды хора, които вѣмахѣ образован-ность, отдалечени отъ тѣхны-ты обычаи и языкѣ по' вече отъ исты-ты Арабы, тѣхѣ ги плашяше още особена-та власть на Папы-ты и догмати-ти имѣ.

Стига: безчисленна-та обѣсана и развратна сгань отъ Западѣ, подѣ прѣдводительство-то на пустынникѣ Петра, на-паднахѣ, като скакаци, прѣзъ Унгаріѣ на Гръцкѣ-тѣ Импе-ріѣ, и съ надеждѣ, че Папа-та имѣ отпуща грѣхове-ты, не щадяхѣ по пѣтя нито чюждо-то, нито живота, нито дѣвиче-

скаж-тъ невиность на жители-ты. Унгарскый Царь баше принуденъ да въспира побожны-ты стрѣмленія на тыя юнаци съ силы конны войскы, и да очисти отъ тѣхъ кралевство-то си, като гы пропѣди отвѣдъ Дунава, дѣто ти изгынахъ подъ удары-ты на Българскы-ты саби. Не' по' мирны отъ тыя бяхъ и другы-ты слѣдъ тѣхъ экспедициі на Императоры-ты, Кралеве-ты и Князове-ты и проч. Гръци-ти, като сапикасахъ намѣреніе-то на Папыти, и като опитахъ лудость-тѣ на прѣвы-ты Кръстоносци, не можяхъ да не приемътъ нужны-ты мѣрки за пазяніе. Обаче ти и'мъ правяхъ всякакво снисхожденіе; а Латинци-ти всякый пѣтъ прѣминувахъ съ безчинства. И Гръци-ти ако и да прѣтеглихъ всицкы-ты тыя оскръбяванія въ истѣ-тѣ си Имперіѣ, Латинскы-ти писатели не ся засрамихъ никакъ да укоряватъ исты-ыт Гръци, како лукавы и низкы, въ това врѣмя като полза-та на отечество-то имъ позволяваше да не пустижъ ни единъ кръстоносець да стѣпи въ прѣдѣлы-ты на Имперіѣ-тѣ.

Доста: Латине-ти сполучихъ да отнемътъ отъ Сарацины-ты Иерусалимъ и Антиохыѣ, а Папы-ты да поставятъ въ тыя мѣста Патріархы Латинскы монахы, ако и тамошни-ти Христіане имахъ свои-ты си Патріархы, и съ веѣмъ нѣмахъ нуждъ отъ Латинскы: отъ тука сгана, дѣто и въ два-та тыя града ся нахождахъ по два а Патріарсы.

Нъ съ това не бяху доволни Папы-ты: оставаше още Патіархъ-тъ Византійскый: той най много грѣбваше да ся усмири. Всякый знае, съ каквѣ низость и лукавщиѣ Латинци-ти въ 1204 год. като отхождахъ въ Палестинѣ, показажъ че правятъ диверсіѣ, и тутакси ся обрѣнахъ връзь Константинополь за да го привземътъ, безъ никаквѣ политическѣ причинѣ отъ странѣ-тѣ на Гръци-ты, безъ никаквы прѣговоры; взяхъ столицѣ-тѣ, обявихъ Императоръ Балдуина, одного отъ начялници-ты на тѣѣ Латинскѣ сгань, и, на мѣсто испѣдены Гръцкый Патріархъ, турнахъ Латинскый монахъ. Ето сега радость и трѣжество на Папы-ты! Запатный и Въсточный Императори, Западни-ти и Въсточни-ти Царѣ, и трима-та Патріарси, които ти поставихъ, бяхъ у по'днужи-ты на тѣхнѣ-тѣ каеедрѣ.

Обаче ако и да ся мѣхяхъ Папы-ты да притѣснятъ православиѣ-тѣ Цркъвѣ, Христіанство-то остана ней вѣрно както подѣ власть-тѣ на Сарацине-ты, така и подѣ иго-то на Латине-ты. Освянь това то и въ това врѣмя бѣше главно въ Малкѣ Азіѣ, Българіѣ, Унгаріѣ, Россіѣ и проч.

Като успѣвахъ още напрѣдъ Латине-ти да распространяватъ Папскѣ-тѣ власть на Вѣстокъ, Папы-ты обрѣнахъ вниманіе-то си на независимы-ты господарства на Вѣсточнѣ Европѣ, въ които господствоваше Славянска-та Цркъва: тіа бѣхъ Българія, Унгарія, Моравія, Богемія и Польша. Царье-ти на тѣя страны ся наслаждавахъ съ съвършениѣ независимость, и бѣхъ въ сжщій смыслъ господари, между това като западни-ти не мо'яхъ да ся освободятъ отъ подѣ вліаніе-то на Папы-ты, а господарства-та имъ трѣбваше да плащатъ дань (десятины-ты доходы, decimas etan antas) на Римскій престоль. Това исто-то чыкаше и Славянскы-ты Господарства. Да направятъ това съ войнѣ бѣше весма мѣчно и неиспльнимо; зачто нито Нѣмцы-ти, нито Италянци-ти можяхъ да привземжъ тѣя господарства, а Папы-ты не можяхъ да ги принудятъ на това. За това тіи имахъ многочисленны монашескы плѣчища, на които употребленіе-то бѣше толкова по' много нужно, че срѣдства-та за да приведатъ тѣя Господарства въ покорность трѣбваше да сж исты-ты, съ които Римскій Дворъ приведе въ покорность и Западные-ты, сир. трѣбваше да ги натовари съ догматы-ты на Латинскѣ-тѣ Цркъвѣ, съ Латинско-то Богослуженіе, съ Латинско-то суевѣріе, и да изгони Славянско-то Богочитаніе; и ето привзیمانье готово.

И така Латинско-то нападаніе на Славянскѣ-тѣ Цркъвѣ стана по всичкѣ-тѣ линіѣ на тѣхно-то сближеніе съ немѣ: нѣ по' силно бѣше нападаніе-то на Богеміѣ и Моравіѣ, много по' слабо на Унгаріѣ, като по' силнѣ; а Българія си стояше непоклатена.

Въ Унгаріѣ Православно-то Грько-Славянско Богослуженіе бѣше господственно до XIV. столѣтіе, сир. доклѣ ся продлъжява царскій домъ на Арпада, който твърдо послѣдоваше ученіе-то на Вѣсточнѣ-тѣ Цркъвѣ. Въ XI столѣтіе навлязохъ тайно въ королевство-то нѣкои Латинци, които обаче

Царь-тъ, Св. Владиславъ съ издаденъ отъ него указъ изпжди изъ царство-то.

Нъ по' много успѣвахъ Латинскы-ты монаси въ Моравіѣ и Богеміѣ: като ся укрѣпихъ тукъ тамъ въ тыя странны, и като учрѣдяхъ монастыри, малко по малко умножяхъ свои-ты прозелиты. Покровителство ти имажъ доста; зачто тамошнати Царѣ и Князове ся женихъ весма чясто за ближни Латинкы и Нѣмкы, или все едно Западно Славянкы (Поморянкы). Таквы майкы съ помощь-тѣ на Монахы-ты отъ Вѣрж-тѣ имъ, лесно можяхъ да увѣрятъ свои-ты дѣца; тыя и другы такыва обстоятелства постѣпно причинихъ това, что Латинци-ти ся усилихъ равно съ Грько-Славяне-ты; трѣбваше само да склониятъ Господаря на своиъ странѣ, и ето Латинщина-та стана вече господствена.

Обаче Славянско-то Богослуженіе не можаше издвжжъ да ся истреби, нъ полегка легка, доклѣ и послѣдня-та му заря угаснѣ. Кога Латинщина-та вдигна връхъ надъ Грьцизма, и до кое врѣмя тлѣя' Грько-Славянско-то Богослуженіе въ Богеміѣ и Моравіѣ, до сега още не можемъ каза утвърдително; зачто това още никой не е испиталъ, което обаче и не можаше нѣкой да ся надѣе, и за това повече, че сегашни-ти Чеси и Моравяне, като сѣ Католици производятъ всичко изъ Римъ, и неволно упознаватъ истинѣ-тѣ за полж-тѣ на Грьци-ты, на които ти сѣ всегдашни непріатели. Съ достовѣрность поне можемъ да сякаме, че Славянско-то Ботослуженіе ся продѣжява, ако и постѣпно да ослабваше, въ тыя страны до XIV столѣтіе.

Каквы мѣрки можяхъ да употребятъ Латинци-ти за истрѣбяванье-то Вѣсточнѣ-тѣ Цркъвѣ въ Богеміѣ и Моравіѣ, ти не бѣлежили, зачто това не можаше да послужи за честь-тѣ имъ; обаче това лесно можемъ да въобразимъ, ако добрѣ вникнемъ въ Црковнѣ-тѣ исторіѣ на Унгариѣ отъ XVI столѣтіе: всякакви притѣсенія, ругателства, хулы на ученіе-то на Вѣсточнѣ-тѣ Цркъвѣ и проч. Да ли не знаете, какво правихъ Поляци-ти съ Русскы-ты области, които имъ ся паднахъ?

Сѣщи-ты обаче мѣрки на Латинци-ты бяхъ ново-то ученіе и доказателства-та имъ за полж-тѣ на Римъ; и, види оя, тамошній необразовапъ народъ лесно можяхъ да прѣувѣ-

рять. Затова трѣбваше да хулять и да свалять низко вси-
кы-ты заслуженія и достоинства на Вѣстокъ, за да възбу-
дятъ высоко понятіе за Римъ, сир. трѣбваше да приобѣжить
на измышленія, лъжъ и прѣльщенія; това бяше нужно за ус-
пѣваніе-то на тѣхны-ты прѣдприиманія.

Въ истый тоя духъ е написано въ XIV столѣтіе, или
и по' кжсно, едно отъ подобны-ты доказателства, сир. Ла-
тинскы-ты легенды за Кирилла и Меѳодія. Народъ-тъ добръ
помняше знамены-ты тья мѣжи, на които память-тѣ почита-
хъ не само въ Богеміѣ и Моравіѣ, нъ най много въ Бълга-
ріѣ, Унгаріѣ, Сръбіѣ, Кроациѣ и проч. За да успокоятъ на-
рода рѣшихъ да ги приемътъ и въ Латинскый календарь.

Въ тья легенды всичко е сплетено така, за да могатъ
да покажътъ, че Грько-Моравска-та и Ческа-та Цръква и
нейно-то Грько-Славянско Богосложеніе произлазя отъ Римъ,
а съ това исто-то да докажътъ и утвърдятъ зависимость-тѣ
на тѣхъ страны отъ Папы-ты.

Като представяме на себе си познанія-та и достоин-
ство-то на пръвый съчинитель латинскѣ-тѣ легендъ, можемъ
да заблѣжимъ слѣдующе-то: 1-о. че въ XIV столѣтіе за не-
го сѣ были изгубены съ всѣмъ сѣщи-ты извѣстія за живота
и работы-ты Кирилловы и Меѳодіевы, и зарадь това 2-о. при-
страстіе-то и ревность-та за распространеніе-то Латинциѣ-
тѣ бяху доволна причина за да сплетътъ небыванъ ис-
торіѣ.

Съчинитель-тъ на тѣхъ легендъ, като незнаеше какъ и
отъ кѣдѣ прѣминахъ въ Моравіѣ прѣводи-ти на Св Писа-
ніе и на Богослужебны-ты книги, които сѣще принадлежатъ
на Българе-ты (види ся, че той въ свое-то врѣмя не е ималъ
понятіе нито за Българскый языкъ, нито за исторіѣ-тѣ Бль-
гарскѣ), отдава това на Кирилла и Меѳодія: за това той из-
мышлява, че Славянскы-ты князове пратили посланници на Им-
ператора Михаила, да просятъ отъ него учители, и, че той имъ
пратилъ отъ Цариградь Кирилла и Меѳодія, и че тіи изнамѣ-
рили Словенскы-ты буквы и прѣвода на Св. Писаніе на язы-
ка, който той нарича Словенскый.

1-о. Посланичество-то и просянье-то на Кязове-ты ся
основава предпологанье-то на съчинителя легендъ-тѣ, вушь

че наши-ти Апостоли сж въвели Богослуженіе-то въ Моравіѣ; нъ мы видѣхме вече, че това прѣдположеніе е неоснователно.

2-о. Исто-то посланичество въ Константинополь ся види да не е естествено, зашто Моравія ся нахождаше далечъ отъ Имперіѣ-тѣ, зашто ся отдѣляше отъ неѣ съ про-странно-то Государство Българско; Имперія-та нѣмаше и не-можяше да има никакво вліяніе на Моравіѣ това принадлежи сжще на Българіѣ.

3-о. Не можемъ да повѣрваме, че Морави-ти, като Славяне, да сж искали за учитель Гръкъ, а не нѣкой Българинъ Славянинъ; зашто да не е рѣкълъ по' добръ (ако е щялъ да измышлява това посланичество), че Словенскы-ти Князове сж пратили на Царь Бориса (въ крещеніе-то Михаилъ) Българскый?

4-о. Посланичество-то къмъ Императора Михаила не е могло да ся случи, зашто той не е можялъ да повелява нито на Меѳодія, който още въ царуванье-то на майкѣ му ся прати на Царя Българскый, нито на Кирилла, който заедно съ брата си, ако и малко послѣ, посвяти себеси на ново-то си отечество.

5-о. Нито Св Писаніе, нито Богослужебны-ты книги сж были прѣведены на Славянско, нъ на Българско нарѣчіе.

Слѣдъ това съчинитель-тъ легендѣ-тѣ обвинява на Папы-ты наши-ты братья, че дръзнали да въвождатъ Богослуженіе-то на Словенскый языкъ, кара Папѣ-тѣ да ги вы'ка въ Римъ за да ся оправятъ, а наши-ты Апостола да бръзатъ да исплънятъ позелѣніе-то на Папѣ-тѣ; а той имъ запрѣтѣва да връшатъ Богослуженіе-то на Словенскый языкъ, а послѣ изедижжъ и'мъ позволява (!), и ги посвящава Епископы въ Моравіѣ. Нъ за да привлече по' много Моравіѣ къмъ Римъ, накарва Кирилла да ся постриже тамъ монахъ, да умре и тамъ да ся погребе, а Меѳодія да ся върне въ опрѣдѣлен-нѣ-тѣ отъ Папѣ Моравскѣ Епархія и проч.

Това е несмыслено блящуреванье! Какъ можяше Папа да запрѣтѣва или да не запрѣтѣва Славянско-то, или по' до-

брѣ Българско-то Богослуженіе, което ся употрѣбываше въ такывы страны, въ които Папска-та власть непроникна?

Обаче съчинитель-тъ легендъ-тѣ така въображялъ, или искалъ да накара други-ты така да въображяватъ. Тѣмъ легендъ Добровскый нарича най старъ; въ тѣмъ думъ трѣбва да разумѣваме, че тя е най стара отъ оныя легенды, които ся послѣ съчиняваха; а въ безусловно отношеніе къмъ врѣмя-то, тя не е по' стара отъ това врѣмя, отъ което Латинци-ти пріяха наши-ти Апостолы въ свой мѣсяцословъ.

Послѣ ся яви на свѣтъ втора-та легенда, въ коуж-то ся повтаря онова, което ся рече въ пръвѣ-тѣ, а притуряно е за останалы-ты дны Меѳодіевы това, за което съчинитель-тъ на пръвѣ-тѣ незнаяше ничто, сир. за двапѣтно-то му ходянье въ Римъ, и най послѣ за Смръть-тѣ му и погребеніе-то му въ тоя градъ.

И така съдръжаніе-то на тия легенды, така и на други-ты, които сѣ прѣсѣчинены отъ тѣхъ, сѣ едны догадки и просто измышляванія на пристрастны главы въ край XVI, или въ начало-то и продлженіе-то на XV столѣтіе. Неоттричано и главно доказателство на това е, че на сбжднованіе-то на свидѣтельства-та на легенды-ты право срѣшудума състояніе-то на отношенія-та между царства-та Европейскы въ XI вѣкъ, а съчинители-ти на легенды-ты съчиняваха ги спорядъ политическо-то състояніе на дѣла-та Европейскы въ XIV и въ XV столѣтіе, въ които врѣмена бяше съ всемъ другъ видъ-тъ и политическо-то равновѣсіе на власть-тѣ и на сличанье-то между тия Господарства, въ които ся прѣдполага кражъ-тъ на дѣйствія-та на наши-ты Апостолы.

Осванъ това, весма е извѣстно, колко много успѣвахъ въ Римъ да производять лъжливы актове, и да измышляватъ свидѣтельства на всякадѣ, дѣто само с имало интересъ Папскый. И така, като отврляме свидѣтелство-то на легенды-ты, като съ всемъ противно на исторіѣ-тѣ и на здравый разумъ, рѣшително трѣбва да припознаемъ, че Кириллъ и Меѳодій не сѣ ходили никога нито въ сегашныя Моравіѣ, нито въ Римъ, и че всичкиы кражъ на тѣхны-ты дѣйствія, всичко-то неотлжно тѣхно

пърприще ся е заключавало въ прѣдѣлы-ты на силѣж-тѣ и великѣж-тѣ тогава Българскѣ Дръжавѣ.

Прилично на това рѣшеніе, азъ оставямъ всички-ты догадки и обясненія за тоя прѣдметъ, които сѣ основаны само на легенды-ты; зашто тыя ся събарятъ наедно съ свое-то основаніе. Наистина, много прѣписи, извлечанія, съчиненія бѣхѣ писаны до тогава съ гласно съ мнѣніе-то на съчинители-ты и легенды-ты; зашто стигаше само нѣкой да майстороса нѣчто, и на други-ты лесно бѣше вече, тоя нареченъ така источникъ да прѣписватъ, да умножаватъ, да распространяватъ, колко то шяхъ; докѣ най напокопъ нѣкой умни человекъ, като Шлецеръ и Добровскийъ начнахъ да уничтожаватъ тыя мнѣнія, вѣрвахъ обаче и двама-та приказванія-та на пръвѣ-ты съчинители на легенды-ты, като источники: послѣдній като Латинскій священникъ *ex officio*, а пръвѣй за това, зашто вѣрваше историческо-то прѣобрашеніе на Българе-ты, и ся отрѣче отъ исторіѣж-тѣ на тоя народъ.

Осванъ легенды-ты, Латинци-ти ся потрудихъ да иматъ още едно доказателство за правдини-ты Папскы на Моравіѣж и Богеміѣж това сѣ сяканы-ти буллы на Папа Іоанна VIII кѣмъ Меодія, Архіепископъ на Латинскѣж-тѣ Цркъвѣж, и кѣмъ нѣкой си Моравскій князь Туwentара и Свентопулхра!

Тыя буллы окаино сѣ майсторосаны, както ся види, въ XV столѣтіе, сир. послѣ появяване-то на легенды-ты; зашто 1-о. въ тѣхъ ся заключаватъ понятія-та на съчинителя на легенды-ты, отъ които сѣ съставены; 2-о. обяснены сѣ въ тѣхъ за полѣж-тѣ на Римъ по' дръзновенно и по' обстоятелно.

Произлазанье-то на тыя буллы, ми ся чини, е станало отъ войнѣж-тѣ на Гуситы-ты. Народъ-тѣ, когото натоварихъ съ неразумителѣж-тѣ Латинциѣж и съ голѣмы-ты даноци на Папы-ты, не можя да не съпикаса, че го мамѣтъ. Той помняше кроткый духъ на Славянскѣж-тѣ Цркъвѣж, коѣто наскоро бяхъ изгонили отъ помежду му; неговъ-тѣ гнѣвъ ся усилюваше; и много Чеси и Моравяне роптахъ за въвождане *новы-ты догматы и желаяхъ да ся врыжатъ въ обятія-та на Славянскѣж-тѣ Цркъвѣж, нѣ нѣмахъ до тогава началници, като изеднѣжъ ся показахъ двама Чеха, Іоаннъ Гусъ и Іеронимъ Пражскій, подъ предводителство-то на които ся

разпри народъ-тъ, и ся подвигнахъ сабли-ты вреху Латинци-ты, и власть-та прѣдѣлы-ты Богемскы. Всякий знае, че тутакси възстанахъ Латинци-ти, да въздигнатъ изново въ тѣхъ странѣхъ свое-то владычество, и за колко много трудове имъ стана това. Констанцкый Сѣборъ бѣ свиканъ за това нещастіе; въ Римъ мисляхъ, че всичко-то зло могатъ отмахнѣ, ако истрѣбятъ оныѣ, които причинахъ това възставабѣ. За да ги уловятъ, выкахъ ги на тоя Сѣборъ, като ся обѣщахъ съ подписи-ты си, че нѣма ничто да имъ сторятъ; нѣ измамени и обявени еретици, Гусъ и Иеронимъ свръшнихъ живота си мѣченически отгорѣ на огъня, като поборници на отечественнѣ-тѣ независимость.

Това изгарянье възпали силижъ остражъ въ Чехы-ты срѣщу Католици-ты; планѣ война, която ся нарече Гуситска, въ продълженіе-то на която Императоръ Сигизмундъ бѣга нѣколко пѣти побѣденъ, докѣ най напोकнѣ Богемія припозна власть-тѣ на Императоры-ты и народъ-тѣ малко по малко наведе шнѣ-тѣ подѣ расж-тѣ Капуцинскѣ; нѣ и до сега още не е влязълъ цѣль въ Латинскѣ-тѣ Црѣквѣ.

И така речены-ты буллы ся съчинихъ и ся употрѣбывахъ, като исторически доказателства въ тѣя критически врѣмена. Г. Блумбергеръ ги вече отврѣли; зачто тѣхна-та лѣжливость е тврѣдѣ явна, за да можемъ да ся рѣшимъ да закрияме ветхость-тѣ и истинность-тѣ имъ. За това азъ потѣнко нѣма да ги издырямъ, зачто тука можѣ напѣлни до десять листа, което много бы мя отвлякло отъ исторіи-тѣ Българскѣ. Тѣя ся нахождатъ въ Шлецеровъ Нестора въ Рускый прѣводъ. Нека ги прочете който обыча, и всякий проницателенъ и безпристрастенъ критикъ ясно ще види безсмисленность-тѣ и безпрѣдѣлно-то пристрастіе на съчинителя имъ.

Тука принадлежи и биографія-та на Климента Архіепископъ Българскый. Добровскый ясно показа, че тя тамъ, дѣто казва за Кирилла и Меѳодія, е заемана отъ легенды-ты на XIV столѣтіе. Тѣя ржкопись ся намѣри въ Ватиканъ; ако ѣ е съчинявалъ Гръкъ прѣди да ся пѣвятъ легенды-ты, то тя е умножена послѣ съ отдѣленіе-то за Кирилла и Меѳодія отъ нѣкой Латинецъ, или Гръкъ подкупенъ; ако ли е съставена

само отъ одного чловѣка, то тя е писана отъ XIV столѣтіе.

Като спомнахме за достоинства-та на свидѣтельства-та на Латинскѣ-тѣ Црѣквѣ, да ся обрѣнемъ сега къмъ свидѣтельства-та на Вѣсточнѣ-тѣ, или по' добрѣ на Славянскѣ-тѣ.

Нѣ, като нѣмаме извѣстія или Исторіѣ-тѣ на тѣхѣ Црѣквѣ въ всичкый нейнѣ обемъ, мы да ся ограничимъ тоя пѣть съ свидѣтельства-та на Русскѣ-тѣ Црѣквѣ. Тья свидѣтельства сж: 1-о, Несторова-та лѣтопись; 2-о, Русска-та Четья; 3-о, особенни-ти откъсяци въ нѣкои други съчиненія.

Несторова-та лѣтопись. Несторъ кѣсо спомана отъ Византійци-ты за кръщеніе-то на Българе-ты. Разумѣва-ся, че ако да щаше той да простира на дълго тѣхѣ работѣ, той непременно трѣбваше да ни даде подробно понатіе за работи-ты Кирилловы и Меѳодіевы, и за прѣвода Св. Писаніе и Богослужебны-ты книги на Българскый языкъ, или както го наричатъ на Славянскый. Нѣ видѣть, че той спомана за това весма на кѣсо.

По долу въ истѣ-тѣ му лѣтопись, 898 години, ся нахожда пакъ подробно описаніе за прѣвода Св. Писаніе и Богослуженіе-то въ „Моравѣ“ на нѣкой си Словенскый языкъ, обращение-то и ученіе-то Словенскый народъ и пр.

По' ясно отъ полуденный свѣтъ ся види, че това мѣсто въ лѣтопись-тѣ не е Несторово, както отъ давна вече сж забѣлежили испытатели-ти; зачто 1-о никакъ не му е тамъ мѣсто-то, и ако Несторъ бы искалъ да поразскаже по' подробно за прѣвода и за Богослуженіе-то, той щаше да го разскаже по' горѣ, дѣто споманува за кръщеніе-то на Българе-ты; зачто спорядъ естественный рядъ, тамъ трѣбваше да тръси происхожденіе-то на ново-то Богослуженіе. 2-о Ако сѣдимъ по ясность-тѣ и краткость-тѣ на Несторовый слогъ, то това е тврѣдѣ тъмно и подробно, за да го отнесемъ на Нестора. 3-о, Несторъ въ извѣнѣ-граничны-ты извѣстія ся е ползовалъ само отъ едны-ты Византійци, нѣ нито тѣи казвать за събытія-та, дѣто сж въ това мѣсто, нито Латинскы-ти съврѣмenni писатели; ами отъ дѣ е можялъ да ги земе Несторъ?

Явно е, че това мѣсто е притуриалъ, неизвѣстно кой продължатель Несторовъ, като за обясненіе текста на лѣтопись-тѣ. Това вложено мѣсто, колкото можѣ да различимъ отъ свръзка-тѣ на приказваніе-то Несторово, начинася съ тѣя думы: „Симъ бо первое предложена книга въ Моравѣ, яже прозвася грамота Словенская“. . . . и ся продължава дору до края, и ся свръшва съ думы-ты: „на языкъ Словенскій единъ.“

Сега пытаме: вставникъ-тъ (притурачь-тъ) Несторовъ отъ дѣка е взялъ това мѣсто? Съзрѣтеся хубавичко въ него, сравнете го както съ легенды-ты, така и съ сѣщій смислъ на Исторіи-тѣ на IX вѣкъ, и ще видите, че то не е ничто друго, осваянъ прѣведена Латинска легенда съ нѣкой промѣненіи.

И така, кога ся е притурило това мѣсто, е очевидно, слѣдъ като ся появи легенда-та у Латины-ты, сир. около свръшванье-то на XIV или по добрѣ на XV столѣтіе. Това приказванье притурачь-тъ отъ никадѣ не е можалъ да наиде, осваянъ отъ легенды-ты.

А причини-тѣ, зарадъ кождо е той вложилъ това, лесно можемъ да познаемъ, сир. Несторъ, като е смышлявалъ кръщеніе-то на Българе-ты, прѣскочилъ е да обясни наричанъ-тѣ така Славянскъ, слѣдователно и Русскъ грамотѣ. Вставникъ-тъ нашъ патриотъ (въ Кыевъ ли, или въ Волинъ, или въ Чръвенъ Россіи, сир. Галиціи, все едно е), който е живялъ, както ся види, въ врѣмя-то на войни-тѣ съ Гуситы-ты, кога Латинщина-та вдигна връхъ не само въ Богеміи и Моравіи, нѣ, съ успѣхы-ты на Полско-то орѣжіе, начна да проникнува и отъ самъ Вислѣ, въ Россіи (Волинъ, Галиціи) пожелалъ е да дотъкми това мѣсто въ лѣтопись-тѣ за важный тоя пунктъ. Като не е ималъ за това особенны источники, и като е лесно вѣровалъ, приялъ е отъ свои-ты ближни съсѣды Латинны легенди-тѣ и ѣзъ внесель въ текста Несторовъ.

Русска-та Четья-Минейя. Това отдѣленіе е смѣстилъ Шлецеръ въ обясненія-та си на Нестора; то е отъ 12 параграфы. „Какъ ще ся зачюдятъ за това находжанье,“ казва за нежъ Шлецеръ, „чюжденци-ти, които до това врѣмя ся сѣ дръжали само отъ свои-ты легенды! Не можѣтъ да не

приемѣтъ това съчиненіе: Русска-та Четъ-Миня е достойна за почетъ не по' малко отъ Латинскѣ-тѣ!“ Послѣ казва за неж: найдены-ты тыя Русскы свидѣтельства искать ново прѣгдваніе за всичко, что е за това до сегѣ разказано: являть ся новы показанія, за това и новы срѣщурѣчія, можеть ли и какъ да съгласимъ всички-ты послѣдны, за това нека ся погрижи благоразумна-та критика.“

Г. Добровский, ако и праведно да иска това Шлеперъ, като начина свои-ты критически издырлія за Кирилла и Меѳодія, не обръща вниманіе на тѣхъ Четъж. Той казва: „Въ наше-то критическо издыраніе не влазя най ново-то Русско животоописаніе за това, че исторически-ты доказательства, на които ся то' основава, не сѣ извѣстны. Мы не знаемъ, наприхѣръ, отъ дѣ е земено това извѣстіе, че баща-та на двама-та Святы братія былъ отъ воинско званіе, и былъ сотникъ (стоначалникъ); че жена-та му ся наричала Марія; че Меѳодій былъ по' голѣбъ братъ; че Императоръ-тъ го поставилъ Воеводѣ на граници-ты на Словенскы-ты земи, дѣто му ся и прилучило да ся научи Словенскый языкъ; че Константинъ разказвалъ съвъ на родители-ты си за прѣкраснѣ Софіѣ; че той ся училъ съ младый Императоръ; че Логотеть Ѳеоктисть го направилъ пръвъ domestикъ въ свой домъ; че Константинъ бѣгалъ, като му прѣдставили да ся жени за прѣкраснѣ дѣвицѣ отъ знаменитъ родъ и отишелъ въ монастырь, нѣ слѣдъ шесть мѣсяца го намѣрили и го врынали въ Константинополь; че го опредѣлили библиотекаръ при цркъвѣ-тѣ Св. Софіѣ и учитель на философѣ-тѣ.“ Тыя питанія и недоумѣнія на Г. Добровский имѣтъ основаніе; нѣ да попытаме мы наопаки: отъ каквы източници сѣ земены, на каквы доказательства сѣ основаны неговы-ты легенды? Зачто не обръна почтенный Добровский таково подозрѣніе и на свои-ты легенды, достоинство-то на които е десять пѣти по' съмнително отъ Русскѣ-тѣ Четъж? А ако искаме да достигнемъ истинѣ-тѣ, то трѣбва да прѣтеглимъ или да сравнимъ двѣ-ты срѣщурѣчны страны. А между това Г. Добровский критически издыра двама-та Словенскы првоучители, като казва, „повече зарадъ причина-тѣ на найденѣ-тѣ наскоро Гръцкѣ биографѣ на Българскый Архіепископъ Климента, която е достойна за внима-

ніе!! Зачто да е достойна за вниманіе? За това, че съчинитель-тъ нейць, както и самъ Добровскій доказа това, заелъ е свои-ты извѣстія за наши-ты Апостолы отъ легенды-ты!! Какво и колко непростително пристрастіе къмъ легенды-ты!

Обаче, правдина-та и' ска да си кажъ, че азъ не обвинявамъ за това да е пристрастенъ Г. Добровскій, достойный за всякаквъ почетъ, любитель Славянскъ-тъ исторіѣ и словесность-тъ, и не отврълямъ Латинскы-ты легенды за това, за да покажъ достовѣрно сказаніе-то, кое-то е смѣстено въ Русскъ-тъ Четьѣ-Минеѣ, не', азъ не' по малко не вѣрвамъ и нежъ, зачто повтарямъ заедно съ истый Добровскій, че не сж знаани источники-ти, отъ които е тя съставена.

Шлеперъ, който ѣ издаде на свѣтъ, казва, че „твърдѣ добръ ся види, съчинитель-тъ и' да ѣ е съставилъ съ всѣмъ отъ други источники, нежели отъ които съчинители-ти сж съставили Латинскы-ты; въ забѣлжванія пише той: земено отъ различни рѣкописи. Освянь това, частны-ты извѣстія, анекдоти-ти, които тамъ сж много, несравненно сж по' вѣроятни, нежели въ Acta s. s.; тія сж пріятни, имжтъ вътрешно правдоподобіе, и по' вече ся съгласувать съ останалъ-тъ тогавашнѣ исторіѣ.“

Въ това отношеніе надминуваніе-то на Четьѣ-тъ легенды-ты е право; зачто описва кръга на дѣйствія-та Меоодіе-вы и Кирилловы въ такавъ странѣ, на кождо тѣмъ ежше сж принадлежавали, сир. на Вѣстокъ; нъ съ всичко-то правдоподобіе на описаны-ты въ нежъ събытія, не можемъ ся увѣри' въ истинѣ-тъ имъ до тогава, додѣ ся не увѣримъ въ противно-то съ силны и ясны доказателства. А най мѣчно-то обстоятелство, което е противно на достоинство-то на тѣмъ Четьѣ, е това, че съчинитель-тъ и' съ всѣмъ е збравилъ да спомане за крещеніе-то на Българскъ-тъ Дръжавѣ, за събытіе, въ което Меоодій и Кирилъ сж были главни дѣятели, и което е было най голѣмо събытіе на тогавашне-то врѣмя.

Каквы сж были тѣя рѣкописи, съ които ся е ползвалъ съчинитель-тъ на Четьѣ-тъ, не ся знае; види ся поне, че той е събралъ всичко въ едно безъ отборъ, что то е мо-

жялъ да найде дѣ да е за наши-ты Апостолы, или по' добръ за имена-та на Константина или Месоидя, което непрѣмѣнно трѣбвало да го направи да сбрька да отдаде тѣя работы на други лица, които сж весма много въ Византійскѣ-тѣ исторіѣ подѣ имена-та на наши-ты Апостолы, и види ся, че това сбрькване е было за него неизбѣжно, зашто-то не е имало хронологія, съ което ся отличятъ Грьцкы-ти писатели.

Промѣнилъ ли е, увеличилъ ли е той смьсла на свои-ты источници, или измыслилъ ли е нѣчто отъ себе си не можемъ каза', зашто-то нѣма подлинници на неговы-ты доказателства, съ които да можемъ да сравнимъ негово-то съчиненіе.

И така съчинитель-тъ на Четъж-тѣ е събиралъ въ едно всичко, что е можялъ да найде, не е оставилъ и Латинскы-ты легенды и притуряно-то мѣсто у Нестора, което той на мѣста' е прѣписалъ думѣ по думѣ, както бѣлежи Шлецеръ. За това послѣднѣ-тѣ третинѣ на тѣжъ Четъжъ, или параграфы-ты и' 9, 10, 11 и 12 за едно съ мѣсто-то на вставника Несторовъ, трѣбва да отнесемъ на легенды-ты, на които тѣя сж сжщій нѣколко промѣненъ прѣводъ. А прьвити осямъ параграфи, които не ся знае отъ дѣ сж земени, описватъ работы-ты на наши-ты Апостолы въ прѣдѣлы-ты на Имперіѣ-тѣ, кога сж были Имперскы подданици.

Воистина, че трѣбва да сж любопытны за насъ подробности-ты на Имперскый, частный, младый животъ на тѣя великы мѣжи, както ни за това казва (вѣрно ли, или невѣрно, не знаемъ) Русска-та Четъя; нѣ много по' нужно е за насъ да знаемъ живота имъ въ ново-то подданство, който принадлежи на Дръжавѣ-тѣ и на Црьквѣ-тѣ Българскѣ, а съ това и на цѣлѣ-тѣ Славянскѣ, и още да знаемъ тѣхны-ты заслугы въ распространеніе-то свѣта' на ученіе-то Христово, на писменность-тѣ и на просвѣщеніе-то въ тѣжъ Дръжавѣ, изъ кождо послѣ то' ся разля по всичкиѣ Вѣстокъ на Европѣ, за което обаче нѣма ни думѣ въ Четъж-тѣ; за това отъ неѣ нѣма да ся надѣемъ да найдемъ нѣчто за Исторіѣ-тѣ на распространеніе-то и Христіанство-то и Славянскѣ-тѣ писменность; тя е съчинена, както ся види въ XV или може и въ XVI столѣтіе; нѣ по' вѣроятно е, както ми ся чини, да е

съставена тя отъ вставника Несторовъ, както ся види, че слогъ-тъ и думы-ты сж еднаквы въ притуркж-тж и Четь-вж-тж.

Другы-ты Русскы съчиненія за тоя прѣдметъ прѣправя-хж ся и ся прѣписвахж отъ прѣдшественници-ты. И така, зачто-то нито Несторъ, нито Византійци-ти не обяснихж тоя за прѣпиране въпросъ, то всичко, что ся относя до него, право произлазя отъ легенды-ты, и заедно съ тѣхъ ся от-врля.

И така сега не останува намъ другъ пѣтъ за да найдемъ истинж-тж, освянь да ся обрнемъ къмъ забравенж-тж отъ всички-ты Исторіж на Българско-то Господарство и Цр-квж-тж, кождо трѣбва още да испытаме, да откриемъ, да обяснимъ. Отъ нейно-то обясненіе много повече ще ся про-лѣе свѣтъ на Исторіж-тж на Россійскж-тж Имперіж, на Цр-квж-тж и на Словесность-тж, нежели отъ хылядж Норманскы, Скандинавскы блящереванія, съ каквы-то е до сега испокри-вена Русска-та Исторія.

Воистина, весма е мжно и съмнително да ся изнамѣри подробна и истинна Исторія Българска, зачто нещастна-та тая страна още отъ 1380 годинж ся нахожда подъ власть-тж Турскж, обаче не трѣбва да ся отчаяваме; може още много работы да ся изнамѣрятъ за обясненіе и обогатяваніе нейно въ Молдавіж, Влахиж, Трансилваніж, Сръбіж, Унгаріж, нъ по' вече въ страны-ты, които и до сега сж населены съ Бълга-ре: Българіж, Румелиж, Македоніж, Тессалиж, или дору въ Грьцкы-ты монастыри. Тамъ особенно трѣбва да трьсимъ Българскж-тж Четьж за наши-ты Апостолы, да поглѣднемъ между това и въ Грьцкж-тж Минеж; съ еднаж думж да из-дыриме всички-ты съчиненія, които ся относятъ на тоя прѣдметъ.

Воистина за това не стига да е человекъ литераторъ, трѣбва да има Калайдовичи и Строевы; ако азъ не можж да ся откъсна отъ мои-ты обстоятелства за да можж да дости-гнж това намѣреніе, което нѣколко годиянъ гори въ мое-то срьдце; то поне призовавамъ на това благородно пѣтуваніе всякаго, който желае да обогати отечественнж-тж исторіж съ новы притурянія. Дали неще ся намѣри въ XIX столѣтіе ни-

кой, който да има доста любопытство, да извърши това прѣд-
пріиманье? Дали' не ще ся намѣри другъ Румянцевъ!!

И така повтарямъ, че не можемъ достигна сжщето жи-
вотоописаніе на наши-ты учители, докль ся не обясни Исто-
рія-та на Българско-то Господарство, а особенно Исто-
рія-та на Цркъвѣ-тѣ. А за сега азъ ще повторѣ само
слѣдующи-ты положенія:

1-о. Крѣгъ-тѣ на Апостолскы-ты дѣйствія Кирилъ-овы
и Меѳодіевы ся заключяваше само въ прѣдѣлы-ты на голѣ-
мѣ-тѣ тогавѣ Българскѣ Дръжавѣ.

2-о. Българско-то Богослуженіе, Българскый прѣводъ
на Св. Писаніе, ако и не цѣль, а то по' много-то, така и
Българскы-ты буквы сѣ сжществовали въ прѣдѣлы-ты на
Имперіѣ-тѣ много по' напрѣдъ отъ Кирилла и Меѳодія, кои-
то гы прѣсадишѣ и распространишѣ по Българіѣ и по които
области бѣшѣ нейны.

Тая Българска Цркъва е вратница на Римскѣ-тѣ или
Латинскѣ-тѣ, а и двѣ-ты сѣ дъщери и ученици на Вѣсточ-
нѣ-тѣ Гръцкѣ-тѣ: коя отъ двѣ-ты остана вѣрна на своѣ-тѣ
учителницѣ, нека самъ читатель-тѣ разсѣди сега.

Аналогія-та на двѣ-ты тая Цркъвы е достойна за за-
блѣжаніе: една-та Цркъва зафаща Вѣстокъ, друга-та Западъ
на Европѣ; като ся распространявахѣ отъ една точкѣ, тая и
двѣ-ты, както за четеніе-то Св. Писаніе, така и за извършва-
ніе-то Богослуженіе-то, прѣдадохѣ свой си языкъ на други-
ты народы — а) на единоплеменници-ти и б) на другопле-
менници-ты. Така Римска-та Цркъва накара прѣво Италянци-
ты, които имахѣ различни нарѣчія, Галло-Римляне-ты, и Ис-
папо-Римляне-ты; второ другоплеменници-ты: Нѣмскы-ты пле-
мена, Славяне-ты Германскы, и изъ Леты-ты: Латиши-ты и
Прусаци-ты, — да пріемѣтъ Латинскый языкъ. Така и Блъ-
гарска-та прѣдаде Св. Писаніе и Богослужебны-ты книги на
свой языкъ: на Сръбы-ты, на Кроаты-ты, на Чехы-ты, на Мо-
равяне-ты и на Россіяне-ты; второ на другоплеменници-ты: на
Власы-ты, Мадаре-ты (Унгаре-ты) и отъ Леты-ты: на Ли-
товци-ты.

И така Кирилъ и Меѳодій не положишѣ начало на тѣмъ
Славянскѣ Цркъвѣ, въ гыгантскы распространишѣ, откришѣ и

образоваж нейны-ты членове. Ето голѣмы-тѣ имѣ услуги! Да ся обрѣнемъ сега пакъ къмъ работы-ты Борисовы и къмъ Христіанство-то въ Българіѣ.

Кръщеніе-то на Българіѣ, отъ 862 слѣдъ 869 или 870 години, бѣше само обращеніе на господствующій народъ, сир. на Българе-ты въ Българіѣ и Унгаріѣ; а кръщеніе-то на други-ты жители въ тѣѣ Дръжавѣ ставаше постѣпно послѣ.

Управленіе-то тѣѣ новѣ Црѣвѣ и грижа-та за нейно-то порастованье, Царь-тѣ безсѣмѣнно прѣдаде на Меодія, който, както рекохме, имаше при себе си Главенъ помощникъ брата си Кирилла.

За да образува ревностны пастыри и достойны на себе си преемници, Меодій самъ приготвляваше за това мнозина отъ свои-ты ученици, които дѣйствително зафанаж послѣ Архїерейскы каедры, и ся отличихъ съ свои-ты съчиненія и святость, както между други-ты Іоаннъ Ексархъ Българскій и Климентъ Архїепископъ Бѣлградскій (Българскій).

Религиозно то прѣобразование на господарство-то непрѣмѣнно повлече слѣдъ себе си пово-то му устройство както въ црковно, така и въ гражданско отношеніе. Прѣва-та грижа на богобоязненный Царь е была да учрѣди Епископы и да задрѣжи неослабный Меодія. Такыва Епископства сѣ были между други-ты на примѣръ: въ Девелтъ, Ахридѣ, Тибериополь или Бѣлградѣ, нѣ най знаменито-то е было въ Доростоль (или Дристрѣ, сега Силистра), което въ царуванье-то на Царя Петра I. възвысися до патріаршеско достоинство.

Сдѣлъ ли е всякога Меодій въ нѣкож отъ новоучрѣденны-ты Епархїи Българскы, и въ кож имянно, не ся знае; можемъ поне да утвѣрждаваме, че като ся обрѣшаж Българе-ти, и като имаж голѣмѣ потрѣбѣ отъ тѣхно-то присѣтствіе тукъ тамъ, той не е ималъ и не е можилъ да има постоянно жилище, нѣ е забикалялъ като врѣховенъ учитель и пастырь непрѣстанно, или тврдѣ често, на всякадѣ, дѣто е было нужно негово-то присѣтствіе.

Что е правилъ отъ свои странѣ Константинъ Философъ (послѣ Кирилъ монахъ), лесно можемъ да си прѣдставимъ, зачто напраздно не сѣ го выкали отъ Тессалоникъ въ Българіѣ, за да остане тамъ послѣ безъ мѣсто и безъ работѣ.

Сирѣчь : направены сж были училища, които най напредъ сж были по' много духовны, нежели свѣтскы подъ главно настоятелство на Константина, като опитенъ ученъ и Философъ.

Обаче, ако и да не можж да потвърдѣж това официално, нато ся изгубихж всички-ты вѣрпы исторически доказателства на тѣж странж, ако и да каже нѣкой, че форма-та на тогавашне-то устройство е стояла много на далечъ отъ съвършенство-то на вътрешне-то образование на сегашни-ты просвѣщенны господарства; обаче, не можемъ да не кажемъ право-то, че здравый разумъ чловѣческий е былъ сжщій въ всички-ты вѣремена, и че господарства-та въ всички-ты вѣремена си сж имали своо-то устройство, полза-та на което състои отъ усъвършеніе-то и отъ леснотѣ-тѣ на формѣ-тѣ му. За това ако и да не можемъ да прѣносяме сегашниѣ-тѣ титѣ назадъ въ IX столѣтіе нѣ мене ся твърдѣ иска, и можж да нареж Константина, спорядъ сжщинѣ-тѣ на работѣ-тѣ му, Министръ на народно-то просвѣщеніе. Разлика-та е само въ имена-та, а не въ сжщинѣ-тѣ.

Грижа-та Борисова за образование-то и за просвѣщеніе-то свой народъ, като имаше миръ съ ближни-ты си Дръжавы биахе главна негова работа. Иждивенія-та имъ ся не свидяхж; помощъ имахж доста; зашто Българія имаше учены въ Имперскы-ты си единоплеменници, които викаше и приимаше съ отворены пригрѣдки; и народно-то образование и изученіе-то е имало голѣмж прѣдвинѣж, зашто тѣи чловѣци не сж были отъ тѣя другоплеменны бѣжанци и невѣжды, които интересъ-тъ кара да ходять по чюжды-ты господарства да трѣсятъ чѣсть-тѣ си; нѣ сж были такиви чловѣци, на които сръдцата, като сж были стѣснены подъ другоплеменно правленіе, и като ся научихж да чюствовать любовь-тѣ кѣмъ единоплеменный си народъ и отечественный, съ голѣмж радость брѣзахж да му прѣдлагать свои-ты непритворны и ревностны услуги.

Вѣрны доказателства на това сж сѣтнины-ты на тѣя обстоятелства : Българія слѣдъ години двайцать начна да има свои писатели.

Водители на тѣя заслуженны мѣжи, на които имена-та и подробности-ты за насъ сж изгубены, показватся Кириллъ, а най много Меѳодій. Трудолубивый той прилѣжникъ за до-

бро-то на ново-то и истинно-то си отечество начна свой трудъ съ услуги-ты си на Двора още прѣди кръщеніе-то му. Като бѣше Царскій живописецъ, той вѣистина бѣше духовникъ на сестрѣ-тѣ на Царя, който го прія за наставникъ и учитель на наследника на престола, Великаго Князя, Владимира. Какво е могло да бѣде това образование, лесно ще разумѣте, като прѣдставите на ума си Владимира Юнака — Философа — Писатель — Великаго Монарха. Биографъ-тъ Климентовъ право бѣлежи, че Меѳодій е внушавалъ на Царя и наследника тѣжъ любовь къмъ Отечество-то, къмъ отечественный языкъ и просвѣщеніе-то, съ кождо той самъ е пламѣлъ, и която прави чловѣци-ты великы, което дѣйствително ся случи съ Владимира. Великъ възпитаникъ може да ся роди само отъ великъ наставникъ; щяше ли да е Александеръ великъ, ако да не бѣше Аристотель?

Въ свободно-то врѣмя, Меѳодій е былъ дѣсна-та рѣка на Царя въ прѣобразованіе-то, на което отъ напрѣдъ правяжъ плана, и дору въ другы-ты обстоятелства. Изъ уста-та му примаше Борисъ наставленіе-то и просвѣщеніе-то, отъ рѣцѣ-ты му прія кръщеніе-то и миропомазаніе-то. Най послѣ дойде чась-тъ да ся начне голѣма-та работа; издаде ся указъ, начнася всеобще-то възмушеніе, и Меѳодій, като ся стигна на работѣ, и като остави мирный си животъ при Двора, начна да живѣе вече не за Двора, нѣ за цѣло-то си отечество, за цѣлый народъ. Ето причины-ты, зарадъ копто Монархъ-тъ въ всичкый си животъ показваше голѣмъ почетъ къмъ достойный, заслуженный тоя мѣжъ, който стана нуженъ както за него истый, така и за цело-то господарство.

Като ся промѣни толкова много нѣравственный животъ на Българе-ты, промѣнися нѣколко и гражданско-то имъ устройство. „Както увѣрывать Бертиніанскы-ты лѣтописи,“ казва Енгель, „България е была раздѣлена на 10 господарства или Намѣстничества,“ отъ копто едно е было въ Влахыѣ, двѣ въ Сръбѣѣ и Кроаціѣ, едно въ Панноніѣ (отвѣдъ — Дунавскѣ Унгарія); а другы-ты сѣ ся находжали въ страны-ты, населены отъ исты-ты Българе, отъ копто двѣ сѣ были въ Унгаріѣ, а едно въ Загоріѣ. Намѣстници-ти ся наричали господари, или, ако сѣ были отъ Царскѣ-тѣ фамиліѣ, Кня-

зове. Всяко господарство или Гняжество ся дѣлило на Уряды или Окръжгы, които ся управляли отъ Урядници или Исправници.

Отъ стъчненіе-то на Константина Багрянородный за церемоніи-ты види ся, че Врховный господарственный Свѣтъ на Българіѣ е състоялъ отъ шесть велики Воеводы и Бояре и на тоя Свѣтъ ся подвождахъ всички-ты работы какъ-то военны (иностранны), така и господарственны-ты (вѣтрешни-ты). Това число членове на господарственный Свѣтъ было ли е все едно, или ся е умножявало спорядъ обстоятелствата и господарственно-то опрѣдѣленіе, това не ся знае.

А общій непромѣняемъ Свѣтъ или Сенатъ съставлявахъ друзи-ти велможи, или както ся гы наричали въ Българіѣ, Бояре, които Византійци-ти наричали *Boilades ab intus*, вѣтрешни или статски Бояре, зачто тѣи управлявали вѣтрешни-ты работы. Войски-ты гы управлявали Воеводы-ты; тѣи най много трѣбвало да вардятъ граници-ты; за това тѣи ся находжали съ войски-ты си близо до тѣхъ, и ако ся случил война, трѣбвало да гы защитяватъ, или дору тѣи най напрѣдъ нападали на прѣдѣлы-ты неприятельски. Така едни сж ся находжали около устье-то на Дунава, а друзи на долу по прѣдѣлы-ты на Имперіѣ-тѣ, още въ Кроациѣ и Панноніѣ срѣщу граници-ты на Франки-ты. А Воеводы-ты были начальницы въ укрепленны-ты градове и въ тврдины-ты, каквы-то Българе-ти сж имали весма много; сир. погранична Българска тврдина срѣщу Моравіѣ е былъ Будинъ, който стана послѣ столица на Унгаріѣ. Тѣя Воеводы Гръци-ти сж наричали *Boilades ab extus*, вънкашни войлады, сир. Воеводы (*Vid. Stitter. II. p. 604*).

Прѣобразование-то Господарство-то е было главно-то вниманіе и грижанье на Бориса (873), който, за да ся прѣдаде съвѣсмъ на вѣтрешни-ты си господарственны работы, мжчяше ся да подкрѣпи съгласіе-то и миролюбіе-то съ друзи-ты Дръжавы.

Още въ 867 годинѣ ся промѣни Византійско-то Правителство. Василій, родомъ Българинъ изъ Македоніѣ, единъ отъ тѣя Българе, които въ царуванье-то на Владиміра I пріяхъ позволеніе да са връжтъ изъ Влахиѣ у дома си въ Ма-

кедовѣжъ, възлязе на престола на Имперіѣжъ-тѣжъ. Като бѣше пріялъ нѣкога добро отъ Владиміра, той, слѣдъ възлязанье-то си на престола, показа дружбѣжъ на прѣмника му Бориса, за което го одлѣжаваше благодарность-та и естествено-то влеченіе къмъ свои-ты едноплеменници. Това обстоятелство и нужда-та за тишинѣжъ въ врѣмя-то на вътрешне-то прѣобразованіе оближихъ дѣямага Царѣе.

Въ това врѣмя Царѣ-тѣжъ прати наслѣдника си Владиміра, който ся образова отъ Меѳодія, въ Константинополь, за да ся усвърши въ науки-ты и да изучи грѣцкѣжъ-тѣжъ Словесность и образованность; зашто Меѳодій имаше други работы, та не можаше да сѣди въ Палата и да учи В. Князя. Като отиде въ Византійскій Дворѣжъ, Владиміръ, подъ рѣководство на учены-ты, учаеша словесность-тѣжъ и Философіѣжъ-тѣжъ, като четяше ту' Платона, Сократа, Аристотеля, Демосѳена, ту' Василя Великій, Іоанна Златоустый и други-ты великы Христіанскы учителя. Той доврши свое-то образованіе, като пѣтува' по други-ты области и градове на Имперіѣжъ-тѣжъ.

Като станахъ тѣя взаимны сношенія и дружбѣжъ, Императорѣжъ-тѣжъ подари на Българскы-ты трѣговци особенны правдини въ Константинополь. За живѣніе и мѣ ся дадохъ особенны улици, и, освящъ това, даде имъ ся прѣво мѣсто прѣдъ всичкы-ты чюжденци на Црковны и господарственны праздници, на които тѣя ся нахождахъ подъ имя-то Българскы гости. Народѣжъ-тѣжъ Българскій весма бѣше трудолюбивъ, и Българска-та трѣговія цвѣташе въ мирѣжъ-тѣжъ тишинѣжъ.

Въ това врѣмя ся потвърдихъ мирны-ты отношенія и съ наслѣдници-ты на Карла Великій, съ Царѣ-ты Германскій и Франкскій. Ако и да имахъ обаче иногда прѣпирни Българе-ти и Франци-ти за граници, ако и да желаяхъ и двѣ-ты страны да приврѣжѣтъ къмъ себе си, или да примамѣтъ раздѣлены-ты помежду имъ Словене (въ Панноніѣжъ и Краинѣжъ); ако и да имахъ тайнѣжъ враждѣжъ и два-та народа, ако и Византійци-ти, които съ скрѣбь помняхъ изгубенѣжъ-тѣжъ важнѣжъ чясть на свои-ты Италянскы владѣнія, можяхъ да подкрѣпляютъ у Българе-ты тѣжъ умразѣжъ къмъ Франкы-ты: нѣ сега вътрешни-тѣжъ работы на Българе-ты искахъ мирѣжъ, а у наслѣдници-ты на Карла В.

исчезна воинственный и прѣварливый духъ, и съгласіе ся уздрави помежду имъ.

Сега да погледнемъ, какво отношеніе можаше да има България къмъ други двѣ страны и народы които граничахъ съ нежъ отъ други странѣ. Тѣя сж: а) Велика Моравія съ Богеміѣ; б) Россія.

Азъ смыхъ по' отгорѣ, че всички-ты отношенія Българскы въ старо врѣмя къмъ Сѣверъ сж забравены; на врѣмя то на Нестора всичко ся бѣше промѣнило, всичко е было инакъ. Политическо-то надтягнуванье, равновѣсіе-то, влияніе-то ся находжаше между народы-ты и въ стары-ты врѣмена; нѣ тогавашни-ты писатели не умѣяхъ да чувствоватъ това, не знаяхъ да го опишжтъ.

Нѣ, ако Българе-ты, като бяхъ съѣди на по' образованны и силны народы, сир. на Грѣци-ты и Франкы-ты, имажъ на тѣхъ влияніе, дѣйствіе, сношеніе; то да ли не ще рѣишкой, че ти не сж имали исто-то и съ Моравіѣ и Россіѣ, зашто то сж были и тѣхны непосредственны съѣди? За това ли, че на Сѣверъ ся научихъ да пишжтъ и да бѣлежатъ едны голы събытія (ако и тѣя неясно и побръкано) тврдѣ късно?

Нѣ да ли' за това ижманье да не обръщаме вниманіе на тѣя понятія, истины? Едно само срѣдство има, сир. да обяснимъ най вѣрны-ты точки въ общж-тѣ исторіѣ, та съ това, така да кажемъ, освѣтванье, да искараме макаръ и слабж, нѣ поне вѣрнж и естественнж лучж на зададеный прѣдметъ, и съ това да дадемъ вѣрно за него понятіе. Воистина, имамъ праведнж причинж да ся оплакувамъ отъ прѣминалы-ты испитатели: весма побръкахъ начало-то на Русскж-тѣ Исторіѣ, зашто то ѣ разгледвахъ не отъ истиннж-тѣ и не отъ надежнж-тѣ точкж на глѣдъ.

Зачто то Моравія и Чеси-ти сж по' близо къмъ Югъ и къмъ Франкы-ты, то и по' ясно ся види отношеніе-то на Българіѣ къмъ тѣя страны. Зачто, както Византійскы-ты лѣтописи бѣлежатъ работы-ты Българскы въ отношеніе-то къмъ Грѣци-ты, така Франкскы-ты показватъ дыри-ты имъ въ Германіѣ до истый Рейнъ. Българе-ти отвѣща'вахъ съ ножеветы си и на Византійци-ты и на Франкы-ты, сир. ти повтаряхъ тѣкмо работы-ты на великый си праотець, Атилж. За

това лесно можемъ си въобрази господство-то или влияние-то имъ на Германіѣ, сир. на нейны-ты Славяне и Нѣмци; вѣрно е, че тѣи сѣ владѣли Виденско-то Словенско княжество (Австриѣ), и че на тѣѣ учясть подпаднахъ напредъ Моравяне-ти и Чеси-ти.

Между това могущество-то на Франкы-ты растяше; дълговѣменны-ты и кръвопролитны-ты войны, които имахъ съ Франкы-ты и Гръци-ты и вътрешни-ти раздори ослабихъ Българе-ты, които ся принудихъ да оставятъ Германіѣ на Франкы-ты подъ прѣдводителство на Карла Великий, и бяхъ принуждени да ся благодарятъ на господство-то си надъ Словене-ты въ Унгаріѣ, Влахыѣ, Трансилваніѣ и проч.

Нѣмци-ти и часть отъ Словене-ты, като загубихъ покровителство-то на Българе-ты, покорихъ ся на Франкы-ты. Нѣ много по' силно ся опряхъ на Франкы-ты силни-ти Балтійскы Славяне, жители-ти на Германскѣ Украинѣ, Сорби-ти, Чеси-ти и Моравяне-ти. Балтійци-ти си останахъ като напредъ съперници на Франкы-ты; нѣ по' много усѣтахъ неприятелскый натискъ Сорби-ти, Чеси-ти и Моравяне-ти, които ся раздѣлихъ на княжества. Най много отъ всички-ты прѣтрыпѣхъ Сорби-ти, жилища-та на които достигнахъ до Рейнъ, между двѣ-ты тогавашни Нѣмскы племена, — Бои и Саксы: прѣва-та имъ часть стана подданна на Франкы-ты, а друга-та ся придръжише отъ Чехы-ты; докль бѣше живъ Карлъ Великий, князове-ты на Чехы-ты и Моравяне-ты, ако и да ся опирахъ обаче искахъ благоволеніе-то на тоя завоеватель, за да избѣгнѣтъ войнѣ-тѣ и подданство-то. Украинци-ти ся защищавахъ отъ Балтійци-ты; а Моравяне-ти тоя пътъ изгубихъ покровителство-то на Българіѣ, която и сама ся принуди да заключи бесполезенъ миръ съ Франкы-ты, спорядъ който загуби Виденскѣ-тѣ область.

Нѣ съ какво имянно можяхъ да угодятъ на Карла Моравскы-ты Князове? Съ прииманье-то Христіанскѣ-тѣ Вѣрѣ отъ рѣцѣ-ты на Франкы-ты, на коѣто не сяхъ нито да погледнѣтъ Балтійци-ти и Украинци-ти (зачто не пропустнахъ Франкы-ты отъ самъ Елбѣ) и Българе-ти. За това Карлъ, у когото горяше ревность-та да распространи Цркъвѣ-тѣ Ла-

тинскѣ, успѣ да направи това на мѣсто по' слабо, каква то беше тогава Моравія.

Нѣ скоро слѣдъ това умрѣ Герой — Монаръ: всичката негова Монархія ся раздѣли на три и ослаби; жители-ти Моравскы можяхъ по' слободно да дншѣтъ, и, види ся, можяхъ съ всѣмъ да станѣтъ независими; нѣ не беше така работа-та. Франци-ти искахъ да ги привземѣтъ безъ оржжіе. Нѣмскы-ти и Франкскы-ти монаси ся спустнахъ връзъ тѣхъ на купове, като не знаяхъ нито языка имъ, нито обычаи-ты имъ. Тѣхно то иждивеніе, приходи-ти и дань-та на духовенство-то ся възложихъ на народа Моравскый. Тѣи приповѣдници, по'выше неучени, както казва Шлецеръ, можяхъ ли да истрѣбятъ народны-ты суевѣрства, като не знаяхъ народный языкъ? Кривы-ты имъ Ческы думы докарвахъ по' много смѣхъ въ народа, нежели наставленіе, за което трѣбва человекъ да е ученъ. Тѣи мисіонери покорявахъ свои-ты прозелиты, които носяхъ само имя-то Христіане, на Епископы-ты Баварскы, и съ това ся начала формално-то зависянье на тѣхъ странѣ отъ Германци-ты. Нѣмаше, что да ся прави; друго вѣроисповѣданіе на близо нѣмаше, зачто Българія беше още языческа; а да отврѣлятъ Латинщинѣ-тѣ, сир. да ся връжѣтъ къмъ идолопоклонство-то, съ това щяхъ да привлещѣтъ войнѣ на странѣ-тѣ си, заради това Князове-ти и трѣпѣхъ до врѣмя.

Германскы-ти Господари начинахъ да преобрѣщатъ духовнѣ-тѣ зависимость въ гражданскѣ; искахъ отъ князове-ты Вассалскѣ покорность; усвояванье-то на Латинци-ты катадневни ся усиливаше; Князове-ти трѣпяхъ, зачто нѣмахъ дрѣзновенъ и безстрашенъ человекъ.

„Четырѣдесять години вися на шѣмъ-тѣ на Моравяне-ты тая Латинщина и Нѣмци ти, съ които тѣи не можяхъ да приказвать,“ — говори Шлецеръ, тогава ся сврши прѣобразованіе то на Българіѣ, и порастна младый князь Святополкъ „единъ отъ малцина-та великы человекци на IX столѣтіе.“ (Несторъ Шлец. II. стр. 436), на кого то дрѣзность-та, мѣжество-то, благоразуміе-то и проникнованье-то хвалятъ тогавашни-ти писатели. За такъвъ человекъ имаше нуждѣ Моравія за да ся избави отъ ногтѣ-ты на Латинщинѣ-тѣ на Нѣмци-ты. Подаренъ съ такъва свойства, Князь-тѣ видя свое-

то тѣжко положеніе; за това не ся забави да употреби своиты силы за ползж-тѣ на отечество-то си; той ся рѣши да ся избави отъ Латинциж-тѣ, и да ѣ изгони съ всеѣмъ изъ своето господарство. „Карломапъ, като имаше подозрѣніе на него, спорядъ прѣдставленія-та на Латинскы-ты Монахи, повелѣ да го задръжатъ въ 871 години; нѣ като не можя да му найде никаквѣ погрѣшкѣ, то въ истѣ-тѣ години го пустана въ отечество-то му. Нѣ Святополкъ не можя да забрави направено-то му посрамяне, и горяше отъ мьсть.“ (Нест. Шлец. II. стр. 437).

Востина, Българе-ти, сѣвгашни-ти врагове на Франкы-ты, побуж ахъ и поддрѣяхъ Святополка въ прѣдприиманье-то му, и отъ своѣ странѣ Святополкъ за прѣдпазяне-то и за успѣха на свое-то прѣдприиманье, не можяше да ся не обрѣне къмъ Българе-ты, на които интерес-тѣ бѣше той, да не пропустижъ Франкы-ты да привземжъ тѣжъ странѣ, и да обиколжъ свои-ты владѣнія съ Карпатскы-ты горы. И така младый Святополкъ, като ся подкрѣпи съ сѣмъза, или по' добрѣ съ покровителство-то Българско, тутакси като ся вряна въ свои-ты владѣнія, начна неприятелскы-ты дѣйствія, и истрѣби съ всеѣмъ два Франкскы корпуса, които вардахъ, заедно съ тѣхнѣ-ты начялници.

Война-та, която ся начя въ Моравіж, стана причина на силны неприятелскы отношенія между Българе-ты и Франкы-ты въ Паноніж, което улегчаваше военны-ты дѣйствія на Святополка. „Чеси-ти и Сорби-ти приставахъ подъ неговѣ-тѣ дрѣжяж и опрѣдѣлиж да му даватъ дань, съ кождо гы съблячяхъ Нѣмци-ти. Слѣдъ това врѣмя Моравяне-ти, Чеси-ти и Сорби-ти непрѣстанно ся бѣжтъ съ Франко-Нѣмци-ты и чясто весма успѣшно. Въ 874. год. обаче зѣлю ия мѣрь“ между Императора Людовика, Бориса и Святополка, спорядъ който Моравія като ся увеличи още, стана господарство самостоятелно, силно, така чтото ся нарече Велика Моравія.

„Людовикъ умрѣ скоро въ 876. год. и Германия ся раздѣли на три чясти,“ а Велика Моравія вдигна мѣжкы своѣ-тѣ главж, и не даваше вече никому отчетъ (хисапъ) за своиты работы. Въ тѣя бурны военны врѣмена всички-ты Латинскы, Франкскы и Нѣмскы монаси, които бяхъ отъ странѣ-тѣ не-

приятелскъ, принудихъ ся да оставятъ владѣнія-та Святополковы, и съ тѣхъ ся отпиди непонятна-та Латинщина и не-
нужни-ти даноци. „Честъ и слава на Славянскый разсѣдъкъ!“
выка Шлецеръ.

И така Святополкъ и въ това отношеніе ся обрѣна къмъ
Бориса, и искаше отъ него Священници и учители, които да
учѣтъ народа и да връшѣтъ Богослуженіе-то не на Латин-
скый языкъ, нѣ на Славянскый; ничто не бѣше по' приятно за
Моравяне-ты, както това прѣобразование. Въ това врѣмя ся
прияхъ въ Моравіѣ и Богешіѣ обряди-ти на Вѣсточнѣ-тѣ
Православнѣ Цркъвѣ, въ което врѣмя и Българскы-ти Священ-
ници и Богослужебны книги ся прѣнесохъ тамъ изъ Българіѣ,
и заедно съ тѣхъ и обряди-ти, както си ся нахождахъ въ
Българіѣ; и все за това, че никой Моравянинъ нѣмалъ ищахъ
нито възможность да го прѣвожда на свой языкъ; за това прѣ-
вянъ ся прія всичко Българско, и послѣ ся остави въ тоя
истый видъ, и за това по' много, че Българско-то нарѣчіе
разумѣваше всякый Моравянинъ. И така Българско-то нарѣчіе
сѣще така прѣмина въ Моравіѣ, както послѣ и въ Россіѣ.

Това прииманье Българско-то Богослуженіе и ученіе ста-
на съ влияніе-то на Българіѣ, сир. 1-о. като отворихъ Латин-
ско-то, трѣбваше да приемѣтъ Българско-то; 2-о. Българско-
то ся разумѣваше, като Латинщина-та бѣше съ всѣмъ невра-
зумителна; 3-о. Българе-ти, като показахъ на Моравяне-ты
своето покровителство, прѣдпочетохъ ся отъ другы-ты наро-
ды; 4-о. Българско-то Богослуженіе не щяше нито данъ, нито
зависимость отъ Моравіѣ, и Българско-то Правителство за-
едно съ Византійско-то прашаше на Моравскый народъ нуж-
но-то число наставници и пастыри; това позволи на Моравяне-
ты да си имѣтъ и свои Епископы, което напрѣдъ имъ не по-
зволявахъ Франци-ти. Види ся, че Василій Императоръ и
Борисъ, и двама-та Славяне, не можяхъ да не желаятъ добро
на Святополка, който бѣше и той Славянинъ.

Така Импер. Василій Македонскый, като прашаше и отъ
своѣ странѣ чиновници за мира, който ся заключаваше между
Бориса, Людовика и Святополка, проводи на Моравяне-ты Е-
пископъ Агаѳона, който ся опрѣдѣли Архиепископъ въ Мо-
равіѣ, и Сергия, за Епископъ въ Велеградъ. Имперскы-ти

Българе сж были тии, или Гръци, все едно; вѣрно е обаче това, че Българска-та Црь-ква ся вѣдвори въ Моравіж и Богеміж, и въ едно врѣмя начна да ся образува Іерархія-та въ тья страны.

„Срѣшу прѣвы-ты тья двама Іерархи въ Моравіж, Римскый Дворъ нападше съ свои-ты буллы 878 год. Между това Агаѳонъ въ другъ тж 879 години на събранный отъ Фотія Съборъ, подписаея Архыепископъ Моравскый“ (Енгель).

Ето прѣви-ти Архынастыри Моравскы, а не Кирилъ и Меѳодій. Отъ тукъ заключаваше, че ако Моравскы-ти Князове сж искали да просятъ учители отъ Константинополь, както ся иска на легенды-ты, то това е могло да ся случи послѣ като ся откъсна Моравія отъ Франкы-ы. сир не по' напрѣдъ отъ 874 или 875 години; за това нито Ростиславъ, нито другъ нѣкой е можяль да иска това, нъ можяше само едиъ Святополкъ, та и то' слѣдъ горѣреченъ-тъ годниа, сир. когато стана Самодръжець на Моравяне-ты, на Чехы-ты и на Сръбы-ты; зашто до тогава негово-то положеніе никакъ не позволяваше това. Освянь това и Франкскы-ты лѣтописи дѣйствително свидѣтельствувать, че Моравяне-ти и Българскы-ти священници (който тии наричатъ Гръци) изгонили тѣхны-ты монахы отъ тья страны слѣдъ 875 вече години, както това ясно показа Шлецеръ. Тогава е была 12-та година на царуваньето на Импер. Василія: ами какъ е можяль Святополкъ да иска учители отъ Императора Михаила, когото отъ давна не е имало? или какъ е можяль Михаилъ Импер. да праша Меѳодія на Святополка, който въ негово-то царуванье никакъ не е можяль да го иска? И кой не може позна, че това е глупава прикаска на легенды-ты? И на тья легенды знаменити-ти критики основахъ свои-ти разсужданія!!

Като обяснихъ на кжео главны-ты поне чрты отъ картинъ-тж на политическы-ты сѣотношенія между Българіж, Германіж и Святополка, сега трѣбваше да ся обрнѣж къмъ образа на взаимны-ты отношенія, който ся нахождаше между Россіж и Българіж. Тая точка на политическо-то сближаванье е тврьдъ любопытна; зашто тя така ся относя и на Русскъ-тж Исторіж, както и на Българскъ-тж; нъ спорядъ горѣречены-ты причины, тя не е по' малка мачна за обясненіе. То е ка-

макъ за прѣпъване, прѣсъ който имянно трѣбва да прѣминемъ, нъ който камакъ до сега около забикаля хж. Чини ми ся, че не щж ся спнжъ въ него, зашто не поймамъ невъзможно-то, искамъ само естественность-тж; щж опытамъ работж-тж за това по' много, че до сега сж глѣковали само за вляніе-то, което е ималъ чюждъ народъ на сѣверны-ты прѣдѣлы на старж Россіѣ, и много остана не разяснено. Да обрнемъ вниманіе-то си на южны-ты прѣдѣлы.

Въ исто-то това врѣмя, сир. въ врѣмя-то Борисово и Святюполково, видимъ въ Россіѣ Рюрика. Отъ това врѣмя ся начина Русска-та Исторія, сир. отъ тоя тѣмко Русскый господарь. Прввый Русскый лѣтописецъ, който живя въ началю-то на XII столѣтіе, начна да бѣлежи събытія-та за свое-то потомство само отъ това врѣмя, зашто по' отнапрѣдъ не можъ, и освянь това 250 тѣ години, които ся изминахж прѣди него, и нѣколко ся обяснихж, доста прѣдставятъ неговы-ты заслугы.

И така Несторъ отъ това врѣмя можъ да ся улови и да начне да описва събытія-та на свое-то отечесто, състояніе-то на свои-ты съотечественици, на свой народъ. Нъ, какъ той истый народъ, толкова многочисленъ, колкото и Гръци-ти, или Латини-ти, или Готи-ти, сжществовалъ е до това врѣмя, както и Гръци-ты, Латини-ти и Готи-ти, за това може има съмнѣніе само единъ безумень.

Какво е было състояніе-то на тоя народъ Русскый, на каквы измѣняванія то' е подпадало до това врѣмя, не ся знае сир. Несторъ самъ не е знаалъ и мы не знаемъ; нъ това незнаніе не стига; трѣбва да издыримъ, да обяснимъ колкото можемъ. Азъ оставямъ това тука, зашто то' е прѣдметъ на Русскж-тж Исторіѣ; а щж да обрвжъ вниманіе на това исто-то врѣмя, за да обяснжъ Българскж-тж, съ което и Русска-та става по' ясна.

И така пытаме: какво отношеніе е имала Българія къмъ Сѣверны-ты си съсѣды, Россіяне? Да ли' той Българскый народъ, който отъ свои-ты прѣдѣлы е проникновалъ въ най отдалечны-ты вѣтрешности на Гръцкж-тж Имперіѣ, Италиѣ, Германіѣ, Моравіѣ, да ли', казвамъ, той народъ не е проникновалъ и въ Россіѣ, или въ тья нейны мѣста, въ които е

живялъ, и които малко напредъ е оставилъ? Или поне да ли той, като воинственъ, дѣятеленъ, не е ималъ поне влияние на нежъ? Въ какво е състояло това влияние, силно ли е било, слабо ли, или какво е било то? Дѣ, на кон мѣста сж приходили въ сближеніе двата тѣи народа?

Планинисты-ты мѣста на Българіж бяхъ тѣски за многочисленъ и дѣятеленъ народъ; страна-та отъ самъ Дунавска между Трансилваніж и Черно-то море (сега Молдавія и Влахыя) по добро-то си мѣстоположеніе и по голѣмо-то си плодородіе, не можаше да ся не владѣе отъ тѣхъ. Влахыя и Молдавія бяхе населена съ Българе, и бяхе едно отъ тѣхны-ты господарства — Намѣстничества, което ако и да не бяхе всичко-то населено, обаче като весьма способно за скотоводство, което бяхе чясть на народно-то богатство, и главенъ прѣдметъ на домашній животъ на Българе-ты, простираше ся до истый Днѣстръ. И така можемъ съ достовѣрность да кажемъ, че около това мѣсто двата тѣи народа сж приходили въ сближаванье.

И така да попытаме сега: кой народъ е ималъ влияние на южны-ты прѣдѣлы Россійскы, или на исты-ты Южны Руссы? Чини ми ся, лесно е да разумѣе человекъ, и отвѣтъ-тъ не е мжченъ; нѣ да попытаме Нестора; — той казва: „около 859 годинж народъ заморскый, Варягы зимахъ дань отъ Сѣверны-ты жители Россійскы, Славяне, Чюдъ, Меряне и Кривичи; а отъ Южны-ты: Поляне, Сѣверяне и Вятичи зимахъ Козаре-ти по едижъ обѣжъ отъ кумивъ“ (отъ кжшж или Дворъ).

Что е това? Козаре-ти зимали дань отъ Южиж Россіж! Кой е той народъ? И той народъ ималъ толкова силно влияние на Руссы-ты! Ами дѣ Българе-ти, силни-ти тѣя Българе, които азъ приготъ хъ за отвѣтъ? Да ли Несторъ не е знаалъ ничто за силж-тѣж и могущество-то на тѣжъ Дръжавъ? На истина; въ негово-то врѣмя това господарство не е сжществовало вече; то было покорено отъ Гръци-ты около сто годинъ прѣди него! и това, което той рече на кжсо за Българе-ты, заелъ го е отъ Византійци-ты.

Ако и да е было това така въ негово-то врѣмя, обаче Българія е сжществовала въ всичко-то си величіе и силж въ врѣмя-то на Рюрика: отъ прѣдѣлы-ты Моравскы до Черно мо-

ре тя е граничила съ Россіѣ; Карпатскы-ты горы и Днѣстръ сж были тѣхна граница. Явно е, че никой другъ не е можалъ да има на Россіѣ толкова силно вліяніе, колко то тая Дръжава. Ами кои сж тии Козаре Несторови? какво е това имя? Естествено е, че отъ Югъ само Българе-ти сж могли да имають толкова силно вліяніе: да не сж Козаре-ти Българе-ти? Или тии сж другъ народъ? Въ таквъ случай дѣ сж тии живяли, каквъ языкъ сж имали, отъ дѣ сж произлязали? Сжще-то ли имъ имя е было Козаре, или нарицателно-то, или чястно-то?

На тья питанія не можемъ изеднѣжъ да отвѣщаемъ; за това трѣбва да испытаме работѣ-тѣ на кѣсо.

Источникъ-тъ на извѣстія-та за произлязанье-то на тоя народъ сж Византіици-ти; тии най напрѣдъ спомянуватъ за Козаре-ты около 626 година, когато Козаре-ти дава'хъ помощь на Импер. Ираклія срѣщу Персы-ты. Дѣ сж были най стары-ты имъ жилища, никой не знае; знаяно е само това, че въ послѣдующи-ты столѣтія тии живяли около Черно море, сир. въ Таврическѣ-тѣ губерніѣ, Херсонскѣ-тѣ и въ Бессарабіѣ, когато начнѣхъ да имають работѣ съ Византіици-ты. Тогава единъ отъ Византіици-ты, за да даде помяте за тѣхно-то произлязанье, безъ да знае нито тья мѣста, нито народа, каза весма на кѣсо, весма неопрѣдѣленно. Не знаяше дору, на кое врѣмя да отнесе това, че многочисленный народъ Козарскій излязе изъ вътрешности-ты на Берзелиѣ или Бергелиѣ, която е прѣва Сармація, въ мѣста-та около Херсонъ и Одессѣ.

Отъ това, че какъ тии за да дадѣть помощь на Ираклія прѣминади прѣзь Кавказъ въ Грузіѣ срѣщу Персы-ты, заключаватъ, че тии сж живяли въ странѣ отъ самъ Кавказъ, и че нейно-то имя е Берилия. Истина е, че тии сж живяли отъ самъ Кавказъ, нѣ че жилища-та имъ были близо до тья горы, никакъ не слѣдва да заключаваме: зашто а) и да сж живяли по' далечъ отъ тья горы, можяхъ да идѣть на помощь на Императора; б) по' вѣроятно е, че тии сж живяли въ странѣ по' плодороднѣ, по рѣкѣ-тѣ Волгѣ, нежели въ пусты-ты мѣста на сегашнѣ Кавказскѣ губерніѣ; в) Истыѣ Византіецѣ казва прѣва Сармація, или малка, подѣ имя-то на кождо

въ Константинополь отъ давна сж разумявали всичкѣ-тѣ Волжскѣ странѣ и отъ двѣ-ты страны на Волгѣ къмъ Сѣверъ; тая страна е стара-та или велика Българія, и Берилія или Вержелія е искривено имя Българія. Другы жилища Козарскы мы не знаемъ.

Като рѣшихме така мѣсто-то на тѣхно-то отечество, за да имаме опрѣдѣленно понятіе за тѣхъ, трѣбва да издыримъ врѣмя-то кога сж дошли на Черно море; нъ това отъ Византийци-ты не можемъ опрѣдѣли, зашто тѣи сами за това малко знають. Така, на примѣръ, Теофанъ, като приказва за събытія-та, които ся случихъ въ царуваньє-то на Константина II (642 — 668), между другы-ты спомянува и за Козаре-ты, като приморскы жители на Черно море, и прилага, че тѣи тамъ нападали на Българє-ты отъ горѣреченѣ-тѣ странѣ, и ги направили свои подданици, нъ кога, не казва. Той поне като приимаме царуваньє-то Константово за сегашно, разумѣва приходяньє-то на Козаре-ты за отколѣ заминжло. Обаче достоинство-то на свидѣтельство-то Теофаново за събытіе-то което, както той казва, да ся е случило отъ давна въ странѣ, за кождо той не е ималъ ясно понятіе, весма е неоснователно и маловажно; различни-ты названія на истый народъ, които той е пріялъ за сжши, дадохъ му причинѣ да казва, че единъ народъ привзималъ другый.

Нъ доста! само той единъ могущественный, юнашкый и многочисленный Българскый народъ, часть отъ неисчетный Славянскый ся подвигна отъ Волгѣ къмъ Дунавъ; тоя народъ Византийци-ти наричяхъ съ обще, чюждо нему имя гунны, които всякый дробеше на много чыстны, нъ безмысленны названія, доклѣ най напokonъ достигнахъ до сжще-то тѣхно имя Българє. Въ число-то на тыя имена е и имя-то Козаре, които дѣйствително сж излязли отъ тамъ, отъ дѣто и Българє-ти, и отидохъ тамъ, дѣто и Българє-ти, сир. пѣтуваньє-то и на два-та народа принадлежи на единъ керванъ, или и двѣ-ты названія знаменувать сжщій прѣлметъ. И зашто то тѣи народи, сир. пусты-ты тыя имена умирахъ и ся прѣбраждахъ въ особенѣ формѣ наедно съ писатели-ты, то весма е неправедно да искаваме Козаре-ты отъ горѣ на земѣ-тѣ само около 626 год. както направи това Stritter въ свои-ты прѣписванія отъ

Византійци-ты: зашто видимъ Козаре-ты, отъ исты-ты Византійци, между 456 — 580 годинъ около Черно море подъ имена-та Акатири, *Akatiroi*, Акатири, *Akatiroi*, Акацири, *Akaciroi*, Кацири *Kaciroi*. Тія сѣщи-ты въ VIII и IX столѣтіе ся прѣродихъ отъ тогавашни-ты или слѣдъ тѣхъ писатели въ Кацаре, *Kacaro*, Хазаре, *Chacaro*. Най послѣ у Нестора сѣ извѣстны подъ имя-то Козаре. И така той народъ, или по' добръ това имя едно отъ видове-ты на общето неспрѣдѣленно имя Гунви.

Ами какво е това имя, сѣще-ли е или нарицателно на тоя народъ, на който ся е то' прилагало! Безъ съмнѣніе е, че то не е было сѣще, сир. народъ-тъ не ся е наричалъ съ него: зашто 1) негова-та ветхость показва, че то' е было само нарицателно, както и всички-ты му други съврѣменны народны названія; 2) изгубванье-то му тутакси ясно показва, че то има почти 1000 години, отъ какъ е прѣстало да го има; а сѣщи-ты имена на народы-ты сѣ дълговѣчны, наедно съ сѣществованіе-то на тия народы, които, ако и да изгубятъ своето политическо бытіе, обаче не прѣмянувать да сѣществувать наедно съ свое-то имя и подъ иго-то на другоплеменници-ты, както, напр. Българе-ти и до сега увардихъ свое-то имя, и проч. Ами зашто и дѣ ся дѣнахъ изедижъ сидни-ти ти Козаре? За това че съ него имя сѣ ги наричали само чужденци-ти, които послѣ начнахъ да ги наричатъ съ сѣще-то имъ имя, отъ дѣто, и стана това изгубянье не на народа, а само на имя-то.

Ами кое е было истинно-то сѣще-то имя на тоя народъ, или на какъвъ народъ ся е прилагало неприлично-то имя Козаре? На това пытаніе по' добръ и по' вѣрно не можемъ отъѣща, освянъ да кажемъ, че Козаре ся сѣ наричали оная часть Българе, която е живяла въ Молдавіи по брѣгове-ты на Черно и Азовско море, и въ исты дору Крымъ. И така Козаре-ти сѣ Българе, а въ отношеніе на свой родъ — Славяне? Истина така.

Да забѣлемъ тука, че за Козаре-ты е малко испытано: въ различни съчиненія, въ които ся нахожда това имя, спомянували сѣ за тѣхъ сѣще така, както и Византійци-ти само отъ горѣ; въ най новы-ты врѣмена, въ които пожелахъ

по голѣмъ точность и опрѣдѣленность въ исторически-ты и народописны понятія, появиж ся тукъ тамъ у писатели-ты нѣкои мнѣнія за тоя народъ.

Тии писатели, като нѣмаше стары свидѣтельства за Козаре-ты, искажъ колко годѣ да опрѣдѣлятъ весма поврхно понятие за тѣхъ, обявихъ ги племя Татарско поколѣніе; нѣ ако попытаме, зашто тии така сякатъ, то сами немогатъ намѣри за това достаточны причины. Нѣ ако ся найдохъ дору и такыва учени, които и исти-ты Българе нарекохъ Татаре по празны причины, то не е чудно, че и Козаре-ти подпаднахъ на истѣтъ учяеть.

Онова, което рекохъ азъ въ начало-то на това съчиненіе, можемъ да го отнесемъ и на Козаре-ты; тука прибавямъ, че нападеніе-то Татарско въ XIII столѣтіе весма Монголскы подѣйствова на исторически-ты умове на XVIII и на XIX столѣтіе; за това тии въображавали, че всичко, что иде отъ брѣгове-ты на Волгѣ гѣмъ Дунавъ, е Татарщина, сир. зашто то народи-ти, които прихождажъ отъ Волгѣ въ Европѣ въ XIII столѣтіе бяхъ Татаре, то и прѣди тѣхъ които дохождажъ въ IV, V и VI столѣтіе, бяхъ и тии Татаре; въ срѣдны-ты и послѣдны-ты столѣтія въ Крымъ живяхъ Татаре (кото нападахъ тамъ въ XIV столѣтіе); и зашто то въ тѣмъ странѣ въ VIII столѣтіе живяхъ Козаре, ergo, (слѣдователно) Козаре-ти сж — Татаре!! Така мыслятъ тии, които съноважъ за Татаризма на Козаре-ты.

Наистина, до сега никой още не е издавалъ за въ работѣ доказателства за Татарско-то происхождение на Козаре-ты, зашто мысляжъ весма простодушно, че той народъ, спорядъ горный силлогизмъ, който тии подразумявахъ, били Татаре или Турци (все едно). Обаче, весма е лесно да подава нѣкой свое-то мнѣніе за такъвъ народъ, за народность-тъ на който и исти-ти Гръци не казахъ ничто опрѣдѣлително. И така по истѣ-тъ правдинѣ, и исто така лесно, можемъ припозна Козаре-ты за Славяне, по каквѣ-то правдинѣ ги наричатъ Татаре; нѣ това быва тогава само, кога говорятъ безъ доказателства. Така, на примѣръ, съчинитель-тъ на Русскѣ-тъ Четвъжъ казва, че Кирилль и Меодій живяди нѣколко врѣмя въ Херсонъ, градъ съпрѣдѣленъ на Козаре-ты, дѣто научихъ Ко-

зарский языкъ, „бесѣдоваху же языкомъ Словенскимъ Козаре.“ Речено простосърдечно; нъ на това Шлецеръ отвѣщава: „лъжа“*) и това ся рече весма простодушню, и работа-та ся съ това свръши. Болландистъ Геншеній рече: „така,“ а почтенны Добровский: „не така,“**) и съ това ся доказа работа-та!

Обаче така всякий единъ може доказва' какво да е нѣ-что; така и азъ можяхъ да приема едно-то или другото; обаче не можъ да принуджъ себе си да повѣрвамъ това или друго-то, като нѣмамъ за това достаточны и убѣдителины причины. Не шж нито едно-то, нито друго-то, искамъ истинж-тж, искамъ да виджъ онова, което е бы о на истинж.

Причины-ты за полж-тж на Татаризма Козарский сж малко, та и тѣя сж весма недостаточны и повърхны, и можтъ да сж само слабы противурѣчїя, които азъ вече изяснихъ, като защищавахъ исты-ты Българе. Напротивъ слѣдующи-ти особенны доказателства мя убѣждаватъ съвршенно въ положеніе-то, че Козаре-ти сж Българе, слѣдователно и Сявяне, а имянно:

1-о. Козаре-ти, спорядъ свидѣтельство-то на исты-ты Византїйци, излязди изъ Великж Българїж; тѣхный врьвежъ ся заключа'ва въ обще-то прѣселеніе на цѣлый Българский народъ.

2-о. Наричателно-то имъ имя „Козаре“ показва, че тїи сжще сж были и ся наричали Брѣгаре.

3-о. Тѣсна-та и всегдашня-та свръзка на Козареты съ Българе-ты отъ самъ и отвѣдъ Дунавскы изявява гы, че сж единъ народъ или племя. Това убѣдительно ся потвърдява и съ това, че кога-то Българїя, като ся привзе отъ Византїйци-ты, прѣстана да сжществува, въ това исто-то врьмя ся изгуби и имя-то на Козаре-ты около Черно море.

4-о. Самъ Несторъ гы не наричалъ никадѣ другоименици, сир. Татаре; между това, като той казва, че Печенѣзи-ты, съсѣденъ тѣмъ народъ, говорятъ съ языкъ не Славянский.

*) Несторъ II стран. 572.

**) Кирил. и Меод. на Русск. пр. стр. 9.

5-о. Както Гръци-ти, така и Въсточно-ти производять Козаре-ты отъ Иафета, като общій родоначалникъ на Европейскы-ты народы; между това като производять многочисленны-ты Татарскы племена отъ Сима: това е знакъ, че тии подразумѣвали Козаре-ты, като народъ особенный, който не произлазя отъ Татаре-ты или Турци-ты.

6-о. Спорядъ свидѣтельство-то на Арабскы-ты писатели, Козаре-ти сѣ были непріатели на Мусулмане-ты, сир. Татаре-ты въ Персіѣ и Туркестанѣ, на които тии нападали прѣзь Каспійскы-ты горы. Козаре-ти пріяхъ вече Христіанство-то почти въ едно врѣмя съ Българіѣ. Ако да бѣхъ были тии Татаре, то безъ съмнѣніе, щѣхъ да ся увлекать съ другы-ты Татарскы племена къмъ Исламизма; а тука ся случи противно-то: тии слѣдъ Българіѣ пріяхъ Христіанство-то, отъ което е явно, че языкъ-тъ имъ былъ единъ съ Българскый, и това е было главна-та причина да ся склоняють тии къмъ Христіанство-то.

7-о. Сѣщи-ты имена на Козарскы-ты мѣжи, които ся увардихъ въ Византійекый-ты лѣтописи сѣ Българскы, или поне сѣщи само на Славянскый народъ. Така, между другы-ты, Туданъ, имя на Козарскый Князь, е имя и на единъ Българскый Князь въ Унгаріѣ. Козарскый Князь, при когото бѣга Іустиніанъ II, наричаше ся *Bussirus Gliabarus*. Прѣво-то отъ тия имена ся види, да е искривено *Burissus* или *Burises* — Борисъ; въ *Gliabarus* е Глѣбарь. Глѣбъ е имя сѣще Българско, въ което, като едносложно, ѣ ся произноса, като я; за това Глѣбъ ся чете за Глѣбъ. Такыви Глябове Българскы азъ сѣмъ срѣщамъ нѣколко у Византійци-ты, *Глябавъ*, *Глябавъ*. Нашъ-тъ Козарскый Князь у Византійци-ты *Глябаросъ*, е Глѣбарь, произведено отъ Глѣбъ и притурено окончаніе-то арь, което е толкова свойственно на южны-ты Славяне, а по' вече на Българе-ты. Чиновници-ты Глѣбаровы, които умрѣтви Іустиніанъ, *Παπατζήν*, *Ραράζην*, и *Βαλκίζήν*, *Valkizin* Волкыцианъ (*Str. in Chaz. pag. 556*), по' вече показвать Славянщинъ, нежели Татарщинъ; а ако отврѣяме края *ήν*, което може да е и окончаніе на винителенъ падежь то, Папачъ и Валгычъ оше по' много и оше по' ясно показвать родъ Козарскый.

Послѣдній Князь Козарскій бѣше Георгія Цуль или Тцуль, около 1016 год. (*Georgius Tzulus, Γεώργιος Τζούλος*): *) Това имя видимъ и у Българе-ты: на *Τζούλας*, Българскій Бояринь, по повелѣніе-то на Михаила Палеолога издиха очи-ты въ 1262 год. Това исто-то имя ся нахожда и въ сложно-то имя Момициль (*Μομίτζιλος*), Българинь, който, около 1344 години, былъ възставалъ срещу Императора (*vid. Stritt. in Bulg. pag. 462 и 463*).

Нъ зачто-то и Русскы-ты имена сѣ ископиривены отъ Византійци-ты, то естественно трѣбва да заключаваме, че и Козарскы-ты и Българскы-ты имена сѣ подпадналы на истѣ-тѣ участь. Мене ся чини да е явно, че *Τζούλος* и *Τζούλας* е исто-то ископиривено Българско имя: Золь или Золань, Зловань, както обыкновенно ги произносахъ Българе-ти. Мы видѣхме вече по горѣ, и щое ще видимъ, че послѣдній Българскій господарь въ Унгариѣ былъ Золань; Види ся, че това исто-то имя е ималъ Козаринь-тъ, който, ся прѣдставя въ Херсонѣ около 780 год. въ работы-ты съ Иустиніана II, и ся прѣварече отъ Гръцкы-ты писатели Зонль: така ся наричалъ и сильный Козарскій Воевода, който отиде на помощь на Импер. Ираклія въ 626 год. и ся нарича отъ Гръци-ты *Ζεβήλ*, или *Ζεβέηλ*.

Ето колко имена Козарскы можя да искара отъ Византійци-ты трудолюбивый Стриттеръ. Ако бѣхъ ся увардилы въ Византійскы-ты лѣтописи още по выше Козарскы имена, то, ми ся чини, никой не щяше вече да ся съмнява, че Козарети сѣ были сѣщи Българе.

8-о. Сѣщи-ты имена на мѣста-та, въ които сѣ живялы Козаре-ти, оставени сѣ намъ весьма малко. Нѣкои градове въ Крымъ право носятъ Гръцкы имена, зачто сѣ направены отъ Гръцкы колоніи, както Херсонъ, Θεοδοσία, Ольвія. Нъ Фанагорія и Пантикапея не сѣ Гръцкы имена; „Фанагорія, казва Goar (*in Theophan. pag. 616 apud. Stritt. in Chazaris, pag. 554*), е вѣсточна-та страна на Крымъ; послѣ тамъ подъ това имя станалъ извѣстенъ градъ-тъ.“ Види ся, обаче, че Фанагорія е просто Нагоріе, имя, което Козаре-ти сѣ давали на гористѣ-тѣ часть на Крымъ. Пантикапея е сѣще, Пя-

*) *Stritt. Chaz. pag. 577.*

тикопие: така може да сѣ наричали мѣсто-то, което имало пять окопа; *) азъ знаѣх у Карпато — Руссы-ты, мѣсто което ся наричѣх Семикопие.

Тукъ ся относя и Прѣкопъ, мѣсто-то при тѣсний прѣшпѣкъ Крымскый; така и въ Българіѣх ся славиль тѣсний проходъ прѣзъ Балканскы-ты горы, и тврдына-та, която ся нахождала тамъ подъ имято-то Прѣкопъ. Ако и да ся спомянувать обаче тыя мѣста отъ най стары-ты Гръцкы писатели, нѣ то' ни не брѣка да разумѣемъ, че Българе-ти, като сѣ живяли на Волгѣ, могли сѣ да владѣють Крымъ.

А колко то за града Саркель, който ся направи отъ архитектора, кого-то прати Импер. Теофилъ, че той знаменувалъ на Козарскый языкъ „бѣла гостинница“ — това е маловажно и ся основава само на достоинство-то и на непогрѣшимость-тѣх на Гръка, кому-то дошло на ума да забѣлежи това. Карамзинъ доказва, че той бѣлъ градъ былъ на рѣкѣх-тѣх Донъ: нека е така; нѣ мы знаемъ нѣчто таково отъ Арабскы-ты писатели, които на исто-то мѣсто полагають знаменитый Козарскый градъ Беленгъаръ, или Балагъаръ; както ся види, въ това имя ся нахожда Бѣлоградъ, което злѣсѣ разумяли и написали Араби-ти и, може, по' злѣ да сѣ го прочели прѣводители-ти.

И така Козаре-ты сѣ сѣщи Българе, или часть отъ Българскый народъ, които сѣ живяли въ Крымъ и около брѣговеты на Донъ, на Азовско и на Черно море. Прѣзъ Молдавіѣх ти сѣ ся продължявали отъ истый народъ, който е господствовалъ въ Българіѣх и Унгаріѣх. Не можемъ каза рѣшително рѣ какво отношеніе сѣ были Таврическы-ти Българе къмъ истѣх-тѣх Българіѣх; зачто за това весьма тъмно казвать Византійци-ти, ако и да можемъ каза съ достовѣрность, че ти сѣ были часть отъ Българскѣх-тѣх Дръжявѣх, и сѣ зависѣли отъ нейны-ты господари. Арабъ Массуда пише (въ Клапрот. Russland's Vergroesserungen; виж. 90 забѣлежаваніе Карамз. на I томъ), че Козаре-ти имали и Царь и Каганъ, сир. Царь на цѣлѣх Българскѣх Дръжявѣх, а Каганъ (Князь, Намѣстникъ, или госпо-

*) Окопъ, насыпъ отъ земѣх, или ископано мѣсто около нѣкожъ тврдынь, Турскы: хендекъ.

дарь) у тѣхъ си, сѣще така, както и Унгарскы-ти Българе сѣ имали такывы Намѣстници. Освянь това че Каганъ-тъ трѣбвало да е отъ Царско поколѣніе, въ това лесно можемъ да ся увѣримъ, ако разгѣдаме съ внимателно око връвежа на работы-ты Козарскы и Българскы. Така при това, можемъ да видимъ, че Козарскый Князь, Глѣбарь, за дѣщерѣ-тъ за кого то ся уженилъ Густиніанъ II, былъ роднина на Требея Царь Българскый, кой-то му прѣдложилъ своето покровительство и помощь, да ся врьне на престола си.

И така отъ кѣмъ Югъ исключительно вліяніе на Россіане-ты е ималъ Българскый народъ, не само отъ странѣ-тъ на Унгаріѣ, нѣ най много отъ отвѣдъ Днѣстръ и отъ брѣговеты на Черно и Азовско море. Дѣятельность-та на тоя народъ имъ отвори пѣтя, за да разширочятъ тръговіѣ-тъ, на кошто Черноморскы-ти градове сѣ одлѣжени за свое-то процвѣтаніе. Херсонъ, воленъ и тръговскый градъ, нахождался е подъ покровительство-то или Гръцко или Българско.

Тръговіа-та е была главно нѣчто на Българскы-ты Господари; Черноморскы-ты пристанища и градове были за тѣхъ много по' важны, отъ каквы да сѣ были области въ Панноніѣ. Ето зачто е было нужно да владѣять Крымъ и приморскѣ-тъ странѣ. Импер. Василій Македонскый распространи правдины-ты и прѣимущества-та на Българскы-ты тръговци въ Имперіѣ-тъ и дору въ истѣ-тъ столицѣ. Българе-ти прашахъ въ Цариградъ, колко то нѣчта излазяхъ отъ Сѣверъ, зачто то владѣяхъ брѣготе-ты на Черно море; това не стигаеше; тиѣ распространихъ своѣ-тъ власть на ближни-ты си Россіане, отъ които примахъ, спорядъ думы-ты Несторовы, — пары ли? не, стокъ, по бѣлкѣ отъ всякѣ кѣщѣ; обаче, види ся, че като не е имало бѣлкѣ, зимали сѣ, что сѣ могли, или что имъ е по' износяло.

Не могъ право да опрѣдѣлѣж, что е знаменовало тая дань; да ли че Българе-ти сѣ были сѣщи владѣтели на Россіѣ, имали сѣ въ неѣ свои начялства, своѣ войскѣ, и сѣ-дили сѣ сами виновны-ты Руссы? Рѣшително не можемъ да казваме нито че това е така, нито че не е така; знаемъ поне само това, че тиѣ побудени за тръговскы прѣдпріиманія, ходили сѣ по рѣкы-ты, които сѣ теклы у тѣхъ и сѣ ся вливали въ

Черно море, на горѣ къмъ Западъ и Сѣверъ, сир. по рѣкы-ты Днѣстръ, Днѣпръ, Донъ, или както Несторъ казва (което обаче е все едно), къмъ Поляне-ты, Сѣверяне-ты и Вятчи-ты, за да сбиратъ едно друго, и да го спущатъ на капци назадъ (сир. у дома си), по горѣречены-ты рѣкы.

Ако и да сѣ были Българе-ти жестоци и да сѣ грабили въ военно врѣмя, обаче тѣ много по' снисходително сѣ ся обхождали съ ближни-ты народы въ мирно врѣмя; тѣ дору ты покровителствовали и ся обращали съ тѣхъ, като съ братья, ако само ты виждали да сѣ прѣдани на великы-ты господари на Българѣж. Така мы видѣхме, че тѣ сѣ защищавали Кроаты-ты, Словене-ты, Нѣмци-ты и Морави-ты отъ орѣжје-то Франкско. Отъ Тука можемъ да заключимъ, че тѣ не сѣ проминовали самоволно и съ Руссы-ты; съ Руссы-ты, свои-ты Стары съѣди и познайници, съ Руссы-ты, казвамъ, които въ противенъ случай, въ своѣ-тѣхъ пространѣхъ стрѣжѣ имажъ доста мѣсто за да отбѣгнѣтъ отъ своеволство-то на Българе-ты, или можяхъ да уловятъ ножа „и отъ двѣ-ты страны острѣ“, за да отмахнатъ удара.

Между това Българе-ти не можяхъ да не пушатъ Руссы-ты да имъ ходятъ по Днѣстръ, Днѣпръ и Донъ, ту' въ Крымъ, ту въ другы-ты имъ Черноморскы пристанища съ своѣ-тѣхъ си доволѣж облагѣ, за да ѣж промѣняватъ съ каквы-то да сѣ Византійскы работы, които не работяхъ още въ Россіѣ, и съ които обаче искаше имъ ся да ся поголѣмятъ, сѣще така, както сега и задъ — Каспійскы-ты Ординци, които знаѣтъ само да ловятъ лисици и да доятъ козы и кобылы, обаче съ радость ся увиватъ въ всякаквы пѣстры матеріи, или сукна, или въ Персидскы и Турскы шялове, или ся примѣняватъ съ всякаквы Русскы металическы работы. Обаче, Руссити въ това врѣмя имажъ вече постоянны жилища.

И така Русси-ти отъ старо врѣмя сѣ имали обычай да плувать по рѣкы-ты; нѣ отъ кого ся най напрѣдъ начна това? Безъ съмнѣніе, на това сѣ ты научили Българе-ти, а особенно Таврическы-ти Българе; а послѣ, когато тѣ Таврическы Българе прѣстанахъ да ся упражняватъ съ тоя занаятъ, Русси-ти не ся полѣнихъ да ся заловятъ за тѣхъ полезнѣх работѣж. Замѣчательно е, че около тѣхъ врѣмена ся намѣри въ Кон-

стантинополъ единъ любопытель челоуѣкъ (Константинъ Багрянородный), който ся погрижи да ся научи, что става въ Россіѣ, и казва намъ, че въ негово врѣмя, общій пѣть отъ Россіѣ въ Черно море е былъ по Диѣпръ. Не можемъ да не повѣрваме; зачто камани-ти, кошто ся въздигатъ по рѣкѣ-тѣ Диѣпръ и тѣхны-ты имена не бы гы знаели, ако да не сѣ плували по рѣкѣ-тѣ; и, напротивъ, ся види, че тыя каманы мѣста, въ ковто мнозина плаватели сѣ ся спѣновали, така яго ся напечатѣхъ въ память-тѣ на народа, что то на весма мнозина сѣ были извѣстны и въ Россіѣ и въ Българіѣ, коесто не ся укри и отъ Багрянородный.

И така знаянье-то тыя Диѣпровскы каманы доказва цѣтѣще-то нѣкого корабоплаваніе, коесто е было главно условіе на Черноморскѣ-тѣ трѣговіѣ и подкрѣпява думы-ты на Багрянородный. Черноморска-та трѣговія ни дава да знаемъ, на каквы Българскы трѣговци Василій Императоръ даде прѣимущества, като гы почете на общи-ты Цареградскы празшници съ титлѣ-тѣ прѣвы чужестранни (Българскы) гости. Нѣ Багрянородный пише само за Диѣпръ; нѣ какво сѣ возили по Диѣстръ и Донъ въ тыя страны, не знаѣ; нѣ не ся съмнявамъ че много добро сѣ возили.

И така това само за промышленность-тѣ и за трѣговіѣ-тѣ; нѣ колкото за вѣтрешній животъ на Россіяне-ты, не можемъ каза ничто рѣшително. Като мыслимъ, че Българе-ти весма много бѣхъ распространили свои-ты владѣнія, можемъ съ достовѣрность да кажемъ, че тиѣ постоянно не сѣ ся задрѣжявали въ Россіѣ; зачто не е было възможно да наплѣнятъ съ себе ся толкова пространство, и за това Българе-ти, въ сѣще знаменованіе, не сѣ были управчтели на тыя страны, и, както ся види, тиѣ сѣ были доволни само отъ тыя ползы, кошто имъ сѣ были опрѣдѣлены отъ Россіяне-ты. То' ся потвърдява съ това, че по смысла на думы-ты Несторовы, тиѣ не сѣ притѣснявали Руссыты.

И така Българе-ти не сѣ управлявали сами Руссы-ты; а да утвърдяваме, че у Россіяне-ты е была анархія, было бы несносно безуміе, зачто тя никога не може да сѣществува; — а че у тѣхъ е было правленіе-то республиканско, пакъ не можемъ да повѣрваме. И така най достовѣрно и най есте-

ственно отъ всичко е, че Българе-ти не сж додявали на Россіане-ты да имжтъ свои Князове, сжще така, както позво-лихж това въ Иллирикъ на Кроаты-ты, а въ Панноніж на Сло-вене-ты, Ами когато Татаре-ти господствовахж въ Россіж, Росси-ты нѣмахж ли свои Князове?

И така работа-та ся усѣща, че Русскы-ты Князове сж были вассали на Българе-ты. Това показва, че Россія е бы-ла слаба, а това пакъ, че тя е была раздѣлена между Кня-зове-ты.

Таково е было състояніе-то и на Сѣверны-ты Россіане, както видимъ у Нестора. Обаче съ това не можемъ допустна, че Рюрикъ е былъ пръвъ Русскій Князь.

Работа-та състои въ това, че Несторъ не е можалъ да научи ничто по' напрѣдъ отъ Рюрика, а Византіици-ти не са-мо сж малко знатни работы-ты на Россіане-ты, нъ и на си-лж спомянахж за нѣколко лица отъ исты-ты (Таврически) Българе.

Нъ да ся врънемъ на Югъ. Съ какво сж могли Бълга-ре-ти да спечялятъ толково вліяніе на Россіане-ты? Разумѣ-вася, че съ пожъ, а не съ поклоны. Что сж правила за да подкрѣпятъ това вліяніе! явно ся види, че поддрѣжвали сла-бость-тж на Россіж, сир. помогали и' сж да ся раздробява; признавали сж тия за князове, които имъ сж обѣщава по' голѣмж прѣданность. Отъ кое врѣмя ся е начало това влія-ніе на Россіж? Богъ знае? обаче ако отъ това врѣмя ся връ-немъ назадъ къмъ старинж-тж, сир. отъ врѣмя-то, кога то ся нахождахж Българе-ти на Югъ, да ся спустнемъ да гы по-срѣшнемъ, като прѣминувахж отъ Волгж къмъ Дунава, и най напоконъ като живѣяхж при Волгж, то ще видимъ, че въ всич-кы-ты тия три періода, два-та тия народа, Руси-ти и Блѣ-гаре-ти сж были непосредственни съсѣди, и че, отъ Рюрика назадъ въ всичкж-тж старинж е была между тѣхъ взаимно отношеніе, взаимно вліяніе.

Исторія-та на това взаимно вліяніе и на промѣняванія-та му въ всички-ты врѣмена, която ся скри отъ память-тж на нашъ лѣтописецъ, за насъ е весиа любопытна, нъ, види ся, че вѣчно е загубена,

Като прѣдставяме на себе си Българе-ти въ тѣхлы-ты жилища при Волгѣ, лесно можемъ да разумѣемъ, че той юнашкый народъ и тука е царовалъ въ пространны прѣдѣлы. Като мринадежи на великый родъ на Славянскы-ты народы, и за това и на обще-то поколѣніе на Европейскы-ты племена, или, както стари-ти право изговарятъ, на дялѣж-тѣ яфетоваж, Българе-ти не е было възможно да ся родятъ вътрѣ въ Азіѣж, между Татарскы-ты племена, които сѣ съвѣсмъ друго происхождение отъ человѣчскый родъ, нѣ всякога сѣ были ближни съ Европейци-ты и съ свои-ты единопородны Руссы; за това сѣ живяли отъ двѣ-ты страны на Волгѣ въ чай старо-то врѣмя, въ кое то Грѣци-ти сѣ разумѣвали всичкы-ты Сѣверны народы съ обще и веразсѣдно и, съ което ничто не знаменува имя, Скъеп.

Напрасно ся бы нѣкой мѣчплъ да познае, въ каквы прѣдѣлы ся е заключавада стара Българія, зашто не можемъ направи това въ тѣмниѣж-тѣ; можемъ поне да кажемъ, че спорядъ измѣняваннйи врѣвеж на человѣчскы-ты работы, тѣи му сѣ ся разширявали, ту сѣ ся стѣснявали; заради това Българе-ти сѣ могли да владѣжтъ до истыи Кавказъ, могли сѣ да имать подданици и въ вътрешниѣж-тѣ Азіѣж и въ истѣж-тѣ Россіѣж; види ся поне старо-то имъ могущество отъ тука, че отъ Скытскый хаосъ тѣи показвахъ себе си на Грѣци-ты подъ особенны имена. Така тѣи сѣ ся были въ Грузіѣж (сѣще както и Русси-ти въ най новы-ты врѣмена) съ Персы-ты подъ имя-то Массагети, дѣто царица-та имъ Томира, повелѣла да отрѣжжтъ главѣж-тѣ на крѣвожеднйи завоеватель, Кира. Александръ Македонскый е ходилъ на Долъ не инакъ, нѣ си ималъ работѣж съ тѣхъ.

Въ чытыре-ты слѣдъ него столѣтія, тѣи начнахъ да ставать извѣстни на Римляне-ты подъ имя-то Паряване; въ четврѣто-то и въ послѣдующи-ты столѣтія тѣи начнахъ да ставать по' чувствителни на Европѣж подъ имя-то Унии или Гунни, и пакъ нѣкадѣ Массагети, и подъ другы частны имена, както мы вече видѣхме. Ето всегданин-ти съсѣди на Россіане-ты; какъ тѣи сѣ проминовали по между си, това е покрито съ непроникаѣж завѣсмъ; за това не е извѣстно, до кога

ся е распространявало вліаніе-то на Българе-ты, които сѣ живяли още на Волгѣ.

Едно забѣлежаніе ми дойде на умъ, като мислѣх това; азъ не щѣ да го показвамъ за истинно, макаръ и да е то само по себе си невѣроятно. Ето го: знаено е, че не само въ Българіѣ, нѣ и въ други-ты Славянскы страны градове-ти прѣимахъ имена-та си отъ тѣхны-ты основатели, на които кулды-ты и чифлицы-ти имъ дадохъ начало. И така тѣи градове прѣимахъ имена-та на свои-ты господари, нѣ само въ родителенъ падежъ, или прилагателно притяжательно, за да знаменувать оногова, на кого-то тѣи принадлежахъ. Така отъ Ярославъ — Ярославль или Ярославъ, Владиміръ трѣбваше да ся нарече Владиміръ Вратиславъ — Вратиславъ (сега Breslau), Примиславъ — Примиславъ (сега Prenzlau въ Помераніѣ). Така произлязохъ и имена-та на мѣста-та на овъ и инъ, отъ имя-то: Добрыца — Добрыцинь (сега Debretzen въ Унгар.), Орада — Орадинъ (сега Арадинъ въ Унгар.), отъ имя-то Буда, братъ на Атила, Будинъ и проч. Въ Българскы-ты имена, които ся свършватъ на анъ, той слогъ анъ ся е промѣнявалъ на ань: Боянь — Боянь (Унг.), Каранъ — Каранъ (въ Влахыѣ). Не можъ да ся уддрѣжъ да не притурямъ тука и това: отъ Рѣзанъ (имя, което е дадено отъ каквиѣ-тъ на лице-то, и което е было весма употребително у Българе-ты, и ако е имало Боянь, Золанъ, Каранъ,*) то видимъ а' priori и а' posteriori, че и Рѣзанъ е имало), или, както Българе-ти произносятъ, Рязанъ (прирязвамъ), произлязла е Рязанъ. Ами что да кажемъ за имена-та: Казанъ, Остроханъ, или както Карамзинъ е забѣлежилъ (I томъ. забѣл. 90) отъ Едризъ, географъ на XII столѣтіе, за Козарскы-ты градове Куранъ, или по' добръ Каранъ, Гадранъ, Сегесанъ?

Обаче, както и да е, мы да си ся върнемъ къмъ Козаро-Българе-ты. И така религиозно-го прѣобразование на Българскѣ-тъ Дръжавѣ въ исто-то врѣмя ся распространи и на

*) Имена-та на това окончаніе и сега сѣ много въ употребленіе у Българе-ты, както: Драганъ, Проданъ, Богданъ, Стоянъ, Миланъ, Златанъ, Грозанъ.

Козаре-ты, сир. на бессарабскы-ты и Таврически-ты Българе, които принадлежяхъ ней. За това ако имаме на почетъ приказваніе-то на Русскѣ-тѣ Четъѣ, можемъ да фанемъ вѣрѣжъ, че Кирилль, и дору и Меѳодій, по порѣчваніе-то на Царя, дохождали сѣ тука, за да увардятъ народа отъ различни-ты вѣроисповѣданія, които ся вкрадуюхъ въ него, а по' много отъ Магометанско-то и Иудейско-то, зашто Българе-ти сѣ имали тѣсны тръговскы сношенія съ Иудеи-ты и Магометане-ты, като Вѣсточны свои сѣсѣды. И ето ново отношеніе на Козаре-ты къмъ Россіане-ты!

Нѣ да ся врънемъ на наше-то вѣрмя. Въ исто-то това вѣрмя, кога ся кръсти Борисъ, и ся начала обращеніе-то на Българскый народъ (отъ 862), стана нѣкакво промѣняваніе въ гражданскый животъ на Сѣверны-ты Россіане, които испѣди-хъ отъ свои-тѣ странѣ Варягы-ты, и призвахъ Князь Рюрика. Были ли сѣ до това вѣрмя Русси-ти самостоятеленъ, независимъ народъ, тука не е мѣсто-то да разсѣждаме за това; да кажемъ само, че отъ това вѣрмя ти начинахъ да сѣ дръжавенъ народъ. Ами Южни-ти Россіане? Ти все ли бяхъ подъ влияніе-то на Българе-ты? Не е извѣстно; мы видимъ поне отъ лѣтописи-ты, че въ това исто-то вѣрмя, кога Сѣверны-ты ся боряхъ съ Варягы-тѣ, Южни-ти ся заловихъ за работѣ много по' мѣчнѣжъ, нѣ и много по' величественѣжъ, сир. за нападаніе-то на Константинополь.

Нѣ отъ дѣ и отъ каквы причины ся намѣрохъ изеднѣжъ у тѣхъ толкова силы? Това Лѣтописецъ-тѣ не е забѣлежилъ, а мы трѣбва само да ся усѣщаме.

Азъ не щѣ да глѣдамъ тука приказваніе-то на Исторіографа, зашто той само е прѣвелъ мѣсто-то на лѣтопись-тѣ, затова ся обръщамъ само къмъ Несторовы-ты думы.

На истина Лѣтописецъ-тѣ не е можялъ да знае исторически-ты подробности на това вѣрмя, отъ което имянно ся начина Русска-та Исторія; обаче военный вѣрвежъ на Россіане-ты срѣщу Константинополь е събитіе голѣмо, и Историкъ-тѣ не е го написалъ отъ само себе си, а прѣписалъ го е отъ Византійци-ты думѣ по думѣ. Виж. това мѣсто у Стриттера.

Разлика-та между Льва Грамматика, Георгія Монаха и между Нестора е тая, че прѣви-ти не спомянуватъ въ кои

годинѣ на царуванье-то Императорово ся е случило това, а Несторъ относя това събытіе на 14-то столѣтіе; второ, Несторъ съгласно съ Георгия казва, че Императоръ-тъ, „като достигна Черна рѣкъж,“ чю, че ся явихж Россіяне-ты; А Левъ пише: че Префектъ-тъ Константинопольскый извѣсти на Михаила за нападаніе-то на Руссы-ты, когато дошли до Чернѣ рѣкъж.

Още и Симеонъ Логоветъ за това истото приказва: „Императоръ-тъ или Царь Михаилъ вдигна войнѣ срѣщу Агаряне-ты, като остави на Орифа да управлява столицѣ-тѣ. Кога достигна до рѣкъж-тѣ (Мавропотама) Чернѣ, то губернаторъ-тъ му прати извѣстіе, че Россіяне-ти на 200 корабы ся приближавать къмъ столицѣ-тѣ. Като чю това, Царь-тъ тутакси ся връна. Въ 10-тѣ години на царуванье-то Михаилово, Россіяне-ти, като достигнахж въ Іеръ (сир. въ проливъ Константинопольскый), направихж много убійства, и града обсадихж. Императоръ-тъ едвамъ успѣ да влязе въ града, и тутакси съ Патріарха Фотія отиде въ цркъвѣ-тѣ Влахернскѣ Прѣсвятія Богородици, дѣто ся молихж на Бога. Послѣ, като изнесохж съ пѣснопѣніе священнѣ-тѣ ризѣ на Богородицѣ, потопихж ѣ въ море-то, и слѣдъ тогавашнѣ-тѣ тишинѣ, тутакси възстанахж силни вѣтрове и буря, и начнахж да ся бѣжтъ вълны-ты така силно, что то Кораби-ти на безбожны-ты Россіяне ся изразбихж, и малко отъ тѣхъ ся избавихж, и ся врънахж у тѣхъ си.“

Да видимъ сега, какъ е прѣвождалъ това Несторъ: „Царю же отшедшу на Агаряны, дошедшу же ему Черныя рѣкы, вѣсть Епархъ посла къ нему, яко Русь на Царьградъ идетъ, и вратися Царь. Они же внутрь Суду (проливъ Константиноп.) вшедше, много убійство Христіаномъ створиша, и въ двою соть корабль Цариградъ оступиша. Царь же едва въ градъ вниде, и съ Патріархомъ Фотіемъ съ сущей церкви святѣй Богородицѣ Влахериѣ всю ночь молитву створиша. Таже божественную Святы Богородици ризу съ пѣсньми изнесше, въ рѣку омочиша: тишинѣ сущи, и морю укротившуся, абіе буря воста съ вѣтромъ, и волнамъ великимъ вставшимъ засобъ, безбожныхъ Русси корабли смяте и ко брегу приверже, и из-

би я, яко мало ихъ отъ таковы бѣды избиты и въ своя си возвратишася.“

Явно е, че всичко-то забѣлено мѣсто у Нестора земено е думъ по думъ изъ Византійскъ-тъ Историкъ, а пмянно, изъ Симеона Логовета, и думъ по думъ знаменува това, че Несторъ самъ отъ себе си не е знаалъ събытіе-то, въ което главны дѣйствующи лица сж были праотци-ти, зашто това събытіе ся случи прѣди него почти двѣ и половина столѣтія. Естествено е, че той е внесълъ отъ чужды-ты лѣтописи въ отечественны-ты онова, което ся е относило до неговы-ты праотци, и забѣлежи за тѣхъ отъ думъ до думъ онова, което е намѣрилъ въ чужды-ты извѣстія.

И така за пръвый военный врьвежъ на Россіянс-ты срѣщу Царьградъ и Несторъ и мы знаемъ нѣчто отъ Византійскы-ты писатели; иъ каквы сж были между това происшествія-та въ исто-то отечество?

Мы видѣхме, че въ това още врѣмя Южни-ти Руси бяхъ подъ вліяніе-то на Българе-ты; поне Несторъ така казва, сир. че имъ плащали дань, и за това сж зависѣли отъ тѣхъ. Амн отъ каквъ причинаж, почти въ исто-то това врѣмя, въ което Сѣверни-ти Россіянс-ты бяхъ съ Варягы-ты, и ги изгонихъ, и тутакен викахъ на престола си отъ прязъ море тронца-та братья Варяго-Россы, въ това врѣмя, казвамъ. Южни-ти Россіянс-ты готвахъ голѣмъ флотъ отъ много малки корабы, както знаемъ, и нападнахъ на Царьградъ, ако ти сж за висѣли отъ Българе-ты (или Козаре-ты), които ся нахождахъ въ тѣсенъ миръ съ Грьци-ты? Или ти никакъ не сж ли зависѣли отъ свои-ты господари? Или ако сж зависѣли, то какъ и кога сж свалили това иго? Или какъ сж могли Козаре-ти да позволятъ, и позволили ли сж на Россіянс-ты да нападатъ на Имперіѣ-тъ, и вообще да запустяватъ Черноморскы-ты градове и пристанища? Каква побудителна причина, каква обида отъ Грьци-ты е дала поводъ на Россіянс-ты да нападатъ? Отъ дѣ ся взя изеднажъ той воинственъ и завоевателенъ духъ у Россіянс-ты, ако ти сж давали дань на Таврическы-ты Българе, ако сж зависѣли отъ тѣхъ, ако до това врѣмя, като по долни, сж живяли мирно? Съ еднъ думъ, какво понятіе да имаме за състояніе-то на тогавашній Южній Русскый народъ, и за врьвежа на работы-ты му? Или отъ

дѣка е тая причина, която е по-двигнала духа на Росіане-ты на таково важно прѣдприниманье?

Ето какво е речено въ Несторовж-тъ лѣтопись: „И бяста у него (у Рюрика) два мужа. (Аскольдъ и Диръ). не племени его. ни Боярина. и та испрошетася ко Царюграду съ родомъ своимъ. И поидоста по Днѣпру. и идучи мимо. узрѣста на горѣ градокъ. и впрощаста рекучи: чій се градокъ? они же рѣша: были суть три братья, Кій. Щекъ, Хоривъ. иже сдѣлаша градокъ сей. и изгибоша, и мы сѣдимъ платяче дань Козаромъ. Аскольдъ же и Диръ остаста въ градъ семъ, и многи Варяги съвокуписта, и начаста княжити Польскою землею.“

Ето мѣсто-то на лѣтопись-тъ Несторовж, кождо прѣписовачи-ти и тълкователи-ти и проч. толкова сж испокривили, что то мажно може позна' иѣкой, что е писалъ Несторъ, и что негови-ти тълкователи. Да го прѣгледаме:

„И были у него (сир. у Рюрика) два мужа, и именемъ Аскольдъ и Диръ. не его родственники, но Бояре; а въ други прѣшси (Арх. Влат. Пол.) казвать: бывшіе ни Княжескаго, ни Боярскаго роду.“ Кого да повѣрваме? Погрѣшка-та както въ но. така и въ яп. е весма лесно. Обаче, ако сж были ти дѣйствилено Бояре, които Рюрикъ викалъ отъ прязь море, то не е възможно да повѣрваме, че той имъ не е далъ мѣстце въ пространж-тъ толкова Сѣвернж Русскж земж; зашто то и самъ Рюрикъ дойде тамъ въ Новгородъ не съ многочисленнж армія, — зашто него доброволно викахж тамъ, и съ дружинж, която естествеино не е была само отъ едни Бояре, нъ и отъ слуги; за това въ тѣхъ дружинж трѣбва да не сж были много Бояре или ближни на Рюрика. И така види се отъ тука, че ти не сж были Бояре, зашто то Рюрикъ не имъ прѣдаде ни то градъ нито село да управяватъ. Ами какви сж были ти? Прости ли челоуѣци, слуги ли?

Они испросидися у него иди съ родомъ своимъ въ Константинополь.“ Да заблѣжимъ тука, что казва Карамзинъ, че ти начнахъ тоя пътъ въ 864 година,

спр. слѣдъ смръть-тѣ на двама-та брѣтя Рюриковы. Явно е че ако Рюрикъ е дошелъ въ Новгородъ въ 862 год. то по-дырня-та 863 и дору 864 сѣ ся прѣминали въ новы распорѣжданія и въвожданія рѣда, който Новгородци-ти развалихѣ съ вътрешни-ты си раздоры; за това Аскольдъ и Диръ, като дойдохѣ въ чуждѣ-тѣ земѣ Новгородскѣ, не сѣ могли тукъ да трѣгнѣтъ по чужды страны, които не знаяхѣ, безъ да испыталъ по' напрѣдъ да сѣ научятъ въ Новгородъ. Разумѣвася, че доклѣ въ Новгородъ сѣ турнѣтъ работы-ты на рѣдъ, доклѣ сѣ раздадѣтъ всички-ты мѣста, ти трѣбвало, като сѣ ся надѣяли да придобѣтъ нѣкое мѣсто, да изгубятъ поне години двѣ, което истина слѣдва отъ думы-ты на Исторіографа; нѣ, за тѣхно нещастіе, Князь Рюрикъ имъ не даде нито едно село.

И така, като догнѣвало на тѣя двама мѣжи, измолили сѣ да тѣ пустне Великій Князь, и трѣгнали, казвать, въ Константинополь.

Въ Константинополь ли? Зачто така далеко? Съ каквы намѣренія и за кои причины сѣ рѣшихѣ на такъвъ далеченъ и незнаенъ пѣтъ? Да искатъ щастіе ли? Варвари, които не сѣ были нито Князове, нито Бояре, които не сѣ знаяли нито да читѣтъ, нито да пишѣтъ, които не сѣ разбирали нито языка, нито пѣравы-ты на Грѣцкѣ-тѣ странѣ, челоувѣци язычници, безъ никакъвъ занаятъ и познанія, отхождали въ Константинополь, толкова далеко, да трѣсятъ щастіе? Ти нито Князове, нито Бояре, а прости челоувѣци Рюрикови, какво могли да сѣ надѣжтъ въ столицѣ-тѣ на просвѣщеніе-то, на вкуса, на образованность-тѣ, на искусства-та, като на сѣверъ ненайдохѣ ни щастіе, ни задѣгъ хлѣбъ? Или ще кажете, ти отхождали срѣщу Константинополь. — Срѣщу Константинополь ли? Двамина челоувѣци съ фамилия-ты си, нито Князове, нито Бояре, на които не дадохѣ въ Новгородъ малко мѣстце, да идѣтъ срѣщу Константинополь??

И така „и двама-та отидохѣ по Днѣпръ (Арх. прѣписъ прибавка) прѣзъ Смоленскъ; нѣ тука ти сѣ не показяхѣ, зачто то градъ-тѣ бѣше голѣмъ и многолюденъ!!“ А Константинополь да не е былъ по-малолюденъ отъ Смоленскъ? И така трѣгнахѣ пакъ по Днѣпръ.

„Като заминавахъ, видяхъ на горѣ-тъ градецъ (Да не е былъ Киевъ по' малкъ отъ Смоленскъ?) и попытахъ: чий е той градъ? А ти начнахъ да отвѣщавать: у насъ бяхъ троица братья, Кый, Щекъ и Хоривъ, които направихъ тоя градъ.“ Киевъ бяше още въ шестый вѣкъ; Юрианъ го нарича Бористенидъ (Boristhenidem): и така, ако ти сж направили градъ, то разумявася и ти сж умрѣли, около 300 години напредъ, ако не' повыше; „а мы сѣдимъ тука безъ князове?? и плащаме дань на Козаре-ты.“ И какво? Аскольдъ и Диръ, ти нито Князове, нито Бояре, начнахъ да князувать надъ Польскъ-тъ земж! Колко трѣбвало да ся чюдять сили-ти Козаре на чюдны-ты тыя ни Князове ни Бояре! Какво странно-приманье Киевско! И така наши-ти пѣтници забравихъ за Константинополь!

Нъ да попытаме истинно: да ли Киевляне-ти не сж имали свое начялство, свои Князове? Безначяліе не може да бжде; а по' горѣ мы видѣхме, че Българе-ти не забраняхъ, нито можяхъ да забранявать на Россіане-ты да имжть свои Князове. Може ли сяка' нѣкой, че ако да сж были дору и Князове Аскольдъ и Диръ, така лесно сж могли да сѣднатъ на Княжескый престолъ, както пише това дѣтописъ-та? Можемъ ли повѣрва, че сили-ти и дѣятелни-ты Козаре безгрижно сж глѣдали на дръзновенны-ты чюдденци, които посвоихъ власть-тъ надъ народъ, кой то имъ плащаше дань? Можемъ ли повѣрва, че Киевляне-ти, които бяхъ навикнали да си живувать съ Козаре-ты, като разбирахъ языка имъ, и които тргувахъ съ тѣхъ, и имахъ свое начялство, свои старшини, доброволно и безъ страхъ отъ Козаре-ты ся съгласихъ да покорять себе ся на новж, незнаяж, прязморскж дружинж и на новж дань?

Естественно е, че всичко-то това събытіе, ако и да ся е случило, искало е доста врѣмя: зашто доклѣ ся утвърдятъ ти на престола, доклѣ да выкатъ другы-ты си едноземци и да ся борять съ Козаре-ты, вѣистина ся е минжло много врѣмя, ами какъ е могло да ся случи, въ това врѣмя когато Аскольдъ и Диръ привяхъ Киевскъ-тъ горж, въ исто-то това врѣмя многочисленъ Русскый флотъ по' вече отъ 200 корабы,

въ 864 и 865 години ся развяваше вече на Черно море. Флотъ, казвять, за приготовляванье-то и за отрѣжаніе-то на който трѣбваше да ся изгубять много иж живенія и врѣмя? Могли ли сж и кога сж могли да направять всецкото това наши-ти искатели щастіе?

Отъ дѣ е земено всичко то това свидѣтельство, той разговоръ съ Кыевляне-ты? Отъ каквы документи, отъ каквы архивы? Не е възможно да е писать това Несторъ, то е притурено отъ нѣкаквъ неговъ тлкователь, види ся отъ тоя истый, отъ когото е притурена и исторія-та за Кипотта и Меодія. Това доказва невѣроятность-та на това свидѣтельство, послѣ измышлена-та исторія Кмя, Щека и Хорива не е по' стара отъ Полскы-ты писатели Кромегга и Двугоша, най послѣ начяло-то на наречаніе-то Польша и Польскый е много по' помырне отъ Нестора.

Работа-та е така, че вставникъ-тъ като видя страшны-ты Россіяне полъ стѣны-ты Цареградскы, и като не намѣри въ лѣтопись-тъ Несторовѣ да е описано, отъ дѣ ся зехѣти тамъ, като желаяше да доплъни исторіѣ-тъ на военны-ты дѣйствія съ прѣвѣ-тъ и' поза сир. съ прѣвы-ты военны движенія срѣщу горделивый Византъ, описа кратко грозѣ-тъ тѣхъ экспедиціѣ; въ това врѣмя ся стучихъ важны събитія въ Новгородъ, сир. измысли двама Варягы или Князове или Бояре, и за да ги принуди да излязжъ изъ задъ Имень срѣщу Грѣци-ты, накара Рюрика да имъ не даде мѣсто, Ти съ отчаяніе въ срѣдце-то си съ жены-ты си и дѣца-та си отишли по Днѣпръ и проч.

И така той ся мѣчилъ да доплъни щрѣбеля на лѣтопись-тъ, коуж-то, види ся, и самъ Несторъ не е можать да доплъни. Обаче всякый види, че това доплъненіе не струва не само за исторіѣ, нъ и за романъ, зашто нѣма никаквъ вѣроятность.

Что е речено тука за тѣхъ исторіѣ на пмыслены-тъ лица Аскольда и Дира, разумѣвася и за друлы-ты мѣста, въ които ся спомянува за тѣхъ. Така напр. втикижто е въ лѣтопись-тъ Несторовѣ извѣстіе-то съ разговоры-ты за трагическѣ-тъ имъ смръть, гдѣто вставникъ-тъ ся съвсѣмъ забрави, като казва, че Олегъ, разумѣвася, като бѣше идолопоклонникъ въ Кыевъ, столицѣ-тъ на идолопоклонство-то на Южн-ты

Россіяне, въздигнахъ на гроба Асколдовъ Цръквѣ на Св. Никола. Това вече ся не трѣпи.

И така всякъ-тъж исторіѣ за Асколда и Дира, като притуренѣ, измысленѣ, азъ отврълямъ; зашто Южно-Русскы-ты събытія, които ся случихъ въ исто-то почти врѣмя, никакъ не зависѣхъ отъ събытія-та, които ся случихъ въ Новгородѣ.

Състояніе-то въобще на работы-ты на Русскый народъ въ това врѣмя баше раздѣлено на' двѣ: Сѣверни-ти Русси бѣхъ въ тѣснѣ свързкѣ съ силны-ты моряци — Варягы, а Южни-ти съ голѣмо-то Българско господарство: за това Новгородскы-ты събытія зависѣхъ отъ Варягы-ты, а Киевскы-ты и обще Южны-ты отъ Българе-ты, слѣдователно нѣма никаква причина да заключяваме за голѣмо-то прѣдприиманье на Россіяне-ты срѣщу Константинополь. И така Южни-ти Россіяне безъ никаквы Асколдове и Дирове, безъ никаквы Варягы, подъ началство-то на смѣци-ты Воеводи или Князове отидохъ срѣщу Константинополь.

Ами каква побудителна причина е была на това възставанье? Отъ само себе си ли ти възстанахъ? Ако отъ само себе си, то не опряхъ ли имъ ся Българе ти, за да имъ порасте сила-та имъ, която можаше да стане за тѣхъ опасна.

Несторъ не спомянува за войнѣ съ Козаре-ты (Българе-ты). И така Българе-ти наедно съ Россіяне-ты ли сж были? Не; Българе-ти имахъ миръ съ Имперіѣ-тъж. Ами отъ дѣ да обяснимъ това събытіе? Чюдно-то това военно прѣдприиманье Россійско на какво събытіе стана сътнина?

Мы видѣхме по' отгорѣ, че още въ 862 и 863 год. слѣдъ крещеніе-то на Българскый Дворъ планѣ въ Българіѣ Седемгодишня-та религиозна междусобна война; *) естествено е, че тая война трѣбваше да искара чувствителнѣ сътнинѣ и въ Южнѣ-тъж Россіѣ, съюзницѣ на Българе-ты. Горди-ти и патриотическы-ти Българскы голѣмци, като бяхъ твърдо приврзани къмъ религиѣ-тъж и къмъ стары ти обычаи, въз-

*) Мы забвѣжихме по' отгорѣ, че тая война, която ся не касае до Имперіѣ-тъж, Византійскы-ти лѣтописци не описажъ, дору и за крещеніе-то на Царя и на народа само поврхно спомянахъ.

станахъ срѣщу благонамѣренный Монахъ, и го обявихъ от-
стапникъ отъ отечественны-ты богове; фанатизмъ-тъ имъ при-
даваше силъ и дръзновеніе. Царь-тъ, зашто то бяхъ малко
Христіане-ти, можяше да ся нахожда въ тѣсны обстоятелства;
Христіане-ти можяхъ да ся надѣжтъ на помощь-тъ на Ви-
зантійци-ты; и дѣйствително Симеонъ Логотеть свидѣтельству-
ва, че въ исто-то това врѣмя въ Константинополь ся готвахъ
на войнъ срѣщу Българе-ты, сир. мѣтежници-ты, а не срѣ-
щу Царя и Христіане-ты, на които искахъ да подадѣтъ
помощь.

Между това и язычници-ти не бяхъ мръзеливи; като ви-
дахъ рѣшителны-ты приготовления на Царя, и като ся бояхъ
отъ Византійци-ты, ти ся обрѣнахъ за помощь къмъ свои-ты
единовѣрны, Южны Россіане. Воистина, извѣстіе-то за ис-
трѣбванье-то Перуна и Даждбога и другы-ты богове въ
великій Прѣславъ и въ другы-ты мѣста весьма чувствително
бяхе за Киевляне-ты, които обожавахъ тыя идолы. Неза-
бавно начнахъ да ся готвятъ; съ всичкѣ-тъ силъ, прѣзъ е-
сень-тъ вече въ 865 год. исплудвахъ въ Черно море 200 Рус-
скы варкы и гемійкы; зашто ся слушяше, че и въ Константи-
нополь срѣщу Българѣ готвахъ флотъ; между това можемъ
да вѣрваме, че и по сухо Русскы-ты дружины ся съедини-
хъ съ Българскы-ты. Тогава бяхе девята-та година на ца-
руванье то Михаилово, спорядъ Логоета. Въ тѣхъ годинѣ
Русскый флотъ ся дръжане по' много отъ брѣгове-ты, така
что-то Гръци-ти го не сапикасахъ, а по'выше глѣдахъ вой-
нѣ-тъ по сухо; нъ въ подыръкъ-тъ 866 годинѣ нападна на
Цареградско-то пристанище и опустоши около нѣкои мѣста,
обаче отъ силнѣ бурѣ по' много-то ся истрѣби, а които ся из-
бавихъ, бѣгахъ въ Българѣ.

Най послѣ рѣшительность-та на Царя и на неговы-ты
водители, законна-та власть и божественно-то ученіе надвихъ
надъ лудость-тъ, надъ суевѣріе-то и язычество-то; всичка-та
сѣща Българія ся кръсти около 869 и 870 годинѣ; а слѣдъ
това врѣмя ся распространяваше само въ нейны-ты области
Цръква-та Христова, сир. въ Сръбіѣ, кроациѣ, Унгарѣ, Вла-
хыѣ, Молдавіѣ и въ Крымъ. Силны-ты мѣркы Борисовы и
дѣятельность-та на духовенство-то, подъ добро-то прилѣжаніе

на Св. Меводія въведохъ покорность-тѣ и тишина-тѣ; и южни-ти Россіане, като напръдъ станахъ съюзници на Царя Българскый и на неговы-ты Крымскы намѣстници.

Така, поне, можемъ да прѣдполагаме за най вѣроятно; зашто нѣма ничто по' естесвенно отъ това прѣдполаганіе, за вѣрность-тѣ на което силно ся залагатъ тѣя: 1) че тѣя прѣобрѣщанія въ Българіѣ бяхъ въ едно врѣмя съ прѣдприиманье-то на Россіане-ты; 2) че южни-ти Россіане имахъ тѣснѣ свръзкѣ съ Българскый народъ; 3) че лѣтописецъ-тѣ никакъ не спомянува да е станѣлъ раздоръ между наречены-ты така отъ него Козаре и Россіане, което е трѣвало да стане отъ дръзновенно-то прѣдприиманье Русско, което е было противно на интереса на Българскый народъ; и най послѣ 4) че Россіане-ти не сѣ имали още таково силно отношеніе къмъ Имперіѣ-тѣ, та самоволно само за единъ грабежъ, както мнозина сякатъ, да обявяватъ войнѣ срѣщу Императора; и на противъ, ако трѣсимъ побудителнѣ-тѣ причинѣ на това събытіе, то никадѣ не можемъ ѣж намѣри, освянъ въ Българіѣ, която е была посрѣдница между Россіѣ и Гръциѣ както въ народнѣ-тѣ дѣятельность (тръговіѣ), така и въ физическо-то между тѣхъ състояніе; напусто на нашъ вложникъ ся прищяло да произвожда тѣж работѣ отъ това, че Рюрикъ ся отрѣкълъ да даде нѣкое мѣстце на свои-ты нито Князове нито Бояре, и напусто потомци-ти ягката потвърдявахъ негово-то измышленіе.

И така отъ горѣречено-то слѣдва: 1) че южни-ти Россіане не бяхъ сѣши подданици на Българскѣ-тѣ Дръжавѣ, както сякатъ, зашто-то сѣ давали данъ на Козаре-ты; нѣ сѣ имали свои Князове, Владѣтели, свое правленіе, свои занаяты; което показва, освянъ горѣреченѣ-тѣ причинѣ, и Черноморската война; 2) че тая война не бѣше право срѣщу Гръци-ты, нѣ бѣше за помощъ на единъ партіѣ отъ Българскый народъ; 3) ако Россіане-ти излязохъ по море, то можемъ да повѣрваме, че тѣи сѣ пратили и сухопѣтнѣ помощъ, ако и да не спомянуватъ за неѣ Гръци-ти.

Отъ тука е явно, че Южни-ти Русси въ това вече врѣмя, сир. въ врѣмя-то Рюриково не сѣ ѣли жѣлѣдъ, и въ вѣтрешне-то си гражданско устройство и общежитіе, ако и да

не сѣ ся находжали на по' высокъ стѣпъ, нѣ не сѣ были и на по' долеъ отъ Западно-ты Европейскы народы. Най тѣсна-та имъ дружба е была съ Българе-ты, като съ старь съсѣдентъ, познаниикъ и единоплемененъ народъ; а слѣдъ тѣхъ и чрѣзь тѣхъ съ Грьци-ты. Азь съмъ увѣренъ, че не щѣ да сбрькамъ, ако режъ, че въ това врѣмя, като Франкъ-тъ, или Нѣмецъ-тъ, или Британецъ-тъ бяхъ принуждени да ся облачатъ въ звѣрскѣ кожъ, зашто то бяхъ отдалечени отъ мануфактурный Вѣстокъ, тогава Южный Руссъ много' по скоро е можалъ да ся поголѣми въ сукнены или копринены платове и въ други работы Цареградскы.

Азь не щѣ тука да казвамъ на длъго за разсѣждания-та на послѣдны-ты писатели за Россійскѣ-тъ тѣмъ войнѣ срѣщу Константинополь и за всички-ты имъ отдалечены догадки за биографіѣ-тъ на Аскольда и Дира; зашто-то всички-ти сѣ приѣмали приложено-то мѣсто на Несторова тѣкователь, отъ врѣмена-та Бойеровы до сега. Щѣ приложѣмъ обаче само това, че весма безразсѣдна работа щѣше да е да утврѣждаваме, че той е былъ пръвъ военный врьвежъ Россійскый срѣщу Константинополь. Пръвъ е былъ той, въ който Грьци-ти най послѣ ся рѣшихъ да отврѣлятъ нарицателны-ты имена и които ничто не знаменувать: Скъены, Сарматы, Венеды, Анты, Словы и проч. и да ги нарежѣтъ съ сѣще-то имъ имя Руссы. И така той военный врьвежъ само подъ имя-то Русси е пръвъ; ако и воистина тии исти-ти Русси сѣ могли да нападатъ на Константинополь много пѣти и въ прѣминалы-ты столѣтія, нѣ подъ друго имя, това ся относя на Критикъ-тъ на Исторіѣ-тъ Русскѣ на столѣтія-та, които сѣ были прѣди това врѣмя.

Ако и бесполезна-та тая война на Россіане-ты и окончаніе-то на безпокойства-та въ Българіѣ дадохъ имъ причинѣ на мирѣ тишинѣ, обаче голѣмо-то събытіе въ пріятелскый имъ народъ, сир. обращеніе-то му въ Христіанскѣ-тъ Вѣрж, която отъ 870 год. завладѣ сръдце-то на Българскѣ-тъ Дръжавѣ, трѣбваше: 1) да събори свои-ты тайны, нѣ които ся смирихъ противници въ самѣ-тъ Българіѣ, 2) да ся распростираши въ други-ты области на Българскѣ-тъ Дръжавѣ, и ощо между другоязычны-ты подданници на Българіѣ, а отъ

тамъ малко по малко да ся распространи спорядъ обстоятелства-та и изъ вѣнъ границъ-тѣ у пейны-ты съжзници, слѣдователно и у Россіане-ты. И за това и за онова е потрѣбно было вѣрмя.

Нѣ да ся врънемъ къмъ работы-ты на Българіѣ. Религиозна-та вътрешня война на Българіѣ даде причинѣ да вѣстанѣтъ срещу неж не само Россіане-ты, нѣ и Сръби-ты. Въ това възстаніе Сръбско бѣше начяльникъ истый господарь или тѣхенъ намѣстникъ Властимиръ. Докль Царь-тъ гоняше мятежници-ты въ истъ-тѣ Българіѣ, работъ-тѣ съ Сръбы-ты връшяше въ продлѣженіе три години, Царевичъ-тъ сынь му Бережянь, нѣ не' всякога съ щастіе.

Най послѣ, като ся въведе миръ и покорность въ истъ-тѣ Българіѣ, Борисъ излязе съ войскѣ сръщу Сръбы-ты, въ което му придружи другый му сынь, Владимиръ, който ся бѣше връжль отъ ученіе и пѣтуваніе по Гръціѣ. Троицата сѣнове Властимирови, Мутимиръ, Строимиръ и Гойникъ промѣжявахъ да ся опиратъ на Царя, който обаче като проикнѣ съ войскѣ-тѣ си въ Сръбіѣ и Кроациѣ, принуди ги да ся покорятъ; Мутимира опрѣдѣли да управлява Сръбіѣ, а Бранимира — Кроациѣ; а братья-та Мутимирови, строимиръ и Гойникъ съ фамиліи-ты си и съ плѣнены Сръбы закарахъ ся въ Българіѣ; Строимиръ и Гойникъ ся отрѣдихъ да живѣжтъ въ Сарая, и тамъ сынь-тъ на Строимира, Клонимиръ ся ожени за знаменитъ Българкѣ, отъ којто му ся роди сынь Чеславъ или Вячеславъ.

Като успокой така бурѣ-тѣ, която възникнѣ въ отечество-то му, и като откри пѣтя на Христіанскѣ-тѣ Вѣрж въ всички-ты страны на своето господарство, Борисъ при свръшваніе-то на живота си, направи сынове-ты си, сътрудници на правленіе-то, и посвати послѣдни-ты си дни на тишинѣ и благочестіе, и прѣкарваше дни-ты си по' много въ монастыря, който той самъ устрои, дѣто ся мѣчяше да утвърди свои-ты подданици въ истинно-то ученіе Христово, и да образува достойны пастыри и учители.

Кога ся прѣстави знаменитый той Монархъ не е извѣстно; той и сестра му бѣж за православнѣ-тѣ Славянскѣ Црѣ-

квѣ исто-то, что то Константиѣ и Елена бяхъ за Грьцкѣ-тѣ;
 а образователи на младѣ-тѣ тѣхъ Прѣквѣ бяхъ Св. Отци
 Мееодій и Кириллѣ. Да бѣде тѣхна-та память вѣчна и
 драгоцѣнна за вси-ты вѣрны сынове на православиѣ-тѣ Ка-
 еолическѣ Славянскѣ Прѣквѣ! Да послѣдуютъ сегашни-ти па-
 стыри примѣра на святыиѣ-тѣ имъ и на ягкость-тѣ въ тру-
 дове-ты имъ за распространіе-то истинно-то Православно-
 ученіе Христово! Да бѣде любовь-та имъ къмъ отечествен-
 но-то слово, къмъ отечество-то и прѣданность-та имъ на прѣ-
 стода голѣмъ примѣръ за всички-ты сынове на отечество-то!

Конецъ на прѣквѣ-тѣ часть.

193,
194, 195, 196.

РАЗНИ КНИГИ

314

315

316

574

575